

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ ÜZERİNDEN
19.YÜZYILDA OSMANLI TARIMININ EKONOMİK VE
HUKUKİ YÖNLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Tezi

Çiğdem KAVAK ÇEKEN

İstanbul, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ ÜZERİNDEN
19.YÜZYILDA OSMANLI TARIMININ EKONOMİK VE
HUKUKİ YÖNLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Tezi

Çiğdem KAVAK ÇEKEN

Danışman: Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

İstanbul, 2013

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi
ÇİĞDEM KAVAK ÇEKEN'nin İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ ÜZERİNDEN
19.YÜZYILDA OSMANLI TARIMININ EKONOMİK VE HUKUKİ YÖNLERİYLE
DEĞERLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 14.01.2013 tarih ve
2013-3/11 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 12.02.2013

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. AHMET TABAKOĞLU	
2. Jüri Üyesi	Prof. Dr. EROL ÖZVAR	
3. Jüri Üyesi	Doç. Dr. MUSTAFA ÇELEN	
4. Jüri Üyesi	Prof. Dr. AHMET KAL'A	
5. Jüri Üyesi	Prof. Dr. TEVFİK GÜRAN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Çiğdem Kavak Çeken
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Tarihi
Tez Danışmanı	: Ahmet Tabakoğlu
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora-2013

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde üretim tarıma dayalıdır ve toprak devlet için çok önemlidir. Tarım toplumlarında arazinin tabi olduğu hukuki esaslar, hem bu toplumların ekonomik ve mali yapısı, hem fertlerin sahip oldukları tasarruf hakları bakımından önem taşımaktadır. 19. yy, Osmanlı Devleti'nin her alanda olduğu gibi tarım alanında da büyük bir dönüşümün yaşandığı bir yüzyıldır.

Bu çalışmanın amacı İstanbul Ahkam Defterleri üzerinden Osmanlı tarım sisteminin 19. yüzyıldaki ekonomik ve hukuki gelişmeler doğrultusunda değerlendirilmesidir.

Ahkam Defterleri bir bölgenin sosyal ve ekonomik hayatına dair bilgiler sunmaktadır. Bölge içerisinde halkın kendi aralarında ve yöneticiler arasında meydana gelen problemlere başkentin getirdiği çözümleri içermektedir. Bu kaynaklar, ilgili bölgenin sosyo-ekonomik profili açısından ve yöneten-yönetilen arasındaki ilişkileri, kanunların uygulanabilirliğini, hukuksal boşlukları ve oluşan sorunları göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı tarım sistemi ve 19. yüzyılda bu sistemde meydana gelen değişimler aktarılmıştır. Bu amaçla öncelikle tımar, iltizam, malikane sistemleri ve tarımdan alınan vergilere değinilmiştir. Daha sonra Tanzimat Dönemi Osmanlı tarım ekonomisine, 1858 Arazi Kanunnamesi ve bu kanunname ile meydana gelen gelişmelere değinilmiştir. Osmanlı 1858 Arazi Kanunnamesi, tarım arazisi ve

vergilendirme alanlarında Tanzimat reformlarının genişletilmesidir. Bölgesel kuralların merkezi yönetim ile değiştirilerek vergi gelirinin arttırılması hedeflenmiştir.

İkinci bölümde İstanbul Ahkam Defterlerinde, 1800-1875 dönemine ait tarım ile ilgili 13-26 numaralı defterlerde yer alan 1275 hüküm kaydı değerlendirilmiştir. Her bir kayıt, ihtilafın konusu, tarih, yer ve müracaat eden ile şikayet edilenin sosyal konumu ve dinleri bakımından tasnif edilerek önce kendi içlerinde ve sonra toplu olarak analiz edilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde hükümlerle ilgili bu değerlendirmeler sonucunda elde edilen veriler tablolar yardımıyla aktarılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Çiğdem Kavak Çeken
Field : Economics
Programme : Economic History
Supervisor : Ahmet Tabakoğlu
Degree Awarded and Date : Doctorate- 2013

ABSTRACT

The production is based on the agriculture and the land is very important for the government during the Ottoman State. The judicial bases of the land at the agricultural society carry weight in point of both the economical and financially of the society and the right of saving at the individual. In the 19th century the Ottoman Empire implemented grand revisions of at the all governmental and including the agricultural affairs.

The aim of this thesis is the evaluation of economic and legal aspects of Ottoman agriculture in 19th century on the basis of Istanbul's ahkam registers.

Ahkam Registers present a profile about the social and economic life of the region. It contains the solution by the national capital to the problems which occurs between the civilian and also between civilian and ruler. These reference resources are important to expose the socioeconomic profile of the region. This is important in terms of the relationship between "the ruler" and "the ruled", the practice of law, legal deficiency and the problems that occur.

This work contains three sections. In the first section, the Ottoman agriculture system and the evolution of the system at 19th century was expressed. For this purpose, timar, iltizam(tax farming), malikane(life-time tax farming) systems and tax of agriculture was explained. Later on, the Tanzimat period of Ottoman agriculture, the Ottoman Land Code of 1858 and the improvements of this code are mentioned. The Ottoman Land Code of 1858 (*Arazi Kanunnamesi*) was an extension of the Tanzimat reforms to the areas of agricultural

property and taxation. It is aimed to increase tax revenues by replacing the local rules with the centralized administration.

In the second section, the 13-26 register with 1275 provisions related to agriculture belong to 1800-1875 period were evaluated in the İstanbul Ahkam Registers. Each record of a book classified according to book numbers, the threads of conflict, place of application, the social position of the sides of the conflict, the sides of the conflict religion, and the application period and the first systematic themselves and then mass analyzed.

In the third and last section, the evaluation of the registers was made and the resulted data were presented in tables.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. TARİHSEL ARKA PLAN	1
II. ÇALIŞMANIN AMACI	3
III. ÇALIŞMANIN PLANI	4
IV. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM	5

BİRİNCİ BÖLÜM 19. YÜZYIL OSMANLI TARIMI

I. 19. YÜZYIL ÖNCESİ OSMANLI EKONOMİSİ	12
II. OSMANLI TARIM SİSTEMİ	17
A. TIMAR (DİRLİK) SİSTEMİ	24
1. Tımar Sisteminin Tanımı ve Ortaya Çıkışı	24
2. Tımar Sisteminin Gelişimi	27
3. Tımarın Türleri	29
a. Tımar Arazisinin Mülk Olarak Verilip Verilmediğine Göre	30
b. Tımar Arazisinin Gelirine Göre	30
c. Tımar Sahiplerinin Gördükleri İşlere Göre	31
d. Tımarın Veriliş Şekillerine Göre	32
e. Mali Bakımdan Tımarlar	33
4. Hukuki Bakımdan Tımarlar	34
a. Dirlik Sahibinin Devletle Olan İlişkisi	34
aa. Dirlik Sahiplerinin Cebeli Çıkarma Mükellefiyetleri	35
bb. Dirlik Sahibinin Ölümü Durumunda Arazinin Mirasen İntikali	36
b. Dirlik Sahibinin Reaya İle İlişkisi	37
5. Tımar(Dirlik) Sisteminin Kaldırılması	42
B. İLTİZAM SİSTEMİ	46
C. MALİKANE SİSTEMİ	51
D. TARIMDAN ALINAN VERGİLER	54
1. Ürün Üzerinden Alınan Vergiler(Harac-ı Mukaseme).....	56
a. Zirai Vergiler	57
b. Hayvanlardan Alınan Vergiler	58
2. Toprak Üzerinden Alınan Vergi ve Tazminatlar(Harac-ı Muvazzaf)	58
3. Kişi Üzerinden Alınan Vergiler	59
E. TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER	60
III. 19. YÜZYIL OSMANLI TARIMI	64
A. 19. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI TARIMI	64
B. TANZİMAT DÖNEMİ(1839-1876) TARIM EKONOMİSİ	68
1. Tarım Politikası	68
2. Tarım Sektöründeki Gelişmeler	74
3. Arazi Kanunnamesi	76
a. Mülk Topraklar (Arazi-i Memluke)	78

b. Vakıf Topraklar (Arazi-i Mevkufe)	79
c. Metruk Topraklar(Arazi-i Metruke).....	80
d. Ölü Topraklar(Arazi-i Mevat).....	82
e. Miri Topraklar(Arazi-i Miriye)	82
aa. Miri Arazinin Tefvizi	83
bb. Miri Arazide Tasarruf	84
cc. Miri Arazinin Ferağı	84
dd. Miri Arazinin İntikali	85
4. Arazi Kanununun Getirdiği Yenilikler	85

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ'NDE YER ALAN TARIM HÜKÜMLERİNİN TASNİFİ

I. 19. YÜZYILDA İSTANBUL.....	89
A. SEMTLER	89
B. NÜFUS	91
C. İSTANBUL'UN TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPISI	92
II. İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİNİN TASNİFİ..	95
A. 13 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	96
B. 14 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	108
C. 15 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	119
D. 16 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	129
E. 17 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	140
F.18 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	143
G. 19 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	147
H. 20 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	152
İ. 21 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	158
J. 22 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	163
K. 23 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	167
L. 24 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	170
M. 25 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	172
N. 26 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ	174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ ÜZERİNDEN 19. YÜZYIL' DA OSMANLI TARIMININ EKONOMİK VE HUKUKİ YÖNLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. HÜKÜMLERİN DEFTER NUMARALARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	176
A. 13-26 NUMARALI DEFTERLERİN ANALİZİ	176
1. 13 Numaralı Defter	177
2. 14 Numaralı Defter	179
3. 15 Numaralı Defter	180
4. 16 Numaralı Defter	182
5. 17 Numaralı Defter	184

6. 18 Numaralı Defter	186
7. 19 Numaralı Defter	188
8. 20 Numaralı Defter	190
9. 21 Numaralı Defter	192
10. 22 Numaralı Defter	195
11. 23 Numaralı Defter	197
12. 24 Numaralı Defter	199
13. 25 Numaralı Defter	201
14. 26 Numaralı Defter	203
B. DEFTER NUMARALARINA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	205
II. 19. YÜZYIL TARIM HÜKÜMLERİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME	211
A. HÜKÜMLERİN İHTİLAFA KONULARINA GÖRE DAĞILIMI	211
1. Miri, Tımar ve Mülk Toprağın Tasarrufu, Mirasen İntikali, Tefvizi, Satışı ve Rehni	212
a. Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali	213
b. Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali	215
c. Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi	218
d. Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi	220
e. Tımar Çiftliğinin Öncelikle Aynı Köyde Toprağa İhtiyacı Olanlara Verilmesi	222
f. Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı	224
g. Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması	226
h. Tımar Yerlerinin Sınırlarının Belirlenmesi	228
2. Miri, Tımar ve Mülk Toprak İhtilafları	230
a. Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale	230
b. Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale	233
c. Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale	235
d. Çiftlik, Kışlak, Koru, Değirmen vs. Yerlere Kiraya Veren ve Kiracının Müdahalesi	237
e. Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi	239
f. Mandıraya, Ahıra, Ağla, Koyun Sürüsüne Müdahale	242
g. Tımar İskele ve Dalyana Müdahale	244
h. Değirmene Müdahale	246
i. Ev, Arsa vb. Müdahale	248
3. Vergiler	249
a. Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili	250
b. Fazla Vergi Talebi ve Tahsili	252
c. Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı	254
d. Serbest Tımar Vergisine Müdahale	256
e. Bostancıbaşının Vergisine Müdahale	258
f. Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb. nin Görevden Alınması	259
g. Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale	261
h. Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale	263
i. Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale	265
j. Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale	266

4. Tımarlı Sipahiler Arasındaki Tımarlı Topraklarla İlgili İhtilaflar	268
a. Tımar Hissesi İhtilafları	269
b. Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Ssipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi	270
c. Tımar Köyüne Müdahale	273
5. Tımarlı Sipahi İle Mültezim Arasındaki Vergi ve İltizamla İlgili İhtilaflar	274
a. Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi	275
b. Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi	276
c. Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili	278
6. Tımarlı Sipahi İle Reaya Arasındaki İhtilaflar	280
a. Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü	280
b. Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması İhtilafları	282
c. Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar	284
d. Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi	286
e. Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması	288
f. Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi	290
7. Diğer Konular	291
B.İHTİLAFAFIN KONUSUNA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	294
III. HÜKÜMLERİN MÜRACAAT EDENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ. ..	305
A. MÜRACAAT EDENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE ANALİZ ..	305
1. Yöneten (Askeri Zümre)	305
2. Yönetilen (Reaya)	308
B.MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMUNA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	311
IV. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	316
A. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE ANALİZİ	316
1. Yöneten (Askeri Zümre)	317
2. Yönetilen (Reaya)	320
B. ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	323
V. HÜKÜMLERİN MÜRACAAT EDENİN DİNİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	327
A. HÜKÜMLERİN MÜRACAAT EDENİN DİNİNE GÖRE ANALİZİ	328
1. Müslüman	328
2. Gayrimüslim	330
B. MÜRACAAT EDENİN DİNİNE GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	333
VI. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN DİNİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ	337
A. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN DİNİNE GÖRE ANALİZİ	337
1. Müslüman	337
2. Gayrimüslim	340

B. ŞİKAYET EDİLENİN DİNİNE GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	343
VII. HÜKÜMLERİN BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YERE DEĞERLENDİRİLMESİ	346
A.HÜKÜMLERİN BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YERE GÖRE ANALİZİ	346
1. Haslar	346
2. Üsküdar	351
3. Galata	356
4. İstanbul	361
B. BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YERE GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ	365
VIII. HÜKÜMLERİN YILLARA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ... ..	369
SONUÇ.....	376
KAYNAKÇA.....	393

KISALTMALAR

<i>AHFD</i>	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
<i>BOA</i>	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
<i>Bkz.</i>	Bakınız
<i>Çev.</i>	Çeviren
<i>Der.</i>	Derleyen
<i>Ed.</i>	Editör
<i>Hzl.</i>	Hazırlayan
<i>IRCICA</i>	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
<i>İSAM</i>	İslam Araştırma Merkezi
<i>MEB</i>	Milli Eğitim Bakanlığı
<i>OTAM</i>	Osmanlı ve Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi
<i>s.</i>	Sayfa
<i>ss.</i>	Sayfa aralığı
<i>TZTBB</i>	Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış
<i>vd.</i>	Ve devamı

GİRİŞ

I. TARİHSEL ARKA PLAN

Yüzyıllar boyunca toprak, en önemli üretim aracı olmuştur. Özellikle ekonominin toprağa bağlı, hatta mahkum olduğu dönemlerde bu önem devletlerin ömürlerini belirleyecek kadar artmıştır. Tarihi süreçte ülkeler toprakla ilgili çeşitli sistemler uygulamışlardır. Devletlerin en büyük gelir kaynağı, topraktır. Devletin başında bulunan krallar, sultanlar bu gelir kaynağını kimseyle paylaşmak istememişlerdir. Toprak mülkiyetinin yapısı, devlet ile özel şahıslar arasındaki oransal dağılımı, bağlı olduğu hukuksal yapı, yüzyıllardır çekişme konusu olmuş, devletin toprak mülkiyeti ve işlenmesi ile ilgili olarak getirdiği kurallar devlet düzeninin temel göstergelerinden birisi olmuştur¹.

Osmanlı'da üretim tarıma dayalıdır ve toprak devlet için çok önemlidir. Tarım toplumlarında arazinin tabi olduğu hukuki esaslar, hem bu toplumların ekonomik ve mali yapısı, hem fertlerin sahip oldukları tasarruf hakları bakımından önem taşımaktadır. Hangi mülkiyet türünün seçileceği bu toprakların nasıl ele geçirildiği, eski maliklerinin kimler olduğu ve devletin bu topraklar için ne gibi bir tasarrufta bulunduğu gibi birçok faktörün devreye girmesiyle belirlenmektedir. İslam hukukunda arazinin statüsünü belirleyen esas faktör bu arazinin İslam devletinin hakimiyetine nasıl geçtiğidir. İslam devletlerinin hakimiyetine herhangi bir savaş olmadan geçen arazinin sahipleri Müslüman iseler, bu toprakların mülkiyeti eski sahiplerinde kalmaktadır ve bu topraklar mülk topraklar olarak nitelendirilmekte, sahipleri bunları diledikleri gibi tasarruf edebilmektedirler. Devlet bu topraklardan öşür almakta ve bu topraklara öşür ismi verilmektedir. Sulh yoluyla ele geçen toprakların sahipleri Müslüman değilse bu durumda ya bu toprakların mülkiyeti eski sahiplerine bırakılır ve mülk toprak olurlar ya da kuru mülkiyeti(rakabe) devlette alıkonularak tasarrufu yerli ahaliye terk edilir ve yerli ahaliden bu topraklar için haraç alınır ve bu topraklar haraç topraklar kapsamında değerlendirilir. Savaş yoluyla elde edilen toprakların nasıl bir statüye tabi olacakları ise tartışmalı olmakla birlikte hanefiler devlet reisine bu toprakların konumunu şu üç şekilden birisine göre belirleme yetkisi tanımışlardır; devlet başkanı dilerse bu toprakları gazilere mülk

¹M.Altuğ İmamoğlu, "Perslerden Osmanlı", [http://www.tasinmazmulkiyeti.org.tr/ upload/altug_imamoglu. pdf](http://www.tasinmazmulkiyeti.org.tr/upload/altug_imamoglu.pdf), e.t 10.11.2011, s.1.

topraklar olarak dağıtır ve bu topraklar öşür topraklar statüsüne geçer veya yerli halka mülk topraklar olarak dağıtır ve bu topraklar haraç toprak olur, ya da devlet başkanı arazinin çıplak mülkiyetini(rakabe) devlette alıkoyup tasarruf hakkını halka devreder².

Osmanlı Devleti'nde tarım topraklarının önemli bir kısmı rakabesi devlete ait olup tasarruf hakkı kullananlara devredilen topraklardan oluşmaktadır. Bu tür topraklara miri arazi denmektedir. Ancak bunun yanı sıra şahıslara çeşitli sebeplerle ve muhtelif şekillerde mülk toprak olarak intikal edenler de bulunmaktadır. Buna aslen miri veya mülk toprak iken sahipleri veya mutasarrıfları tarafından usulüne uygun bir biçimde vakfedilen vakıf, herkesin tasarrufuna terk edilen metruk ve kimsenin kullanımında olmayan mevat araziler de eklenebilir ki Osmanlı Devleti'nde 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi arazi türlerini miri, mülk, metruk, vakıf ve mevat arazi olarak beş kategoride değerlendirmiştir³.

Osmanlı Devleti'nin tarım politikasını belirleyen en önemli uygulaması tımar sistemidir. Bu sistemin özelliği; toprağın mülkiyetinin devlete, işleme hakkının köylüye, vergisinin sipahiye ait olmasıydı. Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren tımar sisteminin bozulması tarımı olumsuz etkilemiştir.

Tanzimat tımar sisteminin hukuki varlığını ortadan kaldırmıştır. Özellikle artan yabancı baskısı ülke topraklarına daha kolay müdahale edebilmek için liberal bir toprak sistemi geliştirmiştir. 1858 Arazi Kanunnamesi'yle zirai topraklarda özel mülkiyet ağırlık kazanmış, miri toprakların el değiştirmesi hızlanarak yaklaşık %70'i özel mülkiyete geçmiştir⁴.

Osmanlı Devleti'nde nüfusun çoğunluğu, genellikle %80-90'ı toprakla uğraşır ve geçimini büyük çiftliklerde değil küçük aile arazilerinde topraktan sağlıyordu. İktisadi zenginliğin çoğunu tarım yaratıyordu. Bu sektörün genel ekonomik öneminin bir göstergesi tarımdan elde edilen gelirlerin Osmanlı Devleti için taşıdığı önemdir. 19. yüzyıl ortasında

² M.Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, 5.Baskı, İstanbul: Hars Yayıncılık, 2005, s. 389-390.

³ Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, s.390.

⁴ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**, Cilt 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.18.

tarımdan alınan iki vergi öşür ve arazi vergisi, tek başlarına devlette toplanan tüm vergilerin yaklaşık %40'ını oluşturunyordu⁵.

Osmanlı tarım sisteminde yaşanan sorunları, bu sorunların gelişimini ve bu sorunların taraflarının toplum içindeki yerini değerlendirmek üzere İstanbul Ahkam Defterleri kullanılmıştır. Ahkam hükmün çoğulu olup “padişah buyruğu” anlamına gelmektedir. Osmanlılar’da padişahın yetki verdiği makama bağlı daireler onun adına hüküm verebilirdi. Bu bakımdan hükümler sadaret makamından veya defterdarlıktan çıkardı⁶. Ahkam Defteri, Divan-ı Humayun’dan çıkan hükümlerin kaydına mahsus olan defterlere genel olarak verilen addır. Bu hükümler padişah adına hazırlanmasından dolayı ferman adını da alırlardı. Muhteva itibarıyla Şikayet Defterleri’nin devamı olan bu defterler eyaletlere göre tutulmuşlardır. İstanbul Ahkam Defterleri 1742-1910 tarihleri arasındaki hükümleri ihtiva eden 26 adet defterden oluşmaktadır⁷.

II. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti başkenti olan İstanbul’un Ahkam Defterleri’inde yer alan tarımla ilgili hükümler yardımıyla, tarım sisteminin incelenmesidir. Dönemin 19. yüzyıl olarak seçilmesinin nedeni, bu yüzyılın İstanbul ve Osmanlı Devleti için olduğu kadar dünya ekonomisinde köklü değişimlerin yaşandığı bir süreci kapsamasıdır. Günümüzün mahkeme sonuçları olarak nitelendirilebilecek ahkam defterleri kayıtları, dönemin Osmanlı tarımındaki değişimlerin görülebilmesinde açıklayıcı veriler içermektedir. Bu doğrultuda İstanbul Ahkam Defterleri kayıtları kullanılarak 19. yüzyıl boyunca tarımda yaşanan sorunlar ve bu sorunların tarafları ve özellikleri değerlendirilmiş ve dönemsel olarak değişimler tespit edilmiştir.

⁵ Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, 7. Baskı, Ayşe Berkay(çev.), İstanbul:İletişim Yayınları, 2009, s.195-196.

⁶ Halil Sahillioğlu, “Ahkam”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s.551.

⁷ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi**, İkinci Baskı, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 42, 2000, s.26-29.

Osmanlı Devleti'nin her döneminde oldukça önemli bir üretim alanı olan tarımla ilgili ahkam defterleri üzerinden böyle bir değerlendirmenin henüz yapılmamış olması bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiştir.

III. ÇALIŞMANIN PLANI

19.yüzyılda İstanbul'daki tarım sisteminin, ahkam defterleri üzerinden, hukuki ve ekonomik analizinin yapılmasının amaçlandığı bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, öncelikle genel toplumsal ve iktisadi yapıya değinilmiş ve Osmanlı tarım sistemi incelenmiştir. Osmanlı tarım sistemi incelenirken, öncelikle bu sistemin temelini oluşturan tımar(dirlik) sistemine değinilmiştir. Tezimizin odak noktası olan ahkam defterlerine yansıyan sorunları anlama ve değerlendirmede yararlı olacağını düşündüğümüz için bu bölümde tımar(dirlik) sahibi, reaya ve devlet ilişkisi ve tarafların birbirlerine olan yükümlülükleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra bu sistemin bozulma sürecine ve bunun yerine uygulanmaya başlanan iltizam ve malikane sistemlerine değinilmiştir. Yine ahkam defterlerindeki kayıtların da bir bölümünü oluşturan vergi konusu ile ilgili olarak tarımdan alınan vergiler başlığıyla tarım sistemi vergi açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca genel durum hakkında bilgi vermesi amacıyla sektörel gelişmelere değinilmiştir.

19. yüzyıl öncesi genel ekonomik yapı ortaya konulduktan sonra 19. yüzyılda tarım ile ilgili gelişmeler ve dönemin önemli bir unsuru olan Tanzimat Fermanı'nın getirdiği değişimler ile tarım politikasında yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir. Yine dönemin çok önemli bir unsuru olan Arazi Kanunnamesi ve bu kanunnamenin tarım sisteminde yarattığı değişimler değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın bu teorik altyapısı oluşturulduktan sonra ikinci ana bölümde İstanbul'un 19. yüzyıldaki genel iktisadi yapısı, nüfusu ve semtleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra İstanbul Ahkam Defterleri'nde 1800-1875 yıllarına ait, tarım ile ilgili 1265 hüküm, genel toplumsal yapı ve hükümlerde yer alan bilgiler doğrultusunda belirlenen kriterlere göre tasnif edilmiştir. Ve bu bölümde bu tasnifle ilgili örnek kayıtlar gösterilmiştir. Bu kayıtlar 13-26 numaralı ahkam defterlerinde yer almaktadır ve her defterde yer alan kayıtlardan örnekler ayrı

ayrı gösterilmiştir. Tasnif sisteminde benimsenen sistem ve değişkenler ile ilgili bilgi çalışmanın yöntemi bölümünde anlatılmıştır.

Son ana bölümümüzü oluşturan üçüncü bölümde ise, neden temel alındığını daha önce açıkladığımız kriterlere göre değerlendirdiğimiz tüm hükümler ile ilgili bilgiler analiz edilerek defter numaraları, ihtilaf konuları, başvuru yerleri, hüküm yılları, müracaat edenin sosyal/mesleki konumu ve dini ile şikayet edilenin sosyal/mesleki konumu açısından tablolar yardımıyla elde edilen istatistiki veriler sunulmuş ve bu doğrultuda tespitler yapılmıştır. Bu bilgiler ışığında yapılan tespitlerin özeti sonuç bölümünde de sunulmuştur.

IV. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM

Bu çalışmamızın ilk bölümünde teorik altyapıyı oluşturmak üzere konu ile ilgili kitaplardan, makalelerden ve raporlardan yararlanılmıştır.

Çalışmamızın diğer bölümlerinde ise ana kaynağı, KAL'A editörlüğünde oluşturulan ekip tarafından derlenmiş ahkam kayıtları oluşturmaktadır. Her bir İstanbul Ahkam Defteri kaydı, hukuki ve ekonomik etkiler göz önüne alınarak tespit edilmiş değişkenlere göre sınıflandırılmıştır. İstanbul Ahkam Defterleri'nde 1800-1875 yılları arasında tarımla ilgili 1275 hüküm belirlenmiştir. Tasnifi yapılan bu hükümler, her bir değişkene göre öncelikle kendi içlerinde ve daha sonra toplu olarak analiz edilmiş ve veriler tablolar halinde sunulmuştur.

Bu tasnif sisteminde genel toplumsal yapı ve hükümlerde yer alan bilgiler doğrultusunda oluşturduğumuz tasnif sisteminde temel alınan kriterler ve bu kriterlerin özellikleri aşağıda aktarılmıştır:

a) Defter numarası: Hükümlerin yer aldığı defter numaralarına göre her defter ayrı ayrı değerlendirilmiş ve defter numaralarına göre diğer değişkenler de analiz edilmiştir. Hükümlerin defter numaralarına bakıldığında tarımla ilgili 19. yüzyıldaki hükümlerin 13-26 numaralı defterlerde yer aldığı görülmüştür.

b) İhtilafın konusu: İhtilafın konusu belirlenirken hükümde geçen sorunlara göre, daha önce yayınlanmış olan İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi I⁸ ve İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi II⁹ kitaplarında yer alan konu tasnif sistemi benimsenmiş olup ortaya çıkan yeni konular doğrultusunda yeni konu ekleme veya olmayan konunun çıkarılması yoluyla revize edilmiştir. Konularla ilgili tasnif sonrası, 7 ana başlık oluşturulmuştur. Bu ana başlıklar ve içerdikleri konular şunlardır:

1.Miri, Tımar ve Mülk Toprağın Tasarrufu, Mirasen İntikali, Tefvizi, Satışı ve Rehni. Bu ana başlığın altında değerlendirdiğimiz konular şunlardır: Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali, Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali, Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi, Tımar toprağın ferağ ve tefvizi, Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı, Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması, Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi.

2.Miri, Tımar ve Mülk Toprak İhtilafları. Bu ana başlığın altında değerlendirdiğimiz konular şunlardır: Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale, Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale, Bağ, bahçe ve bostana müdahale, Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi, Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale, Tımar iskeleye ve dalyana müdahale, Değirmene müdahale, Ev, arsa vb. müdahale

3.Vergiler. Bu ana başlık altında değerlendirdiğimiz konular şunlardır: Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili, Fazla vergi talebi ve tahsili, Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili, Serbest tımar vergisine müdahale, Bostancıbaşının vergisine müdahale, Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması, Vergi olarak toplanan mahsule müdahale, Vakıfların vergi gelirlerine müdahale, Mültezimin vergi tahsiline müdahale, Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale.

⁸ Ahmet Kal'a (Proje Yöneticisi), **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi I (1743-1757)**, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

⁹ Ahmet Kal'a (Proje Yöneticisi), **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi II (1757-1763)**, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

4.Tımarlı Sipahiler Arasındaki Tımarlı Topraklarla İlgili İhtilaflar. Bu ana başlık altında değerlendirdiğimiz konular şunlardır: Tımar hissesi ihtilafları, Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi, Tımar köyüne müdahale.

5.Tımarlı Sipahi İle Mültezim Arasındaki Vergi ve İltizamla İlgili İhtilaflar. Bu ana başlık altında değerlendirdiğimiz konular şunlardır: Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi, Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi, Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili.

6.Tımarlı Sipahi İle Reaya Arasındaki İhtilaflar. Bu ana başlık altında değerlendirdiğimiz konular şunlardır: Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü, Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları, Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar, Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi, Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması, Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi.

7.Diğer Konular: Bu başlık, ender görülen ve diğer konu başlıkları altında değerlendiremediğimiz konuları içermektedir. İncelediğimiz defterlerde karşımıza çıkan ve bu başlık altında gösterdiğimiz konular şunlardır: Alacak tahsili, İcar bedelinin tahsili, Yeniçerilerce avlanan geyik ve pastırmaların tevzii ve ahaliye zulüm eden eşkiyanın yakalanması, Hayvan alım satımı, Ayanlık iddiasıyla halka zulüm, Zarar tazmini, Arsa üzerine bina yapma, Arnavud taifesinin bulundukları yerden kaldırılması, Bahçıvan esnafı ve sebzeçibaşı arasında antlaşma, Zahireye müdahale, Serdarın reayaya zulmü, Vergiden muafiyet beratı, Mülk çiftliğin samanlığının yakılması, Su kuyusu masrafının bölüşümü, Vakıfların kayıt muamelesinde takip edilecek usul, Çoban kethüdasının muhasebesinin görülmesi, Harman yerine rüzgar esmesine mani olma, İltizam temessükünün iptali, Gayrimenkullerin vakfa kaydettirilmek üzere tespit ve tescili, Yağhaneye müdahale, Çayır ve koru sınırlarının belirlenmesi ve deftere kaydettirilmesi, Voyvodanın mültezimden haksız para ve zahire talebi, Ahaliye zulüm eden kişilerin İstanbul'a gönderilmesi.

c. Başvuru yeri: Hükümlerde başvuru yeri olarak nahiyeler belirtildiği için, başvuru yeri açısından tasnifte hükümler, nahiye bilgisi ve bu nahiyenin sınırları dahilinde olduğu kazalara göre ayrılmış ve böylelikle hem nahiyelere göre, hem de kazalara göre tespit yapma imkanı doğmuştur.

Osmanlı arşiv vesikaları doğrultusunda yapılan İstanbul tanımlarından yola çıkarak, bu çalışmamızda hükümleri başvuru yerine göre, İstanbul(Suriçi), Haslar, Üsküdar ve Galata olmak üzere 4 kaza ve bu kazalara bağlı nahiyelere göre değerlendirdik.

Hükümlerde geçen ve Haslar kazasına bağlı olduğu belirlenen nahiyeler; Silivri, Büyükçekmece, Terkos, Midye, Çatalca, Küçükçekmece, Burgos, Edirne, Tekirdağ, Çorlu, Vize, Ereğli, Gelibolu, Malkara, Istranca, Hasköy, Keşan, İnöz, Kırklareli, Fener.

Hükümlerde geçen ve Üsküdar kazasına bağlı olduğu belirlenen nahiyeler; Gebze, Yaros, Şile, Kartal, Karamürsel, Kandıra, Kaymas, Kocaeli, Taşköprü, Yalova, Şeyhler, Ağacli, Adalar, Gençli, Geyve, Kadıköy.

Hükümlerde geçen ve Galata kazasına bağlı olduğu belirlenen nahiyeler: Kapıdağ, Bandırma, Marmara, Erdek, Mahmutpaşa, Mudanya, Paşalimanı, Yeniköy, Beşiktaş, Gemlik.

İstanbul Kazası; Batı'da Yedikule ile Ayvansaray arasındaki surlarla nihayetlenen ve Haliç ile Marmara'nın çevrelediği tarihi yarımada, yani eski Bizanslı oluşturan Sur içinden oluşan kazadır. Bugünkü Fatih ve Eminönü ilçelerinin olduğu bölgedir. Nefs-i İstanbul, Dersaadet veya Asitane-i Saadet isimleriyle de anılır. Bu bölgeye İstanbul Kadılığı adı verilirdi. İstanbul kadılığı en yetkili kadılıktı. İstanbul kazasından tarımla ilgili yapılan başvurular oldukça sınırlıdır ve nahiye bilgisi bulunmamaktadır.

d) Müracaat edenin sosyal/mesleki konumu:

Klasik Osmanlı toplumsal yapısı kabaca bir tasnifle "askeri ve "reaya" olarak iki kategoride ele alınabilir. Bu ikili yapı aynı zamanda "yönetenler" ve "yönetilenler" ayrımını da ifade eder. Yönetici kesimi teşkil eden askeri sınıf kendi içinde bir homojenlik arz etmesine

karşın, reaya sınıfı, devlet içerisindeki sosyo-politik konum, dini inanç ve merkezi otorite ile ilişkiler bakımından heterojen bir yapı göstermekte idi. Bu farklılıklardan dolayı devlet reayanın tasnifinde çeşitli özellikleri kriter olarak kullanmıştır. Bu kriterlerin başında din faktörü gelmektedir. Bu faktörde reaya "Müslim ve "gayrimüslim" olarak iki temel gruba ayrılmıştır. Ancak bu iki temel grubun içinde de farklı sosyal yapılanmalar vardı. Bu sosyal yapılanmaların devlet tarafından tasnifinde ise ekonomik faaliyet, yaşayış tarzı ve özellikle gayrimüslimler için din ve mezheb farklılıkları gibi kriterler göz önüne alınmıştır¹⁰.

Osmanlı yönetici sınıfı dört alt gruptan oluşmaktaydı; saray halkı, seyfiye(ehl-i örf), ilmiye ve kalemiye. Saray halkı padişah ve bazı ağalar, hocalar, hekimler, eminler gibi saray görevlilerinden oluşuyordu. İlmiye zümresini medrese öğretiminden geçmiş ilim adamları oluşturmaktaydı. Bunlardan müderrisler öğretimle, müftiler fetva ile kadılar ise yargı ve yönetimle görevlidirler. Seyfiye(ehl-i örf) kapıkulları ve tımarlı sipahilerden oluşmaktadır. Tımarlı sipahiler, zirai topraklar yani dirlikler içinde üretimi denetler ve savaş zamanlarında yetiştirdikleri askerlerle(cebelüler) birlikte savaşa katılırlardı. Yönetilenler(reaya), askeri zümre dışındaki üretici olan veya ticaretle uğraşan ve vergi veren yerleşik veya yarı yerleşik halk zümresidir. Yerleşik reaya şehirli veya köylü olabilir. Yarı-yerleşik zümreler de konar göçer olarak adlandırılmıştı. Bunlar yaylak ve kışlaklarda hayatlarını sürdürürler ve daha çok hayvancılıkla geçinirlerdi¹¹.

Yöneten-yönetilenler ayrımı bütün Osmanlı klasik dönemi boyunca toplumsal yapının en belirgin ayırıcı unsuru olmuştur. Bunun nedeni bir devlet politikası olarak diğer sosyal gruplarda birbirine geçişlilik kolaylaştırılmışken yöneten-yönetilen ilişkisinde bunun mümkün olduğunca sınırlandırılmasıdır. Örneğin, gayrimüslim olanın Müslüman olması, göçebe olanın yerleşik hale geçişi çeşitli kolaylıklara sahipken, reayanın askeri sınıfa geçişi kolay değildir. Tanzimat ile sosyal gruplara bakış açısı da değişmiştir. Askeri-reaya ayrımı yerine Müslüman-gayrimüslim ayrımı öne çıkartılmıştır¹².

¹⁰ İlhan Şahin, "Göçebeler", **Osmanlı Cilt IV**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 132.

¹¹ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, 7. Baskı, Ankara: Dergah Yayınları, 2005, s. 155-159.

¹² Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskan Politikası", *Divan İlmi Araştırmalar*, 1999/1, Yıl:4, Sayı:6, 1999, s.66.

Yerleşik hayatta sosyal yapının temel unsurunu şehirli ve köylüler oluşturmuyordu. Genel olarak ziraatle uğraşan çiftçi-köylü "reaya" tabiriyle anılıyordu. Şehirli, toprak sahibi olmadıkça bir takım şahsi vergi ve mükellefiyetlerden muaf bulunurlardı. Ancak avarız denilen ve genellikle fevkalade durumlarda alınan vergileri devlete verirlerdi. Bununla birlikte şehirlik ve köylülük arasında çok katı bir çerçevenin olmadığı da belirtilmelidir. Herhangi bir vesile ile çiftini, köyünü terk edip, yani raiyyetlikten çıkıp şehre göç edenlere, hatta devlet görevi alanlara ve askeri zümreye katılanlara rastlanmaktaydı. Bu gibilerin şehirli sayılmaları için resmi ve kanuni bir vasıf kazanmaları için, aynı şehirde on-onbeş yıl kadar ikamet prensibi getirilmişti. Bu süreyi dolduranlar kanun nazarında şehirli sayılıyorlardı. Bunun dışında köylülerin "raiyyetlikten" çıkışlarının bir kanuni yolu daha vardı ki bu ilmi gayelerle şehir ve kasabalara gidip ordaki medreselerde tahsil görme ve neticede "ulema" arasına girmekti¹³.

Osmanlı Devleti'nin bu toplumsal yapısı temel alınarak herhangi bir nedenle ilgili olarak başvuruda bulunan şahıs öncelikle, genel toplumsal yapının özellikleri doğrultusunda yöneten/yönetilen(reaya) ayrımına tabi tutulmuştur. Daha sonra yönetilen(reaya) olarak nitelenenler yerleşim yerine göre şehirli/köylü olarak ayrılmıştır. Ve hükümlerde eğer meslek belirtilmişse bu bilgi de aktarılmıştır. Ayrıca dönemin toplumsal yapısında yine önemli bir gösterge olan din bakımından başvuruda bulunan kişiler, Müslüman ve gayrimüslim olmalarına göre sınıflandırılmış, gayrimüslimler ise hükümlerde ifade edilen şekilde Zimmi, Nasrani ve Yahudi olarak ve bunun dışındaki ender rastlanan dine mensup olanlar ise diğer başlığı altında tasnif edilmiştir.

e) Şikayet edilenin sosyal/mesleki konumu: Herhangi bir nedenle ilgili olarak şikayet edilen şahıs yine öncelikle, genel toplumsal yapının özellikleri doğrultusunda yöneten/yönetilen(reaya) ayrımına tabi tutulmuştur. Daha sonra yönetilen(reaya) olarak nitelenenler yerleşim yerine göre şehirli/köylü olarak ayrılmıştır. Ve hükümlerde eğer meslek belirtilmişse bu bilgi de aktarılmıştır. Ayrıca dönemin toplumsal yapısında yine önemli bir gösterge olan din bakımından şikayet edilen kişiler, Müslüman ve gayrimüslim olmalarına göre sınıflandırılmış, gayrimüslimler ise hükümlerde ifade edilen şekilde Zimmi, Nasrani ve Yahudi

¹³ Feridun M.Emecen, "Osmanlılar'da Yerleşik Hayat Şehirli ve Köylüler", **Osmanlı**, Cilt IV, Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, 1999. s.92.

olarak ve bunun dışındaki ender rastlanan dine mensup olanlar diğer başlığı altında tasnif edilmiştir.

f) Hüküm tarihi: Ahkam defterlerinde yer alan hükümler tasnif edilirken, hüküm yılları değerlendirilmiş ve böylelikle dönemsel olarak hükümlere yansıyan değişimlerin tespit edilebilmesi mümkün olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL OSMANLI TARIMI

I. 19. YÜZYIL ÖNCESİ OSMANLI EKONOMİSİ

Osmanlı kurumları klasik biçimlerini 16. yüzyılda kazanmıştır ve dolayısıyla Osmanlı toplum yapısı bu dönemin incelenmesiyle anlaşılabilir. Osmanlı toplum felsefesinde “askeri sınıf” ve “reaya” diye temelde ikiye ayrılan toplumsal yapıda düzenin devamı için her ferdin olduğu mevkide ve yerde tutulması temel düşünceyi oluşturmaktadı. Padişahın ve yönetici kesimin görevi adaleti sağlamak ve halkın refahını gerçekleştirmektir. Bireyin iktisat düşüncesinin oluşum ortamını kavramak ve daha sonra bu devlet felsefesi doğrultusunda şekillenip işleyen iktisadi organizasyonları incelemekle Osmanlı iktisat düşüncesini yakalamak mümkün olabilir. Osmanlı Devleti’nde Batılı anlamda bir sosyal tabakalaşma ve sosyal sınıflar olmamıştır. Toprak mülkiyetinin devletin elinde olması batı tarzı bir sınıflaşmayı engellemiştir¹⁴. Osmanlılar’da sosyal tabakalaşmayı belirleyen yönetenler(askeri zümre) ve yönetilenler(reaya) ayrımıdır. Askeri zümre kendilerine kendilerine tımar kesiminde, hazineden veya vakıflardan gelir ayrılan zümredir. Reaya ise üretim yapan ve vergi veren zümredir. Bu tabakalaşmayı mali düşünce yönlendirmektedir, yani askeri zümre reayanın ödediği bazı vergilerden muaftır¹⁵.

Osmanlı Devleti klasik dönemde toprak, emek ve kapital üzerinde mümkün olabildiği ölçüde kontrolü elinde bulundurmaya çalışmıştır. Devletin zirai toprakların çıplak mülkiyetini elinde bulundurması bu iktisadi politikanın temel göstergesidir. Zirai topraklarda olduğu gibi kanuni hükümlere bağlanmamış olmakla birlikte devlet fiziki kapital yatırımlarında da daima en büyük paya sahip olmuştur. Emek üzerindeki kontrol ise bölge, sektör ve zamana göre değişiklikler göstermekle birlikte genel olarak zirai toprakları işleyen reayanın hareketliliği ve şehir esnaflarındaki usta kalfa ve çırakların sayıları üzerinde sınırlayıcı düzenlemelerle sağlanıyordu. Faktörler üzerindeki kontrolü, devlet, bunların fiyatını oluşturan rant, kar, faiz ve ücreti doğrudan veya dolaylı olarak belirleyici, sınırlandırıcı ve yönlendirici mekanizmalarla

¹⁴ Şükrü Nişancı, **Osmanlı İktisat Zihniyeti (15-16. Yüzyıllarda)**, İstanbul:Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 52-54.

¹⁵ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.157.

destekleyerek idameye ve ikmale çalışırdı. Devlet, faktörlerin mülkiyeti, dağılımı, tedavülü ve fiyatları üzerinde kurmaya çalıştığı bu kontrolle yetinir ve daha ileri giderek bizzat faktörleri kombine edip doğrudan üretime gitmekten genellikle kaçınır, bunu özel şahıslara, reayaya ve esnafa bırakmayı tercih ederdi¹⁶.

Osmanlı provizyonizmine¹⁷ göre iktisadi bakımdan kendi kendine yeterli olması beklenen temel bölgesel birim kaza idi. Merkezinde nüfusu genellikle 3-20 bin arasında değişen bir yerleşme yeri ve ona hinterland olmak üzere belirlenmiş 20-30'dan 100-150'ye kadar değişebilen köylerden oluşan bu dar bölge, üretim ve tüketimin birbiriyle dengelenmesi istenen temel birimdi. Bölge içinde üretilen mallar kazanın ihtiyacı karşılandıktan sonra bölge dışına gönderilebilirdi. Başta kadı olmak üzere mahalli kamu görevlilerinin fonksiyonları bunu sağlamaya yardımcı olmaktı. Bölgenin ihtiyacını aşan malların yönelebileceği diğer bir alan, devlet kurumları ve bunların büyük çoğunluğunun bulunduğu İstanbul'du. Üretilen mallar bu ihtiyaçlara da cevap verdikten sonra devletin diğer bölgelerine gönderilebilirdi. Yurtiçi ihtiyaçların tümü karşılandıktan sonra kalan mallar varsa bunların dış aleme ihraç edilmesine izin verilirdi. Üretimin kaza dışına çıkarak iç veya dış pazara yönelen kısmı gümrük resmine tabi olmaya başlardı. Kısaca üretimin amacı, ülke içinde mal ve hizmet arzının mümkün olduğu kadar bol ve ucuz olmasını sağlamaktı. Dolayısıyla yurtiçi mal arzını yüksek düzeyde tutma amacına uygun olarak ihracat, teşvik edilen değil yasalar ve kotalarla sınırlandırılan bir faaliyet olarak düzenlemelere tabi tutulmuş, buna karşılık ithalat ise teşvik edilen ve kolaylaştırılması gereken bir faaliyet olarak görülmüştür¹⁸.

Osmanlı iktisadi politika kararlarını yönlendiren diğer bir prensip hazine gelirlerini mümkün olduğu kadar yüksek düzeye çıkarmak ve ulaştığı düzeyin altına düşmesini engellemektir. Gelirleri arttırmak, üretim kapasitesinin ve parasal mübadele hacminin genişleme temposuna bağlı kaldığı için daha çok harcamalar kısılmaya çalışılmıştır. İktisadi

¹⁶ Mehmet Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, 4. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005, s.87-88.

¹⁷ Provizyonizm ilkesine göre iktisadi faaliyetin amacı insanların ihtiyacını karşılamaktır. Dolayısıyla mal ve hizmetlerin mümkün olduğu kadar bol, kaliteli ve ucuz olması yani piyasada mal arzını mümkün olan en yüksek düzeyde tutulması esas hedeftir. Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.60.

¹⁸ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.88-89.

politika kararlarında etkili olan üçüncü önemli yaklaşım, oluşan dengenin muhafaza edilmesi ve değişme eğilimlerini engelleme olarak özetlenebilir¹⁹.

Osmanlı Devleti'nin tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturan 16.yüzyıl, Avrupa için de önemli değişikliklerin olduğu bir zaman dilimidir. Bunların içinde en önemlisi, Avrupa ticaretinin ağırlık merkezinin Akdeniz'den Atlantik Okyanusu'na kaymasıdır. 16. yüzyılda Osmanlı nüfusu hızlı bir biçimde artmıştır. Nüfus artışı, net büyümesi durmuş olan Osmanlı kaynakları üzerindeki baskının artmasına yol açmıştır. Baskının etkisi Amerikan gümüşünün Yakın Doğu pazarlarına girmesiyle daha da şiddetlenmiştir. Bu iki gelişmenin etkisiyle çıkan enflasyonist baskılar, Osmanlı maliyesinin 1556 ve 1625 yılları arasında kökten sarsılmasına yol açmıştır. Bu yıllarda Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya olan buğday ihracı artmıştır ve hem devlet içinde hem de Avrupa pazarlarında buğday fiyatları önemli yükselmeler göstermiştir²⁰.

17. ve 18. yüzyıllar boyunca varlığını koruyacak olan yeni eğilimler arasında; toprakta tımar sisteminin çözülmesi, vergi gelirleri toplamında iltizam usulünün gitgide daha çok kullanılması, varlıklı yerel ayanın türeyişi, ekonomik fazlanın denetiminin ademi merkezileşmesi ve devletin mali bunalımının başlaması sayılabilir²¹.

İltizam sistemine geçiş, tarımsal ihracatın karlılığı ve taşradaki askerlerin(tımar sistemi), öneminin azalışı ile birleşince sonunda devletin tümünü tehdit eden sıkı biçimde kenetlenmiş varlıklı ve güçlü bir ayan hiyerarşisine yol açtı²². Ayanlık müessesesi Anadolu'da 17. yüzyılın sonunda teşekkül etmeye başladı. 18. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'nun her tarafında görülen ve memleket düzenini bozan, şehir karışıklıklarına yol açan bu kurum sadece servet kazanmak için peşinde koşulan bir görev haline gelmişti²³.

¹⁹ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.90.

²⁰ Reşat Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu Yüzyıl**, Kudret Emiroğlu(trc.), İstanbul: Belge Yayınları, 1993 s.18.

²¹ Emine Kıray, **Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s.53.

²² Kıray, **Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar**, s. 183.

²³ Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları 273, Ankara 1977, s.247.

17. ve 18. yüzyıllarda kendilerini yönetim hiyerarşisine katmak için devlet bazı ayanları, vergi toplayıcısı(muhassil) ve yüksek bürokrat topraklarının yöneticisi(mütesellim) olarak atamıştı. Fakat merkezi bürokratların düşündüklerinin aksine bu atamalar ayanların güç ve etkinliklerini daha da arttırdı. Ayanların ve diğer taşra gruplarının gelişmesinde en önemli rolü söz konusu grupların askeri güç beslemeye başlamaları ve zor kullanma araçlarını edinmeleri oynadı. Bu klasik Osmanlı ordusu düzeninin ve o zamanlar silah bulundurma üzerindeki sıkı denetimin kökten değişmesi anlamına gelmektedir²⁴.

Ticaret kanalları bir ağ halinde büyük şehirler çevresinde kümelenmişti bu merkezlerin en önemlisi de İstanbul'dur. İlk gelişme döneminden sonra dünya ekonomisi daralma dönemine girmiştir. Bunun bir göstergesi de 17. ve 18. yüzyıl ortalarında Avrupa pazarlarında tahıl fiyatlarının düşmesidir²⁵. Osmanlı ekonomisi, Batı'nın serbest pazar ekonomisi tarafından rekabete zorlandığı için sıkıntıdadır ancak Osmanlı idaresi bütçesinin de gösterdiği gibi, kendi finansal durumu görece sağlam görüldüğünden serbest pazarın gereklerine uyum sağlamaya çalışmamıştır. Osmanlı bütçesinin 1776 yılında sağlıklı bir durumda olmasında dört ana etkenin rolü vardır²⁶:

- Yüksek düzeydeki devlet memurlarının maaşı, devlet dışındaki az çok güvenilir bir kaynaktan sağlanmaktadır. Çoğunun geliri, göreve gelir gelmez kendilerine tahsis edilen çeşitli gayrimenkul varlıklardan temin edilmektedir. Bu nedenle bütçeden karşılanması gereken maaş miktarı görece daha azdır.
- Askeri giderler görece düşüktür ve eşit ve sabit bir gelirle dengelenebilmektedir.
- Devlet, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi sahalarda harcama yapmamakta; çünkü bu tür hizmetler vakıflar ya da çeşitli mezheplerden dini cemaatler tarafından karşılanmaktadır.
- Devletin dış borcu yoktur.

²⁴ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu Yüzyıl**, s.20-21.

²⁵ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu Yüzyıl**, s.21.

²⁶ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, 2.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s.172-174.

Ancak bütün koşullar giderek değişmiş ve gelirler azalmaya başlamıştır. Toprakların kaybedilmesiyle birlikte aşar, gümrük ve haraç vergisi olarak toplanan para azalmıştır. Yine de Osmanlı Devleti, 1820'li yıllara dek görece güçlü askeri konumu sayesinde, temelinde ekonomik liberalizm düşüncesinin yattığı piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getirme yönünde bir baskı hissetmemiştir²⁷.

18. yüzyılın başındaki dünya konjonktürü, Osmanlı ekonomisinin kısa süreli de olsa önemli sayılacak biçimde yeniden örgütlenmesine olanak tanımıştır. Yün, pamuk ve ipek dokuma gibi var olan üretim dalları gelişmiş, Balkanlarda demircilik, Girit'de sabunculuk gibi yeni üretim alanları oluşmuştur. Devlet bu endüstri kollarının gelişmesinde etkin bir rol oynayarak, ya destek sağlamış ya da doğrudan kuruculuk yapmıştır. Gelişen üretim dalları, hammaddelerini yerel kaynaklardan alıp, ürünlerini de yerel pazarlarda ve çoğu zaman da doğrudan devlete satmaktaydılar²⁸.

18. yüzyılın sonlarına doğru başlayan dönemde Osmanlı Devleti yapısal değişimler içine girmiştir ve müteakip yüzyılın başından itibaren de Avrupa kıyaslamasına göre özellikle askeri alanda gerilemiş olduğunun farkına varıp kendini köklü bir şekilde yenilemeyi²⁹ bir zorunluluk olarak görmüştür³⁰.

²⁷ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.172-173.

²⁸ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu Yüzyıl**, s.22.

²⁹ Osmanlı Devleti'nin içtimai ve siyasi tarihinde, bilhassa 1770-1830 seneleri arasında, çok büyük bir yeri olan ayanları, bu zirai, iktisadi değişmelere ve ıslahat hareketlerine bağlamak yerinde olur. Devletin toprak bütünlüğünün parçalanmasında, sorumluluğu büyük olan ayanların, 19. yüzyılın başlarında mali güçleri artınca, bölgelerinde büyük nüfuz ve mahalli idarede söz sahibi olmak istemişlerdir, ancak müstakil bir devlet kurmak fikrini taşımamışlardır. Uzun süren 1768-1774 ve 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya harpleri, merkezi idareyi çok zayıflatarak, ayanların daha da kuvvetlenmesine yol açmıştır. Selim III. ile başlayan Nizam-ı Cedid hareketinin ve yeni idari merkeziyetçiliğin ana gayelerinden birisi, ayanın kuvvetini kırarak, zirai gelir kaynaklarına eskisi gibi hakim olmak idi. Ayanlar ise, Nizam-ı Cedid ordusunun kendi aleyhlerine kullanılacağından endişe etmekle beraber, Nizam-ı Cedid 'in iktisadi ve idari bakımlardan faydalı olacağını ümit ediyor ve zaman zaman ihtiyaç ve menfaatlerine göre işbirliği yaparak, Nizam-ı Cedid'i destekliyorlardı. Kemal Karpat, "Türkler (Osmanlı)", **İslam Ansiklopedisi 12/II** içinde(342-380), İstanbul: MEB, 1988, s.347.

³⁰ Kemal Beydili, "Yakın Dönemler(1774-1922)", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 33, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 2007, s.496-497.

II. OSMANLI TARIM SİSTEMİ

Osmanlı toplumunun ana karakteri tarım toplumu oluşudur. Bu sebeple nüfusun büyük çoğunluğunu köylü çiftçiler teşkil etmektedir. Devletin merkezi bölgelerindeki köy halkının çoğunluğu tımar sistemine tabi idi. Bu çerçevede tarım üretimi ve hayvancılıkla uğraşan köylüler, sancaklarında cari kanunlar uyarınca vergilerini öderlerdi. Hükümdar nazarında Allah'nın emaneti olan köylüleri ehl-i örfün zulmünden koruyan temel mekanizma Osmanlı adalet sistemi³¹.

Osmanlı Devleti, toprak hukuku sahasında da İslam hukukunun birçok prensiplerini uygulamıştır. İslam'ın ilk dönemlerinden Fatih zamanına kadar arazi hukukunun mevzuatı fıkıh kitaplarıdır. Fıkıh kitaplarındaki şer'i hükümler fetvalarla desteklenmiştir. Fatih zamanında ise Fatih'in Umumi Osmanı Kanunnamesi özellikle devlete ait arazinin ahkâmını şer'i sınırlar içinde düzenlemiştir. Daha sonra bu umumi kanundan ilham alınarak eyalet ve livalara has bazı kanunlar tanzim olmuştur. II.Beyazıd' in 907 Hicri tarihli Umumi Kanunu, I.Selim'in Umumi Kanunu ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Kanunname-i Osmanisi arazi hukukunun esasını teşkil eder³². Osmanlı toprak rejimi toprağı öşür, haraç ve miri topraklar olarak üç ayrı şekilde ele alıp düzenlemektedir³³.

Öşür topraklar, fetihten önce yerli Müslümanlara ait olan, ya da sonradan Müslümanların yerleştirildiği topraklardır. Öşür toprakların özelliğı işleyenin Müslüman olması ve toprağın mülkiyetine sahip bulunmasıdır. Bu topraklar satılabilir, İslam miras hukukuna göre intikal edebilir, dilendiğı gibi tasarruf edilebilir³⁴.

³¹ Mehmet Öz, "Osmanlılar-Sosyal Hayat", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s. 534.

³² Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011, s.686.

³³ Akın Düren, **Toprak Hukuk Dersleri**, Ankara: AÜHF Yayınları No:306, 1972, s.16-17.

³⁴ Halil Cin, **Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü**, 2. Baskı, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1987, s. 13-14.

Haraç topraklar, bir yerin fethinden sonra o yerin yerli gayrimüslim halkına mülkiyeti bırakılan topraklardır. Bu toprakları işleyenler her çeşit tasarruf hakkına sahiptirler. Ancak bunlar haracı mukassem adıyla öşür, ve haracı muvazzaf adıyla da arazi vergisi öderlerdi³⁵.

Miri topraklar, rakabesi devlete, istifade hakkı da fertlere ait olan arazilerdir. Bu arazinin çıplak mülkiyeti devletindi ve devlet, araziden istifade hakkını tefviz adı verilen bir muamele ile reayaya tevcih etmiştir³⁶.

Osmanlı Devleti'nde köylüleri üç gruba ayırmak mümkündür; mülk sahibi köylüler, dirliklerde kiracı olarak çalışan köylüler ve Avrupa'daki serfleri andıran ortakçı kullar. Büyük çoğunluğu mülk sahibi ve dirliklerde kiracı olarak çalışan köylüler oluşturmaktadır. Mülk sahibi köylüler, tarla ve bahçesini mülk olarak tasarruf etmektedirler. Dirliklerde bir nevi kiracı olarak çalışan köylüler miri toprakları işleyen köylülerdir. Ortakçı kullar ise genellikle tutsak olarak gelen köylülerdir. Bunlar sınırları belirlenmiş çiftliklerde veya köylerde bir takım kayıt ve koşullarda çalışırlardı. Bu koşulların en önemli yanı köylünün özgürlüğünün kısıtlanmış olmasıdır. Ortakçı kul görevlendirildiği yerden başka yerde çalışamaz ve orayı bırakıp başka yerde oturamaz. Ortakçı kullar ancak kul kızları ile evlenebilirler³⁷.

Osmanlı toprak düzeni, tarım topraklarının özel mülkiyete dahil olduğu Batı ülkelerinden farklı olarak, genellikle toprağı devlete ait saymış, şahıslara yalnız toprağın kullanılması hakkını bırakmıştır³⁸. Osmanlı Devleti'nde toprakların yüksek mülkiyet ve murakabe hakkının(rakabe) umumiyetle devletin elinde alıkonularak, millete ve miriye mal edilmiş olmaları, doğurduğu sonuçlar bakımından, toprak mülkiyeti hukuku ve ziraat siyaseti ilimlerini meşgul eden önemli husustur. Toprağın böyle bir hukuki statüye tabi tutulması, onu işleyenler için tasarruf şekillerini sınırlandıran birtakım kuralların meydana çıkmasına ve bu topraklar üzerindeki tasarrufun prensip olarak daimi ve irsi bir kiracılık mukavelesi şeklini almasına sebep olmaktadır. Fakat bu sınırlamalar her şey sanki köylü toprağının hakiki sahibiymiş gibi uygulanmaktadır. Kiranın her yerde toprağın verim kabiliyetine göre,

³⁵ Cin, **Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü**, s.13-14.

³⁶ Halil Cin, “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin T.M.K Karşısındaki Durumu”, **Ankara Üniversitesi, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/337/3434.pdf** (e.t10.01.2012), s.749.

³⁷ Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler(Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları)**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2001.

³⁸ Düren, **Toprak Hukuku Dersleri**, s 10.

mahsulden bir hisse şeklinde alınmakta olması ve umumiyetle bir vergi şeklini almış bulunması ve toprağın babadan oğula geçmesi, kiracılığın mahzurlarını hissedilmez bir hale sokmaktadır³⁹.

Bu yapıda, devlete ait topraklar üzerinde bir kiracı şeklinde yerleştirilen köylü, tam bir mülkiyet tarzının gerektirdiği hakların birçoğuna sahip değildir. Onun için tarlasını satmak, hibe, vakf veya vasiyet etmek; toprağın diğer mülkler gibi bütün mirasçılara intikal ettiğini görmek, tarlasını istediği şekilde kullanmak, istediğini yetiştirmek, toprağı işlemek veya işlememek hürriyetine sahip olmak gibi haklar söz konusu değildir. Köylü, umumiyetle bir çift öküze işlenebilecek ve bir çiftçi ailesinin geçinmesine müsait olacak büyüklükte olan ve "çift" adı verilen işletme bütünlerinden birini(bütünleri parçalamak yasaktır), devlet namına, bu arazinin kiraya verilmesine ve idaresine memur olan sipahi veya emine, tapu resmi adı altında bir peşin kira(icare-i muaccele) vererek kiralamış ve mukavele şartlarına riayet etmiyecek olursa kiraladığı toprağın elinden alınmasıyla beraber, bu tapu bedelinin de yanmasına razı olmuştur. Bu şekilde bir tür zımni kira mukavelesi gereğince; çiftçi kendi vesaitiyle toprağı işleyerek, mahsulden örf ve adetlere ve toprağın verim derecesine göre onda birden yarıya kadar varan bir kısmı ve ayrıca çift akçesi adı altında maktu bir parayı kira olarak her sene devlete vermeyi taahhüt eder. Köylü, toprağı dinlendirmek gibi, işin icap ettirdiği tarzlar ve makbul özürler olmaksızın bu toprağın işlenmesini uzun müddet terk edemez. Üç sene boş bırakılan bir toprak, kiracının elinden alınarak başka birine kiralanır. Bu vaziyette, kiracı vaktiyle taahhüdlerini yerine getireceğine dair bir nevi teminat akçesi mahiyetinde vermiş olduğu tapu resmini ve bu resmin temin ettiği tasarruf ve istifade hukukunu da kaybetmiş olur. Yalnız; zımni bir kira mukavelesini hatırlatan bu ilişkinin bazı özellikleri vardır⁴⁰:

- Devletle şahıs arasında yapılan bu sözleşmenin şartları ve şekilleri sabittir. Özel sözleşmelerde olduğu gibi serbest bir pazarlık üzerine istinat edemez ve toprak müzayede ile kiralanamamaktadır.

³⁹ Ömer Lütfi Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi", **Tanzimat 1**, Araştırma ve İnceleme Dizisi, İstanbul: MEB Yayınları, 1999, s. 324.

⁴⁰ Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi", s.324-325.

- Şartları bu suretle devletin yüksek arazi siyasetine göre ve devlet kanunlarıyla tayin edilerek bir hukuk-ı umumiye müessesesi haline giren bu kiracılık irsi ve daimidir. Toprak diğer mirasçılara intikal etmezse de, babadan oğula bir mülk gibi geçer. Yalnız oğlu olmayan müteveffanın kızı veya baba bir erkek kardeşi var ise; sipahi yeniden tapu bedeli alarak, toprağı tercihen onlara kiralamaya veya satmaya mecbur olur. Eğer bu tapuya hak sahibi olanlar, muayyen bir müddet zarfında bu haklarını kullanmazlarsa toprak, öncelikle sıra ile yakın akrabalarından birine ve yoksa köyde toprağı ihtiyacı olanlara ve nihayet isteklilere verilebilir. Ancak, bu hakkı olan kimselerin sırası değiştirilemediğı gibi tapu bedelinin miktarı da geliş güzel arttırılmaz.
- Çiftler parçalanıp ufak parçalar halinde birilerine satılamaz. Devletin tesbit ettiğı bu esasları tatbik için, her köyde memurları, yani sipahiler vardır. Devlet ve devleti temsil eden sipahi, köylünün vergi vermek kabiliyetini azaltmamak ve mümkün olduğu derecede fazla toprağın her türlü buhranlara tahammül edecek bir işletme bütünü halinde muhafazasına ve köylünün toprağını elinden çıkararak, proletaryalaşmasına mani olmak için çalışmaktadır.

Miri araziye tanzim eden mevzuat örfi hukuktandır. Bu kaide örf ve adete göre zaman zaman çıkarılmış çeşitli emirler, fermanlar ve hadiselerle göre verilen mahkeme kararları ve fetvalardan ibarettir. Yani bu hukuk kanunlardan ziyade, münferit olaylar hakkında verilen kararlara ve fetvalara dayanan örfi bir hukuktur⁴¹.

Devletin toprak üzerindeki mülkiyet hakkı merkezi idarenin, sosyal düzeni devlet politikasının hedeflerine uygun olarak kontrol etmesini ve vergi gelirlerini bu hedeflere ve hareketin ihtiyaçlarına uygun olarak taksim edilmesini mümkün kıldı. Toprak mülkiyeti hakkı devlete aitti ve köylünün toprağı daimi kiracı olarak kullanma hakkı vardı, bu ikisinin arasında tımar sahibi ve devletin temsilcisi olarak sipahi, devletin haklarının ihmal edilmediğini gözetmekle yetkili idi. Sipahi başlıca toprağı ait vergileri toplayan ve toprağın boş bırakılmasını önlemek için çıkan kanunları uygulamakla görevli kişi idi. Sipahi devlete karşı

⁴¹ Cin, **Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü**, s. 12.

bazı askeri görevler ile yükümlüydü ve tahsil ettiği bazı vergileri kendi ücreti olarak tasarruf etmekteydi⁴².

Devlet, miri(devlet toprağı) statüsüne aldığı yerlerdeki ekim alanlarını çiftliklere(bir çift koşum hayvanının sürebileceğı gruplara) ayırmaktadır. Bu tür çiftliklerde en yaygın olan raiyyet çiftlikleridir. Raiyyet çiftlikleri, tapu resm=tapu harcı karşılığında doğrudan doğruya çiftçi bir ailenin reisi üzerine yazılır ve bu aile, sürekli olarak verilen bu çiftliğı ekip biçer, icar olarak devlete üründen 1/10 ile 1/2 arasında değışen ve 1/8'i çok yaygın olan bir pay verir ve her yılın mart ayında yerine göre 22 akçeden 50 akçeye kadar değışik bir çift resmi öderdi⁴³.

17. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'ndeki bu "miri toprak düzeni" geniş bir alanı kaplayan tarım topraklarını devletin mülkü yaptığı için "bağımsız ve bölünmez" tarım işletmelerinin yaşamasını sağlamış, bunun yanında bir "toprak soylular" sınıfının doğmasını da önlemiştir. Ayrıca devlet, tarım kesiminden aldığı vergi yoluyla da "tarım artığını" ele geçirerek, giderlerini karşılayacak kaynağına sahip olabilmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bugünün geri kalmış ülkeleri için "dış ticaret" ve nüfus artışı" etkenleri Osmanlı Devleti'nde de tarım kesimindeki değışmenin esaslarını teşkil etmiştir. Üretim tekniğinin değışmediğı ve sanayileşmenin olmadığı bu dönemde devletin dış ticaret yoluyla kapitalist dünya ile kurduğı ilişkiler hem miri toprak düzenini çökertmiş hem de köy ekonomisini gittikçe fakirleştirmiştir. Böylece büyük toprak mülkiyetine sahip bir toprak soylular sınıfı ile birlikte bir ticari tarımsal kesim doğmuştur. Tanzimata kadar ekonomik etkenler, geçimlik köy ekonomisini fakirleştirirken ticari-tarım kesiminin doğuşunu da hazırlamıştır⁴⁴.

Bir ülkenin toprak rejimi siyasi rejimi hakkında en iyi ölçüdür. Siyasi rejim liberalleşip demokrasiye doğru yol alındıkça toprak rejimi de özel mülkiyete doğru gelişmektedir. Batıya açılma, meşruti idareyi gerçekleştirmeye yönelen çabalara paralel olarak toprak mülkiyeti rejiminde de özel mülkiyete doğru gelişmeler görülmektedir⁴⁵. Bu doğrultuda Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti, tamamen zirai ekonomiye sahip bir devlet olarak, umumi refah ve kalkınmayı amaçlayan girişimler içinde bütün bir milletin geçinme aracı olan

⁴² Mustafa Armağan, **Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.92.

⁴³ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi 2(1453-1559)**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1995, s.88.

⁴⁴ Düren, **Toprak Hukuku Dersleri**, s.10-12.

⁴⁵ Cin, **Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü**, s.2.

toprak işçiliğini ve toprağı tasarruf şekillerini düzenleyecek bir Arazi Kanunnamesinin(1858) hazırlanması gerekli görülmüştür. Böylelikle Devlet, toprak hukuku alanında düzenlemeler yoluyla toplumun büyük bir kesimini ilgilendiren alanda etkili olmak istemiştir⁴⁶.

Bu arada hayvan besleme çiftliklerinin(özellikle hassa çiftliklerin) de önemine değinmek gerekir. Hayvancılık ziraatten daha verimli ve kazançlı olduğu için Üsküdar'dan başlayarak Anadolu içlerine ve İstanbul surlarının dışından Rumeli yönlerine doğru "ekabir" tarafından kurulan çiftliklerin en büyük kazançları zahireden çok buralarda beslenen hayvan sürüleri idi. Balıkesir, Manisa, Aydın, İzmit çevreleri ve Uludağ yaylaları binlerce sürülerin beslendiğı koyunculuk alanları idi. Bu nedenle Marmara çevresinde çobanlık işlerinde genellikle Hristiyan kimselerin kullanıldığı bunun nedeninin de Türklere kıyasla daha az ücretle yetinmeleri olduğu söylenebilir. Hassa koyun sürülerinin miktarı ise yüzbinleri bulmakla beraber, bunların beslenme tarzı bir yanda hassa mer'a ve çiftliklerde doğrudan doğruya davar yetiştirilmesi öte yandan da Hristiyan koyuncularla ortaklık yapılması yoluyla koyun üretimi idi⁴⁷.

Bağ ve bahçe tarımı ise kurak Türkiye'de bütün halkın işi olmaktan çok sulama olanaklarının bulunduğu bölgelerde, özellikle şehir ve kasaba insanlarınca yapılıyordu. Büyük kentlerin dört bir yanı toprağın elverişliliğı ölçüsünde bostan, bağ ve meyveliklerle kaplı idi. İstanbul, Bursa, Edirne gibi kalabalık şehirlerin çevrelerine düşen yerlerde bol ürün elde ediliyordu. Buralarda bostan ve bahçe olarak kullanılan toprakların bir kısmının Rum ahalinin elinde kalmaya devam ettiği, önemli bir kısmının ise "ekabir" e geçtiğı, kimi yerlerin de bu kişilerce vakıf haline konduğu, böyle yerleri Rumların icar edip sebzeçilikte kullandıkları görülüyor. İstanbul'un Anadolu yakasında Üsküdar, Gebze ve hatta İzmit'e kadar uzanan topraklar hep bu durumda işletiliyordu. İcarcılar, başşehrin geniş olan sebze ve meyve tüketimi sayesinde icarlarını ödedikten sonra çok para da kazanıyorlardı. Bağcılık da gelişmiştir. Yaş ve kuru üzüm, rakı, şarap elde etmek üzere yetiştirilen bağlar, şehirlerin ve yakın köylerin etrafında süslü ve yeşil alanlar halindeydi. Ayrıca bağcılığı geliştiren etkenlerden biri de bağ dikmek, ağaç yetiştirmek ve duvar çevirmek gibi emeklerle tarlanın miri toprak durumundan kurtarılıp mülk haline geçmesi kuralı idi. Sadece icarcı olan kimse bu suretle elindeki toprağı

⁴⁶ Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi", s. 322.

⁴⁷ Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi 2(1453-1559)**, s.138-139.

imar etmiş olacağı için miri tarlaları mülkiyetine geçirmiş oluyordu. Ekin ve otlak alanları olarak kullanılan yerler bu işlemlerden geçerek mülk haline geçince dirlik sahibi, öşür, çift resmi ve otlak resmi gibi toprağın mirilik niteliğine bağlı vergileri alamayacağı için zarara giriyor, raiyyet ise istediğinde para ile satabileceği bir mülke kavuşmuş oluyordu⁴⁸.

Tanzimattan önce mer'a, yaylak ve kışlaklar gibi muayyen bir köy veya kasaba halkının faydalandığı kamu malları dışında umumun istifadesine tahsis edilmiş olan umum yollar, köprüler, parklar vb. gibi mallarla mahiyetleri icabı herkesin istifadesine açık olan yani herkesin müşterek malı telakki edilen denizler, göller, akar sular ve yeraltı suları gibi yerlerin hukuki rejimi hakkında Osmanlı kanunnamelerinde hükümlere rastlanmamaktadır. Bunlarla ilgili hususlarda fıkıh kitaplarında dağınık hükümler bulunmaktadır. Bu dağınık hükümler Tanzimattan sonra Mecelle'de bir araya getirilerek bu malların hukuki durumu açıklığa kavuşturulmak istenmiştir. Muhtelif il kanunnamelerinde yer yer rastlanan mera, yaylak ve kışlaklarla ilgili hükümlerden şu sonuçlar çıkarılabilir⁴⁹:

- Tabiatı itibariyle mera olabilecek bir yerin hukuken de bu vasfı kazanabilmesi için kadimden⁵⁰ beri bu amaçla kullanıla gelmiş olması veya bir köy veya kasabaya o yerin mera olarak terk ve tahsis edilmesi gerekir.
- Meraların ekilmesi yani tarla haline getirilmesi ve başkalarına tapu ile tefviz edilmesi kabul edilmemiştir. Buna müsaade edilmesi hak sahibi köy veya kasaba halkının dolayısıyla umumun menfaatlerine aykırı düşecektir.
- Yaylak ve kışlaklardan istifade edenlerden bir resim alınmaktadır. Yaylak ve kışlak resmi olarak adlandırılan bu resim sadece defterlere kaydolunmuş yaylak ve kışlaklardan alınmaktadır. Bu resim sürünün durumuna göre genellikle belli miktarda koyun veya keçi veya bunların bedeli olarak alınmaktadır.

⁴⁸ Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2(1453-1559)**, s.142.

⁴⁹ Halil Cin, **Türk Hukukunda Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar**, Son Yargıtay Kararları ile Genişletilmiş 3. Baskı, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 1, 1983, s.27-28.

⁵⁰ Kadim, başlangıcı kimse tarafından bilinmeyecek kadar eski olan demektir. Süre ne kadar uzun ve kullanma ne kadar eski olursa olsun başlangıcı biliniyorsa kadim olma durumu gerçekleşmez. Cin, **Türk Hukukunda Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar**, s.27-28.

- Meralardan farklı olarak yaylak ve kışlaklar sadece muayyen bir veya bir kaç köyün istifadesine tahsis edilmiş olup köy dışından gelen bir kimse de sürüsünü yaylak ve kışlakta resim ödemek suretiyle yaylatıp kışlatabilmektedir.
- Kanunnamelere göre bir sürü 300 koyundan ibaret olup, yaylak ve kışlak resmi, her sürüden en iyisinden bir koyun olarak alınır. Fakat tımar sahipleri kanunen kararlaştırılardan fazla ve çeşitli isimler altında halktan koyun, kuzu, peynir vb. şeyler almışlardır. Reayanın şikayeti üzerine bu yolsuzluklara son verilmesi için sipahilere emredilmiştir.

A. TİMAR (DİRLİK) SİSTEMİ

1. Tımar Sisteminin Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Osmanlı ekonomisi temelde zirai bir ekonomidir. Tımar sistemi ise zirai ekonominin dolayısıyla Osmanlı ekonomisinin esasıdır. Bu sistem, tarım teknolojisinde bir gelişme olmamasına rağmen ülkedeki yüksek zirai üretim için gerekli ortamı sağlamıştır⁵¹.

Türkçede dirlik(dirilik) ile eş anlamlı kullanılan tımar kelimesi sözlükte "bakım, ilgi" anlamına gelir. Terim olarak, Osmanlı merkez vilayetlerinde bir süvari birliğini ve askeri-idari hiyerarşiyi desteklemek amacıyla yapılan ve tevarüs yoluyla geçmeyen tahsisatı ifade eder. Tımar sistemi, devletin sadece askeri-idari teşkilatlanmasının temel direği olmakla kalmamış, aynı zamanda miri arazi sisteminin işleyişinde köylü-çiftçilerin statüleri ve ödeyecekleri verginin belirlenmesinde ve klasik dönemde(1300-1600) tarımsal ekonominin yönetiminde esas belirleyici faktör olmuştur⁵². Tımar sisteminin devletin örgütlenmesinde bu kadar geniş çaplı tesirinin olması, devletin, idari organizasyonun yanı sıra toprak sistemi, köylünün statüsü,

⁵¹ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.215.

⁵² Halil İnalcık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, İstanbul: İsam Yayınları 116, 2011, s.117.

vergilendirilmesi ve zirai ekonomiyi, askeri ihtiyaclarına cevap verecek biçimde tımar sistemi etrafında düzenlemesinden kaynaklanmaktadır⁵³.

Alman tarihçilerinden Leopold von Ranke, Osmanlı Devleti'nin asırlarca Avrupa'yı titreten kudret ve kuvvetinin esaslarını araştırırken, bu devletin üç büyük kuvvetli temele dayandığını söyler: 1) Tımar sistemi, 2) Yeniçerilik müessesesi, 3) Devlet reisinin şahsiyeti ve durumu⁵⁴.

Tımar, Selçuklu ikta sisteminin⁵⁵ bir devamıdır. Bunun esası devlet mülkiyeti(rakabe) altındaki toprakların yine birer devlet memuru olan ve maaşlarını tımarlarının gelirlerinden(vergi) bizzat alan sipahilerin gözetiminde kullanım(intifa) hakkına sahip köylüler tarafından işletilmesidir. Bu toprakların rakabesi devlete, tasarruf(intifa) hakkı reaya aitti. Reayanın idaresi işletmeye nezaret ve vergilerin tahsili, dirlik sahibi sipahilere, bu yetkinin denetlenmesi görevi de kadırlara aitti⁵⁶.

Bir başka açıdan tımar, "geçimlerini sağlamak veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara muayyen bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsil yetkisi ile birlikte tahsis edilmiş olan ve bu arada bilhassa defter yazılarında senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan askeri dirlikler" olarak tanımlanmaktadır⁵⁷. Para kullanımının yeterli derecede gelişmemiş olduğu devirlerde büyük bir kısmı aynen mahsul olarak toplanmakta olan vergi gelirlerinin nakli, paraya çevrilmesi merkezi bir devlet hazinesi halinde toplanarak oradan dağıtılması ve bu dağıtılacak maaşlarla vazife sahiplerinin bulundukları yerlerde geçimlerinin

⁵³ Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi", **Türkler**, Cilt 9, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca(Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.899.

⁵⁴ Coşkun Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", **AHFD**, Cilt.1, Sayı.4, (1944), s.525.

⁵⁵ İktâ rejiminin esası, hizmet karşılığı olarak belirli toprak parçalarının vergilerini tamamen veya kısmen silahlı kuvvetlere terk etmekten ibaretti. Ancak köylü elindeki toprağı işletmek ve ekip biçmek suretiyle sahip olabiliyordu. Devlet böylece hem verimin artmasını, arazinin en iyi şekilde işletilmesini temin ediyor, hem de silahlı kuvvetleri yeni fetihler için teşvik ediyordu. İktâ sisteminin toprak parçalarının tekellerde toplanmasını önlediğı gibi köylüyü de devletin himayesine alıyor, vergi gelirlerini arttırmak için köylünün çalışmasını, köylünün çalışması için de ihtiyaclarının temin edilmesini sağlıyordu. Selçuklu toprak rejiminde köylü, toprağı devlet namına işletmekte, kanunla tespit edilen vergiyi ikta sahiplerine ödedikten sonra toprağı tasarruf etme hakkını kazanmaktadır. Ayrıca devlet çiftçiye öküz, çift, tohumluk ve çeşitli ziraat aletlerini temin ettiğı için köylü serf, yarıcı veya köle durumuna düşürülmemiştir. Necdet Sevinç, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985, s.42.

⁵⁶ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s. 215-216, Sabahattin ZAİM, "Yükselme Devrinde Osmanlı Devleti'nin İktisadi Durumu", **Osmanlı**, Cilt III, Ankara:Yeni Türkiye Araştırma ve Yayın Merkezi, 1999, s.35.

⁵⁷ Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", **İslam Ansiklopedisi içinde(286-333)**, Cilt 12/1, İstanbul: MEB, 1979, s. 286.

temini gibi işlerin güçlüğü karşısında veya askeri ve siyasi diğer tarihi sebeplerle şarkta ve garpta muhtelif devirlerde türlü şekillerde mevcut olmuş ve Osmanlı Devleti'nde de tımarlı sipahi denilen bir eyalet süvari ordusunun teşkilatlandırılmasında asırlar boyunca başarı ile kullanılmıştır⁵⁸.

Devlet, miri araziye savaşta yararlık göstermiş kumandanlara ve devletin yüksek kademelerinde bulunan memurlarına hizmet mukabili tevcih etmiştir. Arazi, tımar tevcih edilen kimsenin mülkü değildir. Tımar sahibi(sipahi) araziye reayaya işletmek üzere tefviz eder; mahsulden ve reayanın şahsından devletin alacağı vergileri toplar. Tımar sahibi(sipahi veya sahib-i arz da denir) araziye kendi işleyemediği gibi, kendi adına bir başkasına da işlettiremez⁵⁹.

Bu sistem sayesinde çeşitli amme hizmetlerinin aksamadan yürütülmesi ve mevcut mali-iktisadi imkanlara intibak ettirilmesi mümkün olmakla kalmıyor, ayrıca vergi kaynağını meydana getiren beşeri ve iktisadi temelin veya mükellefin himaye şartları içinde tutularak korunması da temin edilmiş oluyordu. Yaşadığı ve vazifesi devam ettiği müddetçe bu vazife karşılığında kendisine tahsis edilen vergi kaynağını da elinde bulunduracak olan tımar sahibinin normal olarak yanı başında bulunduğu vergi kaynağının bakımı, ıslahı ve gelişimi ile doğrudan doğruya menfaatdar bulunduğu için, reayayı korumasında bir aracı kullanılmayacağı için verginin kolay ve masrafsız olarak toplanması, hizmetlerle vergilerin birbirlerine uygunluğu sağlanarak parazit bir zümrenin teşekkülünün önlenmesi sistemin taşıdığı ana özelliklerdendir⁶⁰.

Tımar tahsisleri, merkezi yönetim tarafından denetlenir ve mahalli tapu kayıtlarına dayandırılırdı. Tımar sistemine göre, her sancak köy köy dolaşılır ve bütün gelir kaynakları tespit edilirdi. Bu işleme tahrir denirdi. Bir tür kadastro çalışması olan bu tahrirler(yazımlar) sırasında, il yazıcısı denilen görevli memurlar, toprağı işleyen yetişkin erkekleri, hane sayısını, orada yetiştirilen ürünleri, bunlardan alınan vergi miktarlarını ve vergiden muaf olanlar varsa bunların kimler olduğunu, mufassal adı verilen defterlere kaydediyordu. Bu deftere hem reayanın hem de yöneticilerin hak ve yükümlülüklerini belirleyen bir de kanunname eklenirdi.

⁵⁸ Barkan, "Tımar", s.287.

⁵⁹ Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Ankara: Yenigün Matbaası, 1978, s.64.

⁶⁰ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.99-100.

Böylece ülkenin her tarafındaki vergi yükümlülükleri ve onların gelir kaynakları belgelenmiş olurdu. Sonra bu gelirler "dirlik" denen belli dilimlere ayrılırdı⁶¹.

Osmanlı Devleti gibi para ekonomisine geçmemiş bir ekonomide tımar sistemi, vergilerin tahsili ve harcamaların yapılması için uygun⁶² bir usuldü⁶³.

2. Tımar Sisteminin Gelişimi

Tımar sistemine en eski atıflar Osman (1299-1326) ve Orhan (1326-1362) Beyler Dönemi'ne kadar geriye gitmektedir. Sistemin pratikte uygulanmasını sağlayan tahrir defterleri ve vakayinameler, Osmanlı Beyliği' nin kuruluş dönemlerinde sisteminin varlığına işaret etmektedir. II. Murad (1421-1451) Dönemi'nde düzenlenen 1431 tarihli bir tahrir defteri de, tımar sisteminin 16. yüzyılda tanımlanan temel prensipleri ve özelliklerine bu dönemde kavuştuğunu göstermektedir. II.Mehmed Dönemi'nde(1451-1481) Teke sancağında yapılan tahrir (1464) dair kayıtlarda, Selçuklu Sultanı Alaeddin Dönemi'ne ait bir tımara atıfta bulunulması, sistemin daha erken dönemlerde tekamül ettiğini göstermektedir⁶⁴. İdrisi Bitlisi 1473'te tımarlı Anadolu ordusunu 20.000, Rumeli ordusunu 24.000 civarında tahmin etmektedir ve bu rakamlara yardımcı kuvvetler durumundaki cebeliler de dahildir⁶⁵. Fatih Sultan Mehmet devletin artan ihtiyaçlarına uygun olarak devlet teşkilatını tanzim etmek ve bu arada tımar sistemini geliştirmek için yeni kanunlar çıkarmıştır. Fatih, İstanbul'daki dirlik defterlerine yalnız sipahilerin adlarını değil, aynı zamanda dirlik gelirlerini ve beratların bir kopyasını da yazdırmıştır. II.Beyazıt zamanında tımar teşkilatında büyük bir yenilik

⁶¹ Bahaeddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", Ekmeleddin İhsanoğlu(Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi Cilt 2 içinde(441-510)**, İstanbul: IRCICA(İslam Tarih, Sanat, Kültür Araştırma Merkezi), 1999, s. 450.

⁶² Aksi halde binlerce köyden aynı anda vergilerin toplanması silolara yerleştirilmesi ve paraya çevrilmesi için büyük pazarların mevcut bulunması gerekliydi. Ancak böylece askerin maaşı ödenebilirdi. Bu merkezi sistem ise o dönemin koşulları altında olanaksızdı. Bütün bu üstünlüklere rağmen tımar sistemi terk edildi. Çünkü atlı kılıçlı tımar ordusu Alman piyadelerinin ateşli saldırıları karşısında eridi. Bu yüzden merkezi orduya ağırlık verilmeye başlandı. Böylece mukataa, iltizam ve malikane usulüne kayıldı. Güneri Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:384, 1975, s.98.

⁶³ Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, s.98.

⁶⁴ Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi", s.899.

⁶⁵ İnalçık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, s.120.

yapılmamıştır. Yavuz Sultan Selim zamanında tımar sistemi mükemmel bir şekilde işlemiş, sipahi ve cebelilerin miktarı 1514 yılında 140 bin kişiyi bulmuştur⁶⁶.

Elde bulunan ilk bütçelerden 1527-1528 bütçesine göre 537.929.006 akçe olan devlet gelirlerinin %37'si irili ufaklı 37.521 kılıçtaki tımar sahibinin tasarrufunda idi. 37.521 tımar sahibi içinden 9.563'ü kale müstahfızları tımarı, geri kalan 27.868'i ise eşkinci tımarı idi. Eşkincilerin beraberlerinde harbe götürmek zorunda oldukları cebelü denen silahlı ve zırhlı askerlerle 70-80 bin kişilik bir eyalet ordusu teşkil ettikleri tahmin ediliyor. Aynı dönemde merkezi orduyu oluşturan kapıkulu ocaklarının mevcudu ise 27 bin civarında idi⁶⁷. Bu doğrultuda umumi vergi gelirlerinin % 37'si, Mısır eyaleti dahil edilmez ise %49,8'inin tımar sahiplerinin elinde olduğu söylenebilir⁶⁸. Tımar, yalnız askerlere değil, bir tür maaş ya da emeklilik olarak saray ve hükümet görevlilerine de verilirdi. Örneğin çavuş, müteferrika ve devlet dairelerindeki katipler tımar ve zeamet alabilirdi. Hatta sultan, gözdelelerine "paşmaklık" ya da "arpalık" gibi adlarla tımar ve has gelirleri verebilirdi. 16. yüzyılın ikinci yarısında askerlik dışı amaçlar için ayrılan tımarlardaki artış sistemin bozulmasında önemli bir etmen olmuştur⁶⁹.

Tımar teşkilatı, gelişiminin doruğuna Kanuni Süleyman zamanında ulaşmıştır. Kanuni, miri arazi ve tımar sistemi ile ilgili hukuku tedvin etmiştir. Sipahizade olmayan, fakat cesaret ve hikmetleriyle dirlik elde etmiş olanların dirliklerinin tasdik edilmesi de Kanuni devrinde olmuştur. Kanuni devrinde kabul edilen bu usul, sonradan suistimallere sebep olmuştur. Süleyman, beylerbeyinin tımar verme hakkını tahdit ederek, tezkereli ve tezkeresiz tımar ayrımını ortaya çıkarmıştır. Fakat padişahın bu icraatı Koçi Bey⁷⁰ tarafından tenkit edilmiştir⁷¹.

⁶⁶ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.77.

⁶⁷ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s. 220.

⁶⁸ Barkan, "Tımar", s.288

⁶⁹ Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600)**, 13.Baskı, Ruşen Sezer(çev.), İstanbul: YKY, 2009, s.121.

⁷⁰ Arnavut asıllı devlet adamı, Sultan I.Ahmet döneminde devşirme olarak alındığı Enderun'da yetişmiştir. 1631'de IV.Murad'a sunduğu ve devlet örgütündeki bozuklukları açıklayıp bunların düzeltilebilme önerilerini yazdığı ilk risalesi, sultanın dönemin bunalımlarını kontrol altına alma çabalarında etkili olmuştur. 1640 yılında I.İbrahim'e sunduğu ikinci risalesini ise idari, askeri ve mali konularda padişaha bilgi vermek, saray protokolünü ve konuşma biçimlerini öğretmek amacıyla yazmıştır. Koçi Bey'in risaleleri ele alındığında Osmanlı Devleti'nin sorunlarını kadime dönerek aşma düşüncesini savunduğu söylenebilir.

⁷¹ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.77.

Tımar sınırları içinde kayıtlı çiftçiler(hane) hukuken tımar sahibinin reayasıydı. İşlenmemiş ya da boş arazi ve tımar dahilindeki diğer bütün doğal kaynaklar, tımar sahibi tarafından kullanılabilir, tımar dışından başka çiftçileri getirerek buralara yerleştirebilirdi. Ödenmesi zorunlu olan bütün vergiler, yeni bir tahrir yapılmaya kadar tımar sahibince toplanırdı. Dolayısıyla tımar sahibi, bir veya daha fazla sayıda köye tımar şeklinde sahip olduğunda, bu bir tımar ünitesi, tımar toprağı diye nitelendirilebilirdi. Dolayısıyla tımar sahibine “sahib-i arz”(sahib-i raiyyet) denilirdi; çünkü buradaki arazi ve çiftçi üzerinde, miri arazi ve reaya ile ilgili kanunlarda belirtilen şartları uygulamada tam yetkiye sahip tek kişi tımar sahibi sipahi idi. Kanunları çiğnediği takdirde soruşturmayla tabi tutulurdu ve tımarı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelirdi. Devletin sipahinin atına saman verme, onun hassa çiftliğinde, inşaat işinde çalışmak ve toplanan öşürlerin pazara götürülmesine yardım etmek gibi Osmanlı öncesi feodal sistemden kalma bazı angaryaları devam etse de bu hizmetlerin çoğu Osmanlı sisteminde ücrete dönüştürülmüştür. Genelde tımar sahibiyle köylüler arasındaki ilişki her an bozulabilirdi. Çünkü her iki taraf kendi çıkarını gözetiyor veya yükümlülüklerinden kaçmak için çaba harcıyordu. Dolayısıyla sipahi karşısında reayanın hakları kanunnamelerde ayrıntılı biçimde belirlenmiştir⁷².

Osmanlı Devleti' nin adli düzeni icabı herhangi bir cezanın uygulanması için bütün suçların kadı mahkemeleri önünde tespit edilerek hükme bağlanmış olması gerekirdi. Ne kadar kudretli kişiler olurlarsa olsunlar, tımar sahipleri, reayanın hukuk ve ceza davalarına bakmak ve onlara ceza tayin etmek yetkisine sahip değildi. Hatta diğer askeri sınıf mensupları gibi tımar sahiplerinin de kendi reayası ile birlikte aynı mahkemeler önünde ve aynı kanunlara göre muhakeme edilmeleri gerekliydi. Bu bakımdan, mahkeme kararı olmaksızın kimsenin hapis cezasına çarptırılması, zincire vurulması, işkenceye tabi tutulması ve para cezası ödemesi caiz değildi⁷³.

3. Tımarın Türleri

Tımarlar, tımar arazisinin mülk olarak verilip verilmediğine göre, tımar (dirlik) arazisinin gelirine göre, tımar sahiplerinin gördükleri işlere göre, veriliş şekillerine göre ve mali

⁷² İnalçık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, s.122-123.

⁷³ Ziya Kazıcı, **Osmanlıda Vergi Sistemi**, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1977, s.86.

bakımdan sınıflandırılabilir.

a. Tımar Arazisinin Mülk Olarak Verilip Verilmediğine Göre:

Mülk olarak verilip verilmediğine göre tımarlar 2'ye ayrılır; mülk tımarlar ve mülk olmayan tımarlar. Mülk tımarlar, Anadolu'nun, bazı vilayetlerinde mevcuttu. Mülk tımar sahibi, sefer anında muayyen miktarda cebeli gönderir; kendisi bizzat sefere gitmeye mecbur değildir. Bu mükellefiyetini yerine getirmediği takdirde, tımarın bir yıllık geliri hazine tarafından müsadere edilirdi. Fakat tımar alınıp başkasına verilmezdi. Bu tımarlar mülk tımarlar olarak verildiğinden dolayı, sahibinin ölümü halinde önce oğluna, oğlu yoksa diğer mirasçılara intikal ederdi. Bunlar da ister erkek ister kadın olsun sefer zamanında mutlaka cebeli göndermek zorundaydılar⁷⁴. Miri toprak hukuku dışına çıkarak mülk niteliği kazanan bu tımarlar, sahiplerinin istediği gibi tasarruf edebildiği ve şeri hukuka göre intikal eden topraklardır⁷⁵.

Mülk olmayan tımarlar ise hizmet karşılığı gelirin bir kısmının tahsisi suretiyle verilen marlardır ki, Osmanlı tımarlarının çoğu bu türden tımarlardır⁷⁶.

b. Tımar Arazisinin Gelirine Göre

Arazinin gelirine göre dirlik; has, zeamet ve tımar olmak üzere üç kısma ayrılır. Senelik geliri 100 bin akçeden fazla olan dirliklere has denir. Haslar, şehzade, vezir, beylerbeyi gibi şahıslara verilirdi. Memuriyetleri devam ettiği müddetçe bundan faydalanırlardı⁷⁷. Has araziler göreve bağlı olarak tahsis edilir ve görevin sona erişiyile başka birine verilir. Ölümle mirasçılara intikali mümkün değildir. Haslar, miri tarafından idare edilen havass-ı humayun; vezir, mir-i miran(beylerbeyi) ümera, defterdar hasları ve sultanlara verilen ve paşmaklık

⁷⁴ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.78

⁷⁵ Muzaffer Sencer, **Osmanlı Toplum Yapısı**, 2. Baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s.211.

⁷⁶ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.78

⁷⁷ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.79.

denilen haslar olmak üzere üç çeşitti⁷⁸. Haslar voyvoda denilen kimseler vasıtasıyla idare edilirdi⁷⁹.

Senelik geliri, 20 bin akçeden 99.999 akçeye kadar olan dirliklere zeamet denir. Zeametler eyalet merkezlerinde bulunan hazine ve tımar defterdarlarına, zeamet kethüdalarına, sancaklardaki alay beylerine, kale dizdarlarına, kapucubaşlarına, divan katiplerine, defterhane ve hazinei amire katiplerine verilirdi. Ayrıca tımar sahipleri terakki(zam) alarak zeamet sahibi olabilirdi⁸⁰.

Senelik geliri, 19.999 akçeye kadar olan dirliklere tımar denir. Tımarlar, hizmet mukabili askerlere verilmektedir.

Haslar, has sahibi kimselerin vazifesine bağlıdır. Vazifeleri devam ettiği müddetçe sürer. Zeamet ve tımarlar ise sahiplerinin ölümü halinde, ölenin oğullarına verilir. Tımarlara müştereken veya müstakilen tasarruf olunabilir. Müşterek tımar, daha çok, tımar erinin çocuklarına, tımarı parçalamak imkanı olmadığı için toptan verilmek suretiyle ortaya çıkar.

c. Tımar Sahiplerinin Gördükleri İşlere Göre

Tımarlar mahiyet itibariyle eşkinici tımarları, mustahfız tımarları(koruma tımarları), hademe tımarları(hizmet tımarları), mensuhât tımarı ve sepet tımarı olmak üzere beş kısma ayrılır. Eşkinici tımarları, sistemde en büyük yeri teşkil eden sipahi tımarlarıdır. Sipahilerin sefer zamanlarında tımarlarının verimine göre, cebeli(zırhlı asker)⁸¹ götürmek mecburiyetleri vardır. Sefere gelemedikleri yıla ait vergi hasılatı devlete kalırdı. Sipahi ölünce dirliğinin kılıç

⁷⁸ Mehmet Doğan, **Tarih ve Toplum, Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu**, 4. Baskı, İstanbul:İz Yayıncılık, 1998, s.109.

⁷⁹ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara:Türk Tarih Kurumu, 1995, s.93.

⁸⁰ Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, s. 93.

⁸¹ Tımar sahipleri, tasarruf ettikleri yerin yıllık gelirine göre sayıları tespit edilen “cebelü denilen” atlı askerlerin iâşe, silah, miğfer, zırh ve bineklerini sağlamak zorrundaydılar. Erol Özbilgen, **99 Soruda Osmanlı**, İstanbul:İz Yayıncılık, 2011, s.177.

kısmı berat ile çocuklarına bırakılırdı. Mustahfiz Tımarları(koruma tımarları), kale nuhafızlarına verilen tımarlardır. Hademe tımarları(hizmet tımarları), bazı sınır boylarında bulunan camilerin imam ve hatipliğine ve bazı saray hizmetlerine mahsustur. Bazen de padişahlar sipahi emektarlarına mutasarrıf oldukları tımarları temlik etmişler, bunlar da varislerine intikal etmiştir⁸². Bu tımarların sayısı azdır. Gördükleri hizmetler arasında, saraya lale soğanı ve şahin yetiştirmek vs. vardır⁸³. Mensuhat tımarı, müselleme ve yörük askerleri gibi lağvedilen sınıflardan boş kalan tımarlardır. Bunlar deniz kuvvetlerinin önem kazanmasından sonra leventlere tahsis edilmiştir. Sepet tımarı, hasılatı azalan ve kimseye verilmeyip beratları sepette kalan tımarlardır⁸⁴.

d. Tımarın Veriliş Şekillerine Göre

Kanuni devrine gelinceye kadar, ölmüş olan tımar sahiplerinin oğluna beylerbeyi tarafından tımar veriliyordu. Fakat 1530 tarihinde bu usul değiştirildi ve beylerbeyinin ancak düşük kıymetli tımarları verebileceği ve diğerlerinin ise, beylerbeyinin tezkiresi(resmi yazısı) üzerine, İstanbul'dan fermanla verilebileceği esası kabul edildi. Beylerbeyi, tımar alacak kimsenin sipahizade olup olmadığını tetkik eder; topladığı bilgi tımar talep eden kimsenin beyanlarını teyit ediyorsa, bu şahsa bir tezkire verir. Bu tezkire ile İstanbul'dan o şahsa tımar tevcih edilir. Bu muamele tezkireli ve tezkiresiz tımar ayrımının ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁸⁵. Kılıç denilen altı bin akçelikten yirmi bin akçeliğe kadar toprağa sahip kimsenin beratını beylerbeyi veremez. Beylerbeyi bu kimsenin tezkiresini hükümet merkezine yollayarak padişahın beratını yani onayını almak zorundadır. Ve tezkireli tımar, padişahın yazılı izni olmaksızın altı binden daha aşağı verilerek bozulamaz⁸⁶. Tezkiresiz tımarlar ise, beylerbeyinin doğrudan vermek yetkisine sahip olduğu tımarlardır⁸⁷. Beylerbeyliklerin arazileri aynı büyüklükte olmadığından, tezkireli ve tezkiresiz tımarlar her beylerbeyliğine göre değişmektedir. Genellikle vergi geliri 6.000 akçeye kadar olan tımarlar tezkiresiz, 6.000'den

⁸² Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s.216-217.

⁸³ Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, s.80.

⁸⁴ Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s.217.

⁸⁵ Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, s.80

⁸⁶ Sencer, *Osmanlı Toplum Yapısı*, s.202-203.

⁸⁷ Coşkun Can Aktan, "Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü", *Türk Dünyası Araştırma Dergisi*, Sayı 52, (Şubat 1988), s.72.

başlayıp 19.999 akçeye karar olanlar tezkireliydi⁸⁸.

Burada büyük dirlikleri verme yetkisinin merkezde toplandığı böylece yerel otoritenin yetkilerinin kısıtlandığı görülmektedir⁸⁹.

e. Mali Bakımdan Tımarlar

Mali bakımdan, serbest tımarlar ve serbest olmayan tımarlar olmak üzere ikiye ayrılır. Serbest tımarlar, tımar sahibinin, gerdek, tapu, kışlak ve yaylak, cürüm ve cinayet resimleri gibi miktarı önceden belli olmayan ve badiheva denilen bu vergileri almak hakkına sahip olduğu tımarlardır. Subaşı, çeribaşı ve benzeri bir takım vazife sahiplerinin tımarları ve büyük devlet memurlarının görev sürelerince devam eden has ve zeametleri serbest tımarlardır⁹⁰. Bu serbestlik, alaybeyi, emiri alem, dizdar, divanı humayun müteferrikaları gibi zeamet tasaruf edenlerde de vardı⁹¹. Onlar, para cezaları, evlilik vergisi ve kaçak kölelerin satışından elde edilen gelirlerini başka otoritelerce paylaşmak zorunda değildi. Suç işleyenlerin takibi ve para cezaları söz konusu olduğunda onların bölgelerine ehl-i örfün karışmasına izin verilmezdi⁹².

Sahibinin rüsum-ı serbestiye(bad-ı hava) denilen vergileri alma hakkına sahip olmadığı tımarlara ise "serbest olmayan tımar" denilmekteydi. Bu tımarlar tımar sistemi içinde çoğunluğu oluşturmaktaydı. Bunların tahsil ettiği başlıca vergiler öşür ve haraçtan ibaretti. Ancak serbest olmayan tımarlarda "cerime" adı verilen ceza tahsil edilirse bunun yarısı tımar sahibinin diğer yarısı da subaşı veya sancak beyinin idi⁹³.

Ahkam defterlerine yansıyan problemlerin bir kısmını teşkil eden sipahi ile reaya arasındaki problemlerin kaynağını incelemek üzere birbirlerine olan hukuki sorumluluklarına değinmek gerekir.

⁸⁸ Doğan, **Tarih ve Toplum, Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu**, s.111.

⁸⁹ Sencer, **Osmanlı Toplum Yapısı**, s.203.

⁹⁰ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.81

⁹¹ Sencer, **Osmanlı Toplum Yapısı**, s.211.

⁹² İnalçık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, s. 126-127.

⁹³ Aktan, "Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü", s.75.

4. Hukuki Bakımdan Tımarlar

Hukuki bakımdan tımarları incelemeye başlarken ilk göze çarpan nokta burada iki esaslı hukuki münasebetle karşı karşıya bulunmakta olduğumuzdur⁹⁴:

1. Dirlik sahibinin (sipahi, sahibi arz) devletle olan ilişkisi
2. Dirlik sahibinin reaya ile olan ilişkisi

a. Dirlik Sahibinin Devletle Olan İlişkisi

Miri arazinin rakabesi(kuru mülkiyeti) bizzat devlette bulunmakta, dolayısıyla devlet; tasarrufuna terk ettiği köylünün bu arazi bütünlerinin idaresini sipahiye(dirlik sahibi) bırakmakta; dirliklerin vergi toplamını ise yine sipahiye, idari ve askeri görevleri karşılığı maaş olarak bağlamış bulunmaktadır. Yani bir tarafta gerçek mülkiyet sahibi devlet, diğer tarafta devlet adına ve onu temsilen belli yetkilere sahip sipahi (memur-subay) ve bir yanda da toprak icarcısı-kiracısı durumunda köylü bulunmaktadır⁹⁵. Burada taraflardan birini devletin oluşturduğu iki taraflı bir akit ve bir mukavele söz konusudur. Bu mukavelenin konusu devletin almaya haklı olduğu bazı vergileri toplayarak karşılığında bir amme hizmeti sayılan askerlik hizmetinin görülmesi olduğundan bu amme hukukuna ait bir mukaveledir. Bu demektir ki devlet, sahip olduğu araziye, bir fert gibi kiraya vermek ve kira bedelini almak ve devlet olmak itibarıyla, toplamaya yetkili olduğu vergilerin bazılarını toplama hakkını, dirlik sahibine, onun bazı hizmetlerinin karşılığı olarak devretmektedir⁹⁶.

Bu sistemin denetlenmesi görevi kadıya aitti. Böylece özellikle çoğu sipahi olan dirlik sahiplerinin toprak ve köylü üzerindeki yetkileri hukuk çerçevesine alınmış olunuyordu. Tapu sayımları ile her köyün geliri, nüfusu, otlakları, ormanları kısaca mali yapısı tespit edilirdi. Has toprakları genel itibarı ile beylerbeyi ve sancak beylerine, tımarlar genellikle sipahi denilen eyalet askerlerine tahsis edilirdi. Netice olarak devletle sipahi arasındaki münasebetin askeri, idari ve mali karakterde suigeneris bir kamu hukuku münasebeti olduğunu söyleyebiliriz. Tımar

⁹⁴ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.539.

⁹⁵ Halil Bayrakçı, **Osmanlı Toprak Sistemi: Miri Hukuk**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1990, s.65.

⁹⁶ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.540-541.

sahibi kendine verilen dirlik dahilinde devletin otoritesini temsil eden bir asker memur durumundadır⁹⁷.

aa. Dirlik Sahiplerinin Cebeli Çıkarma Mükellefiyetleri

Dirlik sahiplerinin cebeli çıkarma mükellefiyetleri, dirliklerinin gelirine, yani has, zeamet ve tımar oluşuna göre değişmektedir⁹⁸;

- Has sahipleri her 5000 akçe gelir için bir cebeli çıkarmaya mecburdurlar.
- Zeamet sahiplerinin bu mükellefiyeti hakkındaki bilgiler çelişkili olmakla birlikte genel itibariyle bunların her 5.000 akçe gelir için bir cebeli çıkarmak mecburiyetlerinden bahsedilmekteyse de, zeamet sahiplerinin gelirlerinin kılıç zeamet sayılan 20.000 akçesinin bu mükellefiyetten muaf tutulduğu ve arta kalan gelirin her 4.000 akçesi için bir cebeli çıkarmakla mükellef oldukları ve bu mükellefiyetin sonradan 5.000 akçede bir cebeli olmak üzere ve zeamet sahibinin lehine olarak değiştirildiği anlaşıyor.
- Tımar sahiplerine gelince, bunlar kılıç denilen ve devletin her eyaletine göre miktarı değişen gelirlerinin fazlası için Rumeli’nde (kılıç 3000 akçedir) 3000 akçede bir cebeli çıkarmakla mükelleftiler. Anadolu’da ve diğer eyaletlerde de aynı şekilde 3000 akçede bir cebeli çıkarıldığı yazılıdır. Mesela, 9.000 akçelik geliri olan bir tımar sahibi ilk 3.000 akçeyi kendisi için ayırır, kalan 6.000 akçe için iki cebelüyü savaşa götürürdü⁹⁹.

Dirlik sahipleri mazeretsiz olarak bir sefere veya mecbur oldukları miktarda asker götürmedikleri takdirde azledilirlerdi. Mülk tımarlarda azil söz konusu olmayacağından devlet böyle mülk tımar sahiplerinin vazifelerini ifa etmedikleri yıla ait gelirlerini müsadere ederdi¹⁰⁰.

⁹⁷ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.75.

⁹⁸ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.542.

⁹⁹ Yusuf Halaçoğlu, "Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı", Hasan Celal Güzel(Ed.), **Genel Türk Tarihi**, C.6 içinde(149-181), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.171–174.

¹⁰⁰ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.542.

Devlet sipahiye başka yetkiler vererek onu köydeki düzenden sorumlu kılmıştır. Ufak suçlar için köylüden toplanan para cezalarının yarısı sipahinin, yarısı da sancakbeyinin olurdu. Ancak, para cezası verme yetkisi sadece kadiya aitti. Sipahi kanunsuzluk eden birini tutuklayabilir ama para cezası alamazdı. Sipahi tımarını oluşturan köyde oturur ve seferde askeri görevlerini yerine getirir ancak tarımsal üretimle kendisi uğraşmazdı¹⁰¹.

Dirlik sahiplerinin mükellefiyetlerinden biri de içinde oturmaya mecbur olmaları idi. Bu mükellefiyete riayet etmeyenler de azl olunurdu. Yalnız bazı zeamet sahipleri vazife icabı olarak bu mükellefiyetten muaftılar, bunlar dirliklerinin hasılatını bir yıl için mültezime verirler ve gelirlerini o suretle alırlardı¹⁰². Sipahiler ayrıca kendi bölgelerindeki yol, köprü ve geçitlerin bakımı ve tımarlarını yapmakla mükelleftiler¹⁰³.

Sipahi bunlardan başka dirliği dahilindeki araziye bizzat ekip biçemez ve kendi namına işletemezdi. Aksi halde bu da azil sebebi sayılırdı. Ancak bazı dirliklerde bulunan ve adına "kılıç yeri" veya "hassa çiftliği" denilen arazi bu yasaktan istisna edilmişti. Bunları dirlik sahibi isterse kendi işler isterse kendi nam ve hesabına işletir veya kiraya verirdi. Bu nevi arazi arasında çayırılar, bağ ve değirmenler de bulunabilirdi. Ancak bu nevi gayrimenkullerin çok eski zamandan beri sipahi defterlerinde "hassa" kaydolunmuş olmaları gerekirdi. Yoksa sipahiler istedikleri yerleri böyle "hassa" olarak ayırmak mevkiinde bulunmaktan çok uzaktılar. Önceleri sipahinin de toprakla olan alakasını büsbütün kesmemek için konulmuş olan bu "hassa çiftlikleri" sonradan büsbütün önemini kaybederek, hemen hemen tamamıyla ortadan kalkmıştır¹⁰⁴.

bb. Dirlik Sahibinin Ölümü Durumunda Arazinin Mirasen İntikali

Bir dirlik sahibi ölünce geliri kendisine ait olan arazi, yine gelirleri göz önünde tutularak erkek çocukları arasında taksim edilirdi. Ancak bu çocukların da babalarının kabul ettiği aynı mükellefiyetleri taahhüt etmeleri ve vücutça askeri hizmete elverişli olmaları

¹⁰¹ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Çağ(1300-1300)**, s.116.

¹⁰² Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.542.

¹⁰³ Sevinç, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**, s.58.

¹⁰⁴ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.543.

lazımdı. Babası öldüğü zaman henüz küçük olan çocuklar önceleri on iki yaşına kadar sonraları on altı yaşına kadar bizzat sefere gitmekten muaf tutulmuşlardı¹⁰⁵.

Tımarın süresi, sahibinin ömrü ve sipahilik hizmetini aksatmaksızın yerine getirmesiyle sınırlıdır. Yararlığı görülen sipahilere başlangıçta tımarın yalnızca “kılıç hakkı” denen çekirdeği verilirdi. Bu çekirdek kısma zamanla yeni “terfi” ve “iltihaklar” olarak gelirini toplayabileceği bazı köyler ya da mezralar eklenirdi. Sipahi öldüğünde yetişkin oğluna yalnızca kılıç hakkı devletin yeniden değerlendirilmesine bağlı olarak verilebilir. Ancak yararlılıkları karşılığı babasının tımarına sonradan yapılmış “terakki”, “terfi”, “iltihak” gibi eklentiler varsa onlar geri alınır¹⁰⁶. Bu suretle, tımar arazisinin zamanla türlü fırsatlardan faydalanılarak büyütülmüş olan şekilleriyle bir aile mülkü halinde nesiller boyunca aynı soydan gelen kimseler elinde kalması ve büyümesi önlenmişti. Has ve zeamet şeklindeki büyük tımarların sahipleri olan vezir ve beyler sık sık değiştirilmekte olduğundan, değişen sahiplerinin bu tımarlarla ailevi bir münasebet ve yakın bir alaka tesis etmeleri imkansız bulunmakta idi¹⁰⁷.

Mülk olmayan eşkinici tımarlarda kaide, tımarın erkek evlatlar arasında bölüşümü olmakla beraber, daha çok bir sipahinin çocukları başka yerlere talip oldukları veya babaları henüz hayatta iken başka tımarlar elde ettikleri için ve bir tımar sahibinin tımarı sınırları içinde oturma mükellefiyetinden dolayı iki tımarı olmayacağından, bir tımara arka arkaya memleketin çeşitli yerlerinden gelen birbirlerine yabancı kimselerin sahip oldukları, başka başka şahısların birbirinin yerine geçtiği çok görülmüştür. Böylelikle sipahilik hiçbir zaman bir asalet sınıfı halini alamamış ve dirlik sahipleri devlet memuru olmak, asker olmaktan başka bir imtiyaz ve menfaat elde edememişlerdir¹⁰⁸.

b. Dirlik Sahibinin Reaya İle İlişkisi

Kanunnameler, sipahi ile köylülerin hak ve vazifelerini tespit etmiş ve aralarındaki ilişkiler sık sık yapılan teftişlerle kontrol altında tutulmuştur. Köylünün sipahiden gelebilecek bir haksız muamele karşısında direnme, hatta kuvvetle karşı koyma hakkı meşru sayılmıştır.

¹⁰⁵ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.543.

¹⁰⁶ Erol Özbilgen, **Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s. 682.

¹⁰⁷ Barkan, "Tımar", s.295.

¹⁰⁸ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.544.

Yine sipahiye anlaşmazlık halinde köylünün mahkemeyi reddetme hakkı vardır. Reayanın toprağında güvenlik içinde çalışması esastır¹⁰⁹.

Kendisine tımar tevcih vesikası verilen sahibi-arz, devlete ait miri araziye, köylülere tapu bedeli veya resmi denilen bir bedel karşılığında kiralar. Tapu bedeli ülkenin her yerinde aynı değildir, toprağın bulunduğu yere ve verim kabiliyetine göre değişmektedir. İstanbul çevresinde 20-30 bin akçe olduğu halde, diğer bazı bölgelerde 5-10 bin akçe civarında seyretmektedir. Toprağın tapu bedeli karşılığı sipahi tarafından köylüye verilmesi bir kira sözleşmesine benzemektedir¹¹⁰. Ancak kira ücretine tekabül eden tapu resmi bir defaya mahsus olmak üzere ve muayyen miktarda alındığı halde, toprak gayri muayyen bir zaman için reayaya terk edilmektedir. Çünkü bir defa tapu resmi vererek tasarruf hakkı elde eden reayanın bu hakkı erkek evladına da intikal etmektedir. Bundan dolayı, daima erkek evlat bırakarak ölenler için bu kiranın bir müddeti yok demektir¹¹¹.

¹⁰⁹ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları" **Osmanlı Ansiklopedisi Cilt 3** içinde(125-134), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.132.

¹¹⁰ Mehmet Doğan, **Tarih ve Toplum: Türkiye de Toprak Meselesi**, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977, s.98-99.

¹¹¹ Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar", s.545-546.

Osmanlı kanunları yalnız erkek evlada böyle bit intikal hakkı tanımakla kalmamış, erkek evlat bırakmadan ölenlerin sırasıyla kızlarına, kardeşlerine, yurdu üzerinde oturmakta olan kız kardeşlerine, babalarına, analarına, toprağı müştereken tasarruf etmiş olanlara ve nihayet üzerindeki ağaçlar miras yoluyla kime intikal etmişse onlara, tapu bedelini vermek şartıyla, toprağı tasarruf etmek için rüçhan hakkı tanımıştır. Eğer bunlar mevcut değilse ve mevcut oldukları halde talip olmamışlarsa, o takdirde o köyde böyle bir yere ihtiyacı olup tapu mukabili talip olanlara verilir; eğer bunlar da müracaat etmezlerse o zaman sipahi istediğine vermekte serbesttir, ancak kendisi tasarruf edemediğı gibi oğluna da veremez. Kızların bu rüçhan hakkı babalarının ölümü tarihinden başlamak üzere 10 senelik bir zaman aşımına tabi tutulmuştur; 10 yıl geçtikten sonra artık tapu mukabilinde o yere tasarruf etme yetkilerini kaybederler. Oğlu küçükken ölen reayanın toprakları, eğer başkasına verilmiş ise, bu çocuk da buluğa erdikten sonra 10 yıl içinde babasının topraklarını tasarruf etme hakkını isteyebilir. Yani devletin mümessili ile reaya arasında akdedilen bu kira mukavelesinde bir müddet tayin edilmiyordu, buna göre gerek kiralayan dirlik sahibinin gerek kiracı raiyetin istedikleri zaman bu akdi feshedebilmeleri gerekirdi. Ancak kanun bunu da göz önünde bulundurarak hem sipahiye hem de reayaya bir fesih hakkı tanımamıştı. Bir sipahinin vermiş olduğı bir araziye geri alması imkansızdır. Yalnız raiyet o toprağı üç yıl arka arkaya mazeretsiz olarak ekmezse sipahinin o zaman o toprağı tapu mukabilinde başkasına vermeye hakkı vardı. Bu araziye reaya ancak sipahinin izniyle başkasına ferağ edebilir ve buna mukabil lehine ferağ ettiğı kimseden bir ücret alabilirdi, bu kimsenin ise sipahiye yeniden tapu resmi ödemesi gerekirdi. Başka suretle reayanın bu arazi üzerinde her türlü hukuki tasarrufu batıldı. Yani bir raiyet ücret mukabilinde yalnız kendi kira hakkını başkasına ferağ edebilirdi, bunun için iki şart lazımdı; sipahinin izni ve yeni kiracının gayri muayyen bir zaman için kira bedeli makamına ödenmiş olan tapu resmini tekrar vermesi¹¹². Ayrıca kiralamada açık arttırma veya pazarlık söz konusu değildi¹¹³.

Dirlik gelirlerinin esas kısmını, dirlik sahibinin kendi adına toplama yetkisinin olduğı, çeşitli adlar altındaki birçok vergi oluşturmaktadır¹¹⁴. Kanun koyucu, çift resmi ve ispence gibi kişisel vergileri sahibi raiyyet sıfatıyla sipahiye ve öşrü de işlenmiş arazi üzerinde hak sahibi

¹¹² Üçok, “Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar”, s.545-546.

¹¹³ Doğan, **Tarih ve Toplum: Türkiye de Toprak Meselesi**, s.9.

¹¹⁴ Üçok, “Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar”, s.546.

olarak yine aynı sipahiye bırakmıştır. Toprağın ekilmemesi ve öşrün tahakkuk etmemesi durumunda sipahi çift bozan vergisi alırdı¹¹⁵. Sipahi ise köylüye verdiği toprağı hissi sebeplerle alamazdı. Köylü istediğı halde sipahi bir başkasına eşine, dostuna, hısım akrabasına toprak veremezdi. Köylü geçici bir tapu ile tasarruf hakkına sahip bulunduğu toprağı ağaç diker, bağ, bahçe ve bostanlarla değerlendirirse, bu gibi yerlerden üç yıl vergi alınamaz ve mülkiyeti de köylüye ait olurdu¹¹⁶. Sipahinin tahsil etmek yetkisine sahip olduğu vergilerden biri de tapu resmidir. Fakat "resm-i tapu", toprak ilk defa reayaya tefviz edilirken ve intikal hakkı sahibi mirasçının bulunmaması halinde tapu hakkı sahiplerinden alındığı için miktar itibariyle sipahinin gelirleri arasında önemli bir tutar değildir. Sipahinin reayadan topladığı ve tamamı kendisine ait olan kovan resmi, değirmen resmi, domuz resmi gibi çeşitli vergiler mevcuttu¹¹⁷. Bu vergiler hakkında ayrıntılı bilgiye "tarımdan alınan vergiler" başlığı altında ilerideki bölümlerde yer verilmiştir.

Kanuna göre köylü toprağı boş bırakamazdı. Milli üretimin artması için mutlaka ekmek mecburiyetinde idi. Köylünün tasarrufuna terk edilen topraklar her çiftçi ailesi için toprağın verimine göre 60 ile 150 dönüm toprak olarak sınırlandırılmıştı. Toprağı parçalayamaz, büyütemez, bir başkasına devr edemez, şehirde bir başka işle meşgul olamazdı. Köylü toprağı gerektiğı gibi verimli şekilde işlemezse boş bırakırsa gerekli bakımı yapmazsa toprak elinden alınıp başkasına verilirdi. Çiftçinin toprağını terk etmemesi gerekirdi¹¹⁸. Tımar sahibinin kaçan çiftçiyi on yıl (daha sonra on beş yıl) içinde geri getirme yetkisi vardı. Bu şart verimliliğı sağlamak ve tımar sahibinin gelirini güvence altına almak için konulmuştu. Ardından kanunlar, bu alanda daha fazla serbestlik vermişti. İlke olarak Osmanlı rejimi, çiftçinin emeğinin mahalli otoritelerce kötüye kullanılmasına ve askeri sınıflarla çiftçiler arasında kişisel ilişkilerin kurulmasına karşıydı. Reaya üretimle ilgili faaliyetlerini yapmakta serbestti ve tımar sahibine kanunun belirttiğinden fazla veya kanuna aykırı vergi vermezdi¹¹⁹.

Sipahinin köyde yaşamasını sağlamak için Osmanlı kanunnameleri köylüye bir dizi ufak tefek hizmetler yüklemişti. Sipahiye ev yapmakla yükümlü olan köylüler, ona öşür

¹¹⁵ İnalçık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, s.122.

¹¹⁶ Sevinç, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**, s.56.

¹¹⁷ Cin ve Akyılmaz, **Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.304-305.

¹¹⁸ Sevinç, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**, s.55.

¹¹⁹ İnalçık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, s.122.

mahsulünü koymak için bir ambar yapmak, sipahinin öşrünü ambara ya da satmak için bir günlük yoldan uzak olmayan pazara taşımak zorundaydılar. Sipahinin çayırındaki otlarının biçilmesine de katılmak durumundaydılar, ama kanunnameye göre samanı ambara taşımaya mecbur değillerdi. Sipahi tımarına ait başka bir köyden gelmişse köylü üç gün süreyle konukseverlik gösterme, sipahiye armağan verme adetini de onaylamıştır. Köylünün bir günden üç güne kadar sipahinin çiftliğinde çalışma geleneği ise bazı bölgelerde süregelmiştir¹²⁰.

Sipahi köylüye haksızlık yapamaz, elindeki toprağı başkasına veremez, hakaret edemez ve köyden kovamazdı. Sipahi hakkı olmayan bir şeyi köylüden isteyemezdi. Haksızlığa maruz kalan köylünün büyük yetkileri olan kadiya müracaat etme hakkı vardı. Mahkemenin kararından tatmin olmazsa doğrudan doğruya başkente başvurur, haklı görürlerse bütün masrafları ödenirdi¹²¹.

Her sancağın kanunnamesi köylünün vermesi gereken vergi ve hizmetleri tek tek saymıştır. Sipahi bunlara yenilerini ekleyemezdi. Devlet buna o kadar önem verirdi ki gerçekte kanunnamelerin başlıca maddeleri sipahi ile reaya arasındaki ilişkileri düzenleyen maddelerden oluşmuştur¹²². Yine de 15.yüzyıl gibi erken bir dönemde reayanın durumuyla ilgili sultan fermanları sipahilerle beylerin ayrıcalıklarını kötüye kullandıklarını gösterir. Kanunsuzlukların temel nedenlerinden biri sipahilerin eski feodal gelenekleri sürdürme çabalarıydı. Köylüler, sipahilerin yasadışı vergiler icat ederek para toplamalarından ve öşrü ürün yerine nakde çevirerek alma çabalarından da yakınmışlardır. I.Süleyman bu tür uygulamaları yasaklayan birçok ferman çıkartmıştır¹²³.

Sipahi köylüye verdiği toprağı hissi sebeplerle alamazdı. Köylü istediği halde sipahi bir başkasına eşine dostuna hısım akrabasına toprak veremezdi. Köylü geçici bir tapu ile tasarruf hakkına sahip bulunduğu toprağı ağaç diker, bağ, bahçe ve bostanlarla değerlendirirse bu gibi yerlerden üç yıl vergi alınmaz, mülkiyeti de köylüye ait olurdu. Osmanlı yönetiminin meyveciliği, sebzeciliği, milli ekonomide ve savaşlarda büyük yeri olan hayvancılık ve ormancılığı geliştirmek için böyle tedbirler aldığını düşünebiliriz. Devlet, köylüye tarım

¹²⁰ İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı(1300-1600)**, s.116.

¹²¹ Sevinç, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**, s.56-57.

¹²² İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı(1300-1600)**, s. 116.

¹²³ İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı(1300-1600)**, s. 116.

araçları ve tohumluk yardımıyla bulunurdu. Köylü işlettiği arazideki ağaçları kesmezdi. Çünkü orman ve odun temin edilen korular kamuya aitti¹²⁴.

Tımar kayıtları İstanbul'da Defterhane-i Hakani de bulunur ve idarecisine Defterhane Emmini denir. Eyaletlerdeki tımar kayıtlarının bir sureti Defterhane-i Hakani de saklanırdı. İlerde defter kahyası ve tımar defterdarı denilen memurlar tımar işleri ile uğraşırdı. Bunların elinde üç çeşit defter bulunurdu¹²⁵:

İcmal defteri: Has ve tımar sahipleri ve bunlara tahsis edilen köy ve hisselerin adı ve gelir miktarlarının özetle gösterildiği defterdir.

Mufasssal defter: Tımar sahası içindeki köyler ve köylerdeki ailelerin kaydedildiği ve bunlardan alınacak vergilerin tahmini olarak gösterildiği defterdir.

Ruzname defterleri: Tımarların veriliş tarihinin kayıtlı olduğu ve tımar tevcih beratının bir uretinin yer aldığı defterdir.

5. Tımar(Dirlik) Sisteminin Kaldırılması

16. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı siyasi, askeri ve sosyo-ekonomik yapısının temelini teşkil eden ve Osmanlı Devleti'nin karakteristik özelliklerinden olan toprak düzeni bozulmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren tımar(dirlik) sistemi kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getiremezken miri arazi rejimi de yapılan fiili ve hukuki düzenlemelerle gitgide mülk araziye yaklaşmış ve dönemin sonlarında miri arazinin önemli bir bölümü özel mülke dönüşmüştür¹²⁶.

Tımar sistemi, 17. yüzyılın başlarından itibaren nakdi ilişkilerin yaygınlaşması, fiyat hareketleri, harp teknolojisinin askerliği bir meslek haline getirmesi, mali kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş gibi dünya ekonomisinde ortaya çıkan yapısal değişikliklerle eski önemini

¹²⁴ Sevinç, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**, s.56.

¹²⁵ Doğan, **Tarih ve Toplum: Türkiye de Toprak Meselesi**, .s. 100.

¹²⁶ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.331-332.

kaybetmeye başlamıştı¹²⁷.

Tımar sisteminin bozulmasının önde gelen sebeplerinden birisi fetihlerin durmasıdır. Miri arazi rejiminin temeli fetihlerle sürekli genişleyen bir devlet yapısına dayandırılmıştır. Fetihlerin durması ile birlikte hem devlet hazinesi fakirleşmiş, hem de tımar olarak tevcih edilebilecek toprakların sınırına ulaşılmıştır. Artık yapılan savaşlarda amaç yeni topraklar ede etmek değil, mevcut toprakları korumaktır. Bu sebeple savaşların maliyeti yükselirken tımar rejimi başta olmak üzere bütün Osmanlı yapıları için yıkıcı etkiler göstermeye başlamıştır¹²⁸.

16. yüzyılın sonlarına doğru taşra yöneticilerinin emrindeki kuvvetler hızla artmıştır. Merkezi devlet otoritesinin büyük yaralar aldığı bu dönemde yerel yöneticiler binlerce levendle teftişlere çıkıp halktan gelişigüzel vergiler toplayıp tarlalara el koymaya başlamışlardır¹²⁹.

Tımar rejiminin bozulmasına yol açan en önemli faktörlerden birisi de ekonomik problemlerdir. Mali problemler Osmanlı tımar rejimini iki yönlü etkilemiştir. İlk olarak, sipahilerin reayadan toplayacağı vergiler ve bunların oranları önceden belli olduğu için, yüksek oranlı enflasyon sonucunda, fiyatlar artarken sipahilerin gelirleri sabit kalmış ve reel gelirleri önemli oranda aşınmıştır. Gittikçe yoksullaşan sipahiler askeri mükellefiyetlerini yerine getirmemeye başlamışlar ve savaş zamanları sefere katılmamışlardır. Öte yandan devletin değişen savaş teknikleri sebebiyle yeniçeri ordusuna olan ihtiyacı artmıştır. Bu çerçevede, kapıkulu ordusunun sayısı yükselirken, artan fiyatlar, devletin acil nakit para ihtiyacını temin etmek için çeşitli yollar aramasına yol açmıştır. Para ekonomisinin yoğun olmadığı dönemlerde kurulmuş olan tımar rejimi, ihtiyaçlara cevap vermemeye başlamıştır. Bunun sonucunda devlet hızlı ve nakit gelir elde edebilmek için yavaş yavaş tımar sistemini tasfiye ederken miri arazide

¹²⁷ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s. 225.

¹²⁸ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.332-333.

¹²⁹ Yerel yöneticilerin komutasındaki “celali” olarak adlandırılan birlikler, merkezi devlete karşı sık sık ayaklanmışlar ve İstanbul’dan gönderilen kuvvetleri mağlup ederek bazı Anadolu şehirlerini ele geçirmişlerdir. Celali ayaklanmaları olarak tarihe geçen bu hareketler 1590’larda hızla yayılmış ve 1610 yılına kadar sürmüştür. Anadolu’da “büyük kaçgun” denilen olay yaşanmış ve reaya tarıma elverişli toprakları terk ederek, Celalilerin ulaşamayacağı daha az elverişli alanlara çekilmiştir. Böylece 1610 yılında ayaklanmalar bastırıldığı zaman tarım yapılan miri arazinin bir kısmı terk edilmiş durumdadır ve toprak düzeni büyük bir yara almıştır. Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.334.

iltizam sistemine geçilmiştir. Tımar sisteminin bozulma sebebi olarak vurgulanabilecek son nokta Kanuni döneminde değiştirilen tımar tevcih metodudur. 1530'lerden sonra tımarlar tezkireli ve tezkiresiz tımar olarak ikiye ayrılmış ve değeri yüksek olan tımarlar merkezde padişah fermanı ile dağıtılmıştır. Bozulma sürecine girilmesiyle birlikte tımarlar ehline değil, en çok rüşvet veren kimselere tevcih edilmiş, saray hediye yarışına giren kimselerle dolup taşmıştır¹³⁰.

Tımar ve zeamet sahipleri daha önce hem ziraati teşvik eder, hem de bulunduğu yerlerde güvenliği sağlarlardı. Anadolu'da 16.yüzyılda tek tük görülen Celali eşkiyası, tımar ve zeamet teşkilatının zayıflaması yüzünden Anadolu'nun her tarafında yayılmıştır¹³¹. Tımar sisteminin bozulması üzerine birçok sipahi ve zaimler de toprakları kendilerine mülk yapmaya başlamışlardır. Böylelikle sipahilik azalmış ve mültezim, muhassil, voyvoda ve ayan¹³² gibi yeni bir aracı sınıf türemiştir. Mültezim ve muhassiller miri toprakların gelirlerini toplarlar ve sahibi arz sayılırlardı. Ayan ve voyvodalar ise memleketin nüfus sahibi kişileri idi. Bunlar bölgesel idari ve mali işlerle uğraşırlardı¹³³.

Zaman zaman Osmanlı tımar sistemine çeki düzen vermek ve eski güzel günlere dönmek için bir takım teşebbüsler yapılmışsa da bunların büyük bir kısmı sonuçsuz kalmıştır. Sultan I.Ahmet(1603-1617) devrinde Sadrazam Murad Paşa dirlikleri düzeltmeye karar vermiş, Ayni Ali Efendi'yi Defter-i Hakani Eminliğine tayin etmiştir. Ayni Ali tımar sisteminin neden bozulduğu konusunda bir layiha kaleme almıştır. Layihaya göre tımar sisteminin bozulmasının önde gelen sebebi, merkezi devlet kalemlerinde tımar kayıtlarının son derece karışık tutulması diğer bir sebep ise rüşvetin tımar tevcihinde oynadığı roldür. Ayni Alinin kaydına göre seferde on tımara bir adam düşmediği halde, mahsul zamanında bir tımara on kişi sahip çıkmaktadır¹³⁴.

¹³⁰ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.334-336.

¹³¹ Birinci Köy ve Kongresi Yayını, **Türz Ziraat Tarihine Bir Bakış(TZTBB)**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, s.63.

¹³² Ayan, ahali tarafından seçilir ve vergileri toplamak vergi tevzi cetvellerini tanzim etmek gibi işlerde valiler ve hakimlerle ahali arasında aracılık ederdi. Bu ayanların bazıları çok kuvvet kazanmış ve devlete kafa tutacak bir hale gelmişlerdi. **TZTBB**, s.63.

¹³³ Suat Aksoy, **100 soruda Türkiye'de Toprak Meselesi**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969, s. 46-47.

¹³⁴ Mustafa Akdağ, 'Tımar Rejiminin Bozuluşu', **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, III/4, (1945), s.420.

Tımar sisteminin düzeltilmesi konusunda yapılan en kayda değer girişim, IV.Murad'ın Koçi Bey Risalesi'nden aldığı ilham ile giriştiği bir takım reform teşebbüsleridir. Koçi Bey, 1630 yılında sultana sunduğu risalesinde devletin içinde bulunduğu sorunların büyük oranda tımar rejiminin bozulması ile alakalı olduğu fikrini savunmuştur¹³⁵. Koçibey Risalesi'nde tımarın ve zeametın ilk bozulması ile ilgili açıklamadan kısa bir bölüm¹³⁶:

"992(1584) tarihine gelinceye kadar köyler ve tarlalar kılıç ehlinin elinde ve ocakzadelerde olup, yabancı ve kötü asıllı kişiler içeriye sızmamış, büyüklerin ve ayanın sepetine girmemişti. İlk defa bozulması ise şu yüzden olmuştur ki: Evvelce Acem memleketleri üzerine serdar tayin olunan Özdemiroğlu Osman Paşa, bazı yabancılara yiğitliklerinin görülmesiyle üçer bin akçe başlangıç [tımar hakkı verilmesi] emri verdi ve bu yol ile yabancılar fırsat buldu. Osman Paşa iyilerine vermişken ondan sonra gelenler, kar budur diye iyi kötü demeden, münasebeti olmayan, aslında ve cinsinde dirlik sahipliğine [hakkı] olmayan şehir oğlanı ve reaya kısmından bir alay mayası bozuk kişiye, bir şeye yaramayan o tür kişilere başlangıç [tımar hakkı] emirlerini hak etmedikleri halde bol bol dağıtmaları sonucunda, zeamet ve tımar isteyenler bir günde yüz bin akçe tımara hak sahibi oldular. Mahluller [boşalan dirlikler] dahi kadim kanunlara aykırı olarak Asitane-i Saadet tarafından verilmeye başlandı, İleri gelenler, bu mahlul yerleri adamlarına ve akrabalarına verdiler; İslam memleketlerinde olan en seçme tımar ve zemetin İslam şeriatına ve yüce kanuna aykırı olarak, kimini paşmaklık kimini arpalık yaptılar kimini havass~ı hümayuna (hazineye ait arazi) katarak kimini mülk, kimini vakıf kimini vücudu sıhhatte olan nice kimselere emeklilik olarak verdiler..."

II. Mahmut tımarları ve başıbozuk grupları kaldırmak istiyordu ancak Avrupa'da yeni bir savaş tehlikesinin belirmesi üzerine Mansure ordusu¹³⁷ tam olarak kurulana kadar canlandırıp kullanmanın gerekeceğini düşündü. Hüsrev Paşa tımarlı sipahinin Mansure

¹³⁵ Cin ve Akyılmaz, **Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.337.

¹³⁶ Seda Çakmakcıoğlu (hızl.), **Koçibey Risaleleri**, İstanbul: Kalcı Yayınevi, s.51-54.

¹³⁷ Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun kuruluş gerekçesi, Asakir-i Mansure-i Muhammediye Kannunnamesi'nde şöyle ifade edilmiştir: "1826 'ya gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyaya yayılmasında ve hakimiyet sahasını sürekli geliştirmesinde yeniçeri ocağının katkısı büyük olmuştur. Ancak zamanla eski gücünü kaybetmeye ve seferlerde başarısız olmaya başlayan yeniçerileri, düzeltme yönünde birçok ıslahat girişimi meydana gelmesine rağmen hepsi de sonuçsuz kalmıştır. Böylece ıslahı mümkün olmayan yeniçerilerin kaldırılması ve yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla yeni bir ordu kurulması kararlaştırılmıştır. Hamza Keleş, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye Kanunnamesi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt 14, No:1, Mart 2006, s.227.

ordusunun bir kolu olarak yeniden düzenlenmesi emrini çıkarttı. Tımar sahiplerini gelirlerini bırakmayacak, ancak hizmet görenler modern askeri örgütlenmeyi ve eğitimi kabul edeceklerdi(24 Şubat 1828). 1828 sonunda yalnız iki tabur tam mevcuttuydu, iki tanesi de henüz hazırlıklarını tamamlayamamıştı. Bu, o zaman var olduğu sanılan 30.000 tımar sahibinin pek azının hizmet etmeye hazır ya da istekli olduğunun bir kanıtıydı. II. Mahmut birliğin dağıtılmasından başka çözüm kalmadığını görüyordu¹³⁸. Büyük bir çoğunluğun kabul ettiği fikre göre tımar sistemi Gülhane Hattı Hümayunu ile tamamen ortadan kaldırılmıştır¹³⁹.

Tımar sistemi bozulmaya başlayınca tımar topraklarının da iltizamla işletilmesi söz konusu olmuştur. Tımarlı sipahiliğin gelişen savaş teknolojisine uyamaması ve devletin girdiği savaşlar dolayısıyla artan nakit ihtiyacı zirai gelir kaynaklarının mukataa haline getirilerek iltizama verilmesine yol açtı¹⁴⁰. Vezirlerin, beylerbeyinin, sancakbeylerinin büyük ve verimli hasları ile zeamet ve tımarları derece derece miri mukataa haline dönüştürülerek iltizam veya emanet yoluyla merkez hazinesine bağlanıyordu¹⁴¹.

B. İLTİZAM SİSTEMİ

Muayyen devlet hizmetlerini ifa etmek üzere yapılacak masraflar bu masraflara kaynak teşkil edecek vergi gelirlerinden hem muhteva bakımından farklı olduğu, hem de mekan itibari ile çok kere uzak mahallerde olduğu için ikisi arasında bir irtibat mekanizması gerekmektedir. Bu mekanizmayı devlet hizmeti ile vergi tahsildarlığını aynı şahısta birleştirme yolu ile gerçekleştirmek imkansız olmamakla birlikte bir maliye teşkilatını zamanın mali organizasyon teknikleri ile tesis ve idame imkanı bulunmadığı için özel teşebbüs olarak faaliyet gösteren bir zümre vasıtasıyla yürütmek gerekmiştir. Osmanlı tarihinde mültezim diye isimlendirilen bu zümrenin fonksiyonu, kanunların çeşitli iktisadi faaliyetlerinden belirli bir oran veya miktar olarak ve genellikle aynı şekilde tahsilini tespit ettiği vergileri mükelleflerden toplayıp piyasada nakit haline getirdikten sonra devlet hazinesine intikal ettirmek idi¹⁴².

¹³⁸ Stanford J.Shaw ve Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye İkinci Cilt**, İstanbul: E Yayınları, 1983, s.54.

¹³⁹ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.339-340.

¹⁴⁰ Ahmet Akgündüz ve Said Öztürk, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s. 486-487.

¹⁴¹ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.225.

¹⁴² Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.100-101.

İltizam usulü diye bilinen bu özel teşebbüs mahiyetindeki intikal faaliyetine mevzu teşkil eden mali birim, muhteva veya mekan itibariyle birbirine yakın bir veya birkaç vergi kaynağının birleşimini temsil ve ifade eden ve maliye nazarında normal olarak yıllık nakdi bir gelir toplamı olarak kıymetlendirilmekte bulunan mukataalardır¹⁴³.

İltizam, mukataaların müteşebbisler eliyle bir bedel karşılığı işletilmesidir. İltizama vermeye ilzam, iltizam verilen kişiye mültezim denirdi. Genel olarak mukataa haline getirilen işletmenin, vergi veya resim tahsil işi, tahvil adı verilen üç yıllık bir süre için açık arttırma ile iltizama veriliyordu. Bunun gayesi elverişli ve elverişsiz şartların birbirlerini etkisiz bırakacağı normal bir işletme süresi tanınmasıdır¹⁴⁴. Yıllık gelirlerin asgari kıymeti genellikle maliye tarafından tespit edilmiş olan hazine defterlerinde yer alan mukataaların muayyen bir yıl için temin edebileceği azami kıymeti de kar gayesi ile hareket eden mültezimlerin rekabeti ile müzayede şartları içinde belirlerdi. Mültezimler müzayede konusu olan mukataayı vaat ettiği gelir, sebep olacağı masraf ve bırakacağı kar hakkındaki tahminlere göre kıymetlendirdikten sonra devlete yıllık olarak ödemeyi kabul edebilecekleri miktara dair tekliflerini yaparlardı. Hazine bunlar arasında en yüksek teklifi yapan mültezime tahvil adı verilen ve genellikle 1 ila 3 yıl arasında değişen bir devre için olmak üzere o mukataayı vergilendirme hakkını devrederdi. Belirli bir mukataayı vergilendirme hak ve yetkisini belirli bir süre için almış bulunan mültezim, devletin sağladığı mali, idari ve adli kolaylıklardan faydalanarak kanunların çizdiği sınırlar içinde tam bir müteşebbis gibi hareket eder ve faaliyetine ait hasılatın müzayedede tespit edilmiş olan miktarı hazineye ödedikten sonra kalan kısmını kendi şahsi ve meşru karı olarak kazanırdı. Bu sayede devlet zamanın şartlarına göre çok masraflı külfetli ve daha az rantabl olacağı tahmin edilebilen muazzam bir maliye teşkilatına lüzum kalmadan, kanunlarda genellikle aynı şekilde tespit edilmiş bulunan vergi gelirlerini nakden ödenmesi icap eden bütçe harcamaları ile irtibatlandırmak imkanını bulmuş oluyordu¹⁴⁵. Ancak karını maksimize etmek isteyen mültezimlerin vergi geliri elde etmek için uğraşan devletin zabıta gücünü mükellefler üzerinde baskı için kullanması, tahsil eylemini soyguna dönüştürüyordu¹⁴⁶.

¹⁴³ İltizam usulünde vergi kaynakları “mukataa” olarak adlandırılmıştır. Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.339-340.

¹⁴⁴ Tabakoğlu, "Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları", s. 128.

¹⁴⁵ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.101.

¹⁴⁶ Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, s.99.

İltizam usulü başta bir kaç kalem gelire has olarak başlamış ise de kısa zamanda mukataaya konu olacak gelir kaynaklarının sınırları genişlemiş ve devletin her türlü gelir kaynağı iltizam konusu olmuştur. Devlet, uygun gördüğü her türlü zirai, ticari ve sınai işletmeleri mukataa haline getirilerek özel teşebbüs tarafından işletmeye açarlardı. Burada devletin nakit ihtiyacının zaman içerisinde artışının önemli bir tesiri vardır. Mukataa gelirleri bütçe içerisinde önemli bir yere sahipti¹⁴⁷.

Bir mukataanın 2-3 tahvilini iltizama alan kişilere(mültezimler) veya iltizam ortaklarına da rastlanıyordu. Bununla beraber bir rant oluşması halinde bunun devlete aktarılması tedbirleri alınmıştı. Mesela dış ticaretin gelişmesi dolayısıyla, gümrüklerin büyük kar bırakma ihtimali olduğu takdirde, eski mültezimin yeni bedeli kabul etmemesi halinde tahvil süresinin sonu beklenmeden mukataa arttırana devredilirdi. Eğer bu devir işi tahvilin başlarında gerçekleşmiş ise yeni iltizam yine aynı tahvilin (yani aynı üç yılın) sonuna kadar işlerdi. Buna karşılık tahvil sonuna doğru yapılan arttırmalarda mültezimlerin tahvilden kalan süreyi ikinci bir tahvil ile birleştirdikleri olurdu. Bir tahvil süresi içinde aynı mukataanın arttırma sonucu defalarca el değiştirdiği görülmüştür. Konjonktürün elverişsizliği durumunda mültezim zarar edebilir, iltizam bedelini ödeyemezdi. Olağanüstü şartlarda farklı işlem yapılması için ihtirazi kayıt koymamışsa bir indirimden de yararlanamazdı. Bu durumda kendi ve kendi gibi mala kefilleri de kefil oldukları meblağlar için müsadere ve hapis edilebilirlerdi¹⁴⁸.

Nakdi ekonominin gittikçe önem kazanması ile iltizam usulünde kaydedilen genişlemenin arkasındaki temel faktör devletin, artan masraflarını karşılamak üzere mevcut vergi haklarını hızla nakdi mekanizmasının içine katmak zorunda olması idi. Devlet maliyesi, hızla çoğalan masrafların bütçede yarattığı açıkları kapamak için bir yandan gelirleri arttırmak, diğer yandan da masrafları kısmak üzere iki istikamette çözüm yolu arıyordu. Gelirleri arttırmak için, para taşıması, müsadere, yeni vergiler koyma veya mevcut olanları yükseltme gibi usuller yanında, kısa vadeli iç istikraz mahiyetinde görünen bir metot da artan ölçüde kullanıldı. Mültezimlerden yapılan bu iç istikrazın özü şu idi: Devlet müzayedede taayyün etmiş olan iltizam bedelinin bir kısmını mültezimden peşin olarak talep ediyordu. Verginin tahsil, hatta tahakkuk etmesinden aylarca evvel, önemi zamanla artan bir peşini yatırmak mecburiyeti

¹⁴⁷ Akgündüz ve Öztürk, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, s.487.

¹⁴⁸ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul: Dergah Yayınları, 1985, s.123.

müzayede şartlarından biri haline gelince, esas itibarı ile askeri zümre mensuplarının elinde bulunan iltizamlara, gayrimüslim sarrafların da aralarında yer aldığı mali sermaye sahibi bir zümre, daha çok hakim olmaya başladı. Vergilendirme ile ilgili teknik bilgi ve kabiliyetlere de sahip olduğu için iltizam işlerinde önemi büyümekte olan bu zümrenin asıl hedefi, mümkün olduğu kadar yüksek kar elde etmekten ibaret bulunduğu ve tahsilini geçici bir süre ile yüklediği vergi kaynağının himayesi ile ilgilenilmediği için bu vergilendirme faaliyeti ekonomiyi artan ölçüde tahrip edici bir karakter kazanmaya başladı¹⁴⁹.

Osmanlı Devleti'nde iltizam usulünün Fatih zamanında sistemleştirildiği kabul edilmektedir. İstanbul'un yeniden iskanı ve imarı için dışarıdan getirilen nüfusa, gayri menkuller önce parasız verilmiş, sonraları mukataaya bağlanmıştır¹⁵⁰. 17. yüzyılın başında itibaren ikinci bir iş olarak askeri sınıf mensuplarının bu işe el atıkları görülmüştür. İstanbul, Bursa, Edirne gibi önemli merkezlerde oturan yüksek düzeyde askeri zümre mensupları kendilerine kolay ve büyük kazanç sağlayan mukataaları iltizama alıyorlardı. Daha alt düzeyde tımarlı sipahiler ve yeniçeriler de iltizam işi ile uğraşmaktaydı. Diğer taraftan, devlet tarafından kendilerine maaş yerine büyük dirliklerin vergi gelirleri tahsis edilmiş olan büyük devlet memurları, bu gelirlerin toplanması işini iltizama veriyorlardı. Büyük mukataaları alan mültezimler, bunları parçalara ayırarak başkalarına tekrar iltizama veriyor ve bir mültezimler hiyerarşisi doğuyordu. Bu tür mukataalara pare mukataası deniyordu. Devlet, mukataaların parçalanarak tekrar iltizama verilmesine karşı çıkıyor, ancak usul devam ediyordu¹⁵¹. Sonuçta, mültezimler İstanbul'dan eyaletlerdeki kazalara kadar uzanan bir zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlandılar. Bu uygulama, mültezim-ayan sınıfı arasında bir hiyerarşi oluşumunu başlatmakla kalmayıp, aynı zamanda kapıkulu ve valilere dirliklerini satma fırsatı da sağlamıştır. İltizam usulü ve bu türde alt-sözleşmeler yapmak, toprak üzerindeki sahiplik ve mülkiyet hakları iddialarının dağılışına ve merkezi hükümete karşı sorumluluk bağlarının belirsizleşmesine neden olmuştur. Bundan dolayı, merkezi bürokrasinin kimin hangi toprak üzerinde ne kadar hakkı olduğunu izlemesi de zorlaşmıştır¹⁵². 18. yüzyılda taşrada güçlenen

¹⁴⁹ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.102-103.

¹⁵⁰ Akgündüz ve Öztürk, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, s. 488.

¹⁵¹ Akgündüz ve Öztürk, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, s. 486-487.

¹⁵² Eftal Batmaz, "İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları", **Osmanlı Ansiklopedisi Cilt 3**, içinde(250-268), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.40.

ayanlar¹⁵³, İstanbul'daki büyük devlet memurlarıyla ortaklıklar kurmaya ve mukataaları ellerine geçirmeye başlamışlar ve böylece devlete ait vergi toplama sürecine hakim olmalarıyla birlikte ayanların yükselişi de hızlanmıştır¹⁵⁴.

Bununla birlikte, merkezi denetimin azalması ve iltizam usulünün yaygınlaşması mülkiyet ilişkilerini hemen etkilememiştir. Üreticiler bundan böyle de yüzyıllar boyunca yaptıkları gibi gittikçe küçülen topraklarını ekmeyi sürdürmüşlerdir. Ancak şimdi ürettikleri ürünler üzerinde hak iddia eden daha çok kişi vardı. Bunun yanı sıra, uzun dönemde özellikle Batı Anadolu ve Balkanlar gibi zengin bölgelerde topraklar sınırlı sayıda bireylerin elinde toplanma eğilimi göstermiştir. Buralarda, mültezimler yenilenen müzayedelerle aynı bölgelerde yeniden kendilerine verilen iltizam haklarını kullanarak ve ilk topraklarına yeni topraklar ekleyerek kendilerini büyük çiftliklerin fiili sahibi olarak yerleştirme eğilimi içinde oldular. Bu bölgelerde vergi mültezimliğinden kaynaklanan güç, ücretli askerlerin kullanılması ve bürokratik boşluklardan yararlanma yoluyla sağlamlaştırıldı¹⁵⁵.

Devlet, mukataaların denetlenmesi işini tayin ettiği nazırlar vasıtasıyla yapıyordu. Uygulamaya göre bir kaç kaza veya sancakta bulunan mukataalar bir nezaret sayılarak çevrede en yakın bulunan kadılardan biri nazır yapıldı. Mukataalar bulunduğu eyalet merkezinde defterdarlık varsa oraya, yoksa merkezde bulunan Başdefterdarlığa bağlı idi. Bir mukataayı iltizama alan kişi, devlete ödemekle yükümlü olduğu bedelin bir kısmını peşin, diğer kısmını taksit taksit öderdi. Mukataalardan elde edilen gelirler ilgili bölgede bulunan hazineye yatırılırdı. Bu hazinelerin başında bulunan görevliye hassa harc emini denilirdi. Harc emininin toplanan paraları fermanlar ile verilen emir gereğince ilgili yerlere sarf etme yetkisi de bulunuyordu¹⁵⁶.

¹⁵³ Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taşrada, merkezi otoritenin zayıflamasına paralel olarak "ayan ve eşraf" denilen bir zümre belirmiş ve gittikçe güçlenmiştir. Derebeyi olarak da tanımlanan ayanlar, ekonomik ve siyasi hayatta önemli bir yer elde etmişlerdir. Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.346.

¹⁵⁴ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.341-342.

¹⁵⁵ Batmaz, "İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları", s.41.

¹⁵⁶ Akgündüz ve Öztürk, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, s. 488.

Geliri doğrudan merkezi hazineye akacak kaynaklar içerisinde mültezimlerce çekici bulunmayan ya da stratejik önemi dolayısıyla devlet tarafından denetlenmesi gereken işletmeler yarı iltizam yarı emanet yöntemi ile işletiliyordu. Devlet, zarar ihtimali dolayısıyla talibi olmayan mukataaları kapatma yerine yarı iltizam yarı emanet yöntemi ile işletmeyi tercih ediyordu. Buna emanet ber-vech-i iltizam deniyordu. Devlet bu tür mukataaları emin adıyla atadığı memurları tarafından işletiliyordu. Eminler bir yönüyle memur, diğer yönüyle işletmenin gelir ve giderinden sorumlu müteşebbis statüsünde idi¹⁵⁷. Havass-ı humayun(padişah hasları) denen ve devlete önemli nakdi gelir sağlayan arazilerin gelirleri kethüda, voyvoda ve muhassıl gibi çeşitli ünvanlar taşıyan eminler tarafından toplanıyordu¹⁵⁸.

Tımarların iltizama verilip mukataaya dönüştürülmesi vergi konusu olan zirai işletmeleri verimsizleştirmesi ile sonuçlandı. Bunun üzerine de tımar sisteminde evvelce varolan güvenliğin mukataa sisteminde ihya edilmesi için 1696'da malikane sistemi getirildi. Böylece tımarlardan iltizama, iltizamdan da malikaneye doğru bir eğilim belirdi. Bu bir yandan da toprakta özel mülkiye ve vakıflaşma eğilimini de beraberinde getirmişti.

C. MALİKANE SİSTEMİ

18. yüzyıla girerken, Osmanlı merkezi hazinesinin nakit sıkıntısı had safhaya ulaşmış ve bütçe için yeni kaynaklar arama çalışmaları başlamıştı. Bu amaçla merkezi hükümet giderleri arasında en büyük kalemi oluşturan merkezi ordu ve bürokrasiye mensup bir kısım ulufeliye, maaşlarını devlete bırakmaları karşılığında, bazı mukata'aları, yıllık vergilerini hazineye ödemeye devam etmek üzere kayd-ı hayat şartıyla iltizama vermeye başladı. Bu sayede devlet, herhangi bir gelir kaybına uğramadan bir kısım maaş ödemelerinden kurtuluyor, reaya da tımar sistemindekine benzer tarzda, ömür boyunca karı kendisine ait olacak bir vergi kaynağını menfaati gereği himaye etmek isteyecek bir koruyucuya kavuşmuş oluyordu¹⁵⁹. Malikane denilen bu sisteme, 1695 yılında zamanın başdefterdarları tarafından hazırlanan

¹⁵⁷ Akgündüz ve Öztürk, **700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı**, s. 488.

¹⁵⁸ Tabakoğlu, **Gerileme Dönemin Girerken Osmanlı Maliyesi**, s.128-129.

¹⁵⁹ Batmaz, "İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları", s.251.

esaslar çerçevesinde yayınlanan fermanla geçilmiştir. Malikane uygulaması önceleri iltizam usulünün özellikle tahrip ettiği tarım kesiminde başlatılmıştı¹⁶⁰. Malikane sistemi metod olarak iltizam sistemine benzemektedir. Ancak bu kez mukataalar belirli sürelerle değil, “kayd-ı hayat” şartıyla verilmektedir. Sistemin amacı “sık sık değişen mültezimlerin, mümkün olduğu kadar fazla kar sağlamak uğruna tahrip ettiği vergi kaynağını ihya ve idame ettirmek üzere değişmez bir mültezimin tasarrufuna bağlamaktır. Malikane sistemi nakdi ekonominin şartlarına uydurulmuş şekli ile tımar sisteminin bir çeşit ihyası ya da bir başka deyimle tımar ve iltizam usüllerinin bir çeşit karışımıdır¹⁶¹.

Eskiden beri yapılagelen uygulamada, herhangi bir tımar ya da zeamet hasılının merkezi hazine gelirleri arasına katılabilmesi için herşeyden önce bunların dirlik olma nitelik ve özelliklerinin sona ermesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile havass-ı hümayuna tahsis olunmaları gerekiyordu. Bu şekilde havass-ı hümayuna tahsis olunan dirlik, bir mukataa haline dönüşmüş olurdu ve hasılatı merkezi hazineye girerdi. Daha önceki yüzyıllarda münferid olaylar niteliğinde olan ve bir süre sonra genellikle başkalarına tevcihle sonuçlanan dirliklerin havass-ı hümayuna tahsisi olayı 18. yüzyılda mukataalaşma sürecini belirleyen genel bir eğilim halini almıştır ve bu yüzyılda tımar yoklamaları sıklaşmış, bu yoklamalarda mevcut görülmeyen tımar erbabının tımar ve zeametleri ellerinden alınmaya başlanmıştır. Bu arada birçok dirlik sahibinin de kendi rızalarıyla tımar ya da zeametlerinden feragat ettikleri görülmektedir. Bunlar genellikle ellerindeki dirliklerin hasılatı olduğunu ve dolayısıyla dirlik sahibi olmanın gerektirdiği yükümlülükleri yerine getiremediklerini ileri sürmekteydiler. Bir kısım dirlik sahibi ise, dirliklerinin mukataaya dönüştürülmesini ve sonradan kendilerine malikane olarak verilmesini istemektedirler. Bununla birlikte aynı dönemde tımar ve has tahsisleri de devam etmiştir¹⁶².

Bu sistemle devlet, yalnız gelecek yılların gelirlerinin idamesini temin etmekle kalmamış, ayrıca yepyeni bir gelir kaynağı da bulmuş oluyordu. Bu ilave gelir malikane olarak satışa çıkarılan mukataaların, muaccele adı verilen satış bedellerinden meydana geliyordu. Bir mukataanın satış bedeli malikane sahibine temin edeceği yıllık net karlarına göre müzayedede

¹⁶⁰ Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, s.130-131.

¹⁶¹ Cin ve Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, s.342.

¹⁶² Batmaz, “İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları”, s.252.

belirlenirdi. Genellikle devletin tayin ettiği asgari muaccele miktarı ilan edildikten sonra taliplerin satışla görevli memurunun huzuruna gelerek yapmak istedikleri yükseltme miktarlarını kaydettirmeleri ile devam eder ve neticede en yüksek tutarı teklif etmiş olana satış yapıldı¹⁶³. Bu kişi hemen açık artırma sonucu ortaya çıkan “muaccele” bedelini peşin olarak yatırmak zorundaydı. Ayrıca malikane sahibi devlete her yıl “mal” adı altında hazine defterlerinde kayıtlı olan belli bir meblağ öderdi. Malikane sahibi öldüğü zaman, malikane yeniden satışa çıkarılır; eğer malikane sahibinin yetişkin oğlu varsa, açık artırma sonucu ortaya çıkan en yüksek bedeli vermek şartıyla, yeniden malikaneye sahip olabilirdi. Yani varisler ancak yeniden “muaccele” bedelini yatırarak malikaneyi ele geçirebilirler, doğrudan doğruya mirasla mukataalar intikal etmezdi¹⁶⁴.

Malikane sisteminde, malikane sahibi elindeki mukataayı serbestçe, istediği kişiye satabilir. Satın alan malik satın aldığı mukataanın satış tarihinde devlete vermekte olduğu ve hazine defterlerinde mal” adı altında kayıtlı bulunan yıllık nakdi vergiyi ve bu vergi miktarının %5 ile %20’si arasında değişen kalem harçlarını her sene üç taksit halinde aksatmadan ödemeyi taahhüt etmektedir. Bu vergileri zamanında ödemeyen malikanecinin mukataası elinden alınarak yeniden açık artırma ile satılırdı. Malikane sahibine mali hakların yanı sıra bir kısım idari ve inzibati haklar da devredilmiştir. Ünlü tabiri ile “mefruzu’l-kalem ve maktu’ül kadem min külli’l vücuha serbestiyet üzere hayatta oldukça tasarruf” olunmak şartı ile verilen malikaneye kadılar hariç hiçbir devlet memurunun karışma izni olmadığı beratla teyit edilirdi¹⁶⁵.

Sahibi öldüğü zaman devlete ait ve yeniden satışa çıkarılabileceği manasında zamanın deyimi ile “mahlul” diye adlandırılırdı. Ölen malikane sahibinin yetişkin oğlu varsa, yeniden müzayede edildikten sonra kararlaştırılan en yüksek muacceleli vermek şartı ile babasından mahlul kalan muktaayı tercihi olarak satın alabilirdi¹⁶⁶.

¹⁶³ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.106.

¹⁶⁴ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.343; Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.106-108.

¹⁶⁵ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s.344; Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.107.

¹⁶⁶ Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.107.

Uygulamaya konulduğu andan itibaren malikane usulü yaygınlık kazandı ve merkezi hazinenin denetimi altında olan çeşitli mukataalar, malikane mukataası statüsüne çevrilerek özel şahıslara satıldı. Malikane uygulaması ilk elde acil giderlerin finansmanında önemli sayılabilecek meblağların hazineye intikalini sağladıysa da, uzun dönemde çeşitli sorun ve açmazları da beraberinde getirmiştir. Herşeyden önce sistem, öngörülenin aksine uzun dönemde malikanecilerin, vergi kaynaklarına özen göstermeleri sonucunu vermemiştir. Mukataaları iltizama alan malikaneciler genellikle başkentte oturuyor ve mukataalarını gayri resmi olarak iltizama veriyorlardı. Hatta bazı mukataalarda ikinci ve üçüncü elden iltizamlar bile söz konusuydu. Böylece ortaya iltizam sisteminde olduğu gibi bir malikaneci hiyerarşisi ortaya çıkmıştır. Öte yandan, bu uygulama sonucunda malikanecilerin malikanelerinde gerçek mülk sahibi gibi davranmaları nedeniyle miri topraklar üzerinde yeni bir toprak aristokrasisi doğmuştur¹⁶⁷.

D. TARIMDAN ALINAN VERGİLER

Vergi ile ilgili çeşitli tarifler birleştirilirse "umumi masrafların yükünü, efrad arasında tevzi için müracaat olunan usul" olarak tanımlanabilir. Buna göre vergi, devlet ve toplumun ihtiyaç duyduğu masrafların, fertler tarafından giderilmesini sağlamaktır. Osmanlı Devletinde, günümüzde kullanılan "vergi" kelimesi yerine "resm"¹⁶⁸, "teklif"¹⁶⁹, "bac"¹⁷⁰ ve "adet"¹⁷¹ gibi özel bazı tabirler kullanılıyordu¹⁷².

¹⁶⁷ Batmaz, "İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları", s.251-252.

¹⁶⁸ Resim: Halk arasında "resim" şeklinde kullanılan bu kelimenin doğrusu, "resm"dir. Bu tabir, Arapça bir kelimedir. Birçok anlamından başka, "vergi" yerine de kullanılmaktadır. Bu anlamıyla, herhangi bir maldan devlet adına tahsil edilen vergi olmaktadır. Bu anlamda çoğulu "rüsûm"dur. Tanzimat'tan (1839) önce verginin alındığı madde, sona getirilmek suretiyle terkip halinde "resm-i çift", "resm-i ganem" ve "resm-i kısmet" şeklinde kullanılıyordu. Daha sonra bu kullanım tarzı değişime uğrayarak "resm" kelimesi sona getirildi. Böylece, "ağnam resmi" ve "gümrük resmi" gibi şekiller almaya başladı. Kazıcı, **Osmanlı Vergi Sistemi**, s.61.

¹⁶⁹ Teklif: Şeriat veya devlet nizamı adına fertlerden (mükellef) alınan vergi kelimesi yerine kullanılan bir tâbirdir. Bu anlamda çoğulu "tekâlif" gelir ki, "Tekâlif-i Şer'iyye" ve "Tekâ- lif-i Örfiyye" bu anlamdadır. Kazıcı, **Osmanlı Vergi Sistemi**, s.61).

¹⁷⁰ Bac: X. asırdan XIV asra kadar daha ziyade "baj" şeklinde kullanılan bu Farsça kelime, İran'ın Müslümanların eline geçmesinden sonra Arap telaffuzuna uydurularak "bâc" şeklini almış ve bu kullanımı ile Türkçe'ye geçmiştir. Osmanlıların, Balkanlar'a yerleşmesinden sonra Bulgarlarla Sırp'lar da bu kelimeyi iktibas ederek aynı anlamda kullanmaya başladılar. Tarihi belgelerden, bu kelimenin mali bir ıstılah olarak özel bir mana taşımadığı ancak genel anlamda vergi manasına geldiği anlaşılmaktadır. Bazen gümrük anlamında da kullanıldığı görülen bâc

Osmanlı vergi sistemi fethedilen topraklarda eskiden beri uygulanan vergi sistemlerinin bir bileşkesidir. Osmanlı merkezi için en iyi vergi halkın eskiden beri ödemeye alışık olduğu vergidir. Dolayısıyla Osmanlı yayıldıkça önce yerel vergileri aynen devam ettirmiş zamanla da birbiriyle uymayanları uyumlaştırarak kendi sistemini oluşturmuştur. Osmanlı vergi sisteminin kökü şeriatıdır ve Osmanlı vergilerinin çoğu şer'i vergilerdir¹⁷³. Yapısı gereği gelirleri temel olarak tarımdan kaynaklanmaktaydı¹⁷⁴. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde verginin asıl kaynağı tarım kesimi idi¹⁷⁵.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu olan 1299 yılından Tanzimat'ın ilan edildiği 1839 yılına kadar geçen sürede vergi ile ilgili şer'i vergiler ve örfi vergiler olmak üzere iki önemli ayrım söz konusudur. Şer'i vergilerin nasıl tarh ve tahsil edileceği yıllar içinde çıkarılan kanun ve nizamnamelerle düzenlenmiştir. Şer'i vergiler dışında devletçe alınan ilk vergi uygulaması II.Beyazıt zamanında gerçekleşmiştir. Bu olağanüstü bir vergidir ve savaş finansmanı olarak alınmıştır. Fakat geçen zaman içinde "tekalif-i örfiyye" adı altında bunların sayısının arttığı görülmüştür. Örfi vergilerin nasıl tahsil edileceği de bir takım kanuni düzenlemelerle belirlenmiştir¹⁷⁶.

Şer'i vergiler öşür, haraç, zekat ve cizye gibi vergilerden oluşmaktadır. Bunlardan bir kısmı doğrudan doğruya Divan tarafından tahsildarlar vasıtasıyla toplanmaktadır, sipahiye gelir kaydedilmemiştir. Sipahiye gelir kaydedilen vergiler; tapu resmi, mukataa, çift resmi, ekinli bennak, bennak resmi, ispençe resmi, mücerred resmi, öşür, çift bozan resmi, rüsum-u serbesti, koyun resmi olarak sıralabilir¹⁷⁷.

kelimesi, hisse ve pay gibi anlamlara gelmektedir. Osmanlı kanunnamelerinde bu tabir, "vergi" ve "resim" manalarına gelmektedir. Kazıcı, **Osmanlı Vergi Sistemi**, s.61-62.

¹⁷¹ Adet: Sözlükte, eski duruma dönmek, geri çevirmek, bir şeyi tekrarlamak, üst üste yaparak alışkanlık haline getirmek gibi anlamlara gelen bu kelime, genellikle ört, adet ve gelenek anlamlarını ifade ederse de Osmanlı maliye sisteminde özellikle ağnam (koyun-keçi) vergisi söz konusu olduğu zaman "vergi" anlamında kullanılmaktadır. Kazıcı, **Osmanlı Vergi Sistemi**, s.62.

¹⁷² Kazıcı, **Osmanlı Vergi Sistemi**, s.61-62.

¹⁷³ Mehmet Ali Kılıçbay, **Feodaliye ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**, Ankara: Teori Yayınları, 1985, s.391.

¹⁷⁴ Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, s.117.

¹⁷⁵ Güneri Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, Ankara: A.Ü.S.B.F Yayınları No: 384, 1975, s.97.

¹⁷⁶ Coşkun Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, İstanbul: Küre Yayınları, 2001, s.48.

¹⁷⁷ Bayrakçı, **Osmanlı Toprak Sistemi: Miri Hukuk**, s. 118-130.

Vergi toplama işi kanunnamelerde yazılı kurallara göre yapılmalıdır. Bununla beraber herhangi bir ihtilaf durumunda, dirlik sahibi ile raiyyet arasında çıkacak olan bir anlaşmazlık, tımar köyünün bağlı bulunduğu nahiyenin naibi veya onun da üstünde o kazanın kadısı tarafından gideriliyordu¹⁷⁸.

Devletin yıllık cari harcamalarının hacmi yaklaşık olarak belli olduğundan cari giderleri karşılayacak imkanlar ve gelir kaynakları bir takım araştırmalarla tespit edilebiliyordu. Hükümdarlar 17. yüzyıla kadar bu gaye ile devletin mali imkanlarını ve bunlarda zamanla beliren değişimleri tespit kaygısıyla belli aralıklarla(yaklaşık 30 yılda bir) vergi ve nüfus sayımları yapıyorlardı. Sayım defterleri bir yandan milli hasıla veya milli geliri, bir yandan da bundan devlet eliyle harcanacak payı belirliyordu. Sayım defterleri devletin bir yıl için olağan şartlar altında toplayabileceği gelir miktarını veriyordu. Bunların bileşimi içinde yer alan zirai hasıladan devlete ayrılan pay normal şartlar altında ürünün onda biri(öşür) idi. Salariye denen ek vergi ile birlikte devletin mahsulden aldığı pay, bazı bölgeler için hasılanın yarısını bulurdu. Bunun, aynen ürün olarak veya defterde yazılı ortalama fiyat üzerinden toplanma imkanı vardı. Tarım kesiminde bunun yanında bazı resimler, harçlar, adet olmuş ödemeler ve oluşması tesadüflere kalmış cezalar, gelin resmi gibi badi- heva veya tayyarat denen gelir çeşitleri vardı. Bazı şartlarda kentlinin de ödediği raiyet resimleri(kentli Müslüman olmayan nüfus ispençe öderdi) ile baş vergisi olan cizyve, kent ve kır kesimi için ortak vergidir. Vergi ve resimlerde dikkati çeken husus tarifelerin uzun yıllar boyunca hemen hemen sabit kalması ve ihtiyaç halinde ek vergiler konmasıydı¹⁷⁹.

Reayanın dirlik sahibine olan mali yükümlülükleri, “ürün üzerinden alınan vergiler(harac-ı mukaseme)”, “toprak üzerinden alınan vergiler(harac-ı muvazzaf)” ve “kişi üzerinden alınan vergiler” olmak üzere üç kısımda incelenebilir¹⁸⁰.

1. Ürün Üzerinden Alınan Vergiler(Harac-ı Mukaseme)

¹⁷⁸ Kazıcı, **Osmanlı Vergi Sistemi**, s.65.

¹⁷⁹ Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, s.117.

¹⁸⁰ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.222.

Tanzimattan önce kimi öşür kimi başka esas üzerinden ziraat mahsüllerinden ve hayvanlardan alınan vergiler çok çeşitli idi. Bunların başlıcaları şunlardır:

"Üşür, dimüs, akta, salariye, resmi dönüm, resmi zemin, basma akçası, boyunduruk hakkı, ağalık hakkı, kulluk hakkı, resmi çift, çift akçası, resmi çift bozan, resmi tapu, resmi asiyap, resmi bahçe, resmi bostan, resini bağ, resmi fevakih, resmi kovan, resmi pembe, resmi harir, resmi şire, resmi mücerret, resmi raiyet, resmi badihava, resmi caba akçası, resmi arus, resmi ispenç, adedi ağnam resmi, ondalık, selamet akçası, geçit resmi, toprak bastı parası, ağıl resmi, çit parası, otlak resmi, yaylak resmi, kışlak resmi, ağnam bacı, kasaphane bacı, selhane bacı, kellehane bacı, paçahane bacı, kelle ayak ciğer parçası, dem resmi, balta resmi, serçin resmi, derçin resmi, zebhiye resmi, mürde bacı, deve resmi, camus resmi, manda resmi, öküz resmi, inek resmi, at, ester, merkep resimleri, hınzır resmi, canavar resmi, ihtisap resmi, cizyei şer'ie (yalnız gayrı müslimlere)"¹⁸¹:

Reyanın dirlik sahinine olan yükümlüklerin aslını oluşturan bu vergiler zirai ve hayvanlardan alınan vergiler olarak iki kısımda incelenebilir.

a. Zirai Vergiler

Bunlar umumiyetle öşür adı altında toplanırlar¹⁸². Öşür “onda bir” anlamında Arapça bir kelime olup çoğulu “aşar” dır. Tarım ürünleri üzerinden alınan şer'i bir vergi olarak kavramlaşmıştır. İslam fıkıhında öşür, Osmanlı uygulamasından farklıdır. Herşeyden önce İslam'da öşür toprak ürünlerinin zekatıdır ve aynı zamanda bir ibadet niteliğine sahip olduğu için yalnız Müslümanlardan alınır, oranı da elde edilen ürünün %5 veya %10'udur. Osmanlılar'da en önemli vergi niteliğini her dönem sürdürmüş olan aşar, gayrisafi ürün tutarının yarısından onda birine kadar farklı oranlarda uygulanmıştır. Mülk araziden değil, kuru mülkiyeti devlete, tasarruf hakkı reayaya ait olan miri araziden alınan aşarı gayrimüslimler de ödemişlerdir. Yani bizim konumuzu teşkil eden aşar, miri araziden alınan haraçtır. Miri arazinin aslı haraç arazisidir. Şer'i anlamda haraç arazisinden ise bir yıllık maktu bir tutarı

¹⁸¹ TZTBB, s.67.

¹⁸² Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.222

ifade eden “haraç-ı muvazzaf” ve yerin verimine göre ürünün yarısına kadar “haraç-ı mukaseme” adında iki vergi alınmaktadır. Dolayısıyla, Osmanlı maliyesinde söz konusu edilen aşar, aslı haraç arazisi sayılan miri arazi üzerinden alınan haraç-ı mukasemedir. Bu nedenle Osmanlılarda aşar oranı şer’i aşar oranı değil, haraç oranıdır. Şer’i vergilerin en önemlisi sayılan aşar, önceleri merkezi devlet hazinesine girmez, miri araziye tasarruf eden reaya tarafından tımar ve zeamet sahiplerine ödenir, arazinin boş kalması halinde de “sahibi arz” sayılan tımar ve zeamet sahiplerinin izniyle tasarruf olunurdu. Tımar düzeninin bozulmasından sonra miri arazinin tasarrufuna izin yetkisi bir ara mültezimlere, sonra muhassıllara ve daha sonra devletçe yetkili kılınan memurlara geçmiştir¹⁸³.

b. Hayvanlardan Alınan Vergiler

16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı ülkesinde geniş bir hayvan yetiştirme faaliyeti vardı. Yerleşik ziraatle meşgul olan köylülerin sürülerinin yanında konar-göçerlerin asıl iktisadi faaliyetleri hayvancılık idi. Sürüler çoğunlukla köylerin sınırları içinde meralarda beslenirlerdi. Birçok köyün kendilerine mahsus yaylaları vardı. Yerleşik veya konar-göçer reayadan alınan hayvan vergileri; otlak resmi(şan’ul mera), yaylak ve kışlak resmi, resm-i ağnam, ağıl resimleridir¹⁸⁴.

Ağnam, Arapça koyun anlamına gelen “ğanem” kelimesinin çoğuludur. Osmanlı maliyesinde koyun ve keçilerden alınan şer’i nitelikli bir vergi olarak kavramlaşmıştır¹⁸⁵. Ağnamın konusu yalnızca keçi ve koyun idi, oğlak ve kuzular ürün vermedikleri için vergiden muaftırlar. Vergi matrahı ve oranı zaman içerisinde değişmiştir. 18. yüzyıldan sonra “adeti ağnam” adı ile koyun başına bir akçe ve sonraları koyun değerinde kuruşta bir para olarak alınmıştır. 1824’te Nizam-ı Cedit kurulduğunda tıpkı aşar gibi bazen nakden toplanan “ondalık ağnam resmi” yürürlüğe kondu. Ayrıca ağnama ilişkin başka ek vergi ve resimler de vardı¹⁸⁶.

2. Toprak Üzerinden Alınan Vergi ve Tazminatlar(Harac-ı Muvazzaf)

¹⁸³ Abdullatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, Ankara: İşaret Yayınları, 1990, s.119-121.

¹⁸⁴ Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s.222-223.

¹⁸⁵ Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, s. 140.

¹⁸⁶ Akalın, *Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme*, s.101.

Yerleşik veya konar-göçer reaya, kullandıkları topraklara karşılık toprak sahibine bazı vergi ve tazminat öderlerdi. Bunlar arasında resm-i çift, resm-i çiftbozan, resm-i zemin(resm-i dönüm), resm-i tapu, resm-i asiyab sayılabilir.

Resm-i çift, bir çiftlik toprak için yılda bir defa alınırdı. Yarım(nim) çiftlik için bunun yarısı ödenirdi. Resm-i çift bozan, köylünün toprağı boz ve boş bırakarak toprağı terk edip başka mesleklere giren köylüden, zarara uğrayan dirlik sahipleri tarafından talep edilen tazminat idi. Resm-i zemin(resm-i dönüm), yerleşik veya konar-göçer reayanın çiftlik statüsünün dışındaki topraklar için ödedikleri vergilerdi. Bunlar dönümüne ve verimine göre senelik ve maktu olarak sahib-i arza ödenirdi. Resm-i tapu; bina yapılarak veya harman yeri şeklinde kullanılarak zirai faaliyetin dışında bırakılan miri topraklardan maktu olarak alınırdı. Sonraları bedel-i öşr, mukataa-i zemin veya icare-i zemin denmiştir. Resm-i asiyab, dirlik içerisinde işletilen değirmenden maktu olarak alınırdı¹⁸⁷.

3. Kişi Üzerinden Alınan Vergiler

Kişi üzerinden alınan başlıca vergiler; resm-i bennak ve resm-i mücerred, resm-i arus, bad-ı heva, resm-i cürüm ve cinayet(öşr-i diyet), yava(kaçkun) resmi sayılabilir. Resm-i ispenç, Rumeli'de umumiyetle müslüman olmayan köylü veya şehirli reayadan alınan bir baş vergisiydi. Bunu ödeyenler çift resmi vermezlerdi. Bir tımara kaydolup toprağı olmayan ve fakat başka işle meşgul olan evli reaya bennak resmi, babasının yanında veya kendi başına çalışan bekar reaya mücerred resmi öderlerdi. Bunlar da çift resmi vermezlerdi. Evlenen kız veya kadınlar için erkeklerinden resm-i arus adında maktu resim alınırdı. Bir kimsenin mal, mülk ve davarına zarar verenlerden bad-ı heva cezası alınırdı. Dirlik toprakları dahilinde işlenen suçlardan resm-i cürüm ve cinayet(öşr-i diyet) adında para cezası alınırdı¹⁸⁸.

Normal gelir kaynaklarının, özellikle 16. yüzyılın sonlarından başlayarak yıllarca süren savaşlar yüzünden yetmemeye başlamasıyla giderek normal birer vergi karakterini kazanacak olağandışı vergilere başvurma zorunluğu doğuyordu. Bütçelerde, devletin normal gelir kaynakları 'varidat-ı mukarrere', bunlar ise 'varidat-ı gayr-i mukarrere' diye gösterilirdi.

¹⁸⁷ Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s.223-224.

¹⁸⁸ Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, s.224

Avarız başlığı altında toplanan avarız akçesi ile nüzül ve sürsat bedelleri bunların başlıcalarıydı. Sayım defterleri bu vergilerin tarhı için(yükümlülere tespit bakımından) kaynak teşkil ediyordu.

E. TARIM SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

Osmanlı Devleti, ilkel tarıma dayalı bir ekonomiye sahipti. Devletin temel iktisadi politikası, iktisadi fazlayı genişletmek, iktisadi fazlanın sürekliliğini sağlamak ve iktisadi fazlayı denetlemektir. İktisadi fazlanın genişletilmesi, belirli aralıklarla gerçekleştirilen savaşlarla; sürekliliği, toplumsal çatışmayı en alt düzeye indirecek millet sistemi ve devşirme sistemiyle ve denetimi tımar sistemine dayanan dikey farklılaşmanın¹⁸⁹ korunması ile sağlamaktaydı¹⁹⁰.

Tarımla uğraşan nüfusun miktarı ekilen toprakların miktarını da belirlemekteydi. Ayrıca, ulaştırma teknolojisinin yetersiz kalması nedeniyle, özellikle iç bölgelerde uzak mesafe pazarları için tarımsal üretim yapılamıyordu. İç bölgelerde hububat taşımacılığı develerle yapılıyor ve oldukça pahalıya mal oluyordu. 16. yüzyılda nüfusu yarım milyonu aşarak tekrar Akdeniz havzasının en büyük kentlerinden biri durumuna gelen ve Anadolu'daki diğer kentlerin tümünü gölgede bırakan İstanbul, hububat gereksiniminin büyük bir bölümünü deniz yoluyla Balkanlar'dan ve Ege kıyılarından sağlamaktaydı¹⁹¹.

Kullanılan toprakların %90'a yakın bir bölümünde kuru tarım yapılır ve hububat ekilirdi. Hububat üretiminde yüzyıllardır geçerli olan ve esas olarak hane emeğiyle bir çift öküzün çektiği karasabana dayanan üretim teknolojisi kullanılıyordu. Buğday ve arpa Anadolu tarımının en önemli ürünleriydi. Buğdayda verimlilik toprağın niteliğine göre büyük farklılıklar göstermekle birlikte, ortalama olarak bire beş ya da bire altı, hektar başına da 700-800 kilo ürün

¹⁸⁹ Dikey farklılaşma bakımından Osmanlılar'da yönetenler(askeri zümre) ve yönetilenler(reaya) ayrımı mevcuttur. Askeri zümre kendilerine tımar kesiminden hazineden veya vakıflardan gelir ayrılan zümredir. Askeri zümre(yönetenler);saray halkı, ilmiye, seyfiye(kapıkulları ve tımarlı sipahiler) ile kalemiyeden meydana gelmektedir. Yönetilenler(reaya) askeri zümre dışındaki üretici olan veya ticaretle uğraşan ve vergi evren yerleşik veya yarı-yerleşik halk zümresidir. Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.155-159.

¹⁹⁰ Diren Çakmak, **Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi**, 1.Baskı, İstanbul:Libra Kitap, 2011, s.61-62.

¹⁹¹ Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s.37-38.

alındığı tahmin edilebilir. Hububatın ve bir miktar baklagillerin yanı sıra pamuk gibi hammaddeler de hem kırsal nüfusun kendi tüketimleri için hem de kentlerdeki loncaların gereksinimleri için ekilmekteydi. Uzun mesafeli ulaşım olanakları olan kıyı bölgelerinde ve kentlerin çevresinde meyve ve sebze üretiminin, bağların ve bahçelerin önemi artıyordu¹⁹².

16. yüzyılda merkezi bürokrasinin denetimi dışında ticari tarım, kısa dönemler içinde ve kısıtlı biçimde gelişti ve bu nedenle de Osmanlı Devleti'nin dünya ekonomisine katılmasını belirleyen uzun dönemli eğilimlerin başlangıcı olmadı. 16. yüzyılın sonunda tahıl ihracatı Osmanlı merkezlerinin gereksinimlerinin karşılanmasını tehlikeye düşürünce, Osmanlı Devleti ayrıntılı bir denetim mekanizması kurarak hem resmi yollardan ve hem de kaçak olarak yapılan ticaretin önünü almayı başardı. 17. yüzyılda dünya pazarlarındaki talep düşüşü ve daralma Osmanlı tahıl ticaretinin siyasal denetimini kolaylaştırdı¹⁹³.

Günümüzün sanayileşmiş toplumlarıyla karşılaştırıldığında, tarıma dayalı kapitalizm öncesi toplumlarda pazar ekonomisi ve pazar için üretim çok daha sınırlı kalmaktaydı. Bu toplumlarda kırlarla kentler arasındaki işbölümü henüz gelişmemiş, kırlar henüz tarımsal mallar üretiminde tümüyle uzmanlaşmamışlardı. Hem Avrupa'da hem de dünyanın diğer yörelerinde, köylüler tükettikleri gıda maddelerinin, giyim eşyalarının ve kullandıkları basit üretim araçlarının, tarımsal aletlerin büyük bir bölümünü kendileri üretmekteydiler. Örneğin 19. yüzyıla kadar, dünyanın hemen her köşesinde kırsal nüfus kendi ipliğini kendi eğirmekte, giydiği kumaşı yine kendisi dokumaktaydı. Pazar için üretimin sınırlı kaldığı bu koşullarda para kullanımı da yaygınlaşmamıştı¹⁹⁴.

16. yüzyıl ortalarına kadar işlenebilir toprakların göreceli bolluğu, buna karşılık tarımsal nüfusun sınırlı kalışı, devletin emeğe verdiği önemi artırmıştı. Reayayı toprağa bağlamak ve tarımsal üretimi gerçekleştirmesini sağlamak, merkezi devlet açısından büyük önem taşıyordu. Dirliklerini canlandırmaya çalışan sipahilerin reaya hanelerini kendi tımarlarına çekebilmek için birbirleriyle rekabete giriştikleri bile görülmüyordu. 16. yüzyılın ortalarından sonra nüfus artışları nedeniyle, emek tarımsal üretimde bir darboğaz oluşturmaktan çıkacak, emek darlığı nedeniyle ekilemeyen topraklar azalacaktır. Bu yeni koşullar karşısında devletin çiftini bırakan

¹⁹² Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, s.38

¹⁹³ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu yüzyıl**, s.18.

¹⁹⁴ Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, s.38

reayaya ilişkin uygulamaları da gevşemiş, yerel kadılar toprağını terk eden köylüleri yakalayarak geri göndermekten vazgeçmişlerdir¹⁹⁵.

Dünyanın her yerinde olduğu gibi, 1700'de Osmanlı Devleti'nde, tarım hakim ekonomik sektördü. Osmanlı Devleti, tarihi boyunca ağırlıkla işgücü kaynağı kıt, toprak bakımından zengin ve sermaye bakımından yoksul bir tarım ekonomisi olarak kaldı. İktisadi zenginliğin çoğunu tarım yaratıyordu, ancak istatistik verilerin yokluğu hemen hemen 20. yüzyıla kadar anlamlı ölçümler yapılmasını engellemektedir. Bu sektörün genel ekonomik öneminin bir göstergesi, tarımdan elde edilmiş gelirlerin Osmanlı Devleti için taşıdığı önemdir¹⁹⁶.

18. yüzyılda pek çok taşra ayanı Osmanlı idaresinin ve devletinin asli meşruiyetini kabul ederken, uygulamada önemli ölçülerde özerklik sahibi olmuşlardı. İsyancıların Osmanlı Devleti'nden kopmayı ya da onu yıkmayı hedeflediğine pek rastlanmamıştı. Ayaklanmalar olmuştu; fakat bunlar genellikle sistem içi, Osmanlı dünyası içindeki sorunların giderilmesini, vergilerin azaltılmasını veya adaletin sağlanmasını hedefleyen ayaklanmalardı¹⁹⁷.

Ticaret kanalları bir ağ halinde büyük şehirler çevresinde kümelenmişti; bu merkezlerin en önemlisi de İstanbul'du. 16. yüzyıldan sonra Osmanlı devletinin bu ticaret içinde sivrilen kişilerin hareketlerini denetim altında tutacak durumda olmasa da, henüz bu tüccarların işlerinin yönünü İstanbul'dan başka tarafa çevirmeleri için herhangi bir neden yoktu. İlk gelişme döneminden sonra dünya ekonomisinin kendisi de zaten bir daralma dönemine girmişti. Bunun bir göstergesi de 17. ve 18. yüzyıl ortalarında Avrupa pazarlarında tahıl fiyatlarının düşmesiydi. 18. yüzyılın ikinci yarısında kaçak ticarete ek olarak ticari amaçlarla üretilen pamuk, üzüm, tütün, mısır ve canlı hayvan üretimi ve ihracatı büyük ölçüde arttı. Tüm bu malların ticaretindeki artış(veya mısır gibi ürünlerin ilk kez ekilmesi) Avrupa sanayilerinin gösterdiği güçlü talep sayesinde gerçekleşti¹⁹⁸.

18. yüzyıl ortalarında görülmeye başlanan ortalama bir çiftlikte köylüler, kendilerine

¹⁹⁵ Pamuk **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, s.43-44.

¹⁹⁶ Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, s.195-196.

¹⁹⁷ Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, s.96.

¹⁹⁸ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu yüzyıl**, s.22.

tımarlı sipahi tarafından verilmiş olunan ama şimdi çiftlik sahibinin denetimine geçen toprakları işlemeye ve köylerde oturmaya devam ediyorlardı. Tabii en büyük farklılık, bu yeni koşullar altında köylülerin sahiplik haklarını yitirmeleriydi. Ortalama olarak bu tip toprakların 100-120 tanesi birbiriyle yarışan ailelerden birinin özel mülkiyeti haline gelmiş oluyordu. Çiftliklerin büyük bir bölümü talebi yüksek olan ticari tarım ürünlerinin üretimine ayrılmıştı. Toprakların kalan bölümünde ise geçimlik ürünler yetiştiriliyor, hayvancılık yapılıyordu ¹⁹⁹.

Ortalama bir köylü ailesi için tımar sisteminden çiftlik sistemine geçiş hem iktisadi hem de toplumsal açıdan gerileme getirdi. Yeni koşullar altında köylüler üç değişik makama ödemek durumunda oldukları vergileri kısmen mültezimlere kısmen de devlet temsilcilerine ödemek zorundaydılar. Eskiden devletin yalnız olağanüstü koşullarda topladığı avarız denilen vergi artık olağanlaşmış ve düzenli olarak toplanmaya başlamıştı. Yerel yöneticilerde kendi giderlerini karşılamak için tekalif-i şakka denilen bir dizi yeni vergi ihdas etmişlerdi. Yerel ayan, silahlı çeteler, askeri ve dinsel yöneticiler de düzensiz ve yasa dışı vergiler peşindeydiler²⁰⁰.

18. yüzyıl ortalarında ihracatta sanayi malları yok gibidir. İzmir Limanı ihracat gümrüğü tarifesinden anlaşıldığına göre, balmumu hallaçlanmış pamuk, yapağı, tiftik, mazı, palamut, deri, kök boya, şap, kitre, lacivert taşı ve göztaşı gibi hammaddeler, incir, kuru üzüm, hurma ve susam gibi gıda maddeleri, davend, mahmudiye otu, afyon, safran, terebentin gibi tabii bitkiler, kahve, tütün gibi maddeler, dimi, kilim, alaca, koyun kebesi, cübbe kebel, masa örtüsü gibi yünlü kumaşlar ve sabun ihraç edilmektedir²⁰¹.

¹⁹⁹ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu yüzyıl**, s.28.

²⁰⁰ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu yüzyıl**, s.28-29.

²⁰¹ Necdet Sevinç, **Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü**, Sosyal ve Ekonomik İnceleme, İstanbul: Kamer Yayınları, 1999, s.356.

III. 19. YÜZYIL OSMANLI TARIMI

A. 19. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI TARIMI

19. yüzyıl başlarında tarımsal ekonomik faaliyeti etkileyen ve belirleyen faktörlerden biri Anadolu'da kıyı ovaları ile iç bölgeler arasındaki coğrafi farklılıktı. Verimli topraklara, makul yıllık yağış miktarına ve nispeten kolay ulaşım olanaklarına sahip kıyı bölgelerinde ürün çeşitliliği çok ve pamuk, incir, üzüm, tütün gibi bir kısım ürün ihraç edilirken, iç bölgelerde daha kurak iklim ve düşük yağışla birlikte ürün çeşitliliği az olup buğday, arpa gibi tahıllar yetiştiriliyordu. Tarımsal üretim genellikle yerel tüketime yetecek düzeyde olup ihracat birincil önceliğe sahip değildi. Devletin önceliği özellikle başkentin ve sonrada diğer şehirlerin iâşesinin sorunsuzca halledilmesi yönünde idi²⁰².

Tarım 19. yüzyılda önemli değişiklikler geçirmişti. Toplam tarım hasılatı artmış ve mahsullerin yabancı memleketlere ihraç oranı yükselmişti. Dış ve iç faktörlerin tesiriyle, daha önce özellikle Orta Anadolu, Suriye ve Irak'ta, boş bırakılmış araziler işletmeye açılmıştı. Yani tarım entansif²⁰³ olarak değil, ekstansif²⁰⁴ olarak gelişmişti. Bazı bölgelerde topraklar ekilirken yeni aletler kullanılmış, fakat teknoloji pek fazla ilerlememişti. Kullanılan tabii gübrelerin miktarı değişmemiş, kimyevi gübreler hiç kullanılmamış, verimlilik haddi artmamıştı. Gıda maddeleri yetiştirmeyen köylüler sattıkları malların karşılığında gıda maddeleri, kahve ve şeker gibi lüks mallar, iplik ve kumaş gibi yerli veya ithal malları ve hatta dikiş makineleri ve saban satın alıyorlardı²⁰⁵.

Osmanlı tebaasının çoğu tarımla uğraşıyordu ve bunların da çoğunluğu doğrudan emeklerinin ürünlerini tüketen, geçimlik üretim yapan köylülerdi. Genellikle küçük tarlaları

²⁰² Mehmet Murat Baskıcı, **1800-1914 Yıllarında Anadolu'da İktisadi Değişim**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s. 121.

²⁰³ Entansif (Modern-Yoğun) Tarım Metodu: Nüfusa göre ekili dikili alanların sınırlı olduğu ülkelerde uygulanır. Birim alandan alınan verim çok yüksektir. Belirli büyüklükteki bir tarımsal araziden daha fazla ürün alınmasına yönelik tarımsal teknolojiyi ifade eder.

²⁰⁴ Ekstansif (İlkel-Kaba-Yaygın) Tarım Metodu: Nüfusa göre tarım alanlarının fazla olduğu ülkelerde uygulanan tarım metodudur. Birim alandan alınan verim düşüktür. Üretim miktarında iklimin etkisi vardır.

²⁰⁵ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 Cilt 2**, s.961.

işler, kendi tüketimleri için esas olarak hububat, ayrıca meyva, zeytin ve sebze olmak üzere çeşitli ürünler yetiştirirlerdi. Genellikle sütü, yünü ve kılı için bazı hayvanlar da beslerlerdi²⁰⁶.

Ziraatte küçük aile işletmelerine dayanan sistem 18. yüzyıldan itibaren büyük çiftliklerin oluşması ile yavaş yavaş değişme eğilimine girmiştir. Bununla birlikte bu yeni çiftliklerin çoğu yerleşme alanları dışında kalan boş arazilerde kolayca gelişme imkanı bulmakla birlikte, küçük aile işletmelerinin yerleşmiş olduğu köylerde bu gelişme daha zor ve daha yavaş olabilmektedir. Köylüler buna karşı ellerinden geldiği kadar direndikleri gibi devlet de bu tür çiftliklerin teşekkülünü meşru saymayarak köylülere yardım etmeye çalıştığı için yaygınlaşması pek kolay olmamıştır²⁰⁷.

Osmanlının 19. yüzyılında 8 hektardan (80 dönüm) küçük araziler küçük mülkiyet olarak tanımlanmaktaydı. 1869'da tarım topraklarının %83'ü ortalama 6 ila 8 hektar büyüklüğündeydi. Özellikle Anadolu'da yerel eşrafın mülkiyetini genişlettiği birkaç dönem hariç olmak üzere küçük mülkiyetin hakim olduğu söylenebilir. Küçük mülkiyetin sürmesinin nedenlerinde biri de düşük nüfus yoğunluğudur²⁰⁸. 19. yüzyıl boyunca iç ve dış pazarlara yönelen tarımsal meta üretiminin önemli bir bölümü küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirildi²⁰⁹. Çiftlik tarımı ise Tesalya, Epir, Mekadonya, Trakya, Meriç vadisi, Tuna kıyıları, Kosova, Metobika kıyıları, Arnavutluk'un Adriyatik kıyıları, Bosna'nın bazı bölümleri ve Batı Anadolu'nun büyük bölümünde yaygınlaşmıştır. Osmanlı Devleti'nde ihraç edilen ürünlerin hemen hemen hepsi buralardan temin ediliyor, çiftçiler bu bölgelerde ticaret ve iletişim kanalları çevresinde yoğunlaşmış bulunuyorlardı²¹⁰.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin denetim mekanizmasının gevşemesiyle köylüler pazar koşullarına tepki vermekte daha özgür hale gelmişti ve böylelikle topraklarında daha fazla mülkiyet hakkı iddia edebiliyor, dönüşümlü ürün ekimi ve mevsimlik göç gibi yöntemlere

²⁰⁶ Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, s.196.

²⁰⁷ Mehmet Genç, "Osmanlılar", **İslam Ansiklopedisi Cilt 33** içinde(525-532), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, s.526-527.

²⁰⁸ Charles İSSAWİ, *The Economic History Of Turkey, 1800-1914*, Chicago: The University of Chicago Press, 1980, s. 83-84.

²⁰⁹ Şevket Pamuk, **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme Seçme Eserler II**, 2.Baskı, Gökhan Aksay (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009, s.8.

²¹⁰ Kasaba, **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu Yüzyıl**, s.28-29.

başvurarak değişen koşullara fazla zorlanmadan daha iyi ayak uydurabiliyorlardı. 19. yüzyılın ilk yıllarında önceki sistemin yerini parasal ağ almış ve bu ağın denetimi görece az sayıda bankacılık şirketinin eline geçmiştir. Bu şirketler ya iltizam, tefecilik ve ticaretten oluşan üç ana faaliyetin hepsine birden doğrudan katılıyorlar ya da Osmanlı Devleti'nde likid sermayeye kolayca ulaşabilen tek araçlar olmaları sayesinde bunlara yön verebiliyorlardı. Bu faaliyetler içinde en önde gelen iltizamdı²¹¹.

Tarımsal gelir devletin başlıca gelir kaynağıydı²¹². 19. yüzyıl ortasında tarımdan alınan öşür ve arazi vergisi, tek başlarına devlette toplanan bütün vergilerin yaklaşık %40'ını oluşturuyordu. Tarım, devlete pek çok başka şekilde de katkıda bulunmaktaydı; 18. ve 19. yüzyıllarda esas itibarıyla tarımsal metaller olan ihraç ürünlerinden elde edilen gümrük gelirleri gibi²¹³.

Osmanlı Devleti'ndeki ticaret ve ziraatin genişlemesi, gelir dağılımını değiştirmiş, dolayısıyla şehirlerin, gıda maddelerini elde ettikleri yerlerin değişmeye başlaması neticesinde, Rumeli' deki sınır bölgelerde bulunan ziraatçılar, daha yüksek fiyat buldukları için, mallarını dış pazarlara satmayı tercih etmişlerdi. Osmanlı şehirlerinin bir kısmı ise, hem siyasi ve askeri emniyet, hem de mesafelerin daha kısa oluşundan istifade etmek için, gıda maddelerini kendilerine daha yakın bölgelerden temin etmeye başlamışlardır. Bu sayede Rumeli' de ve Anadolu'da, bazı bölgeler yatırım usullerini değiştirmek veya ziraat alanlarını genişletmek suretiyle, bu yeni ihtiyaçlarını karşılamışlardır. İşte, iç ve dış pazarların gıda taleplerini karşılamak ve yüksek fiyatlardan istifade etmek sebebiyle Osmanlı Devleti'nin coğrafi, iktisadi ve mali bakımdan müsait bölgelerinde piyasa isteklerine ve kar düşüncesine uygun olarak zirai üretim önem kazanmaya başlamıştır. Avrupa ile olan ticaret artışının en büyük kısmı ziraat alanında meydana gelmiştir²¹⁴.

II.Mahmud'un merkezi devleti güçlendirme çabaları ilk aşamadan itibaren taşradaki ayana ve taşradaki iktisadi temellerine yönelmişti. Kırsal alanları daha yakından

²¹¹ Reşat Kasaba, **İmparatorluk, Dünya, Toplum: Osmanlı Yazıları**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s.14.

²¹² Tosun Arıcalı, "19 Yüzyılda Anadolu'da Mülkiyet, Toprak ve Emek", Çağlar Keyder, Faruk Tabak(Ed.), **Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım** içinde(128-138), Zeynep Altok(çev.), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.138.

²¹³ Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922)**, s.195-196.

²¹⁴ Karpat, "Türkler(Osmanlı)", s.348.

denetleyebilmek ve tarımsal artığın daha büyük bir kısmına el koyabilmek için merkezi devlet, miri topraklar üzerindeki fiili mülkiyeti sınırlandırmaya, ayanın elindeki çiftliklerin bir bölümünü müsadere etmeye başladı. Merkezi devlet, ayanın iktisadi gücünün temelini oluşturan devlet adına vergi toplama imtiyazını ellerinden almak için çaba gösterdi²¹⁵. 1810'lu yıllarda II.Mahmud ayanların güçlerini kırmayı kısmen başarmıştır. 1839 yılında malikane sistemi lağvedilerek doğrudan doğruya mülkiyete dayanan toprak vergisi konmuş ve Balta Limanı Antlaşması da uygulanmaya başlanmıştır. Böylelikle serbest ticarete geçilmiş olduğu söylenebilir²¹⁶.

1831 yılında merkezileşme politikasının getirdiği yeniliklerden biri Osmanlı nüfus sayımı diğeri de arazi ölçümüydü. Bu iki yeniliğin temel amacı silahaltına alma ve vergilendirmeyi sağlamaktı. Yeni ordunun ihtiyacı olan para ve asker için erkek nüfus sayımı ve toprak mülkiyetini kayıt altına alarak vergi miktarını daha etkin tespit ve toplama amaçlanmıştır²¹⁷.

Anadolu tarımı 19. yüzyılda hızla ticarileşmekteydi. Yalnızca tarımsal üretimde genel bir artış değil, pazar için üretilen ticari ürünlerde de önemli bir artış yaşanmaktaydı. İpek üretimini ve tütün ekimini daha kaliteli kılma ve yaygınlaştırma yönünde bilinçli bir çaba vardı. Aynı durum incir, kuru üzüm, zeytin ve tahıllar için de geçerliydi²¹⁸.

Osmanlı Devleti'ndeki ticaret ve ziraatin genişlemesi, gelir dağılımını esastan değiştirmiş, dolayısıyla şehirlerin, gıda maddelerini elde ettikleri yerlerin değişmeye başlaması neticesinde, Rumeli'deki sınır bölgelerde bulunan ziraatçılar, daha yüksek fiyat buldukları için, mallarını dış pazarlara satmayı tercih etmişlerdi. Osmanlı şehirlerinin bir kısmı ise, hem siyasi ve askeri emniyet, hem de mesafelerin daha kısa oluşundan istifade etmek için, gıda maddelerini kendilerine daha yakın bölgelerden temin etmeye başlamışlardır²¹⁹. Yabancı

²¹⁵ Örneğin 1813 yılında merkezi devlet Karaosmanoğlu ailesinin Batı Anadolu'daki devlet adına vergi toplama tekelini kırmak amacıyla, bu aile dışından bir kişiyi yörenin vergi toplama işlerinden sorumlu olarak atadı. Pamuk, **Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme Seçme Eserler II**, s.8-9.

²¹⁶ Serap Yılmaz, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci Hakkında Bir Araştırma", **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sayı 10, (Nisan 1996), s.111.

²¹⁷ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Boğaç Babür Turna(çev.), Ankara:Arkadaş Yayınevi, 2008, s.126-127.

²¹⁸ Arıcalı, "19. Yüzyılda Anadolu'da Mülkiyet, Toprak ve Emek, s.136.

²¹⁹ Karpat, "Türkler(Osmanlılar)", s.347.

tüketicilerin ihtiyacı arttıkça çiftçiler de üretimlerini ve ihracatlarını arttırdılar. Devlet içinde meydana gelen değişiklikler²²⁰ de üretimin artmasına sebep oldu. Bazı yerlerde asayişin artması ve aşiretleri iskan siyasetinin başarısı, zirai üretimi teşvik bakımından dış taleplerin artmasından çok daha önemli faktörlerdi²²¹.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki iskan politikaları çerçevesinde, şahıslara tapusuyla birlikte geniş toprak parçaları verilmişti. Bu konudaki açık yasa 1858 Arazi Kanunnamesinde mevcuttur. Bu uygulama, üzerinde yerleşim olmayan topraklarla sınırlı olup, aşiret reislerinin aracılığıyla gönüllülük temelinde iskan teşvik amacını güdüyordu. Dağıtılan tapular, ihlal edilemez mülkiyet haklarının verildiğinin göstergesi değil, toprağın kesintisiz olarak işlenmesi koşuluna bağlı tasarruf haklarının ifadesiydi. Bu, merkezdeki güçlerle taşradakiler arasında herhangi bir çatışma ya da ittifak olmaksızın devletin gelir tabanını genişletmeye yönelik bir politika idi²²².

B. TANZİMAT DÖNEMİ(1839-1876) TARIM EKONOMİSİ

1. Tarım Politikası

Tanzimat²²³ devlet idaresinde köklü bazı değişiklikler meydana getirmiştir. 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı ve 1865 Islahat Fermanı ile reform girişimleri ordu, maliye alanından bürokrasiye, eğitim, hukuk ve yargıya yayıldı. 19. yüzyılda merkezi devlet, bir yandan maliyeyi güçlendirirken öte yandan da taşradaki unsurların iktisadi temellerini

²²⁰ Yedi milyon kadar mültecinin gelmesi, aşiretlerin yerleşmesi, Osmanlı nüfusunun mutlak ve nispi artışı bu değişikliklerin arasındaydı. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 Cilt 2**, s.962.

²²¹ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 Cilt 2**, s.962.

²²² Arıcalı, "19. Yüzyılda Anadolu'da Mülkiyet, Toprak ve Emek", s.137.

²²³ Tanzimat-ı Hayriyye'yi 5 bölüme ayırmak mümkündür: Birinci bölümde, Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren Kur'anın hükümlerine ve şeriatın kanunlarına saygı gösterildiğinden, devletin kuvvetli ve halkın refahlı bir hale geldiği belirtilmektedir. İkinci bölümde, yüzelli yıldan beri türlü galeler ve türlü sebeplerle ne şeriatın, ne de faydalı kanunlara saygı gösterildiği, bu yüzden de devletin eski kuvvet ve refahı yerine zayıflığın ve fakirliğin geçmiş olduğu anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde, bu itibarla Allah'ın inayeti ve Peygamber'in yardımıyla devletin iyi idaresini sağlamak için bazı yeni kanunların konulması gerektiğine işaret edilmektedir. Dördüncü bölümde de, yeni kanunların dayandırılacağı genel prensipler gösterilmektedir: a) Müslümanlığın ve hristiyan bütün tebanın ırz, namus, can ve mal güvenliğinin sağlanması, b) Verginin düzenli usule göre ayarlanması ve toplanması, c) Askerlik ödevinin düzenli bir usule bağlanması. Beşinci Bölümde, yeni kanunların dayandırılacağı genel prensiplerin gereği belirtilmektedir. Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi V.Cilt**, 7. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 2011, s.170-171.

zayıflatma çabalarını sürdürdü. 19. yüzyıl öncesinde olduğu gibi Tanzimat Fermanı ve sonrasında da merkezi devletin ekonomiye ilişkin politikalarını siyasal, askeri ve mali öncelikleri yönlendiriyordu. Vergi gelirlerinin arttırılmasının yanı sıra, güçlü bir ordunun kurulması, sarayın ve kentlerin iâşesinin sağlanması merkezi devlet açısından en önemli amaçları oluşturunuyordu²²⁴.

Tanzimat Fermanı zamanla Osmanlı toprak düzeninde önemli değişiklikler getirmeye başlamıştır. Mesela 1845'te özel olarak kurulan komisyonlar, kişilerin ellerinde bulunan ve eskiden valiler, kadılar, sipahiler, ayanlar v.b tarafından verilen evrakı inceleyerek bunların birçoğunu toprak mülkiyetinin dayanağı olarak kabul etmişlerdir. Böylece tarım kesiminde birçok kimse küçük ve orta büyüklükte arazi parçalarına sahip olabilmışlerdir. Komisyonların çalışmalarını bitirmesi neticesinde 1858'de Arazi Kanunnamesi yayınlanmıştır. Bütün bu gayretlere rağmen ziraatte üretimi arttırıcı tedbirlerin alınmasında başarılı olunamadığı için bu sektörde büyük bir ilerleme kaydedilememiştir²²⁵.

Tanzimatla birlikte gerçekleştirilen önemli bir yenilik, yıllardan beri devam eden "örfi vergiler" yerine "ancemaatin vergi"²²⁶ diye adlandırılan tek bir verginin getirilmesi olmuştur. Ancemaatin verginin tahriri muhassıllar(tahsildarlar) tarafından yapıldı. Muhassıllar köylerden başlamak suretiyle herkesin adını, ünvanını ne miktar emlak, arazi ve hayvanın olduğunu, mükellef tüccar veya esnaf ise ne kadar kazancının olduğunu sayar ve yazarlardı. Ancemaatin verginin tahsili iltizama verilmiştir. Her köyde veya mahallede muhtar ile imam ya da papazlar bu vergiyi tahsil ederlerdi. Ancemaatin vergi uygulaması 20 yıl kadar sürmüş ve 1860 yılında kaldırılmıştır. Bunun yerine nisbi nitelikte emlak, arazi ve temettü vergisi getirilmişse de bu vergiler tahrirle bağlı olduğundan tahririn tamamlanamadığı yerlerde ancemaatin vergi II.Meşrutiyet'e kadar uygulanmıştır²²⁷.

Tanzimatın vergi reform politikası mültezim ve tımar sahipleri tarafından dolaylı vergi toplama yerine tüm gelirin hazineye gitmesi için verginin doğrudan doğruya aylıklı

²²⁴ Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914**, s.200-201.

²²⁵ Karpaz, "Türkler(Osmanlı)", s.355.

²²⁶ Ancemaatin vergi, Anadolu ve Rumeli'de bulunan her bir kazanın örfi vergi olarak çeşitli isimlerle bir senede vermekte olduğu tutar tespit edilip hesaplanan tutardan bazı indirimler yapıldıktan sonra bulunan miktarın tek bir vergi olarak ilgili kaza ahalisinden tahsili şeklinde uygulanmıştır.

²²⁷ Çakır, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, s. 49-50.

devlet memurları tarafından toplanmasını öngörüyordu. Ayrıca çeşitli resimler yerine gelire oranlı ve önceki bağışıklıkları kaldırarak herkesin eşit olarak ödeyeceği düzenli vergiler getirmek de başlıca bir hedefti²²⁸. Köylülüğün devletçe vergilendirilmesi, 19. yüzyıl boyunca tarımsal artığa el koymanın en önemli mekanizmalarından birini oluşturuyordu. Kırsal sınıfın ödediği çeşitli vergiler arasında öşür²²⁹, gayrisafi tarımsal üretimin önceden belirlenmiş bir yüzdesi olarak Osmanlı devletinin temel mali gelir kaynağıydı. Öşür gelirleri, tımar sisteminin çözülüşünden sonra açık arttırma yoluyla mültezimlere devredilmişti²³⁰. Tanzimatın aşarla ilgili olarak getirdiği en büyük değişiklik daha önce verim kabiliyetine göre farklı oranlarda yapılan tahsilat yerine aşarın kelime anlamına uygun olarak onda bir olarak uygulanmasıdır²³¹. Tanzimat sonrası ağnam vergisi olarak ise koyun başına 5 kuruş olan bir vergi koymuştur. 1856'da Kırım Savaşı'ndan sonra verginin ağırlığı göz önünde bulundurularak ortalama bir koyunun vereceği hasılatın -süt, yün, kuzu olarak- takdir edilmesi ve aşar gibi bunun da %10'nunun vergi olarak alınması kararlaştırılmıştır. Tanzimattan itibaren vergi parasal olarak tahsil edilmekteydi²³².

Ancak bu yeni düzen kırsal bölgede işlerliğini koruyamıyordu. Çünkü muhassıllık yapacak ve topladıkları tüm vergiyi hazineye bırakıp sınırlı aylıklarla yetinecek yeterli sayıda yeni bürokrat yoktu. Mültezimler vergiyi kar aracı olarak toplayan iş adamları olduklarından bu yeni düzen onların işlerine yaramıyordu. Yeni muhassıllar da bölge halkıyla ilişkileri olmadığından ve kendilerine çok büyük alanlar ayrıldığından başarılı olamadılar. Fermanın getirdiği hükümleri zor hayatlarından kurtuluş olarak gören köylüler Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde ağalara ve yöneticilere karşı yer yer isyan ettiler ve olaylar çıkardılar. Bu olaylar ön planda toprak ağalarına, vakıf mütevellilerine karşı angarya gibi yükümlülüklerini yerine getirmemek, bazı vergilerini vermemek için çıkıyordu²³³. Öşür gelirleri öylesine düştü ki 1840 yılı sonunda hazine iltizam düzenini yeniden yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Vilayet ve sancak başkentlerinde, yapılan açık arttırmalarla, belirli mukataalarda iki yıl için vergi toplama

²²⁸ Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye İkinci Cilt**, s. 130-131.

²²⁹ Öşür(aşar) vergisi, haslar, miri mukataalar, zeamet, ticaret, malikane, mukataaları, yurtluk, ocaklık ve evkafa ait toprak ürünlerinden ayrı olarak alınan vergi idi. Hasların aşarı darphane-i amire tarafından, miri mukataaların öşürü ise hazine tarafından mültezimler vasıtasıyla sağlanırdı. Diğer kaynakların öşürü ise, ya sahipleri tarafından bizzat alınır, yahut mültezimler vasıtasıyla toplanırdı. Karal, **Osmanlı Tarihi V.Cilt**, s.176.

²³⁰ Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi**, Ankara: Yurt Yayınevi, 1984, s.86.

²³¹ Şener, **Sona Doğru Osmanlı**, s.120.

²³² Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**, s.101.

²³³ İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, 33. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s.135-136.

hakkı, hazineye en çok geliri sağlamaya söz veren mültezimlere verildi. Ancak bu durum Tanzimatın düzeltmeyi umduğu sorunları yeniden ortaya çıkarmıştı, mültezimler yasal ve yasal olmayan yollarla tarımcılardan mümkün olduğu kadar çok vergi topluyorlar, bundan kendi yükümlülüklerini ayırıp, iki yılları dolmadan en büyük karı elde etmeye çalışıyorlardı²³⁴. Bununla beraber halkın eskiden olduğu gibi haksızlıklara uğramasına yer verilmemek için bazı tedbirler²³⁵ alındı²³⁶.

Tanzimat öncesinde devletin uyguladığı piyasaya müdahaleci politikalar da, ortaya çıkan ve ticarete konu olabilecek zirai fazlayı sınırlayıcı bir etki yapmaktaydı. Devletin bu müdahaleci politikaları geçimlik ekonomi şartlarının sebebi olduğu kadar, aynı zamanda büyük ölçüde de onun sonucuydu. Geçimlik ekonomi şartları tarım dışı kesimlerin ihtiyaç duyduğu zirai fazlanın piyasa mekanizması yoluyla sağlanmasına imkan vermiyor ya da bu zirai fazla dış ticaret gibi devletçe istenmeyen alanlara yöneliyordu. Bu yüzden devlet, yalnızca vergileme yoluyla tarım kesiminden kaynak aktarmakla yetinmiyor, ticarete konu olabilecek zirai fazlanın da kendi denetimi içinde kalmasına gayret gösteriyordu. Bu politikanın şekillendirdiği ve mali kaygıların da rol oynadığı 'miri mübayaa'²³⁷ ve 'yed-i vahid' uygulamaları bir yandan üreticinin zirai üretimi arttırma heveslerini kırarken, öte yandan da zirai ürün piyasasının gelişmesini kısıtlayarak geçimlik bir üretim hedefinin yaygınlaşmasını teşvik ediyordu²³⁸.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde bir yandan merkezi bir yönetim kurma ideali, öte yandan da devlet maliyesinin fiskalist karakteri ve devletin hakim olduğu bölgelerdeki mevcut ekonomik yapının özellikleri, kırsal kesimde küçük üreticiliği yaygınlaştırmayı ekonomik ve sosyal problemlerin en rasyonel çözüm şekli kılmıştı. Ancak devletin bu kesimden sağladığı gelirlerin fiskalizm prensibinin bir gereği olarak sürekliliği, bu küçük

²³⁴ Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye İkinci Cilt**, s. 130.

²³⁵ Bu tedbirleri arasında: 1. Valilerin yetkilerinden olan mali işlerin, üzerlerinden alınarak defterdarlara verilmesi, 2. Vergilerin toplanmasından sorumlu maliye memurların ve tahsildarların atanması, 3. Vergilerin ayarlanmasında ve toplanmasında yetkileri olan belediye meclislerinin yetkilerinin genişletilmesi ve vilayet meclislerinin kurulması, 4. Devlet memurlarının mültezimlik yapma hakkının alınması sayılabilir. Karal, **Osmanlı Tarihi V.Cilt**, s. 177.

²³⁶ Karal, **Osmanlı Tarihi V.Cilt**, s.176.

²³⁷ Miri mübayaa devlete ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri üreticilerden bir tür aynı gelir vergisi tarzında piyasa fiyatının altında, çoğunlukla maliyetin de altında kalan fiyattan satın alma imkanı veren rejimdir. 18. Yüzyılda özellikle savaş giderlerindeki artışa paralel olarak büyük önem kazanmıştır. Genç, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**, s.89.

²³⁸ Tevfik Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s.57.

Üretici köy topluluğunun ve bu topluluk tarafından yapılan üretimin devamlılığı ile mümkündü. Çiftçinin retimi kendi imkanlarıyla sürdürmesini engelleyen faktörlerden en önemlisi, zirai üretimin hava şartlarına bağlı olarak yıllar arasında gösterdiği büyük dalgalanmalardır. Tarımın geleneksel teknik ve metodlarla yürütüldüğü topluluklarda üretim dalgalanmaları, günlük hayata da yansıyan kötü sonuçlar doğurur. Talep esnekliği düşük olan tarım ürünlerinin fiyatlarında yıllar arasında beliren büyük farklar, ürün dalgalanmalarının ikinci olumsuz sonucuydu. Bu fiyat dalgalanmaları, küçük üreticiyi olumsuz şekilde etkiliyordu. Kıtlık yılları gibi bolluk yılları da aynı olumsuz sonuçları doğuruyordu. Bolluk yıllarında, arz ve talep arasındaki dengesizlikten dolayı fiyatlar büyük düşmeler gösteriyor ve çiftçinin para olarak vermek zorunda olduğu vergiler aleyhine geliřiyordu²³⁹.

Devlet'in kuruluş döneminde tımar sistemi içinde üretici için güvenli bir ortam meydana getirilmişti. Fakat zamanla bu sistem yıprandığından ve yerine yeterli bir yeni sistem getirilemediğinden üretici düzensiz bir kredi piyasasının yıkıcı etkilerine açık kalmıştı. Buna karşılık devlet, gerek Tanzimat öncesinde, gerekse Tanzimat sonrasında üreticiyi korumak için çeşitli tedbirler almaktaydı. Osmanlı yönetimi yerel glerden(voyvoda, ayan ve zengin kimseler) iftilere tohum, koşum hayvanı ve tarım aracı yardımı yapılmasını istiyor, kanuni sınırı aşan murabaha borçlarını iptal ettiriyor ve köylünün "emlak ve arazisinin" borcuna karşılık elinden alınarak köylerin çiftlik haline getirilmesini yasaklıyordu. Tanzimat'tan sonra devlet zirai kredi problemine daha doğrudan çözümler getirme çabasında olmuştur. Bir yandan özel kredi piyasasına müdahaleci nitelikte daha belirgin düzenleyici kurallar getirerek uygulamıştır, öte yandan da doğrudan doğruya kredi piyasasına girerek resmi bir kredi piyasası kurmaya alıřmıřtır²⁴⁰.

1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra gayrisafı tarımsal üretimin %10'u olarak sabitleştirilen öşür önceleri çoğunlukla aynı, fakat giderek nakdi olarak ödenmeye başladı. Tarımsal fiyatların düşük olduğu yıllarda mültezimler ödemeyi çoğunlukla nakdi olarak talep ettiler ve öyle de aldılar. şrn yanı sıra ağnam(hayvan vergisi) gibi diğer kırsal vergilerin

²³⁹ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı zerine Araştırmalar**, s.132.

²⁴⁰ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı zerine Araştırmalar**, s.144-159.

varlığı safi tarımsal üretimin %25'ine ve hatta daha fazlasına el konması anlamına gelmekteydi²⁴¹.

Çiftçinin döner sermayesinin bulunmayışı, tarımsal gerilemede önemli etkenlerden biri olmuştur. Pazarın sınırlı ve fiyatların düşük oluşu, tarımsal gelirin alt düzeylerde kalmasına neden oluyordu. Kredi kurumlarının yokluğu ise çiftçinin üretimini ve tüketimini finanse etmek için %30-40 zararına alışveriş(mahsul elde edildiği vakit teslim edilmek üzere) satışlar yapmasını, %200-300 gibi yüksek faiz oranlarıyla tefeciye borçlanmasını zorunlu kılıyordu. Bütün bunlar düşük olan tarımsal geliri daha da azaltmaktaydı²⁴². Zirai kredi ilişkileri sonunda gelir ve servet dağılımı tarım sektörü aleyhine, buna karşılık ticaret sektörünün ve şehirli kesimin lehine değişiyordu²⁴³.

Tanzimat dönemiyle birlikte oluşturulan tarımsal gelişme politikasının temel hedefleri, tarımsal üretimin arttırılması ve çeşitlendirilmesi, dış talebe yönelik tarım ürünleri üretimini teşvik ederek dış ticaret dengesinin sağlanması, ithal ikamesi amacıyla kurulan yerli sanayi tesislerinin gereksindiği hammaddeleri yurtiçi üretim ile sağlanması ve tarımsal üretim araçlarının ve yöntemlerinin modernleştirilmesi idi. Bu amaçla yüzyıl içinde, üreticilerin tarımsal kredi taleplerinin karşılanması amacıyla resmi kredi kurumlarının oluşturulması, üreticilerin teorik ve pratik bilgi edinmelerini sağlayacak eğitim kurumlarının kurulması, atıl toprakların ve tohum bitki hayvan ırklarını ıslahına çalışılması, tarımda modernleşmeyi yaygınlaştırmak için tarımsal araç gereçlere muafiyet tanınması, tarımda yenilikleri yaygınlaştırmak için çeşitli yarışmalar düzenlenmesi ve ödüller verilmesi gibi diğer politikalar da gündeme gelmiştir. Ayrıca tarımsal eğitim verecek kurumlar-okullar açılmasına önem verilmiştir. Ankara, Konya, Adana, Sivas ve Erzurum vilayetlerinde model çiftlikler kurulmuştur. Bu çiftliklerde ıslah edilmiş tohum türleri, modern araçlar, yapay gübreler, verimlilik artırıcı teknikler hem yerli hem de yabancı tarım uzmanlarının gözetiminde uygulandı²⁴⁴.

²⁴¹ Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi**, s.86.

²⁴² Hayri Y. Sevimay, **Cumhuriyete Girerken Ekonomi(Osmanlı Son Dönem Ekonomisi)**,İstanbul: Kazancı, 1995, s.45.

²⁴³ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, s.144.

²⁴⁴ Baskıcı, **1800-1914 Yıllarında Anadolu'da İktisadi Değişim**, s.127.

1838 yılında daha sonra Umur-i Nafiya Meclisi olarak adlandırılacak olan Tarım ve Sanayi Meclisi kuruldu. 1843 yılında amacı tarım üretiminin, gelir düzeyinin artmasını ve köylülüğün refah düzeyinin yükseltilmesi ile ilgili araştırmaları sürdürmek olan Maliye Bakanlığı içinde Tarım Birliği biçimlendi. İki yıl sonra da her bölgeden iki temsilciyi kapsayan(Müslüman ve gayrimüslüman), devletin değişik bölgelerinde tarımın ve hayvancılığın gerilemesinin nedenlerini araştırıp öğrenmek ve onların tekrar canlandırılması için öneriler hazırlamakla yükümlü özel bir komite kuruldu. Sözü edilen programın uygulanması için hazinede gerekli paranın bulunmaması nedeniyle uygulamalar İstanbul'a yakın bazı bölgelerdeki denemelerle sınırlı kaldı²⁴⁵.

1847-1849 yıllarında kabul edilen devlet topraklarının veraseti ile ilgili yasama kararlarına bakıldığında, 1847 yılında toprak sahiplerinin kız evlatları, veraset konusunda erkek kardeşleriyle aynı-eşit haklara sahip oldular. Daha önce kız evlat, ancak sülalede erkek evladın bulunmadığı durumlarda veraset hakkına sahip olabiliyordu. Bu dönemde kadın miri toprakların mirasçılara verilmesi(bedava olarak) sorununda da erkeklerle eş tutuldu. Önceleri anneler belirli miktarda paranın ödenmesiyle yalnızca oğluna miras bırakabilirdi. Devlet toprağı sahiplerinin haklarının genişletilmesi yolunda diğer bir adımda 2 yıl sonra(Ocak 1849) atıldı. Bu yeni karara göre mirasçının bulunmadığı durumda miras hakkı yeğenlere ve torunlara geçiyordu²⁴⁶.

2. Tarım Sektöründeki Gelişmeler

Tanzimat dönemi Osmanlı tarımında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak dikkati çekmektedir. Dönem içinde Osmanlı tarımının performansında görülen yükselmeye paralel olarak bazı yapısal, değişimler de ortaya çıkmıştır. Bu yapısal değişimlerin daha iyi kavranabilmesi için önce Osmanlı tarımının 19. yüzyıl ortalarındaki temel özelliklerinin belirlenmesi yararlı olacaktır²⁴⁷.

²⁴⁵ Piotr P. Moiseyev, "Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Döneminde Tarımın ve Köylülüğün Durumu", **XI.Türk Tarih Kongresi IV. Cilt** içinde(1635-1644), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 1636.

²⁴⁶ Moiseyev, "Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Döneminde Tarımın ve Köylülüğün Durumu", s. 1638.

²⁴⁷ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, s.54.

Osmanlı Devleti'nin varolan zirai ekonomik kaynak dengesinde emek kıt, toprak faktörü ise boldur. Yine sermaye de kıt bir faktördür. Çiftçiler sermaye donanımı açısından da oldukça fakir bir durumdadır. Çiftçinin sahip olduğu donanım genellikle bir çift öküz ve kara sabandan ibarettir. Nüfus yoğunluğunun düşüklüğü diğer faktörlerle birlikte tarıma ayrılan ve ekilen arazi miktarının da düşük olmasına neden olmuştur. Osmanlı ekonomisinde bütün klasik dönem boyunca emek kıt kaynaktır ve bundan dolayı da ücretler yüksektir ve bu nedenle devlet emek piyasasını düzenlemektedir²⁴⁸.

Tanzimat öncesinde hakim olan işlenen toprakların işgücü ihtiyacının tamamen ailenin kendi üyeleri tarafından sağlanmasına imkan veren ve genellikle 6 hektar civarında bir topraktan oluşan küçük işletmelerin Tanzimat döneminde de hakim işletme tipi olma özelliğini sürdürdüğü söylenebilir. Bu sonuç özellikle Anadolu için geçerlidir. Rumeli bölgesinde ise çiftlik olarak adlandırılan büyük tarım işletmeleri Anadolu'ya göre daha yaygın durumdadır²⁴⁹.

Genel olarak tarımın ticarileşmesinin üretimin bileşiminde tahıllardan ve diğer geçimlik ürünlerinden sanayi hammaddelerine ve diğer pazarlık ürünlere doğru bir kaymayla birlikte gerçekleşeceği beklenmekle birlikte, tahıllar meta üretiminin önemli bir parçası olduğundan, Osmanlı tarımının ticarileşmesi ve ihracata yönelmesi sürecinde üretimin bileşimi çok büyük değişiklikler göstermedi. Buğday, arpa ve diğer hububatın toplam tarımsal üretim içindeki payları yüzyılın sonuna kadar yüksek kaldı. Bu pay 1890'larda Anadolu demiryolunun yapımıyla geniş Orta Anadolu toprakları, İstanbul ve Avrupa pazarları için tahıl üretimine açılınca daha da yükselmiş olabilir²⁵⁰.

Zirai gelişme politikaları ve dış talep şartları Tanzimat döneminin hızlı bir zirai genişleme dönemi olmasına yol açmıştır. Zirai üretim üzerinden alınan öşür gelirlerine bakarak bir değerlendirme yapıldığında, 1848 ile 1876 yılları arasında genel bütçe gelirlerinin yaklaşık üç katına yükseldiği, 28 yıllık bir dönemde öşür gelirlerinin de 4 katına ulaştığı görülmektedir. Dönem içinde zirai üretim artışına paralel olarak geçimlik bir ekonomi tarzı giderek yerini piyasa ilişkileri güçlenmiş bir yapıya bırakmıştır. Bu sonuçta dış piyasa talepleri kadar devlet

²⁴⁸ Gülfettin Çelik, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskan Politikası", Divan İlmi Araştırmalar, 1999/1, Yıl:4, Sayı:6, 1999, s.53.

²⁴⁹ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, s.55.-56.

²⁵⁰ Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme(1820-1913)**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s.97.

politikalarındaki değişmeler de etkili olmuştur. Tanzimat öncesindeki zirai ürün tekellerinin tamamen tasfiye olması ve daha önemlisi devlet mübayaalarının çok sınırlı bir düzeye inmesi üreticiyi piyasaya dönük üretim yapmaya teşvik etmiştir. Böylece Tanzimat öncesinde büyük ölçüde idari karar ve düzenlemelere konu olan ve bazı yıllarda büyük ölçüde ithalata gerek duyulan İstanbul gibi dev bir metropolü iç üretimle besleyebilecek bir noktaya gelinmiştir. Tanzimat'ın hemen sonrasında İstanbul'un ihtiyacı için dışarıdan yapılan hububat ithalatı Tanzimat öncesindeki miktarın dörtte biri düzeyine inmiştir²⁵¹.

1820 ile 1860 Avrupa'nın mahsul talebi arttı ve tarım mahsullerinin üretimi de süratle yükseldi. 1850 ile 20. yüzyılın başları arasında Anadolu'nun hububat üretimi yaklaşık %50 yükseldi²⁵². Osmanlı Devleti'nin toplam ihracatı 1840-1913 yılları arasında cari fiyatlarla beş kattan fazla, sabit fiyatlarla da on kat arttı²⁵³.

Zirai malların üretim ve tüketimine demografik değişiklikler doğrudan doğruya tesir ediyordu. İzmir, İstanbul ve Beyrut gibi şehirlerin süratle büyümesi pazarların önemini arttırdı. Bu liman şehirleri büyük miktarda ithal malı da tüketiyorlardı. İç bölgelerin gelişmesinde yabancı pazarlardan çok, göçebelerin yerleşmesi ve büyük sayıda göçmenler rol oynadılar²⁵⁴.

3. Arazi Kanunnamesi

Tanzimat devrine kadar Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bir kanunlaştırma hareketine rastlanmaz. Nitekim tarım toprakları ile ilgili müstakil bir kanun, bu döneme kadar söz konusu edilmemiştir. Toprak ile ilgili kurallar muhtelif eyaletler için çıkarılmış kanunnamelerin baş kısmına mukaddime şeklinde konuyordu. Tanzimatın ilanından sonra hukuk alanında başlayan kanunlaştırma ve yenilik akımlarının etkisi kendisini Toprak Hukuku

²⁵¹ Güran, **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**, s.58.

²⁵² İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914 Cilt 2**, s. 967.

²⁵³ Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme(1820-1913)**, s. 94

²⁵⁴ Bir kere yerleşince, göçebeler çiftçiliğe başladılar ve ziraata binlerce yeni işçi temin ederek üretimi çoğalttılar. Mültecilerin gelmesiyle hem üreticiler, hem de şehirlerdeki tüketiciler arttı. Bunun en iyi örneği Halep'tir. 1860'ların ortasında Halep'in civarındaki aşiretler doğusundaki çöllere sürülmüşlerdi; 1880'den sonra devlet için büyük problem yaratmadılar. Fakat bu esnada büyük sayıda Müslüman mülteciler - 1878'de sadece 15.000 Çerkez - eyalete yerleşti. Sonuçta eyaletin zirai üretimi süratle arttı; yetiştirdiği hububatın hemen de hepsi artan nüfusu besledi; ihracatı düştü. Zirai malların talebini arttıran daha bir çok iç pazar da vardı. İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914 Cilt 2**, s. 965.

alanında da hissettirmiştir. Nitekim toprak hukukunu tanzim gayesiyle bir komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyonun hazırladığı tasarısı 1858 yılında kanunlaşmıştır. Komisyon kanun tasarısını hazırlarken daha evvel topraklar için çıkarılan kanunları ve fetvaları bir araya toplamış; bunları kısım kısım incelemiş, eski kuralları günün şartlarına göre yeniden tanzim etmiş ve sonradan çıkarılan iradelerle yapılan değişiklikleri birbirine uydurmaya çalışmıştır. Böylece kurallar sistematik bir şekilde bir araya toplanmıştır. Arazi kanunu mülk olan ve mülk olmayan toprak ayırımını dolayısıyla şer'i ve örfi hukuk ayırımını muhafaza ederek hukuk alanındaki bu ikililiği devam ettirmiştir. Bu anlayışın neticesi olarak mülk toprakların düzenlenmesi fıkıh ahkamına bırakılmış, miri topraklar için ise örf ve adet hukukuna dayanılmıştır²⁵⁵.

Toprak hukukunu düzenleme amacıyla çeşitli irade ve nizamnameler çıkarılmakta ve bu amaçla kurulan komisyon tarafından hazırlanan tasarı 7 Ramazan 1274(1858) tarihinde Meclis-i Tanzimat'a sevk edilmiş ve 23 Şevval 1274 tarihli irade-i seniye ile kanunlaşmıştır²⁵⁶. Arazi Kanunnamesi Tanzimat döneminde hazırlanan ve hükümlerinin tamamı o zamana kadar esasen yürürlükte olan hukuki esasların kanunlaştırılmasıyla oluşan milli bir kanundur²⁵⁷.

Arazi Kanunnamesi bir mukaddime ile 3 bab şeklinde sıralanan 132 maddeden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nde mevcut muhtelif toprak nevilerinin hukuki statülerini tarif ve taksiminden bahseden 1-7. maddeler mukaddimeyi oluşturur. 8-90. maddelerini içeren ve kanunnamenin en mühim kısmını oluşturan birinci bab, miri arazinin tasarruf, ferağ, intikal, mahlulat şekillerine ait olmak üzere 4 fasla ayrılmıştır. İkinci bab metruk ve mevat topraklara ait ahkamı içerir(Madde 91-103). Üçüncü babda yer alan maddeler(Madde: 91-103) ise teferruatları içermektedir²⁵⁸.

Kanunname, bir giriş üç bab ve bir son söz(hatime) ve 132 maddeden oluşmaktadır. Kanun arazileri 5 kısma ayırmış ve bu arazi türlerini 1-6. maddelerinde tarif etmiştir. Kanun

²⁵⁵ Düren, **Toprak Hukuku Dersleri**, s.17-18.

²⁵⁶ Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) tarihli arazi kanunnamesi", s.369.

²⁵⁷ Feridun Emecen, Kemal Beydili, Mehmet İpşirli vd., **Osmanlı Devleti Tarihi Cilt II**, Ekmeleddin İhsanoğlu(Ed.), İstanbul: Feza Gazetecilik, 1999.

²⁵⁸ Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Arazi Kanunnamesi", s.372-373.

mülk ve sahih vakıf arazinin hukuki rejiminin tetkikini fıkıh esaslarına bırakmıştır. Kanunun 83. maddesinde miri arazi incelenmiştir. Bu kanunla metruk ve mevat arazi de tanzim edilmiştir²⁵⁹.

Arazi Kanunnamesi birinci maddesinde Osmanlı Devleti'nin topraklarını 5 kısma ayırmıştır. Bunlar mülk topraklar(arazi-i memluke), vakıf topraklar(arazi-i mevkufe), metruk topraklar(aarzi-i metruke), ölü topraklar(arazi-i mevat) ve miri topraklar(arazi-i miriye) dir²⁶⁰.

a. Mülk Topraklar (Arazi-i Memluke)

Mülk topraklar, rakabe ve tasarruf haklarının kayıtsız şartsız “aynı şahsa” ait olduğu topraklardır. Başka bir deyişle mülk topraklar şahısların özel mülkiyetinde olan topraklardır. Malik, mülkü olan toprak üzerinde dilediği gibi tasarruf eder. Toprağı satabilir, bağışlayabilir ve vakfedebilir. Yani mülk topraklar üzerinde malik, bugünkü eşya hukukunda olduğu gibi mülkiyet hakkının verdiği kullanma(usus), yararlanma(fructus) ve tüketim(abusus) yetkilerinden faydalanabilir. Aynı zamanda bu topraklar bugünkü miras hukukundaki gibi miras yoluyla intikal eder²⁶¹.

Osmanlı toprakları göz önüne alındığında dört çeşit mülk arazinin bulunduğu görülmektedir²⁶²:

- Öşür Arazisi(Arazi-i Öşriye): Fetih esnasında ganimete hak kazanan gazilere tevzi ve temlik olunan arazidir. Fethedilen ülke halkı Müslüman olursa onların ellerinde bırakılan arazi de öşür arazisi olur. Buna arz-ı sadaka da denir.
- Haraci Arazi(Arazi-i Haraciye): Fetih esnasında gayrimüslim olan yerli ahalinin elinde bırakılan arazidir. Gayrimüslim ahaliden 1/2'den 1/10'a kadar değişen

²⁵⁹ Cin, **Türk Hukukunda Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar**, s.29

²⁶⁰ Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) Arazi Kanunnamesi", s.372-373, Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi VI.Cilt**, 7. Baskı, Ankara:TTK Basımevi, 2011, s.223.

²⁶¹ Düren, **Toprak Hukuku Dersleri**, s.19.

²⁶² Cin ve Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, s. 687.

ürün vergisi olarak harac-ı mukaseme ve muayyen bir meblağ da harac-ı muvazzaf alınmaktadır.

- Mülk arazi çeşitlerinden biri de asıl arazinin mahiyeti ne olursa olsun köy ve şehirlerin içinde bulunan mülk arsalar ile köy ve şehirlerin kenarlarında yer alan ve tetimme-i sükna tabir edilen en fazla yarım dönümlük arazilerdir. Miri arazi içinde bulunan köydeki bir eve bitişik tarlanın yarım dönümü bu tür araziden sayılır.
- Mülk arazi türlerinden dördüncüsü, aslında miri arazi iken ifraz edilerek ve şartlara uyularak sahih temlik ile mülk haline getirilen arazidir. İslam hukuku, belli şartların gerçekleşmesi halinde hazineye ait arazinin mülk haline getirilmesini kabul etmektedir.

b. Vakıf Topraklar (Arazi-i Mevkufe)

Vakıf toprakları, vakfedilen arazinin mülk olup olmamasına göre, sahih vakıflar ve gayri sahih vakıflar(tahsisat kabilinden olan vakıflar) olmak üzere iki kısımda ele alınmaktadır²⁶³.

Sahih vakıflar; şahsi mülklerin, sahipleri tarafından vakıf şartlarına uygun olarak vakıf haline getirilmesidir. Bu, ebedi bir tahsistir. Ve arazinin mülkiyet hakkı da, tasarrufu ile beraber devredilmiştir. Bütün vakıflar gibi, toplumun sosyal-ekonomik ihtiyaçlarından birini karşılamak hedefine yönelmektedir. Arazinin öşür ve haracı, yine devlete ödenmektedir²⁶⁴.

Gayri sahih vakıflar, miri arazinin vakıf haline getirilmesiyle ortaya çıkar. Bizzat devlet başkanının veya onun izniyle başka bir devlet memurunun, bir kısım miri arazinin gelir ve menfaatini, kuru mülkiyeti devlette kalacak şekilde vakıflaştırması demektir. Bu yolla meydana gelen vakıf arazinin vergileri de yine devlete ödenir. Bu arazilerin genel anlamda toplumun dini, sosyal, ekonomik ve ilmi ihtiyaçlarına cevap verdiği gibi, devlet hazinesinden

²⁶³ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.36.

²⁶⁴ Bayrakçı, **Osmanlı Toprak Sistemi: Miri Hukuk**, s.52.

ödenmesi gerekli harcamaları da karşılamaktadır. Bir mütevellî tarafından idare edilen bu vakıf arazilerinin satılması, hibesi, vasiyeti ve değiştirilmesi mümkün değildir²⁶⁵.

c. Metruk Topraklar (Arazi-i Metruke)

Bugünkü dilde metruk kelimesi bir mülkün kullanılmayarak terki anlamına gelir. Oysa Arazi Kanunnamesinde kastedilen anlam, eşyanın kamunun kullanma ve faydalanmasına tahsis edilmesidir. Bu terimin bugünkü karşılığı kamu mallarıdır. Metruk topraklar, özel kişilerin mülkiyetine girmeyen ve ortak faydalanmaya tahsis edilen topraklardır. Miri topraklar gibi bu toprakların da rakabesi beytülmale aittir, fakat onlar gibi kişilerin yararlanmasına tahsis edilmezler. Devlet bunları kamunun yararlanmasına tahsis eder. Arazi Kanunu 5. ci maddesinde metruk topraklar ikiye ayrılmıştır²⁶⁶:

- Yararlanılması kamuya ait olan metruk topraklar. Örneğin yollar, köprüler, namazgahlar, pazar yerleri, mesire yerleri bu topraklardandır.
- Bir veya birkaç köy veya kasaba halkının yararlanmasına tahsis edilmiş olan mer'a, yaylak, kışlak ve harman yeri gibi mahallerdir.

Metruk topraklar, mülkiyet veya tasarruf hakkına konu olmazlar. Sadece kamunun veya tahsis edildiği köy veya kasaba halkının bir intifa hakkı vardır. Ancak bu intifa hakkı bugünkü hukuktaki intifa hakkına benzemez. Bu nevi şahsına münhasır bir hak olup, herkes(kamu) başkalarının intifa hakkına zarar vermemek şartıyla istifade edebilir. Bu hak hiçbir zaman tasarruf hakkı mahiyetini kazanamaz. Hiç kimse bu yerler üzerinde fiili ve hukuki tasarrufta bulunamaz²⁶⁷.

Metruk topraklar alınıp satılamaz. Devlet tarafından herhangi bir şahsa veya bir cemaate tahsis edilemez, tahsis amacı da değiştirilemez. Metruk toprakların kime ait olduğu konusu ihtilafıdır. Bazı müellifler metruk toprakların rakabesinin devlete ait olduğunu ileri

²⁶⁵ Bayrakçı, **Osmanlı Toprak Sistemi: Miri Hukuk**, s.52-53.

²⁶⁶ Düren, **Toprak Hukuku Dersleri**, s.21

²⁶⁷ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.39

sürerler. Diğer bazı müellifler ise bu topraklar üzerinde devletin otoritesine dayanarak bir tanzim hakkına sahip olduğu görüşündedirler. Metruk topraklar ile ilgili kurallardan bir kısmı halen yürürlüktedir. Özellikle meralar, yaylak ve kışlaklar hakkındaki kurallar bugün de uygulanmaktadır²⁶⁸.

Mera yaylak ve kışlaklar ile ilgili ihtilaflar yoğun olarak bulunmaktadır. Bu sebeple Arazi Kanunnamesine göre meranın özelliklerini değerlendirmek yararlı olacaktır. Meranın özellikleri kanuna göre şöyle sıralanabilir²⁶⁹:

- Bir yerin mera sayılabilmesi için bu amaçla bir köy veya kasabaya tahsis edilmesi gerekir.
- Bir tahsis bulunmadığı takdirde kadimden beri o yerin mera olarak kullanıla gelmiş olması gerekir.
- Mera hangi köy veya kasabaya tahsis edilmiş veya hangi köy veya kasaba kadimden beri o yeri mera olarak kullanıyorsa ancak o köy veya kasabaların ahalisi meradan istifade edebilirler; başkalarının meradan faydalanma hakkı yoktur.
- Mera olarak tahsis edilmiş olan veya kadimden beri mera olarak kullanıla gelen yerler alınıp satılamaz.
- Mera yerleri üzerine bina yapılamaz, ağaç dikilerek koru, bağ ve bahçe tesis edilemez.
- Mera sınırları daraltılıp genişletilemez.
- Meranın zaman aşımı ile özel mülkiyete geçirilmesi mümkün değildir.
- Meranın vasfı değiştirilemez. Yani mera sökülüp ziraat arazisi haline sokulamaz.

Yaylak ve kışlakların özellikleri de şöyle sıralanabilir²⁷⁰:

- Yaylak ve kışlaklar özel mülkiyete konu olamaz.

²⁶⁸ Düren, **Toprak Hukuku Dersleri** s.21-22.

²⁶⁹ Cin, **Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, s. 47-72.

²⁷⁰ Cin, **Türk Hukukunda Mera, Yaylak ve Kışlaklar**, s. 72-75.

- Yaylak ve kışlaklardan istifade tahsis veya kadimden beri kullanma şekline göre olur.
- Meralardan farklı özellikleri; defterhanede kayıtlı olmak, yaylak ve kışlaklardan yararlananlardan durumlarına göre bir resim almak, hak sahiplerinin rızası ile ekilip biçilmek ve müşterek yararlanmayı engellemeyecek şekilde ev, ağıl vb. gibi tesisler kurulabilmesi.

d. Ölü Topraklar(Arazi-i Mevat)

Kimsenin mülkünde olmayan ve işlenmiş halde bulunmayan, hiçbir yerleşim bölgesinin müşterek tasarrufundan olmayan ve bu bölgelere belli bir uzaklıkta bulunan araziye mevat arazi veya ölü topraklar denir. Bu tür arazi kimsenin mülkünde değildir, ancak ihya yoluyla özel mülkiyete konu olabilir veya miri arazi statüsü kazanabilir. Ancak bu tip arazinin tarıma kazandırılması için etrafını çevirmek, sınırlarını belli etmek yeterli değildir. Böyle etrafı çevirilen toprağın üç yıl içinde işlenerek tarıma kazandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde etrafın çevrilmesiyle kazanılan öncelik hakkı kaybolur²⁷¹.

e. Miri Topraklar(Arazi-i Miriye)

Arazi Kanununun 83. cü maddesinde tanımı yapılan miri toprakların özelliklerinden yola çıkarak miri toprakları, rakabesi(çıplak mülkiyeti) devlete ait olmak üzere tasarruf hakkı muayyen bir bedel mukabilinde devlet tarafından şahıslara müddetsiz olarak tefviz edilen topraklar olarak tanımlamak mümkündür²⁷². Osmanlı Devleti'nin arazi siyaseti; toprağa dayanan asaleti kaldırmak ve büyük malikanelere son vererek toprağı işleyenleri serf olmaktan çıkarmak olmuştur²⁷³.

Osmanlı hukukunda miri arazinin ilk defa Kanuni Sultan Süleyman zamanında kanunlaştırıldığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde arazi şu hallerde miri oluyordu²⁷⁴ :

²⁷¹ Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, s.368.

²⁷² Düren, **Toprak Hukuku Dersleri** s.23.

²⁷³ Cin, "Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin T.M.K Karşısındaki Durumu", s.753.

²⁷⁴ Cin ve Akyılmaz, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**, s. 254-255.

- 1) Fethedilen arazinin galiplere(askerlere) dağıtılmayarak devlete maledilmesi.
- 2) Fetih sırasında bir toprağın nasıl muamele gördüğünün yani nevinin tesbit olunamaması.
- 3) Mülk toprakların sahibinin mirasçısız ölmesi ve vasiyet de bırakmaması halinde arazinin hazineye intikal ederek miri arazi haline dönüşmesi.
- 4) Maliki meçhul olan mülk toprakların zamanaşımı ile devlete intikal etmesi.
- 5) Mevat arazi iken, istifadesi ihya edene ve rakabesi devlete ait olmak üzere ihya edilerek ziraate elverişli hale getirilen tarım arazisi.

Miri arazi üzerine dikilen ağaçların ve yapılan binaların mülkiyeti devlete değil, miri arazi mutasarrıfına aittir. Mutasarrıf bu ağaçların ve binanın işgal ettiği yer için devlete icare-i zemin adıyla kira ödemekte ve yetiştirdiği meyvelerden belli bir vergi vermekte olsa da kendi mülkü olması dolayısıyla dilediği kimselere sipahinin veya ilgili memurun izni olmaksızın satabilmektedir. İzin sadece araziye devrederken gerekmektedir. Bu tasarruflar devletin çıplak mülkiyet hakkını etkilediğinde bu gibi tasarruflarda bulunulmadan önce izin alınması esası getirilmiştir. İlgili memur, bu izin alınmadan dikilen ağaçların 3 yıl içinde sökölmesini isteyebilir, üç sene sonra isteyemez. İzinsiz yapılan binanın yıkılması da istenebilir. Miri araziye ilgili memur izin verse bile ölü defnedilemez. Ekilip biçilen tarla çayır haline getirilemez. Bunun haricinde mutasarrıf, miri araziye boş bırakamaz. Mazeretsiz olarak tasarrufundaki miri araziye üç yıl boş bırakan kimseden bu arazi alınarak rayiç bir tapu bedeli karşılığında başkasına verilir ve bunun sonucu olarak da mutasarrıf arazi üzerindeki bütün haklarını kaybetmiş olur²⁷⁵.

aa. Miri Arazinin Tefvizi

Tefviz, miri arazinin rakabesi devlette kalmak şartıyla tasarruf hakkının bir bedel karşılığında ve süresiz olarak devletçe şahıslara devredilmesidir. Devlet, araziye devretmekle mükellef tutulurken, karşı akid de peşin bir bedel(muaccele=tapu) ile her sene mahsulden belli nispetlerde bir ücret(müeccele) vermek ve araziye işletmekle mükellef olmaktadır. Tefviz

²⁷⁵ Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, s398-399.

muamelesinde taraflar, devlet ve şahıslardır. Tanzimat öncesinde devleti sipahiler, 1847 yılına kadar hem sipahiler hem mültezimler, 1874 yılında tapu teşkilatı yeniden kuruluncaya kadar sadece mültezim ve muhassıllar ve bu tarihten sonra ise arazi ve tapu memurları temsil etmiştir ve tefviz muamelesini yürütmüşlerdir. Bu dönemde tefviz muamelesinin özeti şöyledir: Arazi memurları mutasarrıfların eline tuğralı tapu senetleri verirler. Tefviz muamelesi bir kira akdi mahiyetindedir. Bu kira akdinde iki bedel söz konusudur; tapu bedeli(icare-i muaccele) ve icare-i müeccele. Tanzimattan sonra kabul edilen düzene göre bu müeccele üç şekilde olabilmektedir. Ekilen biçilen arazilerden öşür adıyla ürünün 1/10' u alınır. Bina yapmak yahut ağaç dikmek üzere tefviz edilen araziden mukataa yahut icare-i zemin adıyla yine öşre muadil bir meblağ alınır. Tefviz muamelesi ile arazi mutasarrıfının elde ettiği hak, menfaat mülkiyeti, yani intifa hakkıdır. Bu hak, araziden yararlanma ve araziye zilyed olarak kullanma yetkilerini içermektedir²⁷⁶.

bb. Miri Arazide Tasarruf

Miri toprakları kiralayan kimse sipahiden izin almadan bazı fiili ve hukuki tasarruflarda bulunabilir. Miri toprağı kiralayan kimse her şey ekebilir veya kira ile başkasına ektirebilir. Başkalarının haksız tecavüzlerini def edebilir. Ancak mülk araziden farklı olarak kötü niyetli gasptan tazminat talep edemez. Miri arazi kiracısı bazı tasarrufları ancak sipahinin izniyle yapabilir. Kiracı, miri toprağı sipahiden izinsiz ağaç, asma dikemez; bina yapamaz; kiremit tuğla imal edemez. Sipahinin izniyle araziye başkasına ferağ edebilir. Sipahiden izin alsa bile bazı tasarruflarda bulunamaz. Örneğin miri araziye ölü gömemez, çayır haline getiremez²⁷⁷.

cc. Miri Arazinin Ferağı

Mutasarrıf miri arazinin rakabesine malik değildir, bir tür kiracı durumundadır. Kiracı ise kiralananı satamaz sadece tasarruf hakkını satar, kiralananı başkasına icar eder ve buna ferağ denir. Ferağ akdinin kurulması için devletin temsilcisi olan arazi memurunun izni olmalıdır ve ferağın taraflarının tam ehliyetli olmaları ve rızalarının bulunması şarttır. Ferağ

²⁷⁶ Cin ve Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.690-691.

²⁷⁷ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, s.494.

yapan şahıs ferağ muamelesine yetkili yani tasarruf hakkı sahibinin bizzat kendisi yahut vekili olmalıdır. Ferağ bedelinin de belli olması gerekir. Bu şartlardan birinin eksik olması durumunda mesela ferağın gabn-ı fahiş veya hile ile muallel(sakat) olması, yahut cebir ve ikrahla yapılması halinde ferağ muamelesi geçersizdir²⁷⁸.

dd. Miri Arazinin İntikali

Miri toprakları kira verip tapu ile kullanan kimseler ölünce, varisleri bunlara malik olmaz ve miras olarak taksim edilemez. Osmanlılarda miri arazi mutasarrıfının tasarruf hakkı ölüm üzerine ivazsız olarak devletçe tespit edilen varislerine intikal ederdi. Bunlara intikal hakkı sahipleri denir. İntikal hakkı sahibi bulunmadığı zaman tapu bedelini vererek arazinin tasarruf hakkını öncelikle almaya hak sahibi bulunanlara da tapu hakkı sahipleri denir. Bunlar tapu bedelini ödemekten kaçınmadıkça arazi başkasına tefviz edilemez. İntikal hakkı sahipleri önceleri çok sınırlı tutulmuş, Tanzimattan sonra çıkarılan 1847, 1858, 1867 ve 1913 tarihli tevsi-i intikal kanunnameleri ile sayıları arttırılmıştır. Mutasarrıfın vefatında intikal hakkı sahibi olmayıp tapu hakkı sahipleri bulunuyorsa nisbi mahluliyet; intikal ve tapu hakkı sahiplerinden hiç biri bulunmuyorsa mutlak mahluliyet sözkonusudur²⁷⁹.

4. Arazi Kanununun Getirdiği Yenilikler

Arazi Kanunu'nun getirdiği başlıca yenilikler şöyle özetlenebilir²⁸⁰:

- Kanun şekil bakımından modern kanun tekniğinin izlerini taşımaktadır. Tanzimattan önceki kanunlarda bir tasnif ve madde sıralaması bulunmamaktadır.
- Arazi Kanunu miri arazinin tefvizinde, devleti temsil eden tımar ve zeamet sahipleri, mültezim ve muhassiller yerine, resmi devlet memurlarını ikame etmiştir.

²⁷⁸ Cin ve Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, s.693-694.

²⁷⁹ Ekinci, **Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk**, s.495.

²⁸⁰ Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, s.23-24.

- Sahibi arz sayılan tımar ve zeamet sahiplerine, Tanzimattan sonra mültezim ve muhassillerin verdikleri tasarruf senetlerinin devletçe tanzim edilen resmi senetlerle değiştirilmesi ve yerine tuğralı tapu senedi verilmesi esası kabul edilmiştir.
- Miri arazinin ivazsız intikalinde, ana ve babaya evladının arazisinde intikal hakkı tanıyarak, intikal hakkı sahiplerinin sayısını üçe çıkarmış ve tapu hakkı sahiplerinin sayısını ise 9 gruba indirmiştir.
- Devlet topraklarının kıymetinin arttırılması ve verimli işlenmesi amacıyla, miri topraklarda ferdi tasarruf esası kabul edilmiştir.

19. yüzyılda devletle yerel unsurlar arasındaki dengeleri değiştirebilecek toprak mülkiyeti biçimleri üzerinde önemli etkileri olabilecek etkenlerden biri olan 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin başlıca hususiyeti, türlü tadillere uğrayan ve dağınık bir manzara gösteren Tanzimat öncesi toprak nizamını yeni bir düzene koyması ve bu toprağın hiç olmazsa bir kısmı “miri, metruk ve mevat topraklar” için yeni hukuk esasları kabul etmiş olmasıdır²⁸¹. Arazi Kanunnamesi ile devlet toprakta özel mülkiyeti tanıyor, toprağın alım satımını serbest bırakıyordu. Merkezi devlet açısından Kanunname'nin en önemli amaçları bir yandan ayanın ve diğer yerel unsurların gücünü sınırlamak, öte yandan da tarımsal üretimi geliştirerek vergi gelirlerini arttırmaktı²⁸².

1858 Arazi Kanunnamesi çeşitli şekillerde tefsir edilmektedir. Bazılarına göre bu kanun hükümetin köylüler üzerindeki mali hakimiyetini teyid eden bir vasıtaadır. Diğerleri ise miri arazinin özel araziye çevrilmesinin bu kanunla başladığını iddia eder. Kanunname hakkındaki tartışmalar iki noktada toplanabilir; amaç ve gerçek etki. Hedeflerin siyasi, mali ve iktisadi boyutları vardır. Önemli özelliklerinden biri fertlerin toprağın tapusuna ve bu suretle devlet arazisini hukuken işletme hakkına sahip olmalarıdır. Kayıtların tamamlanması için devletin amacı bütün arazinin kadastrounu yapmak ve sahiplerine tapularını vermektir. Toprağı fiilen işleten çiftçilere tapu senedi vermek suretiyle bunları sıkı kontrol altına alacak ve

²⁸¹ Karal, **Osmanlı Tarihi VI.Cilt**, s.225.

²⁸² Pamuk, **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme, Seçme Eserler II**, s.9.

ayanların nüfuzunu bertaraf edecekti. Kanunun birçok maddesi hükümet memurlarının devredilen bütün arazileri kaydetmeleri üzerinde ısrar ediyordu²⁸³.

Kanunnamenin 8. maddesi ile ferdi tasarruf hakkı kabul edilmiş ve teminat altına alınmıştır. Kanunnamenin 131. maddesinde ahalisi mevcut olan bir köyün çiftlik yapılarak bir şahsın uhdesine ihale edilemeyeceği açıklanmıştır. Bu, devletçe küçük toprak sahipleri aleyhine büyük toprak sahiplerinin türemesinin istenmediğinin açık bir delilidir. Toprak sahibi dilediği gibi toprağını ekebilir veya icar ve iare(emanet) edebilir. İlgili memurun izniyle toprağı, bedeli karşılığı veya parasız olarak başkasına devredebilir. Ölüm halinde ise toprak varislere geçer. Ferdi tasarruf haklarını ve işletme hürlüğünü sağlayan bu hükümler yanında kanunname müşterek bir nevi tasarruf da tanımıştır ki o da köy ve kasabanın müşterek ihtiyacı için devletçe terk olunan mera ve korulardır. Böyle bir tasarruf şeklinin kabul edilmiş olması da köylünün himaye edilmesine yönelik bir tedbirdir²⁸⁴.

Temel olarak 1858 Kanunnamesi mevcut arazi mülkiyeti uygulamalarını yasal bir sisteme oturtuyordu. Tanzimat'ın merkezi daireyi vilayetlerde yeniden tesis etme çabalarının doğrudan bir sonucu olarak Arazi Kanunu Osmanlı Devleti'ndeki arazileri 5 ana kategoride incelemekteydi. Bu ana kategorilerden biri olan vakıf arazileri devletin denetiminin ve nüfuzunun en az uygulandığı arazilerdi. Vakıf arazileri, bazı mülklerin devletin kullanımından tam olarak alınmasını gerektiriyordu; vakfın geliri ise caminin ya da yetimhanenin onarımı gibi hayır işlerine ya da dini amaçlara vakfediyordu. Fakat yüzyıllar boyunca birçok arazi vergilendirmeden ya da müsadereden kurtulmanın bir yolu olarak yasadışı bir şekilde vakfa çevrildi ve vakfın kurucularına ve onların ailelelerine gelir sağlamak dışında yüce bir amaca hizmet etmedi. Hükümet mevcut suistimalleri engellemek ve vakıfları merkezi denetim altına almak için 1840 yılında Evkaf Nezareti'ni kurdu. 1858 Arazi Kanunnamesi ilk olarak sadece mülk arazilerin yasal olarak vakfa dönüştürülebildiğini belirttikten sonra, vakfın hangi koşullar altında kurulabileceğini yeniden tanımlıyordu²⁸⁵.

²⁸³ İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914 Cilt 2**, s.974.

²⁸⁴ Karal, **Osmanlı Tarihi VI.Cilt**, s.225.

²⁸⁵ Quataert, **Anadolu'da Osmanlı Reformu ve Tarım : 1876-1908**, s.56-57.

Gayri kanuni olarak devletin arazilerini işletenlere dahi tapu vermeyi kabul eden kanunun amacı ziraatı geliştirmek ve teşvik etmektir. Kanun, hali araziye de fiilen zapteden ve işleten her şahsa 10 sene müddetle sarıh ve bedava tapu veriyordu. Bu tapuyu muhafaza edebilmek için tapu senedine sahip olan kimse toprağı devamlı surette ya şahsen, ya ortakçılıkla, ya da kiracılıkla işletecekti. Arazi 3 sene müddetle boş bırakılırsa tapu başkasına devredilebilirdi. Böylece devlet üretimi teşvik etti, araziye işletmeye açtı ve vergi listelerine geçirdi. 1858 Kanunnamesi ile tespit edilen varislerin listesi 1867’de oldukça uzatıldı. 1858 Kanunnamesi araziye sahip olma istikrarını ve üretimin ve vergilerin artmasını teşvik etti²⁸⁶.

Osmanlı Devleti’nin son devresindeki arazi mülkiyet sistemi birçok faktörlerin birbirini etkilemesiyle meydana gelmiştir. Bu faktörlerin arasında toprak neveleri ve iklim, önceki mülkiyet sistemi, işçi gücünün değişmesi, sermaye ve arazi, yerleşmiş olan göçebe aşiretler, nakliye sistemleri, bölge içinde ve dünyada zirai ve hayvan mahsullerini pazarlama fırsatları, ayanların baskı kullanma kudretleri, merkezin siyasi kontrol derecesi ve Arazi Kanunnamesinin kendisi vardır²⁸⁷.

²⁸⁶ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914 Cilt 2**, s.974

²⁸⁷ İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1600-1914 Cilt 2**, s.977.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ'NDE YER ALAN TARIM HÜKÜMLERİNİN TASNIFI

I. 19. YÜZYILDA İSTANBUL

A. SEMTLER

Osmanlı arşiv vesikaları incelendiğinde üç İstanbul tanımı çıkmaktadır. Birincisi dar, ikincisi orta ve üçüncüsü geniş manada İstanbul. Dar manada İstanbul, Sur içi ile sınırlı İstanbul'dur. Burası aynı zamanda İslambol, Asitane-i Saadet, Der-aliyye ve Konstantiniyye olarak da zikredilmektedir. Orta manada İstanbul, Suriçi ile birlikte Bilad-ı Selase adı verilen Eyüp, Galata ve Üsküdar kazalarının dahil olduğu İstanbul'dur. Geniş anlamda İstanbul denilince ise Suriçi ile birlikte Bilad'i Selase kazalarıyla bunların ekleri olan yerler akla gelmektedir. Galata kazasının muzavafatı Bandırma'ya, Eyyüp veya Haslar dediğimiz kazanın Vize'ye, Üsküdar'ın ise Adapazarı'na kadar dayanmaktadır Dolayısıyla geniş manada İstanbul, Marmara bölgesinin büyük bir kısmını ihtiva etmektedir²⁸⁸. Dersaadet ise şehrin surlar içine rastlayan ve içinde “Saadetlü” padişahla sadrazam ve diğer hükümet erkânı bulunan kısmı için kullanılmaktadır²⁸⁹.

İstanbul Kazası; Batı'da Yedikule ile Ayvansaray arasındaki surlarla nihayetlenen ve Haliç ile Marmara'nın çevrelediği tarihi yarımada, yani eski Bizanslı oluşturan Sur içinden oluşan kazadır. Bugünkü Fatih ve Eminönü ilçelerinin olduğu bölgedir. Nefs-i İstanbul, Dersaadet veya Asitane-i Saadet isimleriyle de anılır. Bu bölgeye İstanbul Kadılığı adı verilirdi. İstanbul kadılığı en yetkili kadılıktı²⁹⁰.

Haslar Kazası; Sur dışından Silivri ve Çatalca'ya kadar uzanan Eyüp bölgesini içine alan kazadır. Havass-ı refia veya havass-ı aliyye isimleriyle de anılır. Eyüp kazasına Haslar kadılığı (Havass-ı Kostantiniye) adı verilirdi; bu kazaya, Büyükçekmece ve Küçükçekmece ile

²⁸⁸ Salih Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti(1740-1840)*, İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları, 2001, s.1.

²⁸⁹ Niyazi Ahmet Banoğlu, *İstanbul Semtleri*, İstanbul: Selis Kitaplar, 2010, s.19.

²⁹⁰ Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti(1740-1840)*, s.1.

Çatalca ve Silivri dahildir. Bu kazanın bazı köyleri bugün Tekirdağ ve Kırklareli sınırları içindedir²⁹¹.

Galata Kazası; Haliç'in kuzey kıyısından Karadenize kadar olan bölgeyi ve Batı Boğaziçi'ni kapsayan kazadır. Bu kazada fetih esnasında tarafsızlığını koruyan hatta Osmanlılar lehine faaliyetlerde bulunan Ceneviz kolonileri bulunması hasebiyle Taksim ile Tünel arasını kapsayan ve Beyoğlu denen bölge bir Levanten merkezi ve adeta bir Avrupa kenti gibi gelişirken diğer bölgeler Türkleşmiş ve Müslümanlaşmıştır. Endülüs Araplarının bir kısmı da Galata'ya yerleştirilmişlerdi. Bugün Balıkesir sınırları içinde yer alan Marmara adası, Kapıdağı yarımadası ve Erdek ile Bandırmayla birlikte Bursa ili içersinde yer alan Mudanya'da Galata kazasına bağlıydı²⁹².

Üsküdar Kazası; Bugün İstanbul'un Kocaeli sınırlarına giren birçok kazayı da içine alan Anadolu yakasını kapsayan kazadır. Üsküdar Kazası, İstanbul Sur içinin fethinden bir yüzyıl önce, 1352'de Orhan Gazi (1326–1360) tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştı. Günümüzde Kocaeli'ne bağlı olan Gebze, Şeyhler, Kaymaz, Karamürsel, Kandıra ve Ağaçlı ile birlikte, Adapazarı'na ve Bursa'ya dahil bazı yerler ile Yalova Üsküdar kazasına bağlıydı²⁹³.

18. yüzyıldaki ve 19. yüzyılın başındaki İstanbul yaşamının portresi, ufak tefek birkaç fark dışında 16. ve 17. yüzyıllardaki yaşamın portresiyle aynıydı. Kent hala üç ana bölümden oluşmaktaydı; en önemli bölümü kuzey, doğu ve güneydoğu yönünde Marmara Denizi kıyılarıyla Altın Boynuz, yani Haliç'teki savunma surları arasında yoğunlaşmıştı. Haliç'in diğer tarafındaki eski Ceneviz mahallesi Galata ile Asya yakasındaki Üsküdar da kentin diğer iki önemli bölgesiydi. Boğazın her iki yakasındaki çok sayıda küçük köy ve Haliç de kentin birer parçasıydı. Dini topluluklar, bütün farkların silinmiş görüldüğü çarşı dışında, gündelik yaşantılarında birbirlerine hiç karışmadan geleneksel mahallelerinde yaşıyorlardı. Bazı özel haklardan yararlanan Rumlar daha çok Fener, Samatya, Cibali ve Boğaz kıyısındaki köylerin bir kısmına yerleşmişlerdi. Ermeniler daha çok Kumkapı ve Samatya'da oturuyorlardı. Yahudiler Balat, Hasköy, Kasımpaşa ve başka bazı yerlerde yaşıyorlardı. Galata o dönemde

²⁹¹ Ahmet Tabakoğlu, **İstanbul Tarihi**, Yayınlanmamış Kitap, s.74.

²⁹² Tabakoğlu, **İstanbul Tarihi**, s.74.

²⁹³ Tabakoğlu, **İstanbul Tarihi**, s.74.

Rumların, Ermenilerin ve az sayıda Avrupalıyla Müslümanın yaşadığı bir bölgeydi. Pera ya da Beyoğlu, Avrupalı büyükelçilerin yerleşim yeri idi²⁹⁴.

İstanbul'un yerleşim alanı Tanzimat'a kadar yoğun yerleşim ve seyrek yerleşim olmak üzere ikiye ayrılabilir; yoğun yerleşim sur içi (İstanbul ve Galata surları), Eyüp ve Üsküdar'da, seyrek yerleşim ise Kadıköy ve Ortaköy'e kadar Boğaziçindedir. Tanzimat sonrası Cumhuriyet'e kadar İstanbul doğuda Bostancı'ya, Pendik'e, Batı'da Ayastefanos ya da Yeşilköy'e kuzeyde Kavaklar'a ve Güney'de Adalar'a kadar uzanıyor²⁹⁵.

B. NÜFUS

1828 yılında yapılan nüfus sayımına göre Dersaadet ile Bilad-ı Selase'nin (Eyüp, Galata, Üsküdar) nüfusu 359.000 idi²⁹⁶. İstanbul nüfusu büyük ölçüde ticaretin yaygınlaşmasından dolayı 19. yüzyılda artmıştır. Başkent in yüzyıllar boyunca sunduğu sıradan fırsatlar, kırsal kesimdeki hırslı insanları kente çekmiş ve gelenler arasında saray ve devlet ileri gelenleri için çalışarak servet yapanlar olmuştur²⁹⁷.

Tablo 1: İstanbul'un Nüfusu, 1794-1916: Çeşitli Tahminler

Yıl	Nüfus
1794	426.000
1829	359.089
1864-75	490.000-796.000
1877	606.000-722.098
1884	895.000
1896-97	1.116.946
1901	1.159.000

Kaynak: Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, s.214.

Osmanlı resmi yazışmaları 1844 sayımının tamamlanmasından hemen sonra başkentte büyük bir gayrimüslim akınının olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte

²⁹⁴ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.167-168.

²⁹⁵ Zafer Toprak, "Tarihsel Nüfusbilim Açısından İstanbul'un Nüfusu ve Toplumsal Topografyası", **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sayı 3, (içinde:109-120), İstanbul: Bayrak Yay. Nisan 1992, s.110-111.

²⁹⁶ İlhan Tekeli, "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu(Ed.), içinde(525-539), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s 528.

²⁹⁷ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.214.

İstanbul'daki nüfus patlamasının ana nedeni çok sayıda Müslümanın 1862 tarihinden itibaren Kafkaslar ve Balkanlar'dan göç etmiş olmasıydı. Ayrıca 1877-1878 yıllarındaki Rus-Osmanlı savaşı sırasında ve sonrasında da Kuzeydoğu Balkanlar Makedonya ve Dobruca'daki Müslüman halklar buralardan sürüldüğünde pek çok mülteci İstanbul'a yerleşti²⁹⁸.

Yapılması 1881'de planlanan ancak bütün bölgelerde aynı anda yapılamayan, İstanbul'da 1885 yılında yapılan ve sonuçları 1893'te padişaha sunulan raporda yer aldığından 1881-1893 sayımı adı verilen sayımın sonuçlarına göre İstanbul ve mülhakatının cinsiyet ve dinsel/etnik cemaate göre dağılımı Tablo 2' de yer almaktadır²⁹⁹.

Tablo 2: Cinsiyete ve dinsel/etnik cemaatlere göre 1881-1893 nüfus sayımında İstanbul ve mülhakatının nüfusu

Dinsel/etnik cemaat	İslam		Rum		Ermeni		Bulgar		Katolik		Yahudi	
Cinsiyet	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
İstanbul ve Mülhakatı	183.571	201.339	60.937	91.804	65.720	83.870	400	3.977	3.233	3.209	21.967	22.394
Dinsel/etnik cemaat	Protestan		Diğer		Yabancı Uyraklı		Toplam		Genel Toplam			
Cinsiyet	K	E	K	E	K	E	K	E	873.565			
İstanbul ve Mülhakatı	16.628	18.791	554	528	28.038	101.205	364.751	508.814				

Kaynak: Eldem(1970), Karpat(1978), Behar(1985)' den aktaran: Behar, **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu**, 1500-1927, Ankara:DİE, 1996, s.39-41.

C. İSTANBUL'UN TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPISI

İstanbul kenti, 19. yüzyılda bir dönüşüme uğradı. Bu dönüşüm, ülkenin iç kesimlerinde de değişime yol açtı. Bunun üzerine kent, iç kesimlerden kaynaklanan bazı yeni baskılara maruz kaldı. İstanbul, bütün ülkedeki demografik, toplumsal ve ekonomik değişime mikro düzeyde bir örnek oluşturuyordu. Tüm Osmanlı ülkesi gibi kent de bu yüzyılda yeni bir göçmen akınına uğradı; ayrıca, Avrupa'daki liberal siyasal düşüncelerin ve kapitalizmin büyümekte olan etkisi altına girdi. Bu dış faktörlerin tesiriyle yaşanan değişim sırasında Avrupa'daki mimari üsluplarla kentsel örgütlenme ve idare modelleri de benimsenmeye başladı. Bu süreç, İstanbul'un dış etkilere özellikle duyarlı olması nedeniyle daha hızlı ve

²⁹⁸ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.216.

²⁹⁹ Cem Behar, **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu**, 1500-1927, Ankara: DİE, 1996, s.39-42.

eksiksiz gerçekleşti. Sınırlı iletişim imkanları ve İstanbul ile arasındaki uzak rmesafe tarafından “korunan” kırsal kesim ise geleneksel özelliğini sürdürdü. Kent ve kırsal kesim arasındaki ayırım, “eski” ve “yeni” bölgelerinde olmak üzere kentin kendisinde de görölüyordu. Eski kentin tam karşısında ve Haliç’in kuzey kıyısında yer alan Avrupalıların yerleşmiş olduğu modern Pera(Beyoğlu) ve Galata bölgeleri büyüyerek Avrupa kentlerinin bir nevi sömürgeleşmiş kopyası halini alırken, eski kent duraklamaya başladı ve düşüşe geçti³⁰⁰.

19. yüzyılın başında başkent, ufak tefek işlerle uğraşan her çeşit insanla dolmuştu. 18. yüzyılın ilk üç çeyreği boyunca İstanbul, kısmen kırsal bölgelerde hakim olan emniyetsizlik kısmen de Osmanlı ekonomisinde “hizmet” sektörünün gelişmeye başlaması nedeniyle kırsal kesimden gelenlerin kesintisiz akınına uğramıştı. Bu akın 18. yüzyılın sonuna doğru Batı rekabetinin baskısı altında Osmanlı el sanatları üretimine ve dolayısıyla insan gücüne duyulan ihtiyaç azaldığı ve hükümet sıkı bir nüfus denetimi başlattığı için yavaşladı. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra muhtemel Rum isyanını önlemek amacıyla Bursa'dan ve bazı müelliflere nazaran Anadolu'nun diğer yerlerinden getirttiği Ermenileri şehrin altı muhtelif semtlerine yerleştirmiştir. Ermeniler bugün en çok Kumkapı, Yenikapı, Langa, Samatya ve diğer bazı yerlerde oturmaktadırlar. Sadece Müslümanları değil Hristiyanları da İstanbul'a getirterek çeşitliliği arttırma politikası izlemiştir. Kanuni Sultan Süleyman da Belgrad'ı zaptettikten sonra oranın Hritiyan halkının bir kısmını getirterek Yedikule civarına yerleřtirmiştir³⁰¹. Osmanlıların bu nüfus ve iskan politikaları sonucu İstanbul'da dini ve etnik yapı hukuki olarak bir takım tasniflere yol açtı. Bu tasnifi Müslümanlar ve gayrimüslimler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür³⁰².

İstanbul 19. yüzyılda Osmanlı devletinin siyasal başkenti olmasının yanı sıra bir iletişim merkezi(ünkü basın burada yoğunlaşmıştı) ve hızla değişen bir toplumun ekonomisinin can damarı olarak da yeni bir rol üstlenmişti³⁰³. Tanzimat döneminde İstanbul’un yapısını ve yerleşmenin mekansal örgütlenmesini belirleyen temel faktör, Avrupa ticareti ve bu ticaretin 1840’lardan sonraki yapısıydı. Kentin Avrupa’ya açılan penceresi sayılan Pera’da,

³⁰⁰ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.166.

³⁰¹ İnciyan, **18. Asırda İstanbul**, s. 19-20.

³⁰² Yılmaz Yıldız, **Osmanlı Döneminde İstanbul'un Yerleşim Bölgelerine Sosyo Ekonomik Bir Bakış(1700-1923)**, s. 113.

³⁰³ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.167.

Tepebaşı'nda oteller, lüks pastaneler ve restoranlar, tiyatrolar ve parklar yapıldı. İstanbul'un ticaret merkezi Galata idi. Büyük ticarethaneler, bankalar, pasajlar, lüks mağazalar buradaydı. Galata'nın hemen altında iskele konumunda da olan Karaköy çok canlı bir ticaret merkezi olarak gelişmişti³⁰⁴.

İstanbul'da gündelik hayat, idari görevleri yerine getiren devletin sivil yaşamı üzerinde yetki sahibi olan belediye reisinin (İstanbul efendisinin) ya da valinin idaresi altındaydı. Reisin yardımcısı olan naib, besin teminini denetliyor ve yiyecek fiyatlarını belirliyordu. Genellikle Unkapanı olarak bilinen Sarayburnu ve Fener arasındaki rıhtım, önceki yüzyıllarda da olduğu gibi kent ekonomisinin can damarıydı³⁰⁵. Karadeniz'den ve Ege Denizi'nden tahıl taşıyan bütün gemiler yüklerini bu rıhtımda boşaltıyordu. Naib, teslim edilen buğdayın miktarını kaydediyor, fiyatını belirliyor ve sonra da fırınlara dağıtılmasını sağlıyordu. Tekelciliğe ve spekülasyona engel olmak amacıyla, alıcıların birkaç günden fazlası için tahıl depolamasına izin verilmiyor ve şahsi olarak yiyecek depolamak üzere tahıl ambarı ve depo inşa edilemiyordu. Yalnızca hükümetin büyük miktarda tahıl toplama ve ihtiyaç halinde kullanılmak üzere depolama hakkı vardı. Başkent için satın alınan buğdayın miktarı yüzyılın sonunda bir milyon kiloya kadar çıkmıştı. Hükümet depoladığı tahılı (Kasımpaşa tophanesinin çevresindeki bölgede ahşap kulübelerde saklanıyordu), bir sonraki yılın gemileri geldiğinde veya bozulma tehlikesi karşısında ya da piyasa fiyatları esaslı bir kar getirecek kadar yükseldiğinde satıyordu³⁰⁶.

19. yüzyılın başında Osmanlı idaresi İstanbul'a sabit fiyatlarla tarımsal ürün temin etme konusunda daha çok sorunla yüz yüze geldi. 19. yüzyılın başında İstanbul'da ilk kez bir erzak sorununun yaşanması, birbiriyle ilintili bir dizi ekonomik ve siyasal etkenin³⁰⁷ doğurduğu bir sonuçtu. Koşulların değişmesinde rol oynayan ekonomik ve siyasal gelişmeler; Osmanlı topraklarında gıda ürünlerine ve hammaddeye yönelik Avrupa talebinin artması, özellikle

³⁰⁴ İstanbul Ticaret Odası, **İstanbul**, İstanbul, 1997, s.190.

³⁰⁵ Thomas Thornton, **The Present State of Modern Turkey**, 2.Baskı, Londra, 1809, s.23-24.

³⁰⁶ Karpaz, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.168-170.

³⁰⁷ Hükümetin besin ve hammadde fiyatlarını saptayabilmesi, iç ve dış ticareti tam olarak denetleyebilmesine bağlıydı. Ticaretin denetlenmesi ise Osmanlı devletinin bağımsız bir dış siyaset takip etme ve kendi çıkarlarına en uygun ekonomik önlemleri becerisine bağlıydı. Ancak 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti, kendi seçimi olan bir ekonomi siyaseti izleme özgürlüğünden gitgide yoksun kalmaya başladı. Karpaz, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.170-171).

Balkanlar'daki yerel malların fiyatlarını, Osmanlı hükümetinin verdiği fiyatların üstüne çıkardı. 19.yüzyılın başında İstanbul'da serbest bir mal pazarı gelişti ve zamanla etkisini arttırarak devletin besin alım ve dağıtım işlemlerine sekte vurmaya başladı. 1829 yılında hükümetin kahve fiyatını belirleme girişimi başarısızlıkla sonuçlandı; 1832 yılında İstanbul'da satılan diğer malların fiyatlarını saptama çabası da yine başarısız oldu. Bu arada yiyecek fiyatları da en üst düzeye çıkmıştı ve Avrupa'dan gelen işlenmiş malların da serbest pazarlarda satılıyor olması pazarın gelişimini hızlandırdı³⁰⁸.

19. yüzyılın ortalarına kadar kent, ince, zarif minareleri ve çevreye uyumlu kubbeli camiler ve külliyelele tanımlanırken, 19. Yüzyıl Batı mimarisini yansıtan görkemli kışlalar, Babı Ali başta olmak üzere yönetim binaları, tüccarlara, bankerlere ait ticaret binaları ve lüks pasajlarla tanımlanmaktaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısında, küçük esnaf, zanaatkar ve küçük tüccarın durumu giderek kötlüşemiş, loncalar dağılmış ve geleneksel ilişkiler tükenmiştir. Vakıflara veya kişilere ait dükkanların kirasını ödeyemeyen esnafın mal varlığına haciz gelmeye başlamıştır. Galata Köprüsü'nün açılmasında sonra her zaman yoğun bir iş merkezi olan Eminönü-Sirkeci-Bahçekapı civarı yine canlılığını korumakla birlikte bu bölgedeki küçük dükkanlarda ticaret yapanlar bölgeden itilmiş ve adı han olan ancak eski hanlara benzemeyen banka ve ticaret merkezleri kurulmuştu³⁰⁹.

II. İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİNİN TASNİFİ

İstanbul Ahkam Defterleri daha önce de belirttiğimiz gibi Divan-ı Humayun'dan çıkan hükümlerin kaydına mahsus olan defterlere verilen genel isimdir. Muhteva olarak Şikayet Defterleri'nin bu defterler 1742³¹⁰ tarihinden itibaren eyaletlere göre tutulmaya başlanmıştır. İstanbul Ahkam Defterleri'de 1742-1910 tarihleri arasındaki hükümleri içeren 26 adet defterden oluşmaktadır³¹¹.

³⁰⁸ Karpat, **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**, s.171.

³⁰⁹ İstanbul Ticaret Odası, **İstanbul**, s.193.

³¹⁰ Sadece Mora Ahkam Defteri 1716'dan başlamaktadır.

³¹¹ Başbakanlık devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, **Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi**, s.28.

Biz çalışmamızda 19. yüzyılı temel aldığımız için 1800-1900 yılları içindeki tarımla ilgili hükümleri esas aldık. İstanbul Ahkam Defterleri'nde tarımla ilgili bu yüzyıl içindeki hükümler, 1800-1875 tarihleri arasında alınmış 1275 adet hükümden oluşmaktadır. Bu kayıtlar 13-26 numaralı defterlerde yer almaktadır. İncelememizi yaparken her hüküm, ihtilafın konusu, geçtiği yer, müracaat edenin ve şikayet edenin sosyal/mesleki konumları ve dinleri ile kaydın tutulduğu yıl çerçevesinde değerlendirilecektir. Bir sonraki bölümde bu analizler sonucunda elde ettiğimiz veriler ışığında istatistiksel sonuçlar değerlendirilecektir.

İhtilaf konuları tespit edilirken Kal'a editörlüğünde hazırlanan ve yayınlanan İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi I (1743-1757) ve İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi II(1752-1763) eserlerinde kullanılan ihtilaf konuları ve sınıflandırması temel alınmıştır. Bununla birlikte bu ihtilaf konuları, 19. yüzyılda görülen problemlere göre revize edilmiştir.

Öncelikle 13 numaralı defter de yer alan hükümlerin tasnifi yapılacaktır. Ancak 14-26 numaralı defterlerdeki kayıtlarla ilgili sadece ihtilafın konusuna göre, farklı konulara örnek teşkil edecek hükümlerin detaylı incelemesi ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Bununla birlikte bütün kayıtlar istatistiksel sonuçlarımız için veri olarak kullanılacaktır.

A. 13 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

13 numaralı İstanbul Ahkam Defteri'nde 1800 yılından itibaren tutulan tarımla ilgili 34 hüküm kaydı bulunmaktadır.

Aşağıda detayları yer alan, “Sultan Bayezit evkafı köylerinden Terkos nahiyesine tabi olup şahısların müştereken tasarruf ettikleri çiftlik-lerine ait meraya Ağacli köyü ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”³¹² olarak özetlenebilecek ilk hüküm ile ilgili tasnif³¹³:

³¹² **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, s.335.

³¹³ Alî ve İbrâhîm ve Mustafâ nâm karındaşlar rikâb-ı hümayûnuma gelüp bunların merhûm ve mağfûrun leh Sultân Bâyezîd Hân tâbe serâhu evkâfından Terkos nâhiyesine tâbi' ber vech-i iştirâk mutasarrıf oldukları üç kıt'a

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	238	925	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Terkos	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Oca. 1800

“Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi Ayazma köyü ahalisine ait meraya Silivri nahiyesine tabi Karasakal köyü ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”³¹⁴ ile ilgili tasnif³¹⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	239	931	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Oca. 1800

“Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi Ankorna köyünde şahsın tasarrufunda bulunan ve öşrünü sahibi arza ödediği çiftliği arazisine ait meradan otlak resmi talebiyle teaddi eden mültezimin teaddisinin önlenme-sine dair hüküm”³¹⁶ olarak özetlenebilecek üçüncü hüküm ile ilgili tasnif³¹⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	240	932	Fazla vergi talebi ve tahsili	Haslar -Vize	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Müslüman	Müslüman	Oca. 1800

çiftliklerinin hayvânâtına mahsûs ve müstakıll kadîmî mer‘aları olup ve ol çiftlikde mutasarrıf olanların hayvânı kadîmden berü ol mer‘a yirlerinde ra’y olup otundan ve suyundan intifâ‘ idegelüp âhardan bir vechile dahl ü ta‘arruz olunmak icâb itmez iken...BOA 13/925.

³¹⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.336-337.

³¹⁵ ...Ayazma karyesi toprağında vâkı‘ kadîmî mer‘a yirlerinde mezkûr Ayazma karyesi ahâlîsinün koyun vesâir davarları kadîmü’l-eyyâmdan berü mahsûs ve müstakıll ra’y olup otundan ve suyundan intifâ‘ idegelmişler iken mezkûr Karasakal karyesi ahâlîsi zuhûr ve hayvânâtların ol mer‘a yirlerine getirüp fuzûlî ra’y itdürdüklerin mukaddemâ lede’l-murâfa‘a alâkaları olmadığı zâhir...BOA 13/931.

³¹⁶ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.338-339.

³¹⁷ ...öşr ü resm gibi bir nesne virenlerden otlak resmi alınmak hilâf-ı kânûn iken karye-i mezbûr mültezimi olan (boş) nâm kimesne çiftlik-i mezbûrun hayvânâtına mahsûs mer‘a yirlerine ve kadî-mî otlak yirlerinde ra’y olunan koyunlarından otlak resmi mutâlebesiyle çiftliğinün çoban kethudâsını fuzûlî ahz ü habs ve akçe talebiyle...BOA 13/932.

“Kapudağı nahiyesinde mirasçıya intikal eden mülk emlak ve araziye füzuli zabteden kişinin teaddisinin önlenmesine dair hüküm”³¹⁸ ile ilgili tasnif³¹⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	242	939	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali & Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Galata -Kapıdağ	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim -Nasrani	Gayrimüslim -Zimmi	Şub. 1800

“Küçükçekmece nahiyesine tabi Makrahora köyünde avarız vergisi alınacak yeri olmayan şahsa, köy ahalisinin avarız vergisi talebiyle teaddilerinin önlenmesine dair hüküm”³²⁰ ile ilgili tasnif³²¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	242	941	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Haslar -Küçükçekmece	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Şub. 1800

“Midye nahiyesine tabi Aydos köyünde şahsın tasarrufunda bulunan koruya müdahale eden kömürcü taifesinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”³²² ile ilgili tasnif³²³:

³¹⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.339.

³¹⁹ “...müld olduğda nâhiye-i mezbûra tâbi‘ Preme(?) nâm karyede vâkı‘ mutasarrıf olduğu mülk menzil ve mülk bağ ve bağçe ve menzil-i mezbûr derûnında mevcûd eşyâ irsen [bunlara] ve yine karye-i mezbûrda vâkı‘ ma‘lûmetü’l-hudûd tarlaları bi hasebi’l-kânûn meccân oğlu Hakor’a(?) intikâl idüp dahl icâb itmez iken yine karye-i mezbûr mütemekkinlerinden enişterleri Dimitraki nâm zimmî cümlesini zabt ve gadr eylediğün...BOA 13/939.

³²⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.340.

³²¹ Ünzile nâm hâtûn gelüp mezbûrenün Çekmece-i sağır nâhiyesine tâbi‘ Makrahora karyesi toprağında vâkı‘ avârız hânesine bağlu tekâlif alınmak icâb ider kadîmî re‘âyâ emlak ve yirleri olmayup ahâlî-i karye-i mezbûre taraflarından tekâlif talebiyle te‘addî vü rencide olınmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîsi taraflarından emr-i şerîf ile vârid olan tekâlifden sen dahi bizümle ma‘an hisse vir diyü hisse talebi ile te‘addî vü rencide eyledüklerin...BOA 13/941.

³²² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805),s.340.

³²³ Nâhiye-i mezbûra tâbi‘ Aydos(?) nâm karye sükkânından Süleymân nâm kimesne gelüp bunun karye-i mezbûrda vâkı‘ resmi defterde sâhib-i arza hâsıl yazılmış kadîmden koryageldiği tapulu ve temessükli korusunda âharun alâkası olmayup dahl icâb itmez iken yine nâhiye-i mezbûr sükkânından ashâb-ı ağrâzdan kömürcü tâifesinden ba‘zı kimesneler zuhûr ve ol koruya kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale...BOA 13/947.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	244	947	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Tüccar	Müslüman	Belirtilmemiş	Şub. 1800

“Sultan Bayezit evkafı köylerinden Çatalca nahiyesine tabi Tozalak köyünde şahsın tasarrufunda bulunan çayıra otlak emininin müdahalesinden doğan ihtilafa dair hüküm”³²⁴ ile ilgili tasnif³²⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	249	966	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Çatalca	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Otlak emini	Müslüman	Müslüman	May. 1800

“Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar kazasına tabi Ekşinöz, Ömerli ve Kabakoz köylerini iltizama alan kişiye temessükü mucibince rüsumu tahsil ve temessüke mugayir başkalarını müdahaleden menine dair hüküm”³²⁶ ile ilgili tasnif³²⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	250	969	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Haslar	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Belirtilmemiş	Müslüman	Belirtilmemiş	May. 1800

³²⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.340-341.

³²⁵ "Hâcegân-ı Dîvân-ı hümayûnumdan Mehmed Emîn zîde mecduhûnun rikâb-ı hümayûnuma takdîm eylediği arz-ı hâlinde...Tozalak yiri dimeğle ma'-rûf olan bütün çayır...dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken...otlak emîni tarafından me'mûr kimesneler tama'-ı hâmlarından nâşî mûmâ ileyhün tasarrufunda olan mümtâz ve mu'ayyen çayırının hudûdu sınırını tecâvüz..." BOA 13/966

³²⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.341-342.

³²⁷ "Mültezim tâifesinden el-Hâcc Memiş zîde kadruhû rikâb[a] gelüp...Hâslar kazâsına tâbî Ekşinöz ve Ömerli ve Kabakoz karyelerinin...iltizâm ve bedel-i iltizâmı olan meblağı temâmen edâ vü teslîm...olan mahsûlü rûsûm kânûn u defter mücebine ahz ü kabz itdürilüp muğâyir-i temessük ecânibden bir ferdi dahl ü ta'arruz itdürilmemek [üzre]..."BOA 13/969.

"Midye nahiyesine tabi Şemadmil mezrasını iltizama alan kişiye temessükü mucebince rüsumu tahsil ve temessüke mugayir başkalarını müdahaleden menine dair hüküm"³²⁸ ile ilgili tasnif³²⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	250	971	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	May. 1800

"Şile nahiyesine tabi Yeniköy ahalisine zulm eden Şile serdarının muhakeme olmak üzere istanbul çağırılmasına dair hüküm"³³⁰ ile ilgili tasnif³³¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	251	976	Serdarın reayaya zulmü	Üsküdar -Şile	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Serdar	Belirtilmemiş	Müslüman	Haz. 1800

"Kapudağı nahiyesine tabi Preme köyünde mirasçıya intikal eden tarlanın mirasçılarının küçüklüğü dolayısıyla zapteden kişilerden alınıp mirasçılara verilmesine dair hüküm"³³² ile ilgili tasnif³³³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	253	982	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Galata -Kapıdağ	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim -Zimmi	Gayrimüslim -Zimmi	Haz. 1800

"Kandıra nahiyesine tabi tımar köylerden Kutluca ve Akarca köyleri ahalisinin Halil Beşe dağından istifadelerine, mültezime para ödeyerek koruluk için satın aldığı iddiasıyla

³²⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.342.

³²⁹ Otuz üç sekbânlarından Alî nâm kimesne gelüp...Şemadmil mezra'asını...bedel-i iltizâmı olan meblağı temâmen edâ vü teslîm ve sene-i mezbûra mahsûben mezra'a-i mezbûrî...vâkı' olan mahsûl ü rûsûmî kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp muğâyir-i temessük âhardan ferd-i vâhidi dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında...BOA 13/971.

³³⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.342-343.

³³¹ ...Şile serdarı Hasan nâm kimesne hilâf-ı rızâ ve muğâyir-i şerî'at-ı garrâ vaz'a cesâretle karye-i mezbûre re-â-yâ fukarâsını bîvech tecrîm ve tekdîr ve ba'zılarını dahi salb ve ol vechile zulm ü te'addîsinün...BOA 13/976.

³³² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.343.

³³³ ...Virako zimmî mürd oldukda tasarrufında olan yirleri bi hasebî'l-kânûn meccânen oğulları Kotaki(?) ve İskarlet ve Nikolaki ve İstefan ve İstolye zimmîlere meccânen intikâl idüp mesfûrlar ol vakitte sağır bulındukla-rından ecânibden Papasoğlu Kostadino ve Boyar ve Acı Zakar nâm zimmîler fuzûlî zabt idüp...BOA 13/982.

müdahale eden şahsın teaddisinin önlenmesine dair hüküm"³³⁴ ile ilgili tasnif³³⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	253	985	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Üsküdar -Kandıra	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Haz. 1800

"Hoca Sinan Paşa evkafı köylerinden Silivri nahi-yesine tabi Gelevri köyü ahalilerinin köylerinde ziraat edip, harmanını civardaki köylerde yapıp vakıftan vergi kaçırmalarının önlenmesine dair hüküm"³³⁶ ile ilgili tasnif³³⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	254	986	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Haslar -Silivri	Yöneten -Vakıf mütevellisi	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Haz. 1800

Yoros nahiyesine tabi Balcılık/Sekbanlu köyüne ait otlak ve sazlıktan istifade eden köy ahalisinden ve Kılıçlı köyünden bazı kişilerin aynı öşür yerine maktu ödemek istemeleri üzerine doğan ihtilafa dair hüküm"³³⁸ ile ilgili tasnif³³⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	254	988	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar -Yoros	Yöneten -Sipahi	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Haz. 1800

³³⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.344-345.

³³⁵ ...karyeleri re'âyâları rikâb-ı hümayûnuma gelüp...Halil Beşe(?) dimeğle arîf cibâl-i mübâhadur bunlar ve herkes odun vesâir kerâste kat' ve intifâ' idegelüp...âharun alâkası olmayup hâricden bir vechile dahl ü ta'arruz olunmak icâb ve iktizâ itmez iken...Topul Deli Mehmed dimeğle arîf kimesne ...karyeteyn-i mezbûr mültezi-minden...muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale...BOA 13/985.

³³⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.345.

³³⁷ Hoca Sinân Paşa vakfının...mütevelli'si olan Şeyhzâde el-Hâcc Mehmed gelüp...Gelevri karyesi re'âyâları.. zirâ'at eyledükleri karye-i mezbûr toprağında kadîmî harmen yirinde harmen ve şer'le müteveccih olan öşrlerini edâ itmedin hufyeten kaldırıp âhar mahalle nakl ve harmen eyleyüp...BOA 13/986

³³⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.345-346.

³³⁹ Erbâb-ı tımdardan Seyyid Mustafâ veled-i Seyyid Abdullâh nâm sipâhî gelüp Kocaili sancağında Yoros nâhiyesinde...onda bir öşrleri alıvrılmek kânûn olup defter-i hâkânîde maktû' ve kesm nâmıyla bir nesne tahrîr olunmamağla bizler öşr vermeyüz maktû' virürüz diyü maktû' teklifiyle te'allül ü muhâlefet...BOA 13/988.

"Gebze nahiyesine tabi tımar köylerden Köseler köyü ahalisinden tımar mutasarrıflarının ziyade vergi talebi ile teaddilerinin önlenmesine dair hüküm"³⁴⁰ ile ilgili tasnif³⁴¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	256	994	Fazla vergi talebi ve tahsili	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Tımar mutasarrıfı	Müslüman	Müslüman	Tem. 1800

"Gebze nahiyesine tabi tımar köylerinden Köseler köyü ahalisinden ketan ziraatı yapanların tımar mutasarrıfına öşürlerini vermelerine dair hüküm"³⁴² ile ilgili tasnif³⁴³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	256	995	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Tem. 1800

"Midye nahiyesine tabi Şemavmil(?) mezrasını iltizama alan mültezime müdahale eden şahısların müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"³⁴⁴ ile ilgili tasnif³⁴⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	258	1001	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Üsküdar -Gebze	Yöneten -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Tem. 1800

"Gebze nahiyesine tabi Darıca köyünde mirasçıya intikal eden yerlere füzuli müdahale eden mirasçıların kardeşinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"³⁴⁶ ile ilgili tasnif³⁴⁷:

³⁴⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.347-348.

³⁴¹ Köseler nâm karyenin ahâlî ve re'âyaları gelüp... tımar-ı mezbûr mutasarrıfları hukûk u rûsûm cem'î zemânında kifâyet mikdârî âdem ile varmayup ziyâde atlu âdem ile varup a'şâr vesâir hukûk u rûsûmların kânûn u defterden ziyâde talebi...BOA 13/994.

³⁴² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.347.

³⁴³ Yenice kal'ası kâtiblerinden Mehmed Emîn rikâb-ı hümayûnuma gelüp...Köseler karyesi toprağında kettân zer' idenlerin zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri kettânlarını yumuşadup(?) şer'le mütevveccih olan onda bir öşürlerin taleb ve müşterikleriyle ahz ü kabz murâd eyledükde virmeğe te'allül ü muhâlefet eyledüklerin...BOA 13/995

³⁴⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.348.

³⁴⁵"... ve ilzâm ve bedel-i iltizâmı olan meblağı temâmen edâ vü teslim ve sene-i mezbûra mahsûben mezra'a-i mezbûreyi zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rûsûmın ahz ü kabz itmek üzere...BOA 13/1001.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	259	1006	-Mini toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali - Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Tem. 1800

"Çelebi Mehmet Han evkafı köylerinden Kapudağı nahiyesine tabi Erdek köyünde şahsın sahibi arz marifetiyle tasarrufunda bulunan yerlere, önceleri kendilerine ait olduğu iddiasıyla müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"³⁴⁸ ile ilgili tasnif³⁴⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	262	1013	Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Galata -Kapıdağ	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Tem. 1800

Sultan Bayezit evkafı köylerinden Çatalca nahiyesine tabi Tozalak köyünde şahsın tasarrufunda bulunan çayıra otlak emininin müdahalesinden doğan ihtilafa dair hüküm"³⁵⁰ ile ilgili hüküm³⁵¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	265	1023	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Çatalca	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Otlak emini	Müslüman	Belirtilmemiş	Ağu. 1800

³⁴⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.348.

³⁴⁷ Hadice nâm hâtûn gelüp Darıca nâm karyede vâ-kı' her sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olına-gelen ma'lûmetü'l-hudûd yirlerine bir dürlü dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken Darıca sâkinlerinden sıbyân-ı(?) merkûmânun karındaşları Muhyiddîn nâm kimesne bin iki yüz on iki senesinden berü fuzûlî müdâhale...BOA 13/1006

³⁴⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.349.

³⁴⁹ ... sâhib-i arzdan alup virilen temessük mücebince zabt u zirâ'at murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler zuhûr ve ol yirler sinîn-i merkûmeden mukaddem bizüm idi diyü fuzûlî müdâhale eyledüklerin bildürüp

³⁵⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.350.

³⁵¹ Tozalak çayırı dimeğle ma'rûf... otlak emîni tarafından çayır-ı mezkûrun ba'zı mahallerini fuzûlî zabt eylediği beyânıyla..BOA 13/1023.

"Karamürsel kasabasında şahsın kocasıyla birlikte tasarruf ettiği yerlere, kocasının kendisine ferağ ettiği iddiasıyla füzuli el koyan kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"³⁵² ile ilgili tasnif³⁵³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	265	1025	Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Karamürsel	Yönetilen -Şehirli -Kadın	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Ağu. 800

"Sultan Selim Han evkafı köylerinden Yoros nahiyesine tabi tımar köylerden Derese köyü ahalileri üzerine lazım gelen ayni ve nakdi vergilerin gereğince ödenmesine dair hüküm"³⁵⁴ ile ilgili tasnif³⁵⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	266	1030	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Ağu. 1800

"Yoros nahiyesine tabi Çavuş köyünde çiftlik tasarruf eden şahsın vergi ödemedeki muhalefetine önlenmesine dair hüküm"³⁵⁶ ile ilgili tasnif³⁵⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	267	1031	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar	Yöneten -Sipahi	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Gayrimüslim -Zimmi	Ağu. 1800

³⁵² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.350-351.

³⁵³ ... Kerimoğlu Bekir nâm kimesne ol bâğda zevcen mezbûr Mustafâ'nun kendü hissesiyle senün hisseni dahi bana ferâğ eyledi diyü iki yüz on bir senesinden berü hilâf-ı şer'-i şerif fuzûlî ve teğallüben zabt...BOA 13/1025.

³⁵⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.351-352.

³⁵⁵ ...rûsûmların kânûn u defter mücebince taleb eyledükde içlerinden ba'zıları noksân teklîfi ile te'allül ü muhâlefet...BOA 13/1038.

³⁵⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.352-353.

³⁵⁷ ...Erbâb-ı tımarlardan Mehmed veled-i Hasan nâm sipâhî gelüp Aşiryo(?) nâm zimmî zirâ'atiyle hâsıl eylediği sekizde bir öşr ile sâlâriyyesinin taleb ve ahz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken... BOA 13/1031.

Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi köyler ahalisinin bahçe ve bostanları söküp saban ile ziraat ettikleri arazilerinden sekizde bir öşür vergisini vermelerine dair hüküm"³⁵⁸ ile ilgili tasnif"³⁵⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	269	1038	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Haslar	Yöneten -Vakıf mütevellisi	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Ağu. 1800

"Sultan Selim Han evkafı köylerinden Çorlu nahiyesine tabi Çoksekban, Silivri nahiyesine tabi Cicesekban köyleri hududunda ziraat edip vergilerini bu köylere ödemeleri gereken Şehzade Sultan Mehmet evkafı köylerinden Silivri nahiyesine tabi İlviran, Ali Paşa evkafı köylerinden Kılıçlı köyleri zabitlerinin, reyanın ziraat ettikleri yerler kendi köylerine ait olacağı iddiasıyla yaptıkları füzuli müdahalelerinin önlenmesine dair hüküm"³⁶⁰ ile ilgili tasnif"³⁶¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	269	1039	Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Zabit	Müslüman	Müslüman	Ağu. 1800

"Çatalca kasabası ahalisinden olup vergisini kasabanın zabıtine ödeyen şahsa, Pınarhisarı kasabası zabıtının on beş sene önce kendi kasabası ahalisinden olduğu iddiasıyla göç ettirmek için yaptığı teaddinin önlenmesine dair hüküm"³⁶² ile ilgili tasnif"³⁶³:

³⁵⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.353-354.

³⁵⁹ ...bahçe ve bostanlar derünlerinde saban ile zer' eylediğimiz terekeden sekizde bir öşür ile sâlâriyye virmezüz maktû' virirüz diyü te'allül ve vakf-ı şerife gadr murâd eylediğün bildürüp...BOA 13/1038

³⁶⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.354-355.

³⁶¹ Kılıçlı karyeleri re-â'yâları ol yirlerde zirâ'at u hirâset itmeleriyle evkâf-ı mezbûr karyeleri zâbitleri ol yirleri bizüm karyelerimiz re-â'yâları zirâ'at itmeleriye ol yirler bizüm zâbiti olduğumuz karyeler arâzisinden olmuş olur biz zabt ve öşür resmin ahz ü kabz iderüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale... 13/1039.

³⁶² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.355-356.

³⁶³ ...Pınârhisârı kasabasının zâbiti olan (boş) nâm kimesne on beş sene mukaddem sen kasaba-i mezbûrede mütemekkin olmanla seni Pınârhisârı kazâsına nakl ü iskân itdürüm diyü te'addî...13/1050.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	272	1050	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Haslar -Çatalca	Yönetilen -Şehirli	Yöneten -Zabit	Gayrimüslim -Zimmi	Müslüman	Eyl. 1800

"Gebze nahiyesine tabi Mimar ağa has köylerinden Bazır köyünde şahsın tasarrufunda bulunan kışlağa füzuli müdahale eden kişilerin müdahalelerinin önlenmesine dair hüküm"³⁶⁴ ile ilgili tasnif³⁶⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	274	1061	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, vd. müdahale	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1800

"Haseki Sultan vakfına ait Gebze nahiyesine tabi Küçüksulu/Salih köyündeki şahsın tasarrufundaki çiftliği füzuli zabt edip öşrünü tahsil eden kişinin müdahalesinin önlenmesine air hüküm"³⁶⁶ ile ilgili tasnif³⁶⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	275	1063	Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1800

"Şile nahiyesine tabi tımar köylerinden Kaynarca köyünde ziraat edenlerin üzerlerine lazım gelen rüsumu tımar mutasarrıflarına ödemelerine dair hüküm"³⁶⁸ ile ilgili tasnif³⁶⁹:

³⁶⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.356.

³⁶⁵ ...kışlak resmin sâhib-i arza edâ idgelüp âhardan dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken ecânibden...ki-mesneler fuzûlî müdâhale ve hayvânâtının ra'yine mümâna'at ve te'addî eyledüklerin bildürüp...BOA 13/1061.

³⁶⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.357.

³⁶⁷ ...öşrini tımarum tarafından alurum diyü mülknâme-i hümayûna muğâyir öşr talebiyle te'addî vü rencîdeden hâlî olmadığın bildürüp zıkr olınan çiftliğin arâzisinde zirâ'at olup hâsıl...BOA 13/1063.

³⁶⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.358-359.

³⁶⁹ ...kânûn üzre sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin ve defter-i hâkânîde hâsıl kayd olınan sâir rüsûmâtı kânûn u defter mücebince müşterikiyle sipâhî-i merkûma alıvırılıp zirâ'atçıleri a'şâr ve rüsûmâtı edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet...BOA 13/1064

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	275	1064	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar -Şile	Yöneten -Sipahi	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Eyl. 1800

"Pir Paşa evkafı köylerinden Silivri nahiyesine tabi Akşando/Şahtori köyünde tahrirden sonra bağ dikip öşür resmi vermek istemeyen bağ sahiplerinin öşür resmini vakfa vermelerine dair hüküm"³⁷⁰ ile ilgili tasnif³⁷¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	277	1066	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Haslar -Silivri	Yöneten -Vakıf mütevellisi	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Eki. 1800

"Sultan Mehmet Han evkafına ait Ereğli nahiyesinde Sultan çiftliği ve Çorlu kazasına tabi Çoksekbân mevkiindeki Germiyan çiftliği müstecirleriyle Ereğli nahiyesi ahalisi arasındaki mera ihtilafına dair hüküm"³⁷² ile ilgili tasnif³⁷³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	280	1069	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Ereğli	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Belirtilmemiş	Eyl. 1800

"Yoros nahiyesine tabi tımar köylerinden şahsın tasarrufunda bulunan Esencelü köyüne ait meradan istifade edip otlak resmini ödemek istemeyen kişinin muhalefettin önlenmesine dair hüküm"³⁷⁴ ile ilgili tasnif³⁷⁵:

³⁷⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.359-360.

³⁷¹ ...bağlarımızın hâsıl olan üzümlerinden müteveccih olan onda bir öşürümüzü virmezüz ancak senede bir mikdâr akçe maktû' viririz diyü hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet birle virmedüklerin vakf-ı mezbûrun ... mütevellisi olan Seyyid Sa'deddîn mukaddemâ bâ arz-ı hâl inhâ...BOA 13/1066.

³⁷² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.360-361.

³⁷³ ... kasaba-i mezbûre toprağında... mahsûs ve müstakıl mer'alarında âharun alâkası olmayup dahl olınmak icâb itmez iken çiftliğün ashâbı zuhûr ve hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale

³⁷⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.363.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	281	1072	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar -Yoros	Yöneten -Müstahfiz	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1800

"Valide Sultan evkafına köylerinden Kartal nahiyesine tabi Samandıra, Soğanlık ve Çalica köylerinde şahsın tasarrufunda olup maktu bedel ödediği çiftlikler için Çalica köyü sipahisinin ziyade maktu talebiyle teaddisinin önlenmesine dair hüküm"³⁷⁶ ile ilgili tasnif³⁷⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
13	282	1076	Fazla vergi talebi ve tahsili	Üsküdar -Kartal	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Sipahi	Müslüman	Müslüman	May. 1800

B. 14 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

14 numaralı ahkam defterinde yer alan kayıtlarla ilgili ihtilafın konusuna göre örnek hükümlerle ilgili detaylı inceleme aktarılacaktır. Bununla birlikte bütün hükümler istatistiksel tasnifte veri olarak kullanılacaktır.

14 numaralı defterde bulunan tarımla ilgili 94 hüküm incelenmiştir. Bu hükümler başvuru konuya göre değerlendirildiğinde en çok başvuru konular; "Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, vb. müdahale" (19 hüküm), "Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale"(21 hüküm) ve " Fazla vergi talebi ve tahsili" (10 hüküm) bulunduğu görülmüştür.

³⁷⁵ "...koyunlarıyla gelüp durup otundan ve suyından intifâ' idüp öşr ü resm gibi bir nesne virmediğinden kânûn üze icâb iden otlak resmlerin taleb eyledükde hilâf-ı kânûn virmekde muhâlefet ve gadr eylediğin bildürüp..." BOA 13/1072

³⁷⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s.364-365.

³⁷⁷ "... iken Çalica karyesi sipâhîsi Mustafâ nâm kimesne sekiz yüz akçe maktû'ı almam diyü müdâhale itmeğle merkûmun te'addisinin men'î bâbında... BOA 13/1076

"Sultan Mahmut Han evkafına ait Ereğli nahiyesinde Sultan çiftliği ve Çorlu nahiyesinde Germiyan çiftliği ahalisinin Sultan Mehmet Han evkafına ait Ereğli nahiyesi ahali-sine ait meraya müdahalelerinin önlenmesine dair hüküm"³⁷⁸ ile ilgili tasnif³⁷⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	2	4	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Ereğli	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Kas. 1800

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" konusunda 17 tane daha hüküm³⁸⁰ bulunmaktadır.

³⁷⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), s. 368-370.

³⁷⁹ Ereğli kasabası ahâlîlerinin kasaba-i mezbûre toprağında kadîmden hayvânâtı ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgeldükleri mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'alarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken çiftlik ashâbı zuhûrıyla hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale... BOA 14/4.

³⁸⁰ ...çayırda nısf hissesini rızâsıyla hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûndan Abdülkâdir'e...ferâğ u tefvîz ve ol dahi tefevvüz ve yedine virilen temessük mücebince zabt u tasarrufunda iken...BOA 14/68, ... karyesi ahâlîsi zuhûr ve ol cibâl-i mübâha bizüm mahsûs ve müstakıll kadîmî resmlü korumuzdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve... ol cibâl-i mübâhadan odun vesâir kerâste kat' itmelerine...BOA 14/75, ...çayırı kâimmakâm-ı mütevellî-i merkûm fuzûlî zabt ve ilzâm itmeğle suâl olunup...BOA 14/79, ...ma'lûmu'l-mikdâr çayırı kâimmakâm-ı mütevellî-i merkûm fuzûlî zabt ve âhara ilzâm itmeğle suâl olunup...BOA 14/84, ...ma'lûmu'l-mikdâr çayırı kâimmakâm-ı mütevellî-i merkûm fuzûlî zabt ve âhara ilzâm itmeğle suâl olunup...BOA 14/95,... hayvânât-ı mîriyye ra'y olunan kısır Elecek(?) ve dana mandıralarının mandıracıları kendü hâllerinde olmayup nâbercâ hareket ve hilâf-ı merzî re'âyâya zulm ü te'addîye...BOA 14/103,... ol mer'â yirlerinde hayvânâtımız ra'y itdür diyü bunların davalarının men' ve gadr eyledüklerin mukaddemâ bâ arz-ı hâl inhâ ol mer'â yirlerinde koyun vesâir davaları kadîmîsi üzre mahsûs ve müstakıll ra'y itdürölüp hilâf-ı kânûn...BOA 14/127,...üç kıt'a kışlak yirlerine...koyun vesâir davalarıyla varup kışlayup otundan ve suyından intifâ' ve resmin sâhib-i arza edâ idgeldükleri kadîmî kışlak yirlerinde âharun alâkası olmayup âhardan dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken... kışlak-ı mezkûrlara fuzûlî müdâhale...BOA 14/139,... karye-i mezbûre mer'âsında ne mikdâr koyun vesâir hayvânâtı yürüyügelmiş ise ol mikdâr hayvânâtı hâsıl olan döllerile yürüdüp otundan ve suyından intifâ' idüp kadîme muğâyir rencide olunmak icâb itmez iken...karye-i mezbûre mer'âsında ra'y itdürmezüz diyü te'addiden...BOA 14/141,... karyemiz toprağında vâkı' kadîmden koyun vesâir davalarımız ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgeldüklerimiz mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'âlarımıza dahl olunmak icâb itmeyüp ve bu makûle mer'â yirleri alınup ve satılmak ve tapu ile âhara virölüp sökilüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken...BOA 14/244,... dağ cibâl-i mübâhadan bunlar ve herkes odun vesâir kerâste kat' u intifâ' idgelüp bir vechile kat'larına te'addî vü ta'arruz olunmak icâb itmez iken yine vakf-ı müşârun ileyh karyesinden civârlarında vâkı' nâhiye-i mezbûra tâbî' Hacı Mihaliçli karyesi ahâlîsi kışlak(?) ve ol cibâl-i mübâha bize mahsûsdur size odun vesâir kerâste kat' itdürmezüz diyü mümâna'at ve te'addî...BOA 14/268,... karyesi toprağında vâkı' kadîmî mer'â yirlerinde çiftlik-i mezbûrun hayvânâtı...kadîmü'l-eyyâmdan berü ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgelmişiken...sığır çobanlarını darb-ı şedîd ile darb ve çiftlik hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü eziyyet eyledüklerinde...BOA 14/301,... kadîmden berü hayvânâtı ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgeldükleri karyeleri toprağında vâkı' kadîmî mahsûs ve müstakıll mer'âları...hilâf-ı kânûn ahâlîlerinin müdâhaleleri hasebiyle...BOA 14/325,... kadîmden berü hayvânâtı ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgeldükleri karye-i mezbûre toprağında vâkı' mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'âları...ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn müdâhaleleri hasebiyle...BOA 14/334,... kadîmden berü hayvânâtı ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgeldükleri karye-i mezbûre toprağında vâkı' mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'âları...ol mer'â yirlerine karyeteyn-i mezbûreteyn ahâlîleri hilâf-ı kânûn müdâhaleleri...BOA 14/348,... karyesi re'âyâlarının kadîmden berü hayvânâtı ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idgeldükleri karyeleri toprağında vâkı' kadîmî mahsûs ve müstakıll mer'âlarında...mer'âlarına getirüp ra'y

“Terkos nahiyesine tabi Ayazma köyünde şahsın babasından ve anasından intikal eden yerleri füzuli zabteden kız kardeşinden alınmasına dair hüküm”³⁸¹ ile ilgili tasnif³⁸²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	5	8	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mürasen intikali	Haslar -Terkos	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim -Nasrani	Gayrimüslim -Nasrani	Eyl. 1800

"Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mürasen intikali" konusunda 4 hüküm³⁸³ daha yer almaktadır.

"Fatih Sultan Mehmet evkafı köylerinden Terkoz nahiyesine tabi Kara/ Bosna kafiri, İşkor/ Budam, Belgrad ve Gelengor köylerinden mültezimin tahsili gereken otlak resmine köy ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"³⁸⁴ ile ilgili tasnif³⁸⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	9	19	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Haslar -Terkos	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eki. 1800

ve kendülerinin hayvânâtının ra'ydan men' itmeğle mesfûrun mer'âlarına müdâhalesi def' olunmak için...BOA 14/362, ... çiftlik hudûdında kadîmî mer'â yirlerinde ra'y olinagelmîş iken çiftlik-i mezkûr mutasarrıfı zirâ'atcileriyle yekdil ü yekcihet olarak hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...BOA 14/378.

³⁸¹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.370.

³⁸² "...babasından muntakıl emvâl ü eşyâ ve mülk menzil ve bâğ ve bâğçe arâzîsinden hissesine isâbet ideni anası mesfûre Elen ile kız karındaşı Arfile nasrâniyyeler fuzûlî zabt... kız karındaşı mesfûre Arfile nasrâniyyeye intikâl idüp anı dahi fuzûlî zabt itmeğle..." BOA 14/8.

³⁸³ "...babalarından muntakıl kasaba-i mezbûre toprağında leb-i deryâda vâkı' kürûmı mülk bir kıt'a bâğa taraf-ı âhardan dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken kasaba-i mezbûre sükkânından a'yânlık iddi'âsında olan..." BOA 14/129, "...babası müteveffâ-yı mezbûrdan muntakıl ammisi merkûmun hilâf-ı şer' ve kânûn zabt eylediği emlâk ve hayvânât-ı merkûmeden hisse-i irsiyyesiyle ol yir dahi bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile kendüye alıvı[ri]lup zabt u zirâ'at itdürilmek..." BOA 14/173, "...mülk menziline dahi buna hibe-i sahîha-i şer'-iyye ile hibe vü teslîm idüp ba'dehû mürd oldukda menzil-i mezbûra dahl icâb itmez iken mesfûr ânı dahi fuzûlî zabt ve ziyâde gadr eylediğin bildürüp..." BOA 14/255, "... fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı vesâir tapu ashâbından müşteriki... kimesnesi kalmayup ol yirlerden hissesi tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu müşterik olduğu i'tibârıyla...resm-i tapu ile almağa tâlib iken virmeyüp ecânibden...nâm kimesneye virüp gadr eylediğin ve bu bâbda da'vâsına muvâfık fetvâ-yı şerîfe virildiğin bildürüp müşterik olduğu i'tibârı ve redd-i semen ile sâhib-i arzdan alıvirilmek bâbında..." BOA 14/291.

³⁸⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.371.

³⁸⁵ "...kurâ ahâlîleri otlak rûsûmını biz ahz idüp karyemûz umûrına sarf iderüz diyü hilâf-ı kânûn müdâhale ve vakf-ı mezbûr mültezimi merkûmun otlak rûsûmını ahz ü kabza mümâna'at ..." BOA 14/19

"Mültezimin vergi tahsiline müdahale" konusunda 5 tane daha hüküm³⁸⁶ bulunmaktadır.

"Gebze'ye tabi Köseler köyünde tımar mutasarrıfları arasında doğan ihtilafa dair hüküm"³⁸⁷ ile ilgili tasnif³⁸⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	12	26	Tımar hissesi ihtilafları	Üsküdar -Gebze	Yöneten -Topçu	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Kas. 1800

"Sultan Mehmet Han evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi isimleri yazılı köylerin ahalisinin mültezime vergi ödemedeki muhalefetlerinin önlenmesine dair hüküm"³⁸⁹ ile ilgili tasnif³⁹⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	17	38	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Haslar	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Ara. 1800

³⁸⁶ "...mültezimi olan...ber müceb-i defter-i hâkânî zabt ve vâkı' olan mahsûl ve rûsûmın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde bir dürlü dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken..." BOA 14/134, "...iltizâm ve bu dahi iltizâm ve bedel-i iltizâmı meblağı temâmen edâ vü teslim...müstahıkk olduğu mahsûl ve rûsûmın ahz ü kabz idüp tarafından ve taraf-ı âhardan kimesne dahl ü ta'arruz itmemek için..." BOA 14/145, "... karye-i mezbûrı mültezim-i mezbûrun zabtına ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk olduğu mahsûl ü rûsûmının ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 14/225, "... mültezimi merkûma müşterikleriyle zabt ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsûmât kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp ecânibden olan kimesneleri hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i temessük bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmemek..." BOA 14/243, "...mahsûlât ve rûsûmâtın ahz ü kabz eyleyüp bundan akdem âhara virdüğü temessûke amel ü i'tibâr olunmamak üzre bedel-i ma'lûme mukâbelesinde kendilerine ilzâm ve yedine memhûr..." BOA 14/252.

³⁸⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.372.

³⁸⁸ "...hisselerine isâbet iden mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz ü kabza kanâ'at itmeyüp her biri hilâf-ı defter-i hâkânî ve berâtları yazularına muğâyir ziyâdeye tecâvüz ile senün karye-i mezbûrede hisse ve alâkan yokdur diyü bir kaç seneden berü berâtı yazusına göre..." BOA 14/26

³⁸⁹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.374.

³⁹⁰ "...karyeler re'âyâlarının üzerlerine edâsı lâzım gelen a'sâr ve defter-i hâkânîde hâsıl kayd olunan resm-i ra'iyet ve ispenç vesâir hukûk u rûsûmların kânûn u defter mücebince taleb ve almak murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken kurâ-i merkûme re'âyâları hilâf-ı kânûn noksân teklîfiyle..." BOA 14/38.

"Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili" konusunda 4 hüküm³⁹¹ daha bulunmaktadır³⁹².

"Hüdai Şeyh Mahmud vakfına ait Nerdübanlı köyü civarındaki Sofular çayırı ve Nilüferlik tarlalarına mütevellî temessükü ile mutasarrıf olanlardan vakıf mülteziminin ziyade vergi talebiyle teaddisinin önlenmesine dair hüküm"³⁹³ ile ilgili tasnif³⁹⁴:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	19	39	Fazla vergi talebi ve tahsili	Üsküdar	Yöneten -Vakıf mütevellisi	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Müslüman	Müslüman	Ara. 1800

"Fazla vergi talebi ve tahsili" konusunda 9 hüküm³⁹⁵ daha bulunmaktadır.

³⁹¹ "...üzerlerine edâsı lâzım gelen resm-i bennâk ve irişüp kâr ü kisbe kâdir mücerredlerinden resm-i mücerredlerin vesâir hukûk ve rûsûmların kânûn u defter mücebince taleb eyledükde zirâ'atçileri olanlar bizler terekemüz öşrini onda bir virüp sâlâriyye virmezüz diyü dürlü dürlü illet ve bahâne ile noksân teklifiyle..." BOA 14/112, "...zirâ'at idenlerün zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini taleb ve ahz ü kabz itmek murâd itdükde içlerinden ba'zıları bizler terekemüz öşrini onda bir virüp sâlâriyye virmezüz diyü hilâf-ı kânûn te-'allül ü muhâlefet..." BOA 14/196, "...öşrlerin virmeyüp zimmetlerinde kalduğın bildürüp karye-i Yenice el-mezbûre toprağında zirâ'at iden mezkûrların zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden şer'le müteveccih olan onda bir öşrleri güzêştesiyle müşterikleriyle kendülere alıvrilüp hilâf-ı kânûn bir ferdi te'allül ü nizâ' itdürilmemek bâbında..." BOA 14/238, "...edâsı lâzım gelen evlülerinin resm-i ra'yyetlerin irişüp kâr ü kisbe kâdir mücerredlerinin resm-i mücerredlerin kânûn u defter mücebince müşterikiyle taleb eyledükde hilâf-ı kânûn virmekte te'allül ü muhâlefet..." BOA 14/309.

³⁹² "... onda bir öşrlerin ve defterde resm-i çift hâsıl yazılıp kadîmî re'âyâ yirlerin tasarruf idenlerün tasarruflarında olan yirlerinden çift resmlerin ve defterde mukayyed ra'yyet ve ra'yyeti oğullarından evlülerinin üzerlerine edâsı lâzım gelen resm-i bennâk ve irişüp kâr ü kisbe kâdir mücerredlerinden resm-i mücerredlerin vesâir hukûk ve rûsûmların kânûn u defter mücebince taleb eyledükde zirâ'atçileri olanlar bizler terekemüz öşrini onda bir virüp sâlâriyye virmezüz diyü dürlü dürlü illet ve bahâne ile noksân teklifiyle te-'addî vü rencide üzre..." BOA 14/112, "... terekelerinden sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini taleb ve ahz ü kabz itmek murâd itdükde içlerinden ba'zıları bizler terekemüz öşrini onda bir virüp sâlâriyye virmezüz diyü hilâf-ı kânûn te-'allül ü muhâlefet eyledüklerin bildürüp..." BOA 14/238, "... resmlerin ve bütün çiftten ekall olup nîm çifte mutasarrıf olanların çift resmlerin...resm-i ra'yyetlerin ve irişüp kâr u kisbe kâdir mücerredlerinin resm-i mücerredlerin kânûn u defter mücebince müşterikiyle taleb eyledükde virmekte te'allül ü muhâlefet eyledükleri..." BOA 14/309.

³⁹³ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.377.

³⁹⁴ "...öşre mu'âdil maktû'larını vâf-ı mezbûr mültezimine edâda kusurı olmayup ziyâde talebi ve aynî öşr teklifi ile te'addî vü rencide olunmak icâb itmez iken...BOA 14/39.

³⁹⁵ "... olunması emr-i şerîfüm sudûr itmedükce mebâlig-i mezkûrenün tahsiline ruhsat virilmemesi için arz idivir diyü...fi nefsu'l-e[mr bir senede mesârifât-ı sahîhaları i'lâm olındığı üzre... mebâlig-i mezkûrenün tevzî' u tahsiline ruhsat gösterilmemesi..."BOA 14/70, "...kânûndan ziyâde öşr talebi ve akreb pazar teklifi ve müft ü meccânen yem ve yiyecek mutâlebesi vesâir bida' u mezâlim-i muhdesa ile te'addî vü rencide olunmaları icâb itmez iken vakf-ı mezbûr mültezimi olan...kânûndan ziyâde öşr talebi ve akreb pazar teklifi ve müft ü meccânen me'kûlât ve meşrûbât mutâlebesi..."BOA 14/80, "... tahammülünden ziyâde talebiyle te'addî vü rencide olunmak icâb itmez iken kasaba-i mezbûre ahâlîsi tarafından tahammülünden ziyâde hisse tarh ve tahmîli ile te'addî vü renciden hâlî olmadukların bildürüp hilâf-ı kânûn..." BOA 14/113, "... tahammülünden ziyâde talebiyle te'addî vü rencide olunmak icâb itmez iken kasaba-i mezbûre ahâlîsi tarafından tahammülünden ziyâde hisse tarh ve tahmîli ile te'addî vü renciden..." BOA 14/113, "... resm-i ispençelerin kânûn u defter mücebince ahz ü kabza kanâ'at itmeyüp her birlerinden resm-i ispençe nâmıyla kânûn u defterden ziyâde ikişer üçer gurus talebi vesâir bida' u mezâlim-i

"Sultan Süleyman evkafı köylerinden Çorlu nahiyesine tabi Çoksekban ve Silivri nahiyesine tabi Cicekseban köylerinde ziraat eden Şehzade Sultan Mehmet evkafı köylerinden İlviran/ Küçükklıçlı köyü ahalisinin vergilerini Sultan Süleyman vakfına ödemelerine karşı gelen İlviran köyü mülteziminin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"³⁹⁶ ile ilgili hüküm³⁹⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	21	42	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Müslüman	Müslüman	Ara. 1800

"Vakıfların vergi gelirlerine müdahale" konusunda bir hüküm³⁹⁸ daha bulunmaktadır.

"Yıldırım Bayezit evkafı köylerinden Tuzla köyünde şahsın tasarrufunda bulunan araziye müdahale eden şahısların müdahalesinin önlenmesine dair hüküm."³⁹⁹ ile ilgili tasnif⁴⁰⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	38	85	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Oca. 1801

muhdesse ile te'addî vü rencide..." BOA 14/119, "... altışar bin akçe bedel-i öşr virilügelmiş iken hâlâ sâhib-i arz olan sipâhî-i mezkûr...zıkr olunan bedel-i öşri almağa kanâ'at itmeyüp öşr mutâlebesiyle rencide itmekden..." BOA 14/128, "... tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızları mezbûrelerde olup bu dahi ol yirleri sağîre-i mezbûreler için bi'l-vesâye bigaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almak istedikde sâhib-i arz olan kimesne yüz gurus virir isen febihâ ve illâ âhara virürüm diyü ziyâde tapu(?) teklîfiyle te'addî..." BOA 14/195, "... kânûn üzre sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin karyeleri zâbiti olan kimesnelere temâmen edâ eyledüklerinden sonra te'addî olınmaları icâb itmez iken karye-i mezbûre zâbiti olanlar adem-i kanâ'at birle aldıkları öşr mahsûllerini râyic-i vaktiden ziyâde bahâ ile cebren...diledükleri mikdâr akçelerin alup ol vechile zulm ü te'addîlerinin..." BOA 14/289, "... arâzîsinden kadîmü'l-eyyâmdan berü bedel-i öşr mukâta'a alınagelmeğe çiftlik-i mezbû[r] arâzîsinden kadîmîsi üzre bedel-i öşr mukâta'ası taraf-ı vakfa edâ olınagelüp aynı öşr mutâlebesiyle kadîme muğâyir te'addî olınmak icâb itmez iken...kadîme muğâyir aynı öşr mutâlebesiyle te'addî vü rencideden..." BOA 14/290, "... resm-i tapu ile sağîre-i mezbûre için sâhib-i arzdan almak murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olınmak icâb itmez iken sâhib-i arz olan (boş) nâm kimesne tama'-ı hâmindan nâşî ziyâde mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn virmekte te'allül ü muhâlefet..." BOA 14/339.

³⁹⁶ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1792-1805), s.378.

³⁹⁷ ... mülhakâtından İlvirân nâm-ı diğer Küçük Kılıçlı karyesinin mültezimi gâib ani'l-meclis Alî nâm kimesne sizün zirâ'at eyledüğünüz yirler Şehzâde Sultân Mehmed vakfının karyeleri hudûdları dâhillerindedür a'shârımızı âhara virmeyin diyü...BOA 14/42.

³⁹⁸ ... vakf-ı mezbûrın mütevellîsi...mahsûl ü rûsûm vesâir bâd-ı hevâsını vakf için ahz ü kabz murâd eyledükde bu makûle selâtîn-i izâm evkâfı karyeleri mefrûzü'l-kalem ve maktû'u'l-kadem min külli'l-vücûh serbest olup bir dürlü serbestiyyetine dahl icâb itmez iken...hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 14/340.

³⁹⁹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, s.5.

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konusunda 20 hüküm⁴⁰¹ daha bulunmaktadır.

⁴⁰⁰ "... tapulu ve temessükli mutasarrıf olduğu...tarlalarını beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dâhil icâb itmez iken ecânibden nâhiye-i mezbûra tâbi' Tuzlar nâm karye ahâlîlerinden ma'lûmu'l-ism kimesneler ol yirler[e] fuzûlî müdâhale..." BOA 14/85.

⁴⁰¹ "... fevt oldukda oğlu kalmayup tasarrufunda olan ma'lûmetü'l-hudûd [yirleri] tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı mezbûre Âyişe'nün olup...virilen temessük mücebince tarafından zabt u zirâ'at itdürmek murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler müdâhale..." BOA 14/60, "...fevt oldukda... tapu ile alup yedine virilen temessük mücebince zabt u zirâ'at ider iken... zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ ider iken sipâhî-i merkûmun müşteriken mültezimi olan kimesne... müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden...tapu ile aldum zabt iderüm diyü iddi'a...hilâf-ı kânûn fuzûlî ve teğallûben zabt..." BOA 14/63, "....."BOA 14/78, "... tarlalara ve kadîmî dalyanlardan iki kıt'a dalyana ve kadîmî kışlak yirlerine... sâhib-i arz temessûkiyle mutasarrıf olup... te'addî olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlsinden ma'lûmu'l-ism kimesneler ol yirler ile kışlak ve dalyan ve âsiyâba hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 14/90, "...ma'lûmetü'l-hudûd yirleri beher sene tarafından zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âharun aslâ ve kat'â alâka ve medhali olmayup vechen mine'l-vücûh hâricden dahl ü ta'arruz olunmak icâb ve iktizâ itmez iken ecânibde...çiftliği arâzisinde diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 14/99, "... mutasarrıf olduğu çiftliğinin ma'lûmetü'l-hudûd arâzisinde âharun kat'â alâka ve medhali yoğike...çiftlik-i mezkûr arâzisini fuzûlî ve teğallûben zabt u zirâ'at...fuzûlî zabt u zirâ'at eyledükleri..." BOA 14/106, "... zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ olmagelen yirlerine âhardan dahl icâb itmez iken...berü fuzûlî müdâhale ve sabî-i mezkûrların vasiyyeleri tarafından icâr eylediği kimesnenün zabt u zirâ'atine mûmâna'at eylediğin..." BOA 14/149, "...ol emlâk ve arâzî sinîn-i mezbûrdan mukaddem bizüm babamızın idi yedünden alup zabt iderüz diyü fuzûlî müdâhale vü te'addiden...BOA 14/175, "...arâziyi beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp ve haseki-i merkûmun zimmetinde dört bin dokuz yüz on dokuz guruş dahi alacağını virmekde muhâlefet eylediğinden başka işbu sene-i mübarekede mesfûr çiftliğine vardukda haseki-i merkûm birkaç nefer ile mesfûrî basup ahz ü habs ve zahîrelerini alup der anbar idüp..." BOA 14/239, "... tarlalarını beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp dahl icâb itmeyüp...ol yirlerin nısfı sinîn-i mezbûrdan mukaddem benüm idi diyü...fuzûlî zabt ve ziyâde gadr eylediğin bildürüp mezbûrun hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt eylediği...BOA 14/249, "...hudûd u sınırları dâhillerinde olan arâzî ve dalyanların mahsûl ü rûsûmı şâhînci tımarı mutasarrıfı tarafından zabtını hâvî târîh-i mezbûr ile müverrah mûmzâ hüccet dahi mahfûz idüğü mastûr ve...", "... fevt oldukda oğlu kalmayup karye-i mezbûr toprağında vâkı' tasarrufunda olan yirleri tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu sağîre kızı Zeyneb'nün olup... resm-i tapu ile sağîre-i mezbûrenün vasiyyesi vâlidisi yin...sağîre-i mezbûre için teklîf olındukda almakdan ibâ vü imtinâ eyledükte... dahl icâb itmez iken mezbûre Hadîce zuhûre ve ben ol yirleri mukaddemâ almaduğuma nâdim oldum yedünden alup zabt iderüm diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 14/285, "... fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup ...tarlaları kânûn üzre tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu... hilâf-ı kânûn virmekde te'allûl ü muhâlefet ve gadr eyledüklerin bildürüp...", "...hudûd u sınırları dâhillerinde olan arâzî ve dalyanların mahsûl ü rûsûmı şâhînci tımarı mutasarrıfı tarafından zabtını hâvî târîh-i mezbûr ile müverrah mûmzâ hüccet dahi mahfûz idüğü mastûr ve..." BOA 14/300, "... bir çiftlik yir için bizüm tımar dâhilindedür diyü hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale vü ta'arruzdan hâlî olmadukların bildürüp... bir çiftlik yire hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn bir dürlü dahl ü ta'arruz [itdürilmemek]..." BOA 14/303, "...müceb-i defter-i hâkânî hudûd u sınırları dâhillerinde olan yirleriyle müstakillen tımarı tarafından zabt ve hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk olduğu mahsûlât ve rûsûmâtın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde âhardan dahl olunmak olunmak icâb itmez iken... ma'lûmu'l-hudûd arâzî ve mezra'a... hilâf-ı defter-i hâkânî ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 14/324, "... hıdmetleri mukâbelesinde müstahıkk oldukları mahsûl ü rûsûmdan berâtları yazularına göre hisselerine isâbet idenî ahza kanâ'at itmeyüp mezbûr... hissesine isâbet iden mahsûl ü rûsûma ve müstakillen kaydına dâhil zikr olunan Kulfallu karyesine hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 14/343, "... karyesi toprağında vâkı' mütevellî-i vakf temessûkiyle menzili ittisâlinde vâkı' mutasarrıf olduğu vakf arsasında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken...oll arsaya hilâf-ı şer' ve muğâyir-i temessük fuzûlî müdâhale ve zabtına..." BOA 14/344, "... mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarında hakk-ı tasarrufın rızası [ile] ferâğ u tefvîz...mülk menzil ve bağ ve samanhanâ ma'lûmu'l-mikdâr emvâl ü eşyâsını dahi...bey-i bât-ı kat'î ile bâ hüccet-i şer'iyye bey' u teslim...sâhib-i arz temessûki mücebince beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ ve emlâk-i mezbûrî dahi zabt idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken... biz mûrisimüz mezbûrun ol emlâk ve arâziyi sana bey' u ferâğını tutmazuz yedünden alup zabt iderüz diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 14/346, "... Hamza Beğ'nün

"Kapudağı nahiyesine tabi Güğercinlik kasabasından göçerek otuz senedir Erdek kasabasında oturan şahsa Güğercinlik kasabası ahalisinin avarız vergisi talebiyle teaddilerinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁰² ile ilgili tasnif⁴⁰³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	42	97	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Galata -Kapıdağ	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Oca. 1801

"Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili" konusunda bir hüküm⁴⁰⁴ daha bulunmaktadır.

"Kapudağı nahiyesine tabi Erdek kasabasında Balıklık mevkiinde şahsın tasarrufunda bulunan mülk bağa müdahale eden şahsın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁰⁵ ile ilgili tasnif⁴⁰⁶:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	45	105	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Galata -Kapıdağ	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Gayrimüslim -Nasrani	Gayrimüslim -Zimmi	Oca. 1801

Bağ, bahçe ve bostana müdahale konusunu içeren 3 tane daha hüküm⁴⁰⁷ bulunmaktadır.

kendü mülkünden bir çiftlik yirün müteveccihâtı dahi Sikkîr(?) Şeyh vakfı tarafından zabt olunmak iktizâ eylediğin bi'l-fi'l defter emîni olan Mehmed Emîn dâme mecduhû arz itmeğin arzı mücebince amel olunmak..." BOA 14/354, "... fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup ...tarlaları kânûn üzre tapuya müstahk ve hakk-ı tapu... hilâf-ı kânûn virmekde te'allül ü muhâlefet ve gadr eyledüklerin bildürüp..." BOA 14/356, "...ber vech-i iştirâk mutasarrıf oldukları ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarını on beş seneden mütecâviz iştirâken beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken..." BOA 14/361.

⁴⁰² **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.7.

⁴⁰³ "...Erdek kasabasında sâkin olup te'addî vü rencide olunmak icâb itmez iken bu esnâda Güğercinlik ahâlîsi...sen otuz sene mukaddem bizüm kasabamızda sâkin ve emlâk ve arâzî tasarruf ider idin âhara fûrûht itmenle senün üzerinden tekâlîf virmek sâkit olmaz aslına tebe'iyet ile biz senden kasabamıza emr-i şerîf ile vâkı' tekâlîfden hisse-i tekâlîf aluruz diyü bivech ve hilâf-ı kânûn hisse-i tekâlîf talebiyle te'addî vü rencide...BOA 14/97.

⁴⁰⁴ "...bi'l-fi'l zabt u tasarrufında hâne-i avârıza bağlu tekâlîf alınmak icâb ider kadimî re'âyâ emlak ve yirleri olmayup tekâlîf mutâlebesiyle te'addî olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûr ahâlîsi zuhûr ve üzerimize vâride olan tekâlîfden sen dahi bizümle ma'an hisse-i tekâlîf vir diyü hisse-i tekâlîf mutâlebesiyle..." BOA 14/121.

⁴⁰⁵ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.11.

⁴⁰⁶ ...Alsasina(?) nâm nasrâniyye rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüp kasaba-i mezbûre toprağında vâkı' Balıklık nâm mahallde kâin mutasarrıfe olduğu nisf bağına ecânbiden müdâhale olunmak iktizâ itmez iken yine kasaba-i mezbûr mütemekkinlerinden oğlu Pandelaki nâm zimmi...BOA 14/105.

⁴⁰⁷ "...mutasarrıf olduğu nisf bağında âharun alâkası olmayup ecânbiden müdâhale olunmak iktizâ itmez iken... hilâf-ı şer'-i şerîf ve bi gayri hakkın zabt ve gadr dâ'iyyesiyle müdâhale eyledükde..." BOA 14/136, "...mutasarrıf

"Gebze nahiyesine tabi Hereke köyünde şahsın vasisi tarafından satılan mülk bağının iadesine dair hüküm"⁴⁰⁸ ile ilgili tasnif⁴⁰⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	51	120	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Kadın	Müslüman	Müslüman	May. 1801

"Sultan Bayezit evkafı köylerinden Çatalca nahiyesine tabi Sürgün köyü ahalisine öşrü uzak mesafedeki pazarlara götürmeleri hususundaki mültezimin teaddisinin önlenmesine dair"⁴¹⁰ ile ilgili tasnif⁴¹¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	55	131	Öşrün uzak pazarlara taşınması hususunda mültezimin müdahalesi	Haslar -Çatalca	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Müslüman	Müslüman	May. 1801

"Sultan Bayezit evkafı köylerinden Büyükçekmece nahiyesine tabi Şahtoros(?) köyü ahalilerinin köylerinde ziraat edip harmanını civar mahallere kaldırarak vergi kaçırmalarının önlenmesine dair hüküm"⁴¹² ile ilgili tasnif⁴¹³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	59	144	Ürünün ziraat olunan yerde harmanlanması	Haslar -Büyükçekmece	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Haz. 1801

oldığı...üç dönüm mikdârı kürûmı bağımı bundan yedi sene mukaddem haberüm yoğiken... zevcüm tarafından işbu bağî fûrûhta vekîlüm diyü bağ-ı mezbûrî işbu Labi(?) zimmî[ye] yüz seksen guruşa bey' ve hüccet itdürdüp sinîn-i mezbûreden berü bağ-ı mezbûrî fuzûlî zabt idüp..." BOA 14/355, "...bâ hüccet-i şer'iyeye mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd bir kıt'a mülk bağında âharun alâkası olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûr sükkânından ma'lûmu'l-ism kimesneler zuhûr ve ol bâğa fuzûlî müdâhale..." BOA 14/379.

⁴⁰⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.14.

⁴⁰⁹ ...karye-i mezbûrda vâkı' mülk bağımı bilâ mesûğ-ı şer'î yine karye-i mezbûr sâkinelerinden kızları Emine ve Hanîfe nâm hâtûnlara bey' u teslîm idüp mezbûreler...BOA 14/120.

⁴¹⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.17.

⁴¹¹ ... öşrin evvelâ karyelerinde olan anbâra ve ba'dehû her hafta durur tereke satılır akreb pazara nakl idegelüp hilâf-ı kânûn te'addî olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre mültezimi Halîl nâm kimesne akreb pazar olmayan meşâfe-i ba'idede vâkı' pazar yerlerine nakl teklîfi ile hilâf-ı kânûn te'addî...BOA 14/131.

⁴¹² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.20.

⁴¹³ "...zirâ'at eyledükleri karye-i mezbûre toprağında kadîmî harmen yirinde harmen ve sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin edâ itmedin mahsûllerin hufyeten kaldırup âhar mahallere nakl ve harmen idüp..." BOA 14/144.

"Ürünün ziraat olunan yerde harmanlanması" konusunda bir hüküm⁴¹⁴ daha bulunmaktadır.

"Üsküdar kazasında bahçe-i hassaya tabi miri kuru ve kuruya tabi köyde bostancıbaşı tarafından tahsil edilen yava, kaçkun, beytülmal ve malı gaib ve badiheva vergilerine Tuzla subaşısının müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴¹⁵ ile ilgili tasnif:⁴¹⁶

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	83	224	Bostancıbaşının vergi toplamasına müdahale	Üsküdar	Yöneten Bostancıbaşı	Yöneten -Subaşı	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1801

"Gebze nahiyesine tabi Tuzla köyünde ahalinin tarla, bağ ve bahçesinde hayvanlarını otlatan kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴¹⁷ ile ilgili tasnif⁴¹⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	104	253	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Gayrimüslim -Zimmi	Ara. 1801

"Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi" konusunda bir hüküm⁴¹⁹ daha bulunmaktadır.

"Sultan Selim evkafı köylerinden olup öşürü yakın pazara götürmek istemeyen Ağacli nahiyesine tabi Tekkeli kumlar(?) ve Araklı ve tabi köylerin ahalilerinin muhalefetlerinin

⁴¹⁴ "...karyeleri re'âyâlarından ba'zıları âharun karyesi toprağında zirâ'at itmeleriyle zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerin yine ol karye toprağında harman itmeyüp getirüp vakf-ı mezbûr karyelerinden sâlifü'z-zıkr karyeler topraklarında harman idüp hilâf-ı kânûn te'addî..." BOA 14/359.

⁴¹⁵ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.24.

⁴¹⁶ "...yava ve kaçkun [ve] beytül-mâl ve mâl-ı gâib ve bâd-ı hevâsı hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûn bostancıbaşı bu[lina]lar tarafından zabt ve ahz ü kabz olinagelüp taraf-ı âhardan müdâhale ve mu'âraza(?) olinagelmış değil iken Tuzla subaşısı olan kimesneler kânûn u deftere muhâlefet müdâhale...BOA 14/224.

⁴¹⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.32.

⁴¹⁸ "...mülkinde olan külliyyetlü ağnâmını her birlerimiz yedinde olan senedât mücebince tasarruflarımızda olan bâğ ve bâğçe ve tarlalarımız sınır u hudûdî dâhilinde çobanlarına bi gayri hakkın ra'y itdürdüp hâsıl olan mahsûlimüzi telef ü izâ'at ve ol vechile her birimize gadr ve bağlarımız dahi harâb olup..." BOA 14/253.

⁴¹⁹ "... evkâfî arâzîsinden mevrû'ât olup koyun ve sığır ve deve vesâir hayvânât ra'y olınacak kat'â mahall olmayup kassâb tâifesi kadîme muğâyir sağmal koyunları peydâ idüp ve sığır kassâbları ve deve süreklileri geldükde muhâfaza itmeyüp... mer'âtlarına salıvrüp harâb itmeleriyle..." BOA 14/278.

önlenmesine dair hüküm"⁴²⁰ ile ilgili tasnif⁴²¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	104	272	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Üsküdar -Ağaçlı	Yöneten -Katib	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Ara. 1801

“Midye nahiyesinde tapuya müstehak mirasçı bırakarak vefat eden şahsın tasarrufundaki yerleri sahibi arzın ziyade tapu resmi almak için başkasına vermek istemesinden doğan ihtilafa dair hüküm”⁴²² ile ilgili tasnif⁴²³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	119	302	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Haslar -Midye	Yönetilen -Şehirli -Kadın	Yöneten -Sahibi Arz	Müslüman	Müslüman	Mar. 1802

"Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali" konusunda 10 hüküm⁴²⁴ daha bulunmaktadır.

⁴²⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.35.

⁴²¹ "...karyeleri topraklarında zirâ'at iden defterlü re'âyâ yirlerin zirâ'at iden hâric re'âyâ tâifesi zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekeleri öşrlerin evvelâ karyelerinde olan anbâra..." BOA 14/272.

⁴²² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 44.

⁴²³ "...fevt oldukda oğlı ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup kasaba-i mezbûr toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd yirleri tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu yurdu üzerinde...baba bir er karındaşı yirlerin bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne tama'ından nâşî ziyâde talebiyle vermeyüp gadr..." BOA 14/302.

⁴²⁴ "... fevt oldukda oğlı kalmayup tasarrufunda olan ma'lûmetü'l-hudûd [yirleri] tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı mezbûre Âyişe'nün olup...virilen temessük mücebince tarafından zabt u zirâ'at itdürmek murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler müdâhale..." BOA 14/60, "...fevt oldukda... tapu ile alup yedine virilen temessük mücebince zabt u zirâ'at ider iken... zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ ider iken sipâhî-i merkûmun müşteriken mültezimi olan kimesne... müteveffâ-yı mezbûrun mahlûlünden...tapu ile aldum zabt iderüm diyü iddi'a...hilâf-ı kânûn fuzûlî ve teğallûben zabt..." BOA 14/63, "... zabt u zirâ'at ve öşrü resmin sâhib-i arza edâ olmagelen yirlerine âhardan dahl icâb itmez iken...berü fuzûlî müdâhale ve sabî-i mezkûrların vasiyyeleri tarafından icâr eylediği kimesnenün zabt u zirâ'atine mûmâna'at eylediğin..." BOA 14/149, "... fevt oldukda oğlı kalmayup karye-i mezbûr toprağında vâkı' tasarrufunda olan yirleri tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu sağîre kızı Zeyneb'ün olup... resm-i tapu ile sağîre-i mezbûrenün vasiyyesi vâlidesi yin...sağîre-i mezbûre için teklîf olındukda almakdan ibâ vü imtinâ eyledükte... dahl icâb itmez iken mezbûre Hadîce zuhûre ve ben ol yirleri mukaddemâ almaduğuma nâdim oldum yedünden alup zabt iderüm diyü fuzûlî müdâhale..."BOA 14/285, "...arâzî tasarruf idenlerden Mustafâ nâm kimesne iki yüz on üç senesinde fevt oldukda oğlı kalmayup sipâhî-i merkûmun tımarı karyelerinden Gekbuze nâhiyesine tâbî' Akçakilise nâm karye toprağında [mu]-tasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd iki kıt'a arâzîsi tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu müteveffâ-yı mezbûrun kızının olup bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile..." BOA 14/306, "...fevt oldukda oğlı ve kızı kalmayup karye-i mezbûr toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd tarlası kânûn üzre tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu yurdu üzerinde sâkine olmak şartıyla baba bir kız karındaşı mezbûrenün olmağla...tapu ile almağa tâlibe iken sâhib-i arz mezkûra vermeyüp yine karye-i mezbûr sükkânından...BOA 14/314, "...fevt oldukda karye-i mezbûr toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları oğulları... resm-i tapu ile mezbûre Emine

"Sultan Bayezit evkafı köylerinden olup tahsil edilen öşrü harman yerinden köydeki anbara götürmek istemeyen Haslar kazasına tabi Büyükçekmece ve Bigados köyü ahalisinin muhalefetlerinin önlenmesine dair hüküm"⁴²⁵ ile ilgili tasnif:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	137	335	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ki ihtilaflar	Haslar -Büyükçekmece	Yönetilen -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	May. 1802

"Sultan Bayezit evkafı köylerinden Büyükçekmece nahiyesine tabi Bigados köyünün her türlü vergisi vakfa ait iken mültezime mirimiran, mirliva, mütesellim, voyvoda ve diğer ehli örf taifesinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴²⁶ ile ilgili tasnif⁴²⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
14	157	373	Serbest tımar vergisine müdahale	Haslar -Büyükçekmece	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yöneten -Ehl-i örf	Müslüman	Belirtilmemiş	Ağu. 1802

C. 15 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Gebze nahiyesinde şahısların müştereken tasarruf ettikleri yerin sahibi arz marifeti ile taksim olunmasına dair hüküm"⁴²⁸ ile ilgili tasnif⁴²⁹:

bi'l-vesâye taleb eyledükde sâhib-i arz olan kimesne virmeyüp tama'-ı hâmindan nâşî ecânbiden... kimesneye virüp gadr eylediğin..." BOA 14/329, "...fevt oldukda oğlı ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup tasarrufında olan yirleri mûmâ ileyhün zemânında tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu yurdu üzerinde sâkine olmak şartıyla baba bir kız karındaşı (boş) nâm hâtûnun olup...resm-i tapu ile teklîf olındukda almakdan ibâ vü imtinâ' eylediğine binâen tâlibine resm-i tapu ile vermek murâd eyledükde mezbûre hilâf-ı kânûn...tapu ile virilmesine mûmâna'at..." , "... fevt oldukda oğlı ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup ...tarlaları kânûn üzre tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu... hilâf-ı kânûn vermekde te'allül ü muhâlefet ve gadr eyledüklerin bildürüp..." BOA 14/356, "...fevt oldukda oğlı ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup tasarrufında olan yirleri mûmâ ileyhün zemânında tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu yurdu üzerinde sâkine olmak şartıyla baba bir kız karındaşı (boş) nâm hâtûnun olup...resm-i tapu ile teklîf olındukda almakdan ibâ vü imtinâ' eylediğine binâen tâlibine resm-i tapu ile vermek murâd eyledükde mezbûre hilâf-ı kânûn...tapu ile virilmesine mûmâna'at..." BOA 14/357, "...hâlik oldukda oğlı kalmayup tasarrufında olan yirleri tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı mesfûrenün olup...resm-i tapu ile alup zabt u zirâ'at murâd eyledükde sâhib-i arz olan kimesne buna virmeyüp ecânbiden...nâm zimmîye virilüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 14/364.

⁴²⁵ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.44.

⁴²⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.58.

⁴²⁷ "...mukâta'ası iki yüz on beş ve on altı ve on yedi senelerine mahsûben mûmâ ileyhün uhde-i iltizâmında olmağla bu makûle selâtîn-i izâm vakfı karyeleri mefrûzu'l-kalem ve maktû'u'l-kadem min külli'l-vücûh serbest olup rûsûm-ı serbestiyyesine..." BOA 15/23.

⁴²⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.78.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	11	23	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Eki. 1802

“Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması” konusunda bir hüküm daha yer almaktadır⁴³⁰.

"Silivri nahiyesine tabi Şahtori köyünde şahsın tasarrufunda bulunan araziye, önceleri babasının tasarrufunda iken vefat etmesiyle kendisine intikal ettiği, sehven tapu ile almadığı ancak şimdi almak istediği iddiasıyla müdahale eden şahsın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴³¹ ile ilgili tasnif⁴³²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	12	26	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim -Zimmi	Gayrimüslim -Nasrani	Eki. 1802

“Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” konusunda 20 hüküm⁴³³ daha bulunmaktadır.

⁴²⁹ ...müşâ‘ u müşterek mutasarrıf ve beher sene zabt u zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldükleri ma‘lûmetü’l-hudûd tarlaları kâbil-i taksîm olmağla mezbûr ile ol yirleri sâhib-i arz ma‘rifetiyle a‘lâ ve evsat ve ed-nâ i‘tibâriyle taksîm...BOA 15/23.

⁴³⁰ “...sâhib-i arz ma‘rifetiyle herkesün hissesi tefrîk ve taksîm olunmak bâbında...” BOA 15/77.

⁴³¹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.78.

⁴³² ... mürd oldukda ben kızı ve hakk-ı tapu bana râci‘ iken sehven tapu ile almadum şimdi alurum diyü hilâf-ı kânûn nizâ‘a tesaddî ve... resm-i tapu ile almağa tâlib iken sâhib-i arz bana vormeyüp ecânibden mesfûr Hristo zimmîye virüp gadr eyledi diyü...BOA15/26.

⁴³³ “... mutasarrıf olduğu mülk menziline âharun kat‘â alâkası ve müdâhale olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken... zabt iderüm diyü...” BOA 15/29, “...resm-i tapu ile virilüp mezbûr dahi yedine virilen temessük mücebince ol yirleri zabt u zirâ‘at itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden... hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 15/92, “...çiftlik-i mahdûd-ı mezkûr ol vechile müvekkilem mezbûrenün dâhil-i havza-i tasarrufu olmuşiken... çiftlik-i mezkûrî fuzûlî zabt ve arâzisini zirâ‘at idüp müvekkile-i mezbûre zabt u tasarrufına mûmâna‘at ider suâl olunup...” BOA 15/108, “... çiftlik arâzisine sâhib-i arz temessûkiyle mutasarrıf ... muğâyir-i kânûn iki yüz on senesinde fuzûlî zabt idüp gadr eyledüklerin...” BOA 15/118, “...hissesine isâbet idüp hîdmeti mukâbelesinde müstahıkk olduğu mahsûl ü rûsûmın ahz ü kabz murâd eyledükde... çiftlik-i mezkûrî hudûdî dâhilinde olan yirleriyle zabta adem-i kanâ‘at birle dizdâr-ı mûmâ ileyhün müşterikleri mezkûrlar ile taraflarından zabt ve a‘şâr ve rûsûmâtı alınagelen yirlerine hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale vü ta‘arruzdan hâlî olmadığın...BOA 15/165, “...fuzûlî zabt eyledi diyü iddi‘â ve lede‘t-terâfu‘ arâzî-i mezkûre vakfdan zabt olunmak için mütevellî-i mezbûrun yedinde olan i‘lâmlar mârrü‘z-zıkr Emîr Hâcî çiftliğünün kaydı bâlâsına sâdır olan emr-i âlî mücebince...” BOA 15/168, “...fevt olup tarla-yı mezkûre bi hasebi‘l-kânûn... meccânî oğlu İsmâ‘îl’e intikâl idüp ol dahi on üç senesinde fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayup tarla-yı mezbûr tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kız karındaşı mezbûrenün olup... âhardan dahl olunmak icâb itmez...BOA 15/170,

"Galata kazasına tabi Arnavutköy ahalisinin bağ ve bahçelerine etraftaki köy ahalisine ait hayvanların zararının önlenmesine dair hüküm"⁴³⁴ ile ilgili hüküm⁴³⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	19	45	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Galata	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Kas. 1802

"Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi" konusunda bir hüküm⁴³⁶ daha yer almaktadır.

"... tarlalarının hakk-ı tasarrufun rızâsı ve sâhib-i arz ma'rifetiyle buna ferâğ u tefvîz ve yedine virilen sâhib-i arz temessûki mücebine beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp dahl icâb itmez iken mesfûr zuhûr ve şirrete sülûk ve ben ol tarlaları sana ferâğuma nâdim oldum yedünden alup zabt iderüm diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 15/173, "...karındaşı mezbûr fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayup ol yirlerden hissesi kânûn üzre tapuya müstahikk...yirlerden karındaşımuz mezbûrun hissesini bizler aluruz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve zabtına...BOA 15/212, "...zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arz edâ idegeldiği ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarında âharun alâkası olmayup dahl icâb itmez iken...nâm kimesne zuhûr ve ol yirleri kâdî hüccetiyle bana ferâğ itmişidün yedünden alup zabt iderüm diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 15/237, "... mülk arsarlarını... bey' u teslîm ve bu dahi tesellüm ve iştirâ ve kabûl idüp mülk-i müşterâsına bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken... biz ol arsayı bey'a tarafımızdan mesfûrî vekîl itdiğimizze nâdim olduk yedünden alup zabt iderüz diyü fuzûlî müdâhale vü te'addiden..." BOA 15/278, "...öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olınagelen ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarında âharun alâkası olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken...mültezimi olan (boş) nâm kimesne zuhûr ve sâlifü'z-zikr yirler için benden dahi temessük al diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale birle tarafından zabt u zirâ'at olunmasına mümâna'at ve gadr..." BOA 15/326, "... mu'ayyen hudûd u sınırı dâhilinde olan yirlerine Özbek mezra'asıdur diyü fuzûlî müdâhale itmeğle ol yirler tımar arâzîsinden olmayup seksen seneden berü mukâta'a-i merkûme tarafından zabt ve öşri ahz ve zirâ'atçıleri yedlerinde olan tapu temessûki dahi mukâta'a-i merkûme zâbitleri tarafından virilmiş oldığın..." BOA 15/337, "...tarlalarında âharun alâkası olmayup bir dürlü dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken...ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 15/346, "...mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd tarlasında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken.. nâm kimesne iki yüz on sekiz senesinden berü fuzûlî ve te'annüden(?) zabt ve ba'dehû alup zabt..." BOA 15/370, "...resmi-i tapu ile sâhib-i arzdân alup virilen temessük mücebine...âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ...mürd-i mesfûrun kız karındaşı oğlu Yanaki nâm zimmi zuhûr ve şirrete sülûk ve ol yir[ler] ammi[m] yirleri olmağla sana zabt itdürmem ve gâh şüf'a da'vâsıyla hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî müdâhale...BOA 15/386, "...biz ol menzil ve arsayı hîn-i bey'de almadığımızze nâdim olduk diyü hilâf-ı [şer'-i] şerîf fuzûlî müdâhale birle bivech te'addiden hâlî olmadukların..." BOA 15/392, "...Emîr Hâcî çiftliği zâviyedâr ve mütevellîsi olduğu Sirkeci Şeyh Seyyid İsmâ'îl vakfı iken mezkûr Burunsuz Mustafâ fuzûlî zabt eyledi diyü iddî'â ve lede'l-murâfa'a arâzî-i mezkûre cânib-i vakfdan zabt olunmak için..." BOA 15/419, "...tapulı ve temessükli mutasarrıf olduğu çiftlik arâzîsinden ma'lûmetü'l-hudûd yirleri kırâç olup...hâsıl olan otını çiftliği hayvânâtına yedürüp mâ'adâ bey' u intifâ' idegeldiği izdiyâdından öşrini sâhib-i arza edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken... fuzûlî müdâhale ..." BOA 15/430, "... kimesnenün tasarrufında olmayan hâlî yirlerde iz[n]-i sâhib-i arz ile yeniden düzen kurup evler ve damlar binâ...âhardan bir vechile dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba'zı kimesneler hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 15/458.

⁴³⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.80.

⁴³⁵ "...Arnavud nâm karye ahâlîleri gelüp bunların karyeleri toprağında vâkı' mutasarrıf oldukları bağ ve bağçeleri arasına civârlarında kâin kurâ ahâlîleri koyun vesâir davarların getürüp salıvirüp yedirüp ve çiğnedüp mahsûllerin itlâf ve zarar u ziyân idüp...BOA 25/26.

⁴³⁶ "...ekin ve çayır mahallerine uğramayup hâlî mahallerde ra'y olunarak imrârları bâbında emr-i şerîfüm sudûrını i'lâm itmeğle..." BOA 15/60.

"Çorlu nahiyesine tabi tımar köylerden olup müştereken tasarruf edilen Armağanşalu(?) köyü mültezimine, Kızılca müselleme hassına ait Çorlu nahiyesine tabi Armağan çiftliği ve Şehzade Mehmet evkafına ait Çengerlü köyü voyvodalarının müdahalelerinin önlenmesine dair hüküm"⁴³⁷ ile ilgili tasnif⁴³⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	20	51	Mültezimin vergisine veya vergi tahsiline müdahale	Haslar -Çorlu	Yöneten	Yöneten -Voyvoda	Müslüman	Belirtilmemiş	Ara. 1802

"Mültezimin vergisine veya vergi tahsiline müdahale" konusunda 7 hüküm⁴³⁹ daha bulunmaktadır.

"Gebze nahiyesine tabi Alarlar, Kullar, Aydınşar(?), Çallu ve Kurd arpası(?) köyleri ve Şile nahiyesinde Taştımur-ı kebir ve Çağırğanşahın ve Çal ve Kara Toros/ Tektımurca ve Bıyıklı Ali/ Kolorhi(?), Eğerce/ Gölcük, Turan(?) ve Panayır köyleri ve Yoros nahiyesinde Yenice köy ve Kandır nahiyesinde Topatlı(?) köyü ve yine aynı nahiyede resm-i iskele-i Kebgen(?), resm-i keyl ve bac-ı araba vergisine mutasarrıf olan şahsa, icmalli zeamet köylerine mutasarrıf ehli örf

⁴³⁷ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 80.

⁴³⁸ ... mültezimleri olan (boş) zıde kadruhı zabt ve defter-i hâkânîde mukayyed mahsûl ü rûsûmını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez..."BOA 15/51.

⁴³⁹ "...mültezimi olan Osmân...müstahakk olduğu mahsûl ü rûsûmını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde âhardan dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken... hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 15/57, "...iltizâm ve bedel-i iltizâm olan meblağ-ı mezbûr temâmen edâ vü teslim ...mahsûlât ve rûsûmât kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürlüp muğâyir-i temessük âhardan dahl ü ta'arruz itdürilmemek..." BOA 15/87, "...mültezimi olan Mîr el-Hâcc Alî...mahsûlât ve rûsûmâtını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde âhardan [dahl] olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı âğrâzdan ba'zı kimesneler... mahsûlât ve rûsûmâtının ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 15/109, "... vakf mültezimi olan... mahsûlât ve rûsûmâtını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı âğrâzdan ba'zı kimesneler zab tına ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsûmâtının ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..."BOA 15/197, "...mültezimi olan...mahsûl ü rûsûmını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde dahl olunmak icâb ve iktizâ itmez iken ecânib ve ashâb-ı âğrâzdan ma'lûmu'l-ism kimesneler zabtına ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsûmâtının ahz ü kabzına hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..."BOA 15/216, "...mültezim tâifesinden...iltizâm ve ol dahi iltizâm ve kabûl ve bedel-i iltizâmdan...mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürlüp ecânibden bir kimesneyi muğâyir-i temessük bir dürlü dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında..." BOA 15/251, "...mahsûlât ve rûsûmâtını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken ...benüm uhde-i iltizâmımdur diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn..." BOA 15/294.

taifesinin müdahalelerinin önlenmesine dair hüküm⁴⁴⁰ ile ilgili tasnif⁴⁴¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	30	78	Serbest tımar vergisine müdahale	Üsküdar -Gebze -Şile -Kandıra -Yoros	Yöneten	Yöneten -Ehl-i örf	Müslüman	Müslüman	Mar. 1802

"Midye nahiyesine tabi Kurfakulübe köyünde tapuya müstehak mirasçılara intikal eden ve ölenin borcu olduğu gerekçesiyle tapu resmi ödemeksizin almak istedikleri Manda kışlağı Korudirmiş(?) mezraasını, tapu resmi verirlerse mirasçılara vermezler ise sahibi arzın dilediğine vereceğine dair hüküm" ile ilgili tasnif⁴⁴²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	32	84	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü	YOK	Müslüman	YOK	Mar. 1803

"Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali" konusunda 6 hüküm⁴⁴³ daha

⁴⁴⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 85.

⁴⁴¹ "...serbest olmağla vâkı' olan resm-i cürm ü cinayet ve resm-i arûsâne vesâir bâd-ı hevâlarına müdâhale olunmak icâb itmez iken mîrmîrân ve mîrlivâ ve mütesellim ve voyvoda ve a'yân vesâir ehl-i örf tâifesi taraflarından hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale...BOA 15/78.

⁴⁴² fevt oldukda oğlı ve kızı kalmayup tasarrufında olan yirleri bunun zemânında tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu müteveffâ-yı mezbûrun baba bir er karındaşları Abdullâh ve Hasan ve Hüseyin nâm kimesnelerün olup ol yirleri... resm-i tapu ile merkûmuna teklîf olındukda karındaşımızun deyn[i] vard[ur] ol yirleri âhar[a] fûrûhtâ deynini edâ ider[üz] diyü resmî tapu ile almayup...BOA 15/84.

⁴⁴³ "...fevt oldukda oğlı kalmayup...mutasarrıf olduğu ma'lûmetü-'l-hudûd yirleri kânûn üzre tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı sağîre-i mezbûrenün olmağla...resm-i tapu ile bi'l-vesâye sağîre-i mezbûre için almağa tâlib iken sâhib-i arz olan kazâ-i mezbûr sâkinlerinden (boş) nâm sipâhî vermeyüp hilâf-ı kânûn âhara virüp..." BOA 15/103, "...fevt oldukda oğlı ve kızı ve baba bir er karındaş vesâir...kimesnesi kalmayup hakk-ı tapu vâlidesi mezbûrenün olmağla bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan (boş) nâm kimesne buna vermeyüp gadr irâdesinde olduğın..." BOA 15/160, "...fevt oldukda oğlı ve kızı kalmayup tarla-yı mezbûr tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kız karındaş mezbûrenün olup bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile alup zabt u zirâ'at itmek murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken tarla-yı mezkûr...hilâf-ı kânûn müdâhale olunmamak üzre..." BOA 15/170, "...akdem fevt oldukda karye-i mezbûr toprağında vâkı' tasarrufunda olan yirleri bi hasebi'l-kânûn bununla karındaş Alî nâm kimesneye intikâl itmeğle babaları merkûmdan müntakıl yirleri karındaş...karındaşımız mezbûrun hissesini bizler aluruz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 15/212, "...mürd oldukda...tapu ashâbından kimesnesi kalmayup karye-i mezbûr toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü-'l-hudûd yirleri...zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken... ol yir[ler] ammi[m] yirleri olmağla sana zabt itdürmem ve gâh şûf'a da vâsıyla hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 15/386, "...arâzisi tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu oğulları...olmağla mültezim-i mûmâ

bulunmaktadır.

"Karamürsel kazasında kendilerine intikal eden mülk bağ ve eve mutasarrıf mirasçı iki kardeş arasındaki anlaşmazlığın giderilmesine dair hüküm"⁴⁴⁴ ile ilgili tasnif⁴⁴⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	32	86	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Üsküdar -Karamürsel	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Gayrimüslim -Zimmi	Gayrimüslim -Zimmi	Mar. 1803

"Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali" konusunda 4 hüküm⁴⁴⁶ daha bulunmaktadır.

"Kandırı nahiyesine tabi Sarıdoğan/Gökçeviran köyü mültezimine Kaymas ve Mişa/Yavrugülü köyü mültezimleri tarafından yapılan müdahalenin önlenmesine dair hüküm"⁴⁴⁷ ile ilgili tasnif⁴⁴⁸:

ileyh dahi ol makûle zemânında müstahıkk-ı tapu olan yirlerin...resm-i tapu ile merkûmâna teklîf eyledükde bizlere meccânen intikâl ider tapu ile intikâl itmez diyü tapu ile almayup ve âhara dahi virdürmeyüp hilâf-ı kânûn meccânen zabt..." BOA 15/483.

⁴⁴⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s. 88.

⁴⁴⁵ ... Dimitri nâm zimmî iki yüz yedi senesinde mürd oldukda kazâ-i mezbûrda vâkı' tasarrufunda olan dört kıt'a kürûmı mülk bâğıyla iki bâb mülk menzilleri irsen bununla yine kazâ-i mezbûrda mütemekkin karındaşı Todoş nâm zimmîye intikâl idüp...BOA 15/86.

⁴⁴⁶ "...hâlîke oldukda...mutasarrıfe olduğu mülk menzil ve mülk bağ ve bâğçesiyle emvâl ü eşyâ ve hayvânâtı irs-i şer'le bunlara intikâl idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden verâsetde alâkası olmayan yine kasaba-i mezbûr mütemekkinlerinden kızınun oğlu Panayot nâm zimmî emvâl ü eşyâ ve hayvânâtun cümlesini fuzûlî zabt..." BOA 15/172, "...mürd oldukda verâseti oğlu mersûm Anton'a münhasıra olduğundan karye-i mezbûrede vâkı' mülk menzili ile bir bâb mülk bâğı irsen buna intikâl idüp lâkin bu ol vakitte sabî bulunduğundan ecânibden Sogofilo nâm zimmî fuzûlî ve teğallüben zabt eyledükden sonra..." BOA 15/177, "...mürd oldukda...mutasarrıf olduğu mülk menzil ve mülk bağ ve bâğçesiyle emvâl ü eşyâsı irs-i şer'le... intikâl itmeğin mesfûrlar kendü hisselerini ahza adem-i kanâ'at birle zikr olunan emlâk ü eşyâyı teğallüben zabt ... meblağ-ı mezbûrı virmeğe te'allül ü mûmâna'at ve gadr eyle-düklerin..." BOA 15/179, "...mürd oldukda karye-i mezbûr toprağında vâkı' iki kıt'a mülk kiraz bâğçeleri ve ma'lûmu'l-aded ve mülk zeytûn ve elma eşcârları ve bir kıt'a mülk bâğı ile bin gurus kıymetlü bir bâb mülk menzil ve derûnında mevcûd emlâk ü eşyâsını bi-'l-irsi'ş-şer'î buna intikâl idüp âhardan(?) dahl olunmak icâb itmeyüp..." BOA 15/241.

⁴⁴⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s. 89.

⁴⁴⁸ "...iltizâmında olmağla karye-i mezbûreyi ber müceb-i defter-i hâkânî serbestiyyet üzre zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rûsûmını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken...karyeleri mültezimleri olan kimesneler zabta kanâ'at itmeyüp...fuzûlî müdâhale..." BOA 15/88.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	33	88	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Üsküdar -Kandıra	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Müslüman	Müslüman	Nis. 1803

"Midye nahiyesine tabi Samakocuk köyünde sakin kişilere, daha önce Pınarhisarı kasabasında sakin oldukları iddiasıyla avarız vergisi talebiyle müdahale eden kasaba kocabaşılarının teaddilerinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁴⁹ ile ilgili tasnif⁴⁵⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	36	95	Vergiye tabi olmayanlardan vergi talebi	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Kocabaşı	Gayrimüslim	Belirtilmemiş	Nis. 1803

"Vergiye tabi olmayanlardan vergi talebi" konusunda bir hüküm⁴⁵¹ daha bulunmaktadır.

"Yoros nahiyesine tabi tımar köylerden Çıldır, Kılıçlı, Osmanlı ve Hacı Yusuf köylerinde aynı öşür yerine maktu ödemek isteyen bazı çiftlik sahiplerinin muhalefetlerinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁵² ile ilgili tasnif⁴⁵³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	44	114	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar -Yoros	Yöneten -Haseki	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	May. 1803

⁴⁴⁹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 92.

⁴⁵⁰ ...kasabası toprağında bi'l-fi'l zabt u tasarruflarında hâne-i avârıza bağılu tekâlif alınmak icâb ider kadîmî re'âyâ emlâk ve yirleri olmayup tekâlif talebiyle te'addî vü rencide olınmaları icâb itmez iken kasaba-i mezbûre kocabaşıları...BOA 15/95.

⁴⁵¹ "...tekâlif-i sâireden mu'âf olduklarını hâvî yedlerinde müte'addi[d] evâmîr-i aliyyem mevcûd iken ...mu'âf olup mâ'adâsı sonradan etrâfdan gelüp tavattun itmiş olmalarıyla mu'âf değillerdür tekâlif virsünler diyü inhâ ve istid'âlarına binâen..." BOA 15/414.

⁴⁵² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.96.

⁴⁵³ ... zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden kânûn üze sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin taleb ve almak murâd eyledükde defter-i hâkânîde maktû' nâmıyla bir nesne tahrîr olınmak⁴⁵³ değil iken ba'zı çiftlik ashâbı olanlar maktû' teklîf ile öşrleri edâsında te'allül ü muhâlefet eyledüklerin bildürüp...BOA 15/114.

“Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili” ile ilgili 10 hüküm⁴⁵⁴ daha bulunmaktadır.

"Sultan Mehmet evkafından Haslar kazasına tabi Akpınar köyünde çiftlik tasarruf edenlere, vakıf voyvodasının ziyade resim talebiyle teaddisinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁵⁵ ile ilgili tasnif⁴⁵⁶:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	50	128	Fazla vergi talebi ve tahsili	Haslar	Yöneten -Müderis	Yöneten -Voyvoda	Müşüman	Müşüman	Haz. 1803

“Fazla vergi talebi ve tahsili” konusunda 4 hüküm⁴⁵⁷ daha bulunmaktadır.

"Üsküdar'da Nalçacı Şeyh Halil zaviyesi vakfına ait Yoros nahiyesinde Çavuşbaşı Çiftliği civarında çıkan suyun mecrasını değiştirerek bostanın susuz kalmasına sebep olan

⁴⁵⁴ "...onda bir öşrlerini taleb eyledükde zürrâ' tâifesi ve kovan ve meyve ve çayır ashâbı olanlar hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet eyledüklerinden..." BOA 15/148, "...üzerlerine edâsı lâzım gelen a'sâr vesâir hukûk u rûsûmlarını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde...a'sâr rûsûmlarını edâda te'allül ü muhâlefet eyledüklerin..." BOA 15/158, "...öşrin taleb eyledükde arâzî-i mezkûrda senün alâkan yokdur diyü virmeğe te'allül ü muhâlefet ve kânûna muhâlif olan müdâhalesi..." BOA 15/159, "...hubûbatun öşrini cânib-i vakfa edâdan imtinâ' ider...öşrin hüküm idüp tahsil ve cânib-i vakfdan kabzına me'mûr[a] teslim idüp hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i î'lâm-ı şer'î te'allül ü muhâlefet itdürilmemek..." BOA 15/174, "...zirâ'at ü hirâset idenlerin zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin taraf-ı vakf için ahz ü kabz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak îcâb itmez iken...hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 15/185, "...resm yazılan kadîmî bağların hâsıl olan ü[z]ümülerinden öşre mu'âdil resmlerin taleb ve vakf için ahz ü kabz itmek murâd eyledükde bağ ashâbı virmeğe te'allül ü muhâlefet..." BOA 15/221, "...hubûbatlarından şer'le müteveccih olan onda bir öşrleri vakf için taleb olındukda zürrâ' tâifesi ve bağçe ve bostân ashâbı olanlar hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet üzere..." BOA 15/248, "...ahâlîleri zirâ'at idüp hâsıl eyledükleri terekelerini zirâ'at eyledükleri mezkûr Pendik karyesi toprağında harmen itmeyüp ve sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin virmedin götürüp âhar karyede harmen idüp vakf-ı şerîf-i mezkûra gadr eyledüklerin bildürüp..." BOA 15/327, "...sekizde bir öşrleri ile soğan ve sarımsak vesâir sebzevât zer' idenlerin hâsıl eyledükleri...onda bir öşrleri vakf-ı şerîf için ahz ü kabz murâd olındukda zürrâ' tâifesi ve sebze ve soğan ashâbı olanlar noksân teklîfle hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 15/352, "...kânûn u defter mücebince kadîmden berü viregeldükleri a'sâr vesâir hukûk u rûsûmlarını edâda te'allül ü muhâlefet eyledükleri..." BOA 15/372.

⁴⁵⁵ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.98.

⁴⁵⁶ "... çiftlik-i mezbûr arâzisinde...zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden kânûn u defter mücebince öşrlerin cânib-i vakfa edâ iderler iken taraf-ı vakfdan ta'yîn olunan voyvodalar kânûn u defter mücebince almağa kanâ'at itmeyüp ziyâde talebi ve ağalık nâmı ve bahâne-i sâire ile te'addî vü rencîdeden...BOA 15/128.

⁴⁵⁷ "...üzerlerine edâsı lâzım gelen a'sâr vesâir hukûk u rûsûmlarını kânûn u defter mücebince karyeleri zâbitlerine edâda kusûrları yoğiken zâbitleri olan kimesneler kânûn u defter mücebince almağa kanâ'at itmeyüp hilâf-ı defter-i hâkânî... zulm ü te'addîleri üzerlerinden men' u def' olunmak bâbında..." BOA 15/149, "...çiftliği arâzisinden kadîmü'l-eyyâmdan berü bedel-i öşr mukâta'a alınagelmeğe çiftlik-i mezbûr arâzisinden kadîmîsi üzere bedel-i öşr mukâta'ası taraf-ı vakfa edâ olınagelüp aynî öşr mutâlebesiyle kadîme muğâyir te'addî olunmak îcâb itmez iken..." BOA 15/203, "...öşr ü resm virenlerden resm-i otlak mutâlebesi hilâf-ı kânûn iken sipâhî-i mezbûr otlak hakkı mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn te'addîden...", BOA 15/452, "...üzerlerine edâsı lâzım gelen a'sâr-ı şer'iyye vesâir hukûk u rûsûmların...kânûn u defter mücebince edâda kusûrları yoğiken mültezim olan mezkûrlar kanâ'at itmeyüp kânûn u defterden ziyâde talebiyle te'addî..." BOA 15/453.

değirmen sahiplerinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁵⁸ ile ilgili tasnif"⁴⁵⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	51	130	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Üsküdar -Yoros	Yöneten	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Belirtilmemiş	Haz. 1803

“Bağ, bahçe ve bostana müdahale” konusunda 5 hüküm⁴⁶⁰ daha bulunmaktadır.

"Fatih Sultan Mehmet evkafına ait Terkos'da miri hayvanların otladığı koruya köy ahalisinin, kömürcü taifesinin ve eşkiyanın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁶¹ ile ilgili tasnif"⁴⁶²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	54	141	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Terkos	Yöneten	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Haz. 1803

“Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, vb. müdahale” konusunda 10 tane daha hüküm⁴⁶³ bulunmaktadır.

⁴⁵⁸ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805, s.99.

⁴⁵⁹ "...nâhiye-i mezbûre toprağında vâkı' bir kıt'a vakf bostâna Çavuşbaşı çiftliği dimeğle ma'rûf çiftlik civârından yenbû' su kadîmden beri câri ve saky ve intifâ' (?) olınagelüp dahl olunmak icâb itmez iken...BOA 15/130.

⁴⁶⁰ "...mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd mülk bâğını buna bey'-i bât-ı kat'î ile...kabûl idüp mülk-i müşterâsına hâricden dahl olunmak icâb itmez iken şimdi mesfûr zuhûr ve şirrete sülûk ve ol bâğı mukaddemâ sana bey'üme nâdim oldum yedünden alup zabt iderüm diyü..." BOA 15/139, "...mürd oldukda...mutasarrıf olduğu mülk menzil ve mülk bâğ ve bâğçesiyle emvâl ü eşyâsı irs-i şer'le... intikâl itmeğın mesfûrlar kendü hisselerini ahza adem-i kanâ'at birle zikr olınan emlâk ü eşyâyı teğallüben zabt ... meblağ-ı mezbûrı virmeğe te'allül ü mûmâna'at ve gadr eyle-düklerin..." BOA 15/179, "...bâğında kimesnenün alâkası yoğiken...hilâf-ı şer'-i şerîf bi gayri hakkın fuzûlî bâğ-ı mezbûrı zabt ve gadr eylediğın..." BOA 15/194, "...mürd oldukda karye-i mezbûr toprağında vâkı' iki kıt'a mülk kiraz bâğçeleri ve ma'lûmu'l-aded ve mülk zeytûn ve elma eşcârları ve bir kıt'a mülk bâğı ile bin gurus kıymetlü bir bâb mülk menzil ve derûnında mevcûd emlâk ü eşyâsını bi-'l-irsi's-şer'î buna intikâl idüp âhardan(?) dahl olunmak icâb itmeyüp..." BOA 15/241, "...bir kıt'a kürûmı mülk bâğı irsen bunlara intikâl idüp Mudanya mütemek-kinlerinden Pandili zimmi teğallüben zabt ve beş bin guruslukdan mütecâviz mahsûlâtını ahz ve ekl idüp gadr eylediğın bildürüp..." BOA 15/436.

⁴⁶¹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.100.

⁴⁶² "... koruya âhardan kimesnenün müdâhalesi icâb itmez iken el-hâletü hâzihî mandıra-i mezkûrelere kendünün re'yi olmaksızın eşkiyâ makûlesinden ba'zı kesân...kurâ ahâlîleri ve kömürcü tâifeleriyle yekdil olarak eyyâm-ı şî-tâda mirî hayvânlarınun ra'y olınacak korularını...BOA 15/141.

⁴⁶³ "...ol yirler karye-i mezbûr ahâlîsinün mahsûs ve müstakıll mer'âsıdu[r] diyü kadîme muğâyir çiftlik-i mezkûr hayvânâtlarını ra'ydan men' birle...hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm ol vechile zâhir olan müdâhalesi men' u def'..." BOA 15/188, "...resmi defterde mukayyed yaylak ve kışlak yirleriyle yine kasaba-i mezbûre toprağında vâkı' kezâlik resmi defterde mukayyed kadîmî koruya bi-'l-iştirâk sâhib-i arz temessûkiyle mutasarrıflar olup ...koyun vesâir davarlarıyla çıkup ve varup yaylayup ve kışlayup otundan ve suyından intifâ' ve tahammüllerine göre yaylak ve kışlak resmleriyle ol k[o]runun...temâmen edâda kusûrları [olmayup] müdâhale vü te'addî olunmak icâb

"Gebze nahiyesine tabi Hereke köyünde müşterek arazi tasarruf eden hissedarlardan birinin hissesini yabancıya ferağ etmesinden doğan ihtilafın çözümüne dair hüküm"⁴⁶⁴ ile ilgili tasnif⁴⁶⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	168	422	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Kas. 1804

"Yenice kale mustahfizlarının müştereken tasarruf ettiği Gebze nahiyesine tabi Hacı Fakih, Yoros nahiyesine tabi Kozluca, Ayvalı, Hacıbeğlü ve Kapanurdirek(?) tımar köylerinden hisselerine düşen verginin tahsiline müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁶⁶ ile ilgili tasnif⁴⁶⁷:

itmez iken..." BOA 15/215, "... mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup bir vechile dahl olunmak icâb itmez iken...kimesneler zıkr olınan mer'â için bizüm çiftliklerimiz hayvânâtına mahsûsdur karye-i mezbûre ahâlisinün alâkaları yokdur diyü hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." BOA 15/230, "...mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'âlarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken...nâm kimesne ol mer'â benüm çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn ve kadîm cebren zabt ve hayvânâtın getürüp ray' itdürüp karye-i mezbûre ahâlisinün hayvânâtını ray'dan men' ve zarûret ve muzâyakalarıyla..." BOA 15/243, "...yaylak ve kışlak yirleriyle ...koruya bi'l-iştirâk sâhib-i arz temessûkiyle mutasarrıflar olup sâlifü-z-zıkr yaylak ve kışlak yirlerine...yaylayup ve kışlayup otundan ve suyından intifâ' ve tahammüllerine göre yaylak ve kışlak resmlerin...temâmen edâda kusûrları olmayup müdâhale vü te'addî olunmak icâb itmez iken...ziyâde mutâlebesiyle te'addî vü rencide..." BOA 15/245, "...mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerine dahl olunmak icâb ve iktizâ itmeyüp ve bu makûle kadîmî mer'â yirleri alınup ve satılmak ve tapu ile virilüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken... mutasarrıf olduğumuz çiftliğün mer'âsıdır sâhib-i arzdan tapu temessûki aldık diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 15/276, "...yaylak karye-i mezbûr ahâlîleri eşcârını muhâfaza vü hırâset ve ve kışlak yirlerinde hayvânâtlarını ra'y ve otundan ve suyından intifâ' idüp mevcûd ve kâim olan eşcârından etrâf kazâ ve kurâ ahâlîleri muhtâc oldukları çift âlâtını kat' ve mâ'adâ bir şâhını kat' itmemek ve odun ve kömür harkına zinhâr cevâz gösterilmeyüp..." BOA 15/293, "...mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerine dahl olunmak icâb itmez iken ve bu makûle kadîmî mer'â yirleri alınup ve satılmak ve tapu ile virilüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken... ol mer'â yirleri mutasarrıf olduğumuz çiftlik mer'âsıdır sâhib-i arzdan tapu temessûki aldık diyü fuzûlî müdâhale...", BOA 15/325, "...ol dağdan size odun vesâir kereste kat' itdürmezüz mahsûs ve müstakıll bizüm korumuzdur diyü bunların odun vesâir kereste kat' eylemelerine mûmâna'at eyledüklerin bildürüp..." BOA 15/390, "...yaylak ve kışlak ve kordı mezkûr yedlerinde olan temessûk mûcebince zabt ve kânûn üzre icâb iden resmi vakf-ı mezbûr voyvodalarına temâm edâ eyledüklerinden sonra gerek voyvoda-i mezkûr tarafından ve alâka ve medhali olmayan kesân taraflarından müdâhale vü ta'arruz olunmamak üzre..." BOA 15/434.

⁴⁶⁴ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.159.

⁴⁶⁵ ... karye-i mezbûre toprağında vâkı' ma'lûmetü'l-hudûd yirlere ber vech-i iştirâk mutasarrıflar iken müşteriki mezkûre ol yirlerde olan hissesini ferâğ murâd eyledükde bu müşterak olduğu i'tibârıyla il virdiği bahâ ile almağa tâlib iken virmeyüp ecânibden...kimesneye hilâf-ı kânûn virüp gadr eylediğin...BOA 15/422.

⁴⁶⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.162.

⁴⁶⁷ ...defter-i hâkânî müşterikleriyle müstahfiz-ı merkûm gedik tımarı tarafından zabt ve vâkı' olan mahsûlât ve rûsûmâtıdan berâtı yazusına göre hissesine isâbet idüp hıdmeti mukâbelesinde müstahıkk olduğu mahsûl ü rûsûmın aHz ü kabz itmek murâd eyledükde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken...BOA 15/449.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
15	178	449	Vergi tahsiline müdahale	Üsküdar -Gebze -Yoros	Yöneten -Müstahfız	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Ara. 1804

D. 16 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

“Şahsın tımarı mülhakatından Gebze nahiyesine tabi Özbek mezrasına, kendi uhdesinde olduğu iddiasıyla müdahale eden voyvodanın müdahalesinin önlenmesine, Uruz Beğ(?) köyünün vergisinin malikane tarafından, Özbek mezrasının vergisinin ise mültezimi tarafından tahsiline dair hüküm”⁴⁶⁸ ile ilgili tasnif⁴⁶⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	5	9	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb.nin müdahalesi	Üsküdar -Gebze	Yöneten -Zaim	Yöneten -Voyvoda	Müslüman	Müslüman	Mar. 1805

"Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb.nin müdahalesi" konusunda 5 hüküm⁴⁷⁰ daha bulunmaktadır.

"Kaymas nahiyesine tabi Sarıdoğan köyünde şahsın tasarrufunda bulunan araziyi

⁴⁶⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 167.

⁴⁶⁹ “...tımar-ı mezbur mülhakâtından beş nefer re‘âyâ ile iki yüz akçe yazar mârrü’z-zıkr Özbek mezra‘asını zabt itmek murâd eyledükde hâss-ı mezbur voyvodası Nâzillilizâde Selîm nâm kimesne mezra‘a-i mezbûre benüm uhde vü iltizâmumdur diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve bilâ sened müdâhale...” BOA 16/9.

⁴⁷⁰ “...karyesi mâlikâne mutasarrıfı mîr-i mûmâ ileyh tarafından ...sipâhî-i merkûm...ile sâir müşterikleri taraflarından zabt ve herkesün tarafına âid olan mahsûlât ve rûsûmâtın kânûn ve defter mücebince ahz ü kabz itdürilmek...” BOA 16/186, “...karyesini kapucıbaşı-i mûmâ ileyhün tarafından voyvodası ber müceb-i defter-i hâkânî havâss-ı hümayûnum tarafından zabt ve vâkı‘ olan mahsûlât ve rûsûmâtın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde tımar dâhilinde olan mârrü’l-beyân Özbek mezra‘ası mültezimi Hüseyin nâm kimesne zuhûr ve zıkr olunan Uruz Beğ(?) karyesine müdâhale eyledükde...” BOA 16/241, “...nâm sipâhîler zuhûr ve tımarları mülhakâtından...sâir müşterikleri ile zabta kanâ‘at itmeyüp...Özbek mezra‘asıdır diyü karye-i merkûme-nün bi’l-cümle yirlerini zabt ve hâsılâtın kabz idüp gadr eylediğin...” BOA 16/267, “...ilzâm ve merkûm dahi iltizâm ve kabûl ve yedine memhûr ve ma‘mûlün bih temessük virildiğin mukaddemâ bâ arz-ı hâl lede’l-inhâ ve’l-istid‘â temessûki mücebince zabt itmek üze bir kıt‘a emr-i âlî dahi ısdâr itdürdükdün...” BOA 16/687, “...bâğların hâsıl olan mahsûl[le]rinden...öşrleri taraf-ı vakfıdan ahz ü kabz olınagelüp bu âna gelince taraf-ı vakfa âid olan mahsûlât ve rûsûmâtâ hâssa bostancıbaşı ve hâssa korı zâbitleri tarafından dahl ü ta‘arruz olınagelmış değil iken...mahlûle düşen bâğları benüm tasarrufumda olan korı dâhilindedür...” BOA 16/728.

fuzuli zabt eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁷¹ ile ilgili tasnif"⁴⁷²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	16	33	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Kaymas	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim -Nasrani	Gayrimüslim -Zimmi	Mar. 1805

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konusunda 31 hüküm⁴⁷³ daha bulunmaktadır.

⁴⁷¹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 174.

⁴⁷² "...tarlalarında âharun alâkası olmayup bir dürlü dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre mütemekkinlerinden...ol yirleri fuzûlî zabt idüp..." BOA 16/33.

⁴⁷³ "... bağ ve bağçe ve çayır ve tarlaları derûnından hayvânâtlarıyla mürûr u ubûr idüp mahsûllerin hayvânâtlarına yedirüp ve çiğnedüp küllî zarar u ziyân eyledüklerin..." BOA 16/44, "... Hâcî çiftliği feth-i hâkâniden berü evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere mütevellîsi olduğu vakf-ı şerîf-i mezkûr tarafından zabt olmagelüp dahl olunmak icâb itmez iken..." BOA 16/70, "... çiftlik arâzisinde âharun alâkası yoğiken karye-i mezbûr ahâlîleri zuhûr ve ol yirler için mer'âmuzdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 16/93, "...diyâr-ı âhara gidüp sıhhat haberi ve mektûbı gelmeyüp...tarlaları...resm-i tapu ile virilmesine mümâna'at ve gadr irâdesinde olduğu bildürüp kânûn üzere amel olup mesfûrun karındaşı mersûmun hilâf-ı kânûn vâkı' olan müdâhalesi men' u def'..." BOA 16/123, "... bir kıt'a arsasında âharun alâka ve medhali olmayup bir vechile müdâhale olunmak icâb itmez iken... fuzûlî zabt..." BOA 16/137, "... zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arz[a] edâ etmek murâd eyledükde mezbûr İbrâhîm kendü hissesini zabta adem-i kanâ'at...hilâf-ı kânûn fuzûlî..." BOA 16/150, "... mülk çiftlik emlakini...harâmiler basup derûnında mevcûd hayvânât ve emvâl ü eşyâ ve buğday ve şa'îri nehb ü gâret idüp...hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî müdâhale birle te'addiden..." BOA 16/152, "... mahsûlât ve rûsûmâtını kânûn u defter mücebince ahz ü kabz etmek murâd eyledükde tımar dâhilinde olan mârrü'z-zikr Özbek mezra'ası mültezimi Hüseyin nâm kimesne zuhûr ve mezkûr Uruz Beği(?) karyesine mümtâz ve mua'yyen hudûd dâhilinde olan yirlerine müdâhale eyledükde..." BOA 16/161, "... bâ izn-i sâhib-i arz söküp zirâ'at etmek murâd eyledükde dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba'zı kimesneler fuzûlî müdâhale..." BOA 16/174, "...ma'lûmetü'l-hudûd tarlalara iştirâken mutasarrıf ve zabt u zirâ'at iderler iken mesfûrân birbirlerini müte'âkıb mürd olduklarında ol yirlerden mesfûr Papa Yo[r]gi zimminün hissesi bi hasebi'l-kânûn meccânen buna intikâl idüp...hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt eylediği..." BOA 16/213, "... mülk arsalarında âharun alâka ve medhali olmayup bir dürlü dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken..." BOA 16/229, "...mürd olan büyük babamız Kostantin nâm [zi]mmînün imiş bi-züm için hakk-ı tapu vardır diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/259, "...çiftlik arâzisine...hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i temessük fuzûlî müdâhale..." BOA 16/288, "...çiftlik arâzisiyle çayır-ı mezkûrdan hakk-ı tasarrufın rızası ve sâhib-i arz ma'rifetiyle...zirâ'at ve çayır-ı mezkûrların otun biçüp öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olup âhardan bir vechile dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken ...ecânibden ba'zı kimesneler ol yirler ile çayır-ı merkûma hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî müdâhale ve te'addiden..." BOA 16/315, "...fevt oldukda ol yirler bunlar ile yine nâhiye-i mezbûre sâkinlerinden karındaşları Mehmed ve Alî ve İbrâhîm'e bi hasebi'l-kânûn meccânen intikâl idüp bunlar dahi ol yirlerden hisselerini karındaşları merkûmlar ile iştirâken zabt etmek murâd eyledüklerinde dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken..." BOA 16/318, "... tarlalarını beher [sene] zabt ü zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken...nâm zimmîlerden satun aldık diyü fuzûlî hayvânlarını ra'y itdürüp gadr-i küllî eyledüklerin..." BOA 16/357, "...arâzi-i miriyye derûnında kâin nâbit eşcâ[r] arâziye tâbi iken babaları müteveffâ-yı mezbûrun üç nefer hemşireleri ve dört nefer zevceleri zuhûr ve arâzi-i merkûme derûnında olan hudâyî-nâbit eşcâr arâziye tâbi' değıldür emlakden ma'dûdedür bizler hisse-i irsiyye isteriz diyü te'addî vü nizâ'dan..." BOA 16/360, "... terekelerinden...mahall-i mezkûrda hissemüz vardır diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve fuzûlî müdâhale..." BOA 16/363, "... karye-i mezbûre toprağında vâkı' sâhib-i arz temessükle eben an cedd ale'l-iştirâk mutasarrıf... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 16/387, "... tımar-ı mezbûrun hudûd dâhilinde olan arâzileriçün taraf-ı vakfdan zabt iderüm diyü..." BOA 16/483, "... senün yedinden alup ben zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i temessük fuzûlî müdâhale..." BOA 16/513, "... resm-i tapu ile alup zabt ü zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp... hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/515, "... çiftliği... fuzûlî zabt ve mahsûl

"Terkos nahiyesine tabi Yeniköy ahalilerinden ziyade vergi, vakitli vakitsiz köylerine gelerek yiyecek ve hayvanlarına yem talebinde bulunan sipahinin zulmünün önlenmesine dair hüküm"⁴⁷⁴ ile ilgili tasnif⁴⁷⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	20	41	Fazla vergi talebi ve tahsili	Haslar -Terkos	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Sipahi	Gayrimüslim -Zimmi	Belirtilmemiş	Nis. 1805

"Fazla vergi talebi ve tahsili" ile ilgili 14 hüküm⁴⁷⁶ daha bulunmaktadır.

ü rüsûmın ahz..." BOA 16/518, "... ol yirler amminüz tarlalarıdır şefî'iz şüf'aten aluruz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/575, "... çiftlik emlâk ve arâzisi mûmâ ileyhâ... fuzûlî zabt u tasarruf..." BOA 16/590, "... çiftlik-i mezbûr toprağında zirâ'at ü hirâset idenlerün zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden... fuzûlî zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rüsûmını ahz ü kabz idüp..." BOA 16/689, "...tarlalar ile müteveffâ-yı merkûmdan müntakıl bin guruslukdan mütecâviz emvâl ü eşyâ ve nükûdını hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî zabt idüp gadr eylediğin..." BOA 16/707, "...tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt itmeleriyle şimdi bu irişüp bâliğa olup ol yirleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan ve zü'l-yed olan mezkûrlardan alup zabt murâd eyledükde virmekde muhâlefet ve gadr-ı küllî eyledüklerin..." BOA 16/742 "... çiftlik-i mezkûrun nisfına mutasarrıfım arâzisinin dahi nisfını ben zabt u tasarruf iderüm diyü hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/745.

⁴⁷⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s. 175.

⁴⁷⁵ "... hukûk u rüsûmların kânûn u defter mücebince karyeleri sipâhîlerine edâ idüp kusûrları yoğiken ziyâde mutâlebesi vesâir bida' u mezâlîm [ve] te'addiyât..." BOA 16/41.

⁴⁷⁶ "... kânûn u defter mücebince edâ idüp te'addî olunmaları icâb itmez iken... karye-i merkûmeyi sene-i mezbûra mahsûben biz iltizâm itmişidük merkûm Abbâs'un ta'sîr eylediği öşri tutmazuz diyü öşr mutâlebesiyle te'addîden hâlî olmadukların..." BOA 16/242, "... kendü nefsleriyoğun beher tekâlîf vukû'ında bi gayri hakkın tevzi' defterine yetmiş kîse akçe zamm ve cebren tahsîl itmeleriyle..." BOA 16/262, "...ve a'sâr vesâir hukûk u rüsûmların dahi karyeleri zâbitine temâmen edâda kusûrları yoğiken karyeleri zâbiti kânûn u defterden ziyâde talebi ve müft ü meccânen yem ve yemek talebi ve bilâ mûcib ahz ü habs teklifi..." BOA 16/355, "... hukûk u rüsûmların kânûn u defter mücebince karyeleri mültezimlerine edâda kusûrları yoğiken mültezim-i mezkûrlar kanâ'at itmeyüp ziyâde talebi ve müft ü meccânen yem ve yemek ve koyun...hilâf-ı kânûn zulm..." BOA 16/463, "...ziyâde ve ayn[i] öşr mutâlebesiyle te'addî olunmak icâb itmez iken vakf-ı mezbûr mültezimleri hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn ziyâde ve ayn[i] öşr mutâlebesiyle te'addîden..." BOA 16/474, "... hukûk u rüsûmların...edâda kusûrları olmayup bir dürlü te'addî vü rencide olunmaları icâb itmez iken karyelerinün zâbiti kanâ'at itmeyüp beher harmlerinizden dörder beşer gurus tuzluk ve ikişer yüz gurus ağalık nâmiyla akçe mutâlebesiyle vesâir gûne bida' u mezâlîm ile te'addî vü..." BOA 16/525, "... emr ü defterden ziyâde mebâliğ-i külliyye ahz itmeleriyle mesfûrların ma'rifet-i şer'le hisâblarını ru'yet ve zimmetlerinde zuhûr ideni ahz ü kabz murâd eyledüklerinde..." BOA 16/538, "... ziyâde mutâlebesi vesâir bida' u mezâlîm te'addiyât ile rencide olunmaları icâb itmez iken sipâhîleri mezbûrlar hilâf-ı kânûn u defter ziyâde mutâlebe eylediğinden..." BOA 16/554, "... bunlardan tekâlîf nâmiyla on beş bin altı yüz gurus mutâlebe ve cebren tahsîl dâ'iyyesiyle gadr-ı küllî ve zulm-i sarîh eyledükleri..." BOA 16/577, mültezim-i mezbûrun hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn ayn[i] öşr alurum diyü vâkı' olan müdâhale men u def' olunmak bâbında..." BOA 16/568, "... mütecâviz sâlyâne mutâlebe ve ol vechile gadr-ı küllî ve zulm-i sarîh eyledükleri beyânıyla..." BOA 16/578, "... ayn-ı öşr mutâlebe(?) olmayup bedel-i öşr virilmek üzere...vakf-ı mezbûr mültezimi muğâyir-i emr-i âlî ve kadîm aynî öşr mutâlebesiyle te'addîden hâlî..." BOA 16/656, "... ziyâde hisse-i tekâlîf talebi ve ehl-i örf tâifesi câniblerinden dahi bilâ emr-i şerîf tekâlîf-i şâkka mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn te'addî..." BOA 16/681, "... ziyâde mutâlebesiyle te'addî olunmaları icâb itmez iken cemâ'at-i mezbûre zâbiti tarafından hilâf-ı kânûn ziyâde ve müft ü meccânen yem ve yiyecek talebi vesâir bida' [u] mezâlîm ile te'addî..." BOA 16/690.

"Zeynep Sultan Camii vakfından Kartal nahiyesinde Semendire çiftliğine ait koyunlara Yakacık köyünden bazı şahıslar tarafından yapılan müdahale neticesinde ortaya çıkan davanın mahkemede görülmesine dair hüküm"⁴⁷⁷ ile ilgili tasnif⁴⁷⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	23	46	Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Üsküdar -Kartal	Yöneten	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Nis. 1805

" Büyükçekmece nahiyesine tabi Çukurbosna köyü ahalisine ait meraya, sahibi arz temessükü ile tasarrufunda bulunduğu iddiasıyla müdahale eden şahsın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm "⁴⁷⁹ ile ilgili tasnif⁴⁸⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	23	48	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Büyükçekmece	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Şehirli	Belirtilmemiş	Müslüman	Nis. 1805

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, vb. müdahale" konusunda 25⁴⁸¹ hüküm daha bulunmaktadır.

⁴⁷⁷ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 177.

⁴⁷⁸ "...çiftlik ağnamlarına hâricden bir vechile müdâhale olunmak icâb itmez ike...ağnâm-ı mezkûrlar bizüm tarlalarımıza girüp hasâret eyledi diyü...çobanları tutup bi gayri hakkın darb-ı şedîd ile darb ve bir nefer çobanı mecrûh ve ağnamları iki gün iki gice habs eyledüklerinden yüz altmış aded koyun ve kuzı telef olup..." BOA 16/46.

⁴⁷⁹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.178.

⁴⁸⁰ "...mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde âharun kat'â alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Tâhir nâm kimesne ol mer'â yirleri benüm sâhib-i arz temessûkle tasarrufumda olmağla sizün hayvânâtınuzı ra'y itdirmem diyü hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 16/46.

⁴⁸¹ "...mer'â yirlerinde âharun kat'â alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken...nâm kimesne ol mer'â yirleri benüm sâhib-i arz temessûkiyle tasarrufumdadur diyü hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 16/59, "...mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl icâb itmez iken nâhiye-i mezbûr sâkinlerinden Tâhir Mehmed nâm kimesne ol mer'â yirleri benüm sâhib-i arz temessûkiyle tasarrufumdadur diyü hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 16/79,"... çiftliği hayvânâtına mahsûs kadîmî mer'â yirlerinde...ol mer'â yirlerinin bir mikdârını tapu ile aldık diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt ve söküp sonradan zirâ'at idüp..." BOA 16/215, "...mer'â yirlerinde âharun alâka ve medhali olmayup ve bu makûle kadîmî mer'â yirleri alınup ve satılmak ve sökölüp sonradan zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken ..." BOA 16/217,"... mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde âharun alâka ve medâhili olmayup dahl olunmak icâb itmez iken...ol mer'â yirlerini hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..."BOA 16/236, "...mer'â yirlerinde âharun alâka ve medhali olmayup bir vechile dahl olunmak icâb itmez iken... hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/238, "...mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale ve hayvânâtların getirüp...hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm vâkı' olan müdâhaleleri..." BOA 16/284, "...çiftliği hayvânâtına mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde çiftliği hayvânâtı ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idegelüp

"Yoros nahiyesine tabi Ömerli köyünde müştereken arazi tasarruf eden hissedarlardan birinin vefatı üzerine diğer hissedarlar arasında intikal konusunda doğan ihtilafın giderilmesine dair hüküm"⁴⁸² ile ilgili tasnif⁴⁸³:

âhardan müdâhale vü ta'aruz olunmak icâb itmez iken civâr kurâ re'âyâları ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." BOA 16/289, "...zirâ'at ve çayır-ı mezkûrların otun biçüp öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olunup âhardan bir vechile dahl ü ta'aruz olunmak icâb itmez iken ...ecânibden ba'zı kimesneler ol yirler ile çayır-ı merkûma hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî müdâhale ve te'addiden..." BOA 16/315, "...muğâyir ve muhâlif ve i'tibârdan sâkıt olmağla mezbûre Fâtıma'nun yedine virilen temessûke i'tibâr olunmayup mûmâ ileyh el-Hâcc Ömer zîde mecdühûnun yedinde olan senedât makbûl ve temessûk ve fermân-ı âlî mücebince hâlâ zabt u tasarrufunda olan bir dönüm çayır... BOA 16/362, "... ol mer'â yirlerinde çiftliğiniz hayvânâtını ra'y itdirmeyüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale ve ra'ydan men' ve hayvânâtlarının itlâfına bâ'is ü bâdî oldukların..." BOA 16/394, "... çiftlik-i mezkûr mutasarrıfesi mûmâ ileyhâya zabt ve hayvânâtı kadîmisi üzre ra'y itdürilüp karye-i mezbûre ahâlîsinün hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir ol vechile vâkı olan müdâhale vü ta'aruz ve tasallutları men' u def' olunmak bâbında..." BOA 16/395, "...çayır için müstakıllen benümdür diyü Istabl-ı âmirem defterlerine ve mûmâ ileyhün yedinde olan atık ve cedîd temessûklerine ve mezbûre Âyişe'nün bir buçuk dönüm çayırdan mu'ârazadan men'ini hâvî virilen..." BOA 16/434, "...çiftliği mutasarrıfları ve zirâ'atçıları zuhûr ve ol mahall vakfımızun korusudur size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve kânûn ve kadîme muğâyir odun ve kerâste kat'larına mûmâna'at ve gadr sevdâsında oldukların bildürüp..." BOA 16/437, "... müstakıll kadîmü'l-eyyâmdan berü cibâl-i mübâhadan odun ve kerâste kat' idegelinüp âhardan bir vechile dahl ü ta'aruz itmeleri icâb itmez iken...ahâlîleri zuhûr ve ol cibâl-i mübâha için bizüm karyemüz ahâlîlerine mahsûs baltalığımızdır size odun kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve kat'larına mûmâna'at..." 16/447, "...ve karye-i merkûmenün tahtında resm-i yaylak nâmıyla nesne tahrîr olunmuş değil iken Çekmece-i kebîr ahâlîleri zuhûr ve ol mer'â yirleriçün bizüm yaylak yirlerimizdir diyü hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." 16/456, "...üç dönüm çayır için müstakıllen benümdür diyü...üç dönüm çayır mezbûre Fâtıma'nun olmak üzre sehven temessûk virilüp temessûk-i mezbûr... muğâyir ve muhâlif ve i'tibârdan sâkıt olmağla mezbûre Fâtıma'nun yedine virilen temessûke i'tibâr olunmayup..." BOA 16/462, "...mahsûs ve müstakıll kadîm mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm ol mer'â yirlerini fuzûlî müdâhale ve hayvânâtlarının ra'yına mûmâna'at..." BOA 16/464, "...mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde...âhardan dahl olunmak icâb itmez iken...ma'lûmu'l-ism kimesneler zuhûr ve ol mer'âda çiftlik mutasarrıfının alâkası yokdur bizüm hayvânâtımıza mahsûsdur diyü muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." BOA 16/536, "...kadîmî mer'â yirlerinde kadîmü'l-eyyâmdan berü koyun vesâir davarlarımız mahsûs ve müstakıll ra'y olunup...kadîme muğâyir bir dürlü müdâhale olunmak icâb itmez iken...kurâ ahâlîleri hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm müdâhale ve hayvânâtımızun ra'yına mûmâna'at eyledüklerinden..." 16/544, "...mahsûs ve müstakıll kadîmü'l-eyyâmdan berü cibâl-i mübâhadan odun ve kereste kat' idegelüp âhardan bir vechile dahl ü ta'aruz eylemeleri icâb itmez iken...nâm karye ahâlîleri zuhûr ve ol cibâl-i mübâha için bizüm karye-i mezbûre ahâlîlerine mahsûs baltalığımızdır size odun kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/584, "...çiftlik-i mezbûr hayvânâtına mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde olup...el-mezbûre ahâlîleri ol mer'â yirleriçün bizüm hayvânâtımıza mahsûsdur çiftlik mutasarrıfının alâkası yokdur diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir ba'zı kimesnelerin tahrîki ve icrâ-yı garaz kasdıyla fuzûlî müdâhale..." BOA 16/669, "... çiftliği hayvânâtına mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinden olu...âhardan dahl olunmak icâb itmeyüp bu makûle çiftlik hayvânâtına mahsûs kadîmî mer'â yirleri alınıp ve satılmak ve sökilüp zirâ'at olınmak hilâf-ı kânûn iken..." BOA 16/706, "...otlak resmlerin virmedüklerinden mâ'adâ Tatarlu(?) nâm-ı diğer Muslı karyesi zirâ'atından hâlî olmağla otlaklık vechile bizüm tasarrufımızdadur biz zabt ve âhara ilzâm ve akçesini alup umûrımıza sarf iderüz diyü karye-i mezbûreyi külliyyen fuzûlî otlaklık vechile zabt birle gadr..." BOA 16/715, "...mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup bir dürlü dahl ü ta'aruz olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîleri ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/758.

⁴⁸² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.178.

⁴⁸³ "... müteveffâ-yı mezbûrun mutasarrıf olduğu nisf hissesini il virdüğü bahâ ile sâhib-i arzdan almağa tâlib iken sâhib-i arz-ı merkûm buna vormeyüp hilâf-ı kânûn cümlesini müşteriki mezbûr Velî'ye virüp gadr eylediğin..." BOA 16/51.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	24	51	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Üsküdar -Yoros	Yönetilen -Köylü	Yöneten	Müslüman	Müslüman	Nis. 1805

"Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali" konusunda 15 hüküm⁴⁸⁴ daha bulunmaktadır.

"Büyükçekmece nahiyesine tabi Bosna köyünde Sultan Bayezit evkafına ait şahsın tasarrufunda bulunan arazide hayvan otlatmak isteyen köy ahalisinin teaddisinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁸⁵ ile ilgili tasnif⁴⁸⁶:

⁴⁸⁴ "...fevt oldukda oğlu kalmayup...resm-i tapu ile teklîf eyledükde mezbûreler tapu ile almakdan imtinâ' ve âhara dahi virilmesine mümâna'at birle meccânen hilâf-ı kânûn zabt..." BOA 16/102, "...hâlike oldukda ... mutasarrıfe olduğu ma'lûmetü'l-hudûd yirleri...resm-i tapu ile almağa tâlibler iken sâhib-i [arz] olan (boş) nâm kimesne bunlara virmeyüp hilâf-ı kânûn âhara virürüm diyü te'allül ü muhâlefet ve gadr eylediği..." BOA 16/108, "...diyâr-ı âhara gidüp sıhhat haberi ve mektûbı gelmeyüp tasarrufunda olan kasaba-i mezbûre toprağında vâkı' üç kıt'a tarlaları boz ve hâlî kalup kânûn üzre tapuya müstahikk ve hakk-ı tapu kızları Desibona(?) ve Fersay(?) nâm nasrâniyyelerün olduğına binâen ...resm-i tapu ile virilmesine mümâna'at ve gadr irâdesinde olduğın bildürüp kânûn üzre amel olup mesfûrun karındaşı mersûmun hilâf-ı kânûn vâkı' olan müdâhalesi men' u def'..." BOA 16/123, "... hâlike-i mersûmenün kızı Mosi(?) nâm nasrâniyye zuhûre ve şirrete sâlike ve ol yirler anam yirleri olmağla ben dahi hisse alurum diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve zabt..." BOA 16/143, "... fevt oldukda oğlu kalmayup...resm-i tapu ile sağîre-i mezbûre için bi'l-vesâye alup zabt u zirâ'at itmek murâd eyledükde sâhib-i arz olan (boş) nâm kimesne virmeyüp âhara virürüm diyü hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet ve gadr eylediğin..." BOA 16/180, "...ma'lûmetü'l-hudûd tarlalara iştirâken mutasarrıf ve zabt u zirâ'at iderler iken mesfûrân birbirlerini müte'âkıb mürd olduklarında ol yirlerden mesfûr Papa Yo[r]gi zimmînün hissesi bi hasebi'l-kânûn meccânen buna intikâl idüp...hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt eylediği..." BOA 16/213, "... fevt oldukda ol yirler...meccânen intikâl idüp...iştirâk[en] zabt itmek murâd eyledüklerinde dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken merkûmlar zuhûr ve ol yirleri babamuz hayâtında bize fe-râğ eyledi diyü hilâf-ı kânûn cümlesini zabt ve gadr eyledüklerin..." BOA 16/244, "...mürd olan büyük babamuz Kostantin nâm [zi]mmînün imiş bi-züm için hakk-ı tapu vardır diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/259, "...fevt oldukda ol yirler bunlar ile yine nâhiye-i mezbûre sâkinlerinden karındaşları Mehmed ve Alî ve İbrâhîm'e bi hasebi'l-kânûn meccânen intikâl idüp bunlar dahi ol yirlerden hisselerini karındaşları merkûmlar ile iştirâken zabt itmek murâd eyledüklerinde dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken..." BOA 16/318, "...arâzi-i mîriyye derûnında kâin nâbit eşcâ[r] arâziye tâbi' iken babaları müteveffâ-yı mezbûrun üç nefer hemşireleri ve dört nefer zevceleri zuhûr ve arâzi-i merkûme derûnında olan hudâyî-nâbit eşcâr arâziye tâbi' değildür emlâkden ma'dûdedür bizler hisse-i irsiyye isteriz diyü te'addî vü nizâ'dan..." BOA 16/360, "... çiftlik ve ma'lûmetü'l-hudûd arâzisine mutasarrıf olan büyük babaları İbrâhîm nâm kimesne bundan akdem fevt oldukda...mezkûr Mustafâ'nun kızları olduğunuz ma'lûmum değildür diyü virmekte muhâlefet ve gadr irâdesinde olduğından..." BOA 16/542, "...tarlalara müşâ' u müşterek mutasarrıflar iken müşteriki mesfûr mürd oldukda...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlib iken sâhib-i arz olan kimesne ziyâde resm-i tapu almak için âhara virürüm diyü hilâf-ı kânûn..." BOA 16/696, "...tarlalar ile müteveffâ-yı merkûmdan muntakıl bin guruslukdan mütecâviz emvâl ü eşyâ ve nükûdını hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî zabt idüp gadr eylediğin..." BOA 16/707, "... fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı vesâir tapu ashâbından kimesnesi kalmayup... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibler iken..." BOA 16/711, "...tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt itmeleriyle şimdi bu irişüp bâliğa olup ol yirleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan ve zü'l-yed olan mezkûrlardan alup zabt murâd eyledükde virmekte muhâlefet ve gadr-ı küllî eyledüklerin..." BOA 16/742.

⁴⁸⁵ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.179.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	27	57	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi	Haslar -Büyükçekmece	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Gayrimüslim -Zimmi	Nis. 1805

"Gazi Feyzullah Paşa evkafından Kartal nahiyesine tabi Pendik köyü arazisinde ziraat edip harmanlarını ise başka yerde yapmak suretiyle vakfın gelirine zarar veren civar köyler ahalilerinin bu işten menine dair hüküm."⁴⁸⁷ ile ilgili tasnif⁴⁸⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	30	61	Ürünün ziraat olunan yerde harmanlanması	Üsküdar -Kartal	Yönetilen Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Belirtilmemiş	Nis. 1805

"Vefat eden babasından intikal eden mülk bağ ve bahçesini izinsiz satan ve sonra kendisini boşayan kocasının satışının iptali davasının görülmesine dair hüküm"⁴⁸⁹ ile ilgili tasnif⁴⁹⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	33	67	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Galata -Erdek	Yönetilen -Şehirli -Kadın	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	May. 1805

"Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı" konusunda 2 hüküm⁴⁹¹ daha bulunmaktadır.

"Midye nahiyesine tabi Samako köyünde mirasçılara intikal eden terekenin tamamına el koyan

⁴⁸⁶ "... oldığım tarlalarumda koyun vesâir hayvânâtını bi gayri hakkın gezdirüp otladur olmağla men' u def' olunması matlûbumdur diyü ba'de'd-da'vâ ve'l-istintâk mersûm İstanyo zimmî cevâbında karye-i mezbûrdan ba'zı kimesneler koyunlarımızı gezdir didüklerine binâen gezdürdüm diyü..." BOA 16/57.

⁴⁸⁷ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.181.

⁴⁸⁸ "... ahâlileri zirâ'at idüp hâsıl eyledükleri terekelerini zirâ'at eyledükleri mezkûr Pendik karyesi toprağında harmen itmeyüp ve sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin virmedin getürüp âhar karyede harmen idüp vakf-ı şerîf-i mezkûra gadr eyledüklerin..." BOA 16/61.

⁴⁸⁹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.183.

⁴⁹⁰ "...pederinden müntakıl bâ hüccet-i şer'îyye mutasarrîfe olduğu mülk bağ ile mülk bağçesinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken... bunun zevci haberi yoğiken gıyâbından hufyeten bağ-ı mezbûrî...nâm zimmîye altı yüz guraşa bey' ve bunı dahi tatlik idüp gadr-ı küllî ve zulm-i sarîh..." BOA 16/67.

⁴⁹¹ "...mülk bağ-ı irs-i şer'le bunlar ile üveği anaları Zafiro nâm nasrâniyyeye intikâl idüp... fuzûlî bey' ve mesfûr zimmî teğallûben zabt itmeğle..." BOA 16/488, "... bağ-ı mezbûrî bana yüz guraşa bey' eyle diyü buna cebr ü kerh itmeğle bu dahi bağ-ı mezbûrî..." BOA 16/522.

hissedarların teaddisinin önlenerek hak sahibi mirasçılarının haklarının iadesine dair hüküm⁴⁹² ile ilgili tasnif⁴⁹³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayf a No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	35	71	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim -Zimmi	Gayrimüslim -Zimmi	May. 1805

"Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali" konusunu içeren 15 tane daha hüküm⁴⁹⁴ bulunmaktadır.

"Firuz Ağa mahallesinde Hacı Mahmud bin Mustafa'nın tulumbalı su kuyusu vakfi mülhakatından Kartal nahiyesine tabi Yakacık köyünde Hacı Hasan ibn-i Hacı Halil'in tekkesinin meşihat ve imamet beratına sahip kişinin, gelirleri tekkede şeyh olana, dervişlerine ve misafirlere

⁴⁹² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.185.

⁴⁹³ "...mülk menzil ve mülk bağ ve bağçeleriyle tereke vesâir emvâl ü eşyâsı ...müntakıl hisselerini ahza adem-i kanâ'at birle hâlik-i mesfûrların terekelerinin cümlesini hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî ve teğallûben zabt idüp gadr eyledüklerin..." BOA 16/71.

⁴⁹⁴ "...mürd oldukda ânun dahi hissesi... intikâl itmişiken mersûme kendü hissesini ahza adem-i kanâ'at birle tereke-i mürd-i mesfûrlardan iki mülk bağ ile sâir emlâk ü emvâl ü eşyâyı fuzûlî zabt ve bunlar dahi hisse-i irsiyyelerini mersûmeden taleb eyledüklerinde hilâf-ı şer'-i şerîf virmeğe te'allül ü muhâlefet..." BOA 16/12, "...senesinde mürd oldukda...mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd mülk menzil ve mülk bağ ve bağçe ile sâir emvâl ü eşyâsı...intikâl itmişiken mesfûrlar kendü hisselerini ahza adem-i kanâ'at birle zıkr olınan emlâk ü emvâl ü eşyâyı fuzûlî ve teğallûben zabt idüp..." BOA 16/28, "...fevt oldukda...mülk menzil ve mülk bağ ve bağçesiyle tereke vesâir emvâl ü eşyâsı...nâm hâtûna intikâl itmişiken mezbûre kendi hissesini ahza adem-i kanâ'at birle zıkr olınan emlâk ü emvâl ü eşyâyı hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî zabt itmeğe..." BOA 16/34, "...müteveffiyeye oldukda... dut bağçesi buna intikâl idüp âhardan bir dürlü dahl ü ta'arruz olınmak icâb itmez iken..." BOA 16/72, "...fevt oldukda nâhiye-i mezbûre toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd mülk baği ile tereke vesâir emvâl ü eşyâsı irs-i şer'le buna intikâl idüp âhardan bir dürlü dahl ü ta'arruz olınmak icâb itmez iken..." BOA 16/85, "...bostân arsasına mutasarrıfken fevt oldukda...bostân arsasına fuzûlî müdâhale..." BOA 16/195, "... müteveffiyeye oldukda karye-i mezbûrede vâkı' bir bâb mülk menzil ve eşyâ ve bağ ve bağçesi irs-i şer'le mezbûre Zeyneb'e intikâl idüp âhardan dahl olınmak icâb itmez iken..." BOA 16/294, "...hâlik oldukda Erdek kasabası toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu üç bin guruş kıymetlü bir kıt'a bağçesi... hilâf-ı şer'-i şerîf ve fuzûlî bey' u fûrûht ve mesfûr dahi bağçe-i merkûmeden mersûmların hisseleriyle bunun hissesini dahi mülk-i müşterikdür diyü zabt..." BOA 16/297, "...mürd oldukda karye-i mezbûre toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd bir bâb mülk menzil ve mülk bağ ve bağçesiyle tereke vesâir emvâl ü eşyâsı... fuzûlî zabt..." BOA 16/311, "... mülk bağ ve bağçeye iştirâken mutasarrıflar iken zevci mezbûr iki yüz yigirmi senesinde fevt oldukda... intikâl itmişiken ...bunun hissesini fuzûlî zabt ve mahsûlünü dahi ahz ile istihlâk idüp..." BOA 16/459, "...mülk baği irs-i şer'le bunlar ile üveği anaları Zafiro nâm nasrâniyyeye intikâl idüp... fuzûlî bey' ve mesfûr zimmi teğallûben zabt itmeğe..." BOA 16/488, "... hâlike oldukda...mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd mülk menzil ve mülk bağ ve bağçesiyle ve tereke vesâir emvâl ü eşyâsı irs-i şer'le bunlara intikâl idüp âhardan bir dürlü dâhil ü ta'arruz olınmak icâb itmez iken..." BOA 16/512, "...mürd oldukda nâhiye-i mezbûre toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd mülk menzil ve bağ ve bağçesiyle tereke vesâir emvâl ü eşyâsı irsen buna intikâl idüp..." BOA 16/576, "... müteveffiyeye oldukda kasaba-i mezbûra tâbi' Dereköyü(?) nâm karye toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd bir bâb mülk bağçesiyle bir bâb mülk baği irs-i şer'le intikâl idüp âhardan dahl olınmak icâb itmez..." BOA 16/664.

harcanmak üzere vakfettiği bağı fuzulî zabt eden şahısların teaddillerinin önlenmesine dair hüküm"⁴⁹⁵ ile ilgili tasnif"⁴⁹⁶:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	40	82	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Üsküdar -Kartal	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Haz 1805

“Bağ, bahçe ve bostana müdahale" konusunda 11 hüküm"⁴⁹⁷ daha bulunmaktadır.

"Midye nahiyesine tabi Samako köyünde avarız vergisi alınacak yeri olmayan şahıstan avarız vergisi talebinde bulunan köy ahalisi ile söz konusu şahıs arasındaki ihtilafın giderilmesine dair hüküm"⁴⁹⁸ ile ilgili tasnif"⁴⁹⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	42	89	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim	Belirtilmemiş	May. 1805

⁴⁹⁵ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s. 187.

⁴⁹⁶ "... vakf-ı merkūmenün bağları olup mahsūlâtı dahi bi gayr-ı [hakkın] istihlāk eyledüklerini ikrâr u i'tirâf eyledüklerinde..." BOA 16/82.

⁴⁹⁷ "... mülk menzil ve mülk bağ ve bağçe ve emlak ü emvâl ü eşyasını...âhardan dahl olunmak icâb itmez iken... fuzûlî ve teğallūben zabt idüp gadr eyledüklerin..." BOA 16/87, "... bağını tescil-i şer' ve teslîm ile'l-mütevellî birle vakf eyledükde...berü hilâf-ı şer'-i şerîfe ve muğâyir-i vakfiyye fuzûlî müdâhale ve zabt u tasarrufına mümâna'at ve teğallūben zabt...", "...mülk menzil ve mülk bağ ve bağçesiyle emvâl ü eşyasını zabt itmek istedikde âhardan bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre sâkinlerinden ecânibden ma'lûmu'l-ism kimesneler [zikr] olunan emlak ü emvâl ü eşyâya hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî müdâhale ve zabtuna..." BOA 16/112, BOA 16/121, "... mülk bağında âharun alâka ve medhali olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken...bağun arsası bundan yigirmi sene mukaddem benüm idi diyü menzil ve bağ-ı mezkûrları fuzûlî ve teğallūben zabt..." BOA 16/140, "...bağçesine âhardan bir vechile dahl olunmak ictizâ itmez iken...bağçe-i mezkûra hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî müdâhale ve gadr irâdesinde..." BOA 16/157, "... bağ-ı mahdûd-ı mezkûre müstakilleten zabt ve ke'l-evvel mülkine idhâl eyledükden sonra..." BOA 16/275, "... mülk menzil ve mülk bağ ve mülk arsa ile ma'lûmu'l-mikdâr eşyasın...bey'-i bāt-ı kat'î ile bâ hüccet-i şer'iyye bey' u teslîm... sana bey'ini tutmazuz yedünden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı şer'-i şerîf ve muğâyir-i hüccet-i şer'iyye fuzûlî müdâhale..." BOA 16/278, "... bağını hâlik-i mesfûra hibe itmeğle bağ-ı mahdûd-ı mezkûrdan tereke-i hâlik-i mesfûrdan olmak üzre hisselerimüze isâbet ideni taleb ve da'vâ ve alıvrılması murâdımızdur..." BOA 16/312, "... mülk bağında âharun alâka ve medhali olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmeyüp... fuzûlî zabt ve beş yüz gurusluk mahsûlini ahz ile istihlāk..." BOA 16/379, "... mülk bağında âharun alâka ve medhali olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmeyüp... fuzûlî zabt ve beş yüz gurusluk muhsûlini ahz ile istihlāk eyledüklerinden..." BOA 16/384, "... mülk menzil ve mülk bağçesinde âharun alâka [ve] medhali olmayup bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken... fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğün..." BOA 16/503.

⁴⁹⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.190.

⁴⁹⁹ "... hâne-i avârıza bağlu tekâlîf alınmak icâb ider kadîmî re'âyâ emlak ve yirleri olmayup tekâlîf talebiyle te'addî olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîleri zuhûr ve evâmîr-i şerîfemle üzerimize vâride olan tekâlîfden sen dahi bizümle ma'an hisse vir diyü hilâf-ı kânûn tekâlîf mutâlebesiyle te'addîden..." BOA 16/89.

"Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili" konusunda 7 hüküm⁵⁰⁰ daha bulunmaktadır.

"Edirne kazasına tabi Kavaklı köyü ahalisi iken Silivri nahiyesine tabi Gelevri köyüne nakil ve iskan olunan şahıslara, Kavaklı köyü sipahisinin tekrar nakil ve iskan talebiyle teaddisinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁰¹ ile ilgili tasnif⁵⁰²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	46	100	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Sipahi	Gayrimüslim -Zimmi	Belirtilmemiş	May. 1805

"Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü" konusunda 2 hüküm⁵⁰³ daha bulunmaktadır.

"Sultan Bayezit evkafına ait Silivri nahiyesine tabi Bigados ve Fethi/ Tezkireci köyleri hududu dahilinde vakıf adına vergileri alınan yerlere, Sultan Mehmet vakfına ait Silivri merkezinin arazisine dahil olduğu iddiasıyla müdahale eden vakıf voyvodasının müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁰⁴ ile ilgili tasnif⁵⁰⁵:

⁵⁰⁰ "... öşr ü resm virenlerden resm-i otlak mutâlebesi hilâf-ı kânûn iken sipâhî-i mezkûr otlak hakkı mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn te'addiden..." BOA 16/149, "... kadîmî mer'â yirlerinden resm alınmak hilâf-ı kânûn iken...aldığımız akçe bizüm olmuş olur diyü hilâf-ı şer'-i şerîf akçe mutâlebesiyle te'addiden..." BOA 16/265, "... karye-i merkûme ahâlîleri zuhûr ve bâ emr-i âlî üzerimize vâride olan tekâlifden sen dahi bizümle ma'an hisse vir diyü hilâf-ı kânûn tekâlif mutâlebesiyle te'addiden..." BOA 16/421, "...öşr ü resm gibi nesne virenlerden otlak resmi mutâlebe olunmak hilâf-ı [kânûn] iken karye-i merkûme sipâhîsi zuhûr ve sizün mutasarrıf olduğunuz koyunlarınızdan otlak resmi alur[um] diyü hilâf-ı kânûn te'addî eylediğin bildürüp sipâhî-i merkûmun hilâf-ı kânûn otlak resmi mutâlebesiyle te'addîsi..." BOA 16/454, "... bağçelerinde hâsıl olan meyvelerini pazara götürüp bey' u intifâ' itmezler iken kasaba-i mezbûre zâbiti olan (boş) nâm kimesne zuhûr [ve] bana öşr viriniz diyü öşr mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn te'addî..." BOA 16/533, "... tekâlif alınmak icâb ider kadîmî re'âyâ emlak ve yirleri olmayup tekâlif mutâlebesiyle te'addî olunmak icâb itmez iken... sen dahi bizümle ma'an hisse vir diyü hisse-i tekâlif talebiyle te'addî vü rencîde..." BOA 16/593, "... ehl-i orf tâifesi ziyâde âdem ve atlu ile gelüp bunların evleri üzerlerine konup müft ü meccânen yem ve yemek ve koyun ve kuzı ve tavuk ve yumurta ve bunun emsâli me'kûlât aldıklarından..." BOA 16/659.

⁵⁰¹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.192.

⁵⁰² "... karyesine iskân iderüz diyü iskân teklîfiyle hilâf-ı kânûn te'addî vü rencîdeden hâlî olmadukların bildürüp re'âyâ-i merkûmlar oturdukları yirlerde üzerlerine edâsı lâzım gelen resm-i ispençelerin...kadîmî karyeleri sipâhîlerine edâ eyledükden sonra iskân teklîfiyle hilâf-ı kânûn te'addî..." BOA 16/100

⁵⁰³ "... karyeleri zâbiti olan (boş) nâm kimesneye edâda kusûrları olmayup iskân teklîfiyle te'addî olunmaları icâb itmez iken zâbit-i mezkûr siz benüm defterlü re'âyâm olmanız ile kadîmî karyelerinizde iskân itdürürüm diyü hilâf-ı kânûn iskân teklîfiyle te'addî..." BOA 16/188, "... iskân teklîfiyle te'addî olunmaları icâb itmez iken zâbit-i mezkûr siz benüm defterlü re'âyâm olmanız ile kadîmî karyelerinizde iskân itdürürüm diyü hilâf-ı kânûn iskân teklîfiyle te'addî vü rencîdeden..." BOA 16/207.

⁵⁰⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.195.

⁵⁰⁵ "... öşr ü resmi cânib-i vakf-ı merhûm-ı müşârun ileyhden ahz ü kabz olinagelen yirleriyle zabt murâd eyledükde müdâhale olunmak icâb itmez iken..." BOA 16/116.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	54	116	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü -Seyyid	Yöneten -Voyvoda	Müslüman	Müslüman	Tem. 1805

"Vakıfların vergi gelirlerine müdahale" konusunda 1 hüküm⁵⁰⁶ daha bulunmaktadır.

"Kandıra nahiyesine tabi Yağızgil(?) köyünü iltizama alan mültezime tahsili gereken vergileri ödemede zorluk çıkaran ahalinin muhalefetlerinin önlenmesine ve zimmetlerinde kalan alacakların tahsiline dair hüküm"⁵⁰⁷ ile ilgili tasnif⁵⁰⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	64	139	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Üsküdar -Kandıra	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1805

"Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili" konusunda 14 hüküm⁵⁰⁹ daha bulunmaktadır.

⁵⁰⁶ "...öşr ü resmleri taraf-ı vakfdan alınagelen yirleriyle...vâkı' olan mahsûlât ve rûsûmâtın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde...nâm kimesne hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 16/416.

⁵⁰⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.206.

⁵⁰⁸ "...mahsûlât ve rûsûmâtın kânûn u defter mücebince ahz ü kabz murâd eyledükde karye-i merkûme ahâlî ve re'âyâları hâsılât-ı merkûmeyi a'yânlarına istinâden gâh edâda [muhâlefet] ve gâh nısfî mikdârı nesne teklîf iderek virmeyüp..." BOA 16/139.

⁵⁰⁹ "... öşrlerin taleb ve ahz ü kabz itmek murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken ashâbı olanlar hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn virmekde te'allül ü muhâlefet..." BOA 16/145, "... te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken mesfûrlar hilâf-ı kânûn hisse-i tekâliflerin edâda te'allül ü muhâlefet..." BOA 16/167, "... mezbûre mahsûl ü rûsûmı tevvecüh idenlerden ma'rifet-i şer'le tahsîl ve tarafından kabzına me'mûra alıvirilmek bâbında..." BOA 16/176, "... otlak rûsûmların virmedüklerinden..." BOA 16/212, "...öşrlerin vesâir hukûk u rûsûmların kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde hilâf-ı defter-i hâkânî te'allül eyledüklerin..." BOA 16/305, "...kışlak ve yaylak rûsûmında ahâlî-i karyenün ve âharun alâkası olmayup cümle rûsûm sâhib-i arzun iken biz kışlak resmimüzi virmeyüz ahâlî ve re'âyâya virürüz diyü kânûna muhâlif te'allül ve gadr..." BOA 16/319, "...hilâf-ı kânûn dürlü illet-i bihûde îrâdı ve re'âyâya virürüz diyü kânûna muhâlif te'allül ve gadr..." BOA 16/319, "...hilâf-ı kânûn dürlü illet-i bihûde îrâdı ve re'âyâya virürüz diyü kânûna muhâlif te'allül ve gadr..." BOA 16/319, "...öşrlerini virmekde te'allül ve muhâlefet ve cânib-i vakfun hâsılâtının küllî kesrine..." BOA 16/412, "...sekizde bir öşr ile sâlâriyye cânib-i vakf için taleb ve almak murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken mesfûr hilâf-ı kânûn edâsında te'allül ve muhâlefet..." BOA 16/478, "...öşr virmeyüz maktû' virürüz diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn öşrleri edâsında te'allül ü muhâlefet ve tımarı hâsılâtının küllî kesr ü noksânına..." BOA 16/541, "...çiftlik ashâbı olan ma'lûmu'l-ism kimesneler hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini edâda te'allül ve muhâlefet üzre oldukların bildürüp..." BOA 16/550, "...mahsûlât ve rûsûmât kânûn u defter mücebince zabt ve kabz itdürülüp âhardan ferd-i vâhidi muğâyir-i temessük dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında..." BOA 16/580, "...üzzerlerine alâ vechi't-ta'dîl tarh ve tevzî'

“Kandıra nahiyesine tabi Sinanoğlu çiftliği köyünü iltizama alan mültezimin tahsili gereken vergilerin tahsiline müdahale eden Kaymas nahiyesinde ayanlık iddiasında bulunan şahsın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁵¹⁰ ile ilgili tasnif⁵¹¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
16	77	159	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Üsküdar -Kandıra	Yönetilen -Mültezim	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Eki. 1805

“Mültezimin vergi tahsiline müdahale” konusunda “ 5 hüküm”⁵¹² daha bulunmaktadır.

E. 17 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

“Üsküdar’a tabi Bulgurlu ve Ören köyü arasındaki Hüdai vakfına ait araziye Kurt Paşa çiftliği arazisi olduğu iddiasıyla el koyan şahısların müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁵¹³ ile ilgili tasnif⁵¹⁴:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
17	5	3	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar	YOK	YOK	YOK	YOK	Eyl. 1809

olunan tekâlifden hisselerini edâdan imtinâ ile...” BOA 16/658, “...hâsıl olan üzümlerinden öşr vermeyüz maktû virürüz diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn emr-i edâda te’allül ü muhâlefet ve ol vechile gedik tımarı hâsılâtunun küllî kesr ü noksân terettübüne...” BOA 16/665, “...otlak resmlerin virmedüklerinden mâ’adâ Tatarlu(?) nâm-ı diğer Muslu karyesi zirâ’atından hâli olmağla otlaklık vechile bizüm tasarrufumuzdadur biz zabt ve âhara ilzâm ve akçesini alup umûrımıza sarf iderüz diyü karye-i mezbûreyi külliyyen fuzûlî otlaklık vechile zabt birle gadr...” BOA 16/715.

⁵¹⁰ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.216.

⁵¹¹ “...iltizâmen zabt ve vâkı’ olan mahsûlât ve rûsûmun kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürüp a’yân-ı merkûmî hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn ve temessûke muhâlif zabt...” BOA 16/159

⁵¹² “... mültezimi merkûma sene-i mezbûra mahsûben zabt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûmından berâtı yazusına göre hissesine isâbet iden mahsûl ü rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp ecânibden olan kesânî hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn bir dürlü dahl ü ta’arruz itdürilmeyüp men’ u def’ olunmak...” BOA 16/245, “...mültezimi mezkûra zabt ve vâkı’ olan mahsûl ü rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp ecânibden olan kimesneleri hilâf-ı defter-i hâkânî ve münâfi-i temessük...” BOA 16/261, “...iltizâmında olmağla kurâ-i mezbûre...hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 16/455, “...mültezimi... senesine mahsûben zabt ve vâkı’ olan mahsûlât ve rûsûmâtından berâtı yazusına göre hissesine isâbet ideni kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba’zı kimesneler hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 16/475, “...

⁵¹³ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.355.

⁵¹⁴ “...çiftliği arâzisindendür diyü mahall-i mezbûrun işbu mu’âyene olunan mahallini fuzûlî zabt ve...” BOA 17/3.

“Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” konusunda 18 hüküm⁵¹⁵ daha bulunmaktadır.

“Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi Uskumru, Tarabya, Saruyar köyü ile Sultan Mehmet evkafı köylerinden Yeniköy ahalilerinin eskiden beri birlikte istifade ettiği dağdan Uskumru köyü ahalisinin istifadesine mani olan diğer köy ahalilerinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁵¹⁶ ile ilgili tasnif⁵¹⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
17	12	21	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb.	Haslar	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Oca. 1810

“Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, vb. müdahale” konusunda 7 hüküm⁵¹⁸ daha bulunmaktadır.

⁵¹⁵ “...tarlalarını beher sene zabt u zirâ’at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp dahl olunmak icâb itmeyüp...bize dahi hisse intikâl ider yedinüzden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/4, “...tapulu ve temessükli mutasarrıf olduğu yirlerini beher sene zabt u zirâ’at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan ba’zı kimesneler zabt u zirâ’ate hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/11, “...tarlalarında âharun alâkası yoğiken karye-i mezbûre zâbiti Selîm nâm kimesne benden dahi temessük al diyü bu sene-i mübârekede fuzûlî zabt idüp...” BOA 17/12, “...mürd oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı vesâir tapu ashâbından kimesnesi kalmayup tasarrufunda olan dört kıt’a tarlaları... tapuya me’zûn vekil temessükidür biz senden sonra bâ temessük alduk diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/112, “...mahsûlâtını fuzûlî ahz ü istihlâk eyledüklerinden başka zıkr olınan emlâk ü arâzî ve eşyâsını fûrûht eylemesi husûsına müdâhele birle te’addî vü rencîdeden...” BOA 17/153, “...mülk menzil ve arâzîyi hilâf-ı şer’-i şerîf fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp...” BOA 17/157, “...sana ferâğuma nâdim oldum yedünden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/179, “...tarlalarda biz dahi hayvânâtlarımızı ra’y itdürürüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/189, “...resmi-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken müteveffâ-yı mezbûrun babasının... ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eyledüklerin...” BOA 17/230, “...çiftlik-i mezbûr arâzisinde benüm ceddüm Süleymân Ağa vakfı vardır diyü hilâf-ı şer’ ve kânûn fuzûlî müdâhele vü te’addîden...” BOA 17/245, “...tarlalarını beher sene zabt u zirâ’at öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken... tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp...” BOA 17/258, “...çiftlik-i mezkûr arâzisine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/278, “...çiftlik-i mezkûre arâzisine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele ve ta’arruzdan...” BOA 17/285, “... çiftliği arâzîsinden ba’zı yirleri...zirâ’at itmeyüp dinlendirmeğe muhtâc olan senede karye-i mezbûr mültezimi olan kimesne ol yirleri çobân tâifesine otlaklığa virirüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/290, “... fevt oldukda ol yirler ve çayırlar bi hasebî’l-kânûn meccânen bunlara intikâl idüp ...tarla ve çayırlara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/300, “...ma’lûmetü’l-hudûd iki kıt’a tarlalarında ...hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele ve teğallûben zabt idüp...” BOA 17/316, “...tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî ve teğallûben...” BOA 17/360, “...zirâ’at orman yirlerinin...hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele ve te’addîden...” BOA 17/372.

⁵¹⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), s.358.

⁵¹⁷ “... cîbâl-i mübâhadan kadîmü’l-eyyâmdan berü mezkûr Uskumrı karyesi ahâlîleri zıkr olınan karyeler ahâlîleri ma’an ve herkes odun vesâir kerâstesin kat’ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken...” BOA 17/21.

⁵¹⁸ “... çiftliği mer’asında âharun alâkası yoğiken karye-i mezbûre ahâlîleri ol mer’a yirlerini çoban tâifesine ücret ile virirüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhele...” BOA 17/47, “...çayır ve kadîmî mer’a yirlerine hilâf-ı şer’ ve kânûn fuzûlî müdâhele...” BOA 17/80, “çayır ve arâzîye dahl ü ta’arruz fuzûlî olduğu

“Kandırı nahiyesine tabi gedik tımar köylerinden Saruhlar köyü mülteziminin vergi gelirlerine müdahale hususunun ilgili kadılıkta görülmesine dair hüküm” ile ilgili tasnif⁵¹⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
17	35	78	Mültezimin vergisine veya vergi tahsiline müdahale	Üsküdar -Kandıra	Yöneten -Müstahfiz	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Nis. 1810

“Mültezimin vergisine veya vergi tahsiline müdahale” konusunda 3 hüküm⁵²⁰ daha bulunmaktadır.

“Sultan Selim evkafından Gebze nahiyesine tabi Herkedon/ Kadı köyünde ziraat ettikleri yerlerden bağ yeri olduğu iddiasıyla oşür yerine maktu vergi vermek isteyen şahısların muhalefetlerinin önlenmesine dair hüküm”⁵²¹ ile ilgili tasnif⁵²²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
17	73	154	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili	Üsküdar -Gebze	Yöneten -Vakıf Mütevellisi	Yönetilen -Köylü -Çiftçi	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1810

zâhir olmağla mûmâ ileyhün yedinde olan vakf temessüki mücebince zabt u tasarrufına âhardan bilâ sened dahl ü ta'arruz olunmamak..." BOA 17/156, "... mer'a yirlerinde ra'y olduğunu istemezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 17/158, "... mer'a kadîmden berü karye-i merkûme ahâlîlerinün koyun vesâir davarları ra'y olup otundan ve suyından intifâ' idegeldükleri mahsûs ve müstakill mer'aları olup çiftlik-i mezbûr tarafından vechen mine'l-vücûh müdâhale..." BOA 17/199, "... karyemüz ahâlîsinün koyun vesâir hayvânâtına mahsûs kadîmî mer'a yirlerindendür diyü müşârün ileyhânun çiftliği hayvânâtına mahsûs mer'asına hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 17/220, "... mer'adan karye-i mezbûre ahâlîsinün hayvânâtların ihrâc ve âhar karye ahâlîsine fûrûht iderüm ve cibâl-i mübâhadan hark eylediğünüz kömürün dahi nısfını vakf için alurum diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 17/247.

⁵¹⁹ "... bâ temessük mültezimi Abdullâh nâm kimesne zabt ve hizmeti mukâbelesinde müstahıkk olduğu mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz itmek murâd eyledükde dahl olunmak iktizâ itmez iken... nâm kimesne hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale..." BOA 17/78.

⁵²⁰ "... vâkı' olan mahsûl ü rûsûmı kânûn u defter mücebince ahz murâd eyledükde müdâhale olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhele..." BOA 17/106, "...ilzâm ve ol dahi iltizâm ve kabûl ve bedel-i ma'lûmeyi temâmen cânib-i vakfa edâ ve teslîm itmeğle...mahsûl ü rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp âhardan hiç ferdi muğâyir-i temessük dahl ü ta'arruz itdürilmemek..." BOA 17/123, "... mültezim-i merkûma zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rûsûm kânûn u defter mücebince ahz ü kabz itdürilüp âhardan hiç ferdi hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i temessük dahl ü ta'arruz itdürilmemek..." BOA 17/369.

⁵²¹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 6(1801-1805), s.371.

⁵²² "... zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden kânûn üzre sekizde bir oşr ile sâlâriyyelerini taleb ve cânib-i vakf için ahz ü kabz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken zürâ' tâifesinden ba'zıları zirâ'at eylediğimiz yerler bağ yiridür mukâta'a virürüz ve gâh bağ yapmak için taraf-ı vakfdan temessük ahz eyledük diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve münâfî-i kânûn te'allül ü muhâlefet...." BOA 17/154.

“Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili” konusunda 9 hüküm⁵²³ daha bulunmaktadır.

F.18 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Terkos kasabasına tabi İkitelli köyünde şahsın köy merasında hayvanlarını otlatmasına mani olan köy ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵²⁴ ile ilgili tasnif⁵²⁵:

⁵²³ "...terekelerinden kânûn üzre sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini talep ve cânib-i vakf için ahz ü kabz murâd eyledükde... zirâ'at eylediğimiz yirler bâğ yiridür mukâta'a virürüz ve kâh bâğ yapmak için taraf-ı vakfdan temessük ahz eyledük diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve münâfi-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 17/159, "öşr mahsûlini...ba'zıları biz öşr vermeyüz maktû' virirüz diyü öşrleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 17/206, "... ba'zıları bizler müslim ve sâdâtdan olmamızla zimmî re'âyâ tâifesi misillü terekemizden sekizde bir öşr ile sâlâriyye vermezüz onda bir virirüz diyü hilâf-ı kânûn onda bir teklîfi ile te'allül ü muhâlefet..." BOA 17/250, "... sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerinden talep ve cânib-i vakf-ı şerîf için ahz ü kabz itmek murâd eyledükde te'allül ü muhalafet olunmak icâb itmez iken zürrâ' tâifesi hilâf-ı defter-i hâkânî ve münâfi-i kânûn..." BOA 17/270, "... öşrin edâda te'allül ü muhâlefet üzre oldığın bildürüp kânûn üzre amel olup mesfûrî hilâf-ı defter-i hâkânî ve münâfi-i kânûn..." BOA 17/271, "...sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini...ba'zıları zirâ'at eylediğimiz yirler bâğ yeridür mukâta'a virirüz ve gâh bâğ yapmak için taraf-ı vakfdan temessük ahz eyledük diyü hilâf-ı defter-i hâkânî..." BOA 17/295, "... a'sâr vesâir hukûk u rûsûmların cânib-i vakf için kânûn u defter mücebine ahz ü kabz itmek murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak iktizâ itmez iken kurâ-i merkûme re'âyâsı hilâf-ı kânûn..." BOA 17/320, "... öşrlerini talep ve vakf-ı şerîf-i mezbûr için ahz ü kabz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken bâğât ashâbı olanlar maktû' teklîfiyle hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 17/338, "... sekizde bir öş ile sâlâriyye vermeyüz onda bir virirüz diyü hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet birle vakf-ı şerîf hâsılâtının küllî kesr ü noksân terettübüne bâ'is ü bâdî oldukların bildürüp..." BOA 17/342.

⁵²⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, s.191.

⁵²⁵ "...mer'asında ne mikdâr hayvânâtı yüriyügelmiş ise ol mikdâr hayvânâtı hâsıl olan olan döllerleriyle ol mer'a yirlerinde yürüdüp otundan ve suyundan intifâ' idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken bu esnâda karye-i mezbûre ahâlîsi zuhûr birle senün hayvânâtını ol mer'a yirlerinde ra'y itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/27, "... mer'asında ne mikdâr koyun ve keçisi...ol mer'a yirler[ün]de senün hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü te'addiden hâlî olmadukların bildirüp merkûmların hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm ol vechile zâhir olan müdâhale vü te'addilerin..." BOA 18/33, "... mer'a-yı mezkûrda hilâf-ı kânûn ra'y itdürüp ol vechile bunların hayvânâtının zarûret ü muzâyakalarına bâdî oldığın inhâ ve kânûn üzre amel olup ol mer'a yirlerinde kadîmîsi üzre merkûmun çiftliği hayvânâtıyla bunların hayvânâtı..." BOA 18/36, "... kimesneler ol cibâl-i mübâha bizüm korumuzdur size odun kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/39, "... hayvânâtını ol mer'a yirlerinde ra'y itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/54, "... mer'a yirlerinde kadîmden berü ra'y olup otundan ve suyundan intifâ' idegelüp âhardan dahl ü ta'arruz olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîsi ol mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...BOA 18/77, "...mer'a yirlerinde ra'y olup otundan ve suyundan intifâ' idegelmiş iken karye-i mezbûre ahâlîsi çiftlik-i mezbûr hayvânâtına mahsûs kadîmî mer'a yirlerinde senün hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/113, "... ehl-i örf tâifesinden ba'zı kimesneler zuhûr ve ol cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/134, "... mer'a yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûr sâkinlerinden ma'lûmu'l-esâmi kimesneler sizün ol mer'a yirlerinde hayvânâtınızı ray' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/151, "...cibâl-i mübâhadan bu vesâir ahâlî-i karye ve herkes odun vesâir kerâste kat' idegelüp dahl olunmak

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
18	14	27	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Terkos	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	May. 1812

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile ilgili 11 hüküm⁵²⁶ daha bulunmaktadır.

"Kartal nahiyesine tabi Heybeliada'da şahsın tasarrufunda bulunan yerlere füzuli müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵²⁷ ile ilgili tasnif⁵²⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
18	25	49	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Kartal	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Gayrimüslim -Zimmi	Gayrimüslim -Zimmi	Tem. 1812

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" ile ilgili 9 hüküm daha bulunmaktadır⁵²⁹.

icâb itmez iken bu esnâda karye-i mezbûre ahâlîsinden ba'zıları biz senün cibâl-i mübâhadan odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/176, "... mer'a yirlerinde ray' olup otundan ve suyından intifâ' idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûra tâbi' Canini(?) karyesi ahâlîsinden ma'lûmu'l-esâmî kimesneler çiftlik-i mezbûr hayvânâtına mahsûs kadîmî mer'a yirler[in]de senün hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhele..." BOA 18/180, "...cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/443.

⁵²⁶ "... mer'a yirler[ün]de senün hayvânâtını ra'y itdirmezüz diyü te'addîden hâlî olmadukların bildirüp merkûmların hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm ol vechile zâhir olan müdâhale..." BOA 18/33, "... mer'a-yı mezkûrî çoban tâifesine icâr birle âharun hayvânâtını getirüp mer'a-yı mezkûrda hilâf-ı kânûn ra'y itdürüp..." BOA 18/36, "...ol cibâl-i mübâha bizüm korumuzdur size odun kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhele..." BOA 18/39, "... mer'a yirlerinde ra'y itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/54, "... mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/77, "... mer'a yirlerinde senün hayvânâtını ra'y itdirmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/113, "... cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/134, "... mer'a yirlerinde hayvânâtınuzı ray' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhele..." BOA 18/151, "... cibâl-i mübâhadan odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/176, "... mer'a yirler[in]de senün hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhele..." BOA 18/180, "... cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 18/443.

⁵²⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), s. 199.

⁵²⁸ "...ma'lûmetü'l-hudûd yirlerini beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ada-i mezbûr mütemekkinlerinden Aleksan vesâir ma'lûmu'l-ism zimmîler birbirleriyle yekdil olarak ol yirlere hilâf-ı kânun fuzûlî müdâhele..." BOA 18/49.

"Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi Angorya köyünde çiftlik tasarruf eden kişi ile diğer çiftçilerin üzerlerine edası lazım gelen öşür ve diğer vergi konusundaki muhalefetlerinin giderilerek kanun üzere vergilerini ödemelerine dair hüküm"⁵³⁰ ile ilgili tasnif⁵³¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
18	48	89	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili	Haslar	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müşüman	Eyl. 1812

"Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili" konusunda 7 hüküm⁵³² daha bulunmaktadır.

⁵²⁹ "...ma'lûmetü'l-hudûd bir kıt'a tarlasına âhardan bir dürlü dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre sipâhîsi olan Hâcî Mehmed nâm kimesne zikr olunan mülk harmen arsasıyla ol yirleri hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî zabt..." BOA 18/59, "... zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken... hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/128, "... tarlalarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre sâkinlerinden Kabaklı İbrâhîm dimeğle meşhûr kimesne zikr olunan tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 18/332, "...ber müceb-i defter-i hâkânî taraf-ı vakfdan zabt ve vâkı' olan mahsûl ü rûsûmî kânûn u defter mücebince ahz ü kabz olunur iken Elvân Beğ ve Sinân Beğ vakfları taraflarından hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale..." BOA 18/379, "...zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldiği ma'lûmetü'l-hudûd tarlada âharun alâkası yoğiken zikr olunan tarlaları...senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 18/400, "...ma'lûmetü'l-hudûd çiftliği arâzisini beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler ol yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/409, "...tarlaları beher sene tarafından zabt u zirâ'at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olınagelüp...kimesneler iki yüz yigirmi beş senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 18/411, "... mârrü'z-zikr tarlaları iki yüz yigirmi yedi senesinden hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 18/416, "... ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarında... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp kânûn üzere amel olunup merkûmun hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt eylediği..." BOA 18/420.

⁵³⁰ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), s. 206.

⁵³¹ "... öşr ve sâlâriyyeleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet ve vakf-ı şerîf hâsılâtının küllî kesr ü noksân terettübüne bâ'is ü bâdî..." BOA 18/89.

⁵³² "... sekizde bir öşr ile sâlâriyye vormeyüz maktû' virirüz deyü maktû' teklîfiyle hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn öşr ve sâlâriyyeleri edâsında te'allül ü muhâlefet birle ol vechile ze'âmeti hâsılâtının kesr ü noksân terettübüne bâ'is ü bâdî..." BOA 18/124, "... hilâf-ı kânûn otlak resmlerin edâda te'allül ü muhâlefet üzere oldukların bildirüp kânûn üzere icâb iden otlak resmleri alıvrilüp hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet itdürilmemek..." BOA 18/131, "... sekizde bir öşr ile sâlâriyyesini talep ve cânib-i vakf için ahz ü kabz itmek murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken mesfûr noksân teklîfiyle hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 18/204, "...öşrlerini talep ve müşterekiyle ahz ü kabz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmeyüp karye-i mezbûreden defter-i hâkânîde mukâta'a dâir nesne tahrîr olunmamışiken zürrâ' tâifesinden ba'zıları maktû' virürüz diyü te'allül ü muhâlefet..." BOA 18/278, "... öşr yazılıp maktû'a dâir nesne tahrîr olunmuş değil iken zürrâ' tâifesinden ba'zıları biz öşr virmezüz maktû' virirüz diyü maktû' teklîfiyle hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 18/290, "...zirâ'at u hirâset idenler zirâ'atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerini harmen üzerinde müşârun ileyh vakfı voyvodası veyâhûd tarafından âdemi mevcûd bulunmadın hufyeten harmenlerin kaldırıp der anbâr idüp ba'dehû öşr nâmıyla cüz'î nesne teklîfiyle cânib-i vakf-ı müşârun ileyhe gadr dâ'yesinde oldukları beyânıyla..." BOA 18/383, "...sekizde bir öşr ile sâlâriyyeleri talep ve cânib-i vakf için

"Çatalca kasabasına tabi İlyas köyünde tapuya müstehak mirasçı bırakmadan ölen kişinin tasarruf ettiği yerlerin, aynı köyde yere ihtiyacı olan ve tapu resmi ile almak isteyen kişiye vermeyip Çaklar köyü sakinlerinden bir şahsa veren sahibi arzdan ve zilyed olan şahıstan alınması davasının görülmesine dair hüküm"⁵³³ ile ilgili tasnif⁵³⁴:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
18	49	92	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Haslar -Çatalca	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eki 1812

"Miri toprağın, salık ve kamışlığın mirasen intikali" ile ilgili 14 hüküm⁵³⁵ daha bulunmaktadır.

tarafından ahz ü kabz murâd olındukda te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken zürrâ' tâifesi noksân teklîfiyle öşr ve sâlâriyyeleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 18/427.

⁵³³ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), s. 207.

⁵³⁴ "...mürd oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı ve kız karındaşı ve babası ve anası ve müştereki kalmayı... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlib iken sâhib-i arz olan mezkûr buna virmeyüp ecânibden... zabt u zirâ'at itdürilmek bâbında..." BOA 18/92.

⁵³⁵ "...fevt oldukda oğlu kalmayıp tasarrufında olan...ol yirleri fuzûlî zabt idüp ol vechile gadr-i küllî eylediğin bildirüp..." BOA 18/55, "...fevt oldukda oğlu kalmayıp tasarrufında olan yirleri tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile... hissemi hîn-i tapuda almadığıma nâdim oldum ve gâh ol yirler derûnunda hüdayi nâbit eşcâr olmağla mülk gibi zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/93, "...arâzî-i mezkûreden bunun hissesini virmediğinden mâ'adâ müteveffîye-i mezbûrenün emlâki dahi mahlûlumdür diyü fuzûlî zabt idüp gadr oldığın..." BOA 18/96, "...müteveffâ-yı merkûmun ammîsi olmamla hakk-ı tapu benümdür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." 18/221, "... fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba er karındaşı kalmayıp... sâhib-i arzı olan kimesne buna virmeyüp âhar[a] virürüm diyü te'allül ü muhâlefet..." BOA 18/232, "... fevt oldukda...tarlaları...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlib iken sâhib-i arz olan kimesne buna virmeyüp âhara virürüm diyü muhâlefet ve gadr eylediğin bildürüp..." BOA 18/280, "... mürd olduklarında oğlu ve kızları kalmayıp karye-i mezbûre toprağında mutasarrıf oldukları ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlib iken sâhib-i arz olan kimesne buna virmeyüp âhara virürüm diyü mümâna'at ve gadr eylediğin..." BOA 18/282, "... fevtinden işbu sene-i mübâreke... hâsılâtı biz ahz iderüz diyü hilâf-ı kânûn ve fuzûlî müdâhale..." BOA 18/308, "...fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayıp karye-i merkûme toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd tarlası...hakk-ı tapu benümdür senün aldığına râzî olmam diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/314, "...fevt oldukda...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne buna virmeyüp ecânibden Boduroğlu Feyzullâh dimeğle ma'rûf kimesneye virüp gadr-i küllî eylediğin bildirüp..." BOA 18/376, "... fevt oldukda oğlu kalmayıp... mültezim-i sâbık mezbûr Osmân müteveffânun zevcesi mûmâ ileyhün zemânında vaz'-ı haml itmiş ise de mezkûr Mahmûd benüm zemânımda fevt olmağla ol yirleri ben virürüm diyü hilâf-ı kânûn..." BOA 18/384, "... fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayıp... resm-i tapu ile almağa tâlib iken sâhib-i arz buna virmeyüp tama'-ı hâmindan nâşî âhara virürüm diyü mümâna'at birle gadr dâ'iesinde..." BOA 18/396, "...fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayıp... yaylak ve kışlak yirlerini bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile almağa tâlib iken sâhib-i arz buna virmeyüp tama'-ı hâmindan nâşî âhara virürüm diyü mümâna'at birle gadr dâ'iesinde olduğın bildürüp..." BOA 18/397, "... fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayıp karye-i mezbûre toprağında vâkı' tasarrufında olan ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları...tarlaların hakk-ı tapusu benimdür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 18/412.

G. 19 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

“Yoros nahiyesine tabi Kılıçlı ve İshaklı köyünün ortak istifade ettiği dağdan Kılıçlı köyü ahalisinin istifadesine mani olan İshaklı köyünden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁵³⁶ ile ilgili tasnif⁵³⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	7	13	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Üsküdar -Yoros	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Oca. 1816

“Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale” ile ilgili 26 hüküm⁵³⁸ daha bulunmaktadır.

⁵³⁶ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 7(1805-1817), s.257.

⁵³⁷ "... resm-i koruya dâir nesne tahrîr olunmuş değil iken zıkr olunan İshaklı karyesi ahâlîsinden ba'zıları ol cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 19/13.

⁵³⁸ "...hâricden koyunlarıyla gelüp durup oturup otundan ve suyundan intifâ' idüp öşr ü resm gibi nesne virmeyen..." BOA 19/26, "...mer'a yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmeyüp...ba'zı kimesneler ol mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/50, "... ol mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 19/86, "... hâlî yirlerde hudâyî nâbit eşcâr olup cümle mahsûlî bunlara âid iken karye-i merkûme re'âyâsı hilâf-ı kânûn cümle mahsûlî ahz idüp..." BOA 19/111, "... çayıruları biçüp ve her sene on beş çit saman virüp ve yaylaklar binâ itmeleriyl...müdâhale olunmak icâb itmez iken... zulm ü te'addî olunmayup men' u def' olunmak üzre..." BOA 19/144, "... mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/173, "... hudâyî nâbit eşcârı olup cümle mahsûlî vakf-ı mezbûra âid iken karye-i merkûmede...çiftlik ashâbı olanlar hilâf-ı kânûn cümle mahsûlî ahz idüp vakf-ı mezbûr tarafına bir nesne virmeyüp ol vechile vakf-ı şerîf hâsılâtının kesrine bâ'is ü bâdî oldukların bildürüp..." BOA 19/282, "... ol mer'a yirleri benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur çiftliğüm hayvânâtını ra'y itdürürüm diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 19/317, "... mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/355, "... yaylak ve kışlak yirlerine hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/376, "...ol yir nîm çiftliğüm mer'asıdur diyerek hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/378, "... yaylak ve kışlak resmin sâhib-i arza edâ ve ol koruyı dahi kadîmisi üzre tasarruf ider iken vakf-ı mezbûrun kâtibi olan Hâcî İsmâ'îl senün yedinde olan temessük mütevellî-i vakf temessûki değildir mültezim temessûkidür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 19/392, "... cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdü[r]mem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 19/394, "... mer'a yirleriyeçün benüm çiftliğüm mer'asındandur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/417, "... mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/425, "... mer'a yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûmede çiftlik ashâbından ma'lûmu'l-ism kimesneler ol mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/440, "... mer'aları olmayup fî'l-vâkı' karyeteyn-i mezbûreteyn ahâlîsinün kadîmî koyun vesâir davarları ra'y olunup otundan ve suyundan intifâ' idegeldükleri mer'aları iken karye-i merkûme ahâlîsi ol mer'a yirlerine fuzûlî müdâhale..." BOA 19/445, "... mer'alarına dahl ü ta'arruz itmek üzre..." BOA 19/477, "... mer'a yirlerinde âharun alâkası olmayup ol çiftliğe mutasarrıf olanların hayvânları kadîminden ol mer'a yirlerinde ra'y olunup otundan ve suyunda intifâ' idegelüp dahl olunmak icâb itmeyüp ve bu makûle kadîmî mer'a yirleri alınup ve satılmak ve tapu ile virilüp sökilüp zirâ'at u hirâset olunmak hilâf-ı kânûn iken..." BOA 19/492, "... mer'a yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olmak icâb itmez iken mîrî mandıracıları ol mer'a yirlerini hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 19/493, "... mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/501, "... ve ol koruyı dahi kadîmisi üzre tasarruf ider iken vakf-ı mezbûrun kâtibi olan Hâcî İsmâ'îl senün yedinde olan temessük mütevellî-i vakf temessûki değildir mültezim temessûkidür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 19/502, "... mer'a yirleri bizüm çiftliğimiz hayvânâtına mahsûsdur sizün alâkanuz yokdur diyü hilâf-ı kânûn

“Büyükçekmece nahiyesine tabi Çakmaklı köyünde müşterek tasarruf ettikleri yerin hissedarlar arasında taksim edilmesini talep eden hissedarın talebine muhalefet eden diğer hissedarların muhalefetine önlenerek arazi taksim edilmeye müsait ise sahibi arz muvacehesinde taksimine, değil ise eski usulde tasarruf edilmesine dair hüküm”⁵³⁹ ile ilgili tasnif⁵⁴⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	12	31	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Haslar -Büyükçekmece	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müşüman	Şub. 1816

“Fazlullah el-kādî zaviyesi vakfı köylerinden Gebze nahiyesine tabi Pendik köyünde şahsın tasarrufunda iken tapuya mezun mültezim marifetiyle ferağ ettiği yerlere vakıf mütevellisinin bilgisi dışında ferağına izin verildiği gerekçesiyle müdahale eden mütevellinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁵⁴¹ ile ilgili tasnif⁵⁴²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	27	75	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Zimmi	Müslüman	Haz. 1816

“Tımar toprağın ferağ ve tefvizi” konusunu içeren 4 hüküm⁵⁴³ daha bulunmaktadır.

fuzûlî müdâhale...” BOA 19/507, "... mer'â yirlerine karye-i merkûmede vâkı' çiftlik ashâbından ma'lûmu'l-ism kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/515, "... mer'â yirleri alınup ve satılmak ve tapu ile virilüp ve sökülüp ve zirâ'at u hirâset olunmak hilâf-ı kânûn iken sâhib-i arz olan kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn...” BOA 19/516, "... çayır benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüme mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/525, "... mer'â yirleri benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/526.

⁵³⁹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 7(1805-1817), s. 260.

⁵⁴⁰ "...tarlalara karye-i mezbûre sâkinlerinden karındaşları Alî ve Tâhir nâm kimesneler ile müşâ' u müşterek mutasarrıflar olup lâkin ol yirler kâbil-i taksim olduğına binâen hissesini kânûn üzre sâhib-i arz muvâcehesinde tefrik ve taksim itmek murâd eyledükde..." BOA 19/31.

⁵⁴¹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 7(1805-1817), s.273.

⁵⁴² "... sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resm sâhib-i arza edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmeyüp...ferâğında benüm izn-i ma'rifetüm bulunmadı diyerek müdâhale vü te'addiden hâlî olmadığün bildirüp hilâf-ı kânûn ol vechile vâkı' olan müdâhale vü te'addisi..." BOA 19/75.

⁵⁴³ "... ferâğda benüm izn ü ma'rifetüm bulunmadı diyerek zikr olunan yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 19/122, "... mübârekede fevt oldukda oğulları karye-i mezbûre sükkânından Şâkir ve Alî nâm kimesne zuhûr birle babamuz müteveffâ-yı merkûmun ol emlâk ve arâziyi sana bey' u ferâğ eylediğini tutmazuz yedinden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı şer' ve kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/201, "...tarlaları babam mürd-i mesfûrun ferâğ eylediğini tutmam yedinden olup⁵⁴³ zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 19/32, "...fevt

“Büyükçekmece nahiyesine tabi Akçaburgos köyünde şahsın tasarrufunda bulunan çiftliği füzulî zabteden kişiden alınarak mutasarrıfına verilmesine dair hüküm”⁵⁴⁴ ile ilgili tasnif⁵⁴⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	32	88	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Midye	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü -Vakıf mütevellisi	Gayrimüslim -Zimmi	Müslüman	Tem. 1816

“Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” ile ilgili 29 hüküm⁵⁴⁶ daha bulunmaktadır.

oldukda oğulları karye-i mezbûre sâkinlerinden Şâkir ve Alî nâm kimesneler zuhûr babamuz müteveffâ-yı merkûmun ol emlâk ve arâzîyi sana bey’ u ferâğ eylediğini tutmazuz yedinden alup zabt iderüz diyü fuzûlî müdâhale...” BOA 19/377.

⁵⁴⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), s. 277.

⁵⁴⁵ "... çiftliği arâzîsi beher sene tarafından zabt u zirâ’at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olnagelüp âhardan dahl olınmak icâb itmez iken...zıkr olınan arâzîyi fuzûlî zabt..." BOA 19/88.

⁵⁴⁶ "... çiftliği arâzîsi beher sene tarafından zabt u zirâ’at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olnagelüp âhardan dahl olınmak icâb itmez iken... fuzûlî zabt u zirâ’at itmeğle..." BOA 19/106, "...fevt oldukda... resm-i tapu ile almağa...sâhib-i arz ile müttefik zıkr olınan tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 19/110, "...âhib-i arz ile yekdül olarak hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildirüp..." BOA 19/147, "...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan alup zabt u zirâ’at murâd eyledükde âhardan dahl olınmak icâb itmez iken ecânibden karye-i mezbûre sâkinlerinden ma’lûmu’l-ism kimesneler ol yirleri zabt dâ’iyesiyle hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/190, "...fevt oldukda oğlı ve kızı kalmayup zıkr olınan tarlalardan...sâhib-i arzdan temessük ahzıyla ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 19/196, "...tarlası beher sene tarafından zabt u zirâ’at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olnagelüp âhardan dahl olınmak icâb itmez iken...tarlayı zabt dâ’iyesiyle hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/199, "... hilâf-ı kânûn fuzûlî ahz idüp ol vechile mukâta’a-i mezbûre hâsılâtının..." BOA 19/212, "... karyesi arâzîsindendür diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale olındığı vâkı’ ise men’ u def’..." BOA 19/219, "...oldığı tarlalarını dahi beher sene zabt u zirâ’at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp âharun alâkası olmayup dahl olınmak icâb itmez iken karye-i merkûme mütemekkinlerinden ma’lûmu’l-ism zimmîler zuhûr birle mârrü’z-zıkr emlâk ve arâzîyi bize bey’ u ferâğ eyle diyü hilâf-ı şer’ u kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/225, "... nâm kimesneler zıkr olınan tarlalar ile babası müteveffâ-yı merkûmdan muntakıl mâlik olduğu beş bin guruslukdan mütecâviz emvâl ve eşyasını hilâf-ı şer’ u kânûn fuzûlî zabt itmeleriyle..." BOA 19/233, "...tarlalarına âhardan dahl olınmak icâb itmeyüp ve on sene mürûr iden arâzî da’vâsının istimâ’ı memnû’ iken...tarlalar sinîn-i mezbûredahl mukaddem benüm idi diyerek iddi’â ve her gelen hükkâm ve zâbitâna ıstikâ birle müdâhale ve te’addiden..." BOA 19/267, "...tarlasını beher sene zabt u zirâ’at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olınmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Karakülâh oğlı Emrullâh dimeğle arîf kimesne zuhûr birle mârrü’l-beyân tarla babam Ahmed nâm kimesneden bana intikâl eyledi diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/271, "... tarla-yı mezkûra hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/314, "...tarlaları babam mürd-i mesfûrun ferâğ eylediğini tutmam yedinden olup⁵⁴⁶ zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/329, "...fevt oldukda oğulları karye-i mezbûre sâkinlerinden Şâkir ve Alî nâm kimesneler zuhûr babamuz müteveffâ-yı merkûmun ol emlâk ve arâzîyi sana bey’ u ferâğ eylediğini tutmazuz yedinden alup zabt iderüz diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 19/377, "...oğlum müteveffâ-yı mezbûrun hissesi tapu ile bana intikâl ider diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp ol vechile gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 19/400, "... hudûd tarlalarını beher sene zabt u zirâ’at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp dahl olınmak icâb itmez iken sâhib-i arz olan kimesne ol yirleri âhara temessük ile virürüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 19/406, "...bâğ ve bâğçe ve tarlaları işbu sene-i mübareke[de] hilâf-ı şer’ u kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 19/409, "...fevt oldukda oğlı kalmayup karye-i merkûme toprağında vâkı’ mutasarrıf olduğu

“Sultan Bayezit evkafı köylerinden Haslar nahiyesine tabi Vidos köyünde vakıf mültezimine öşür yerine maktu bedel ödemek isteyen ahalinin muhalefettinin önlenerek kanun üzere vergilerin ödenmesine dair hüküm”⁵⁴⁷ ile ilgili tasnif⁵⁴⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	30	81	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili	Haslar	Yönetilen -Köylü -Mültezim	Yönetilen -Köylü -Çiftçi	Müslüman	Müslüman	1816

“Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili” ile ilgili 12 hüküm⁵⁴⁹ daha bulunmaktadır.

ma‘lûmetü’l-hudûd tarlalar... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp...” BOA 19/468, “...bâğ ve bâğçe ve tarlaları iki yüz otuz senesinde hilâf-ı şer‘ u kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp...” BOA 19/471, “... zirâ‘at olinup öşr ü resmî alınagelen yirler üzerine ağıl ihdâs olınmak hilâf-ı kânûn iken karye-i mezbûre sâkinlerinden el-Hâcc Mehmed nâm kimesne ol yirler üzerine iki yüz otuz dört senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî ve teğallüben...” BOA 19/483, “...fevt oldukda... tarlalarını... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne buna vermeyüp gadr-ı küllî eylediğin...” BOA 19/489, “...müteveffânun tarlalarında kızının hisse iddi‘âsı hilâf-ı kânûn olduğundan...” BOA 19/506, “... arâzî-i merkûmede hayvânlarımızı ra‘y itdürürüz diyü fuzûlî müdâhale eyledükleri...” BOA 19/519, “...fevt oldukda... ol yirler sinin-i mezbûreden mukaddem benüm idi yedinüzden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/528, “... zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldükleri ma‘lûmetü’l-hudûd tarlalarında âharun alâkası olmayup dahl olınmak icâb itmez iken...ol yirler üzerine hilâf-ı kânûn müceddeden...” BOA 19/524, “... tarlalara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/540, “... çiftliği arâzisini beher sene zabt u zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olınmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağırdan ba‘zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...” BOA 19/543, “... karyesi arâzisindendir diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale...” BOA 19/549.

⁵⁴⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), s.274.

⁵⁴⁸ “...zirâ‘atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden kânûn üzre sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini talep ve cânib-i vakf için ahz ü kabz itmek murâd eyledükde te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmeyüp ve karye-i mezbûrenün hâsılı tahtında maktû‘a dâir nesne tahrîr olınmış değil iken zürrâ‘ tâifesi biz öşr vermeyüz maktû‘ virürüz diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn maktû‘ teklifiyle öşrleri edâsında te‘allül ü muhâlefet üzere oldukların bildirüp...” BOA 19/81.

⁵⁴⁹ “...hâricden koyunlarıyla gelüp durup oturup otundan ve suyından intifâ‘ idüp öşr ü resm gibi nesne vermeyen...” BOA 19/26, “...kânûn üzre sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini cânib-i vakfa vermekde cevri ü ezâ eyledükleri ve ba‘zıları dahi bilâ veled fevt oldukda muktezâ-yı kânûn üzere resm-i tapu ile almaksızun fuzûlî ve bilâ temessük zabt...” BOA 19/70, “...onda bir öşrlerini talep ve müşterekleriyle ahz ü kabz murâd eyledüklerinde te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmeyüp...maktû‘ teklifiyle öşrleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir kânûn te‘allül ü muhâlefet...” BOA 19/141, “... onda bir öşrlerini talep ve müşterekiyle ahz ü kabz itmek murâd eyledükde te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmeyüp... maktû‘ teklifiyle öşrleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te‘allül ü muhâlefet...” BOA 19/210, “... onda bir öşrleri talep ve ahz ü kabz murâd olındukda te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmez iken kovan ashâbı olanlar resm teklifiyle hilâf-ı kânûn öşrleri edâsında te‘allül ü muhâlefet üzere oldukların bildürüp...” BOA 19/241, “...sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerin müşârun ileyh vakfî tarafından talep ve ahz ü kabz murâd eyledükde te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmez iken zürrâ‘ tâifesi olanlar öşr ve sâlâriyyeleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te‘allül ü muhâlefet...” BOA 19/251, “... mahsûl ü rûsûm icâb ve iktizâ idenlerden temâmen tahsîl ve tarafından kabzına me‘mûra alıvirilmek bâbında...” BOA 19/280, “...sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini talep ve müşterekiyle ahz ü kabz murâd eyledükde te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmez iken zürrâ‘ tâifesi olanlar noksân teklifiyle vermeyüp zimmetlerinde kaldığın bildürüp...” BOA 19/297, “...öşr yazılıp maktû‘a dâir nesne tahrîr olınmış değil iken zürrâ‘ tâifesi olanlar öşr vermeyüz maktû‘ virürüz diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te‘allül ü muhâlefet üzere oldukların

“Gebze nahiyesinde tapuya müstehak mirasçı bırakarak vefat eden şahsın tasarruf ettiği yerleri ziyade tapu resmi ile başkalarına vermek isteyen sahibi arzın muhalefetine önleneşine dair hüküm”⁵⁵⁰ ile ilgili tasnif⁵⁵¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	58	154	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Üşküdar -Taşköprü	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	1817

“Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili” 17 hüküm⁵⁵² daha bulunmaktadır.

bildürüp..." BOA 19/415, "... öşr vermeyüz maktû‘ virürüz diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te‘allül ü muhâlefet..." 19/478, "... zirâ‘atleriyle hâsıl eyledükleri terekelerinden sekizde bir öşr ile sâlâriyyelerini cânib-i vakf için taleb eyledükde vermeyüp zimmetlerinde kaldığın bildürüp..." BOA 19/494, "...zirâ‘atiyle hâsıl eylediğı terekelerinden sekizde bir öşr ile sâlâriyyesi cânib-i vakf-ı şerîf için ahz ü kabz murâd olındukda te‘allül ü muhâlefet olınmak icâb itmez iken merkûme çiftlik-i mezkûr başka vakf dâhilinde olduğına binâen ol yirlerün öşrini vakfun mütevellîsine virürüm diyü hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te‘allül ü muhâlefet..." BOA/527.

⁵⁵⁰ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 7(1805-1817), s.295.

⁵⁵¹ "... tarlası kânûn üzre tapuya müstahikk ve hakk-ı tapu bunun olduğına binâen bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne tama‘-ı hâmindan nâşî ziyâde resm-i tapu ile âhara virürüm diyü te‘allül ü muhâlefet..." BOA 19/119.

⁵⁵² "...fevt oldukda... resm-i tapu ile almağa...sâhib-i arz ile müttefik zıkr olınan tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 19/110, "... tarlası...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne tama‘-ı hâmindan nâşî ziyâde resm-i tapu ile âhara virürüm diyü te‘allül ü muhâlefet..." BOA 19/154, "...fevt oldukda...tarlalar...resm-i tapu ile almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne âhara virürüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhâleden..." BOA 19/175, "...fevt oldukda oğlı ve kızı kalmayup zıkr olınan tarlalardan...sâhib-i arzdan temessük ahzıyla ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 19/196, "... fevt oldukda...resm-i tapu ile almağa taleb iken sâhib-i arz olan kimesne ziyâde resm-i tapu mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn vermekte te‘allül ü muhâlefet..." BOA 19/238, "... tarlaları kânûn üzre tapuya müstahikk...resm-i tapu ile bi’l-vesâye sağır-i mezbûrlar için almağa tâlibe iken sâhib olan kimesne vermeyüp ziyâde resm-i tapu ile âhara virürüm diyü te‘allül ü muhâlefet..." BOA 19/281, "...ma‘lûmetü’l-hudûd tarlaları...resm-i tapu ile olmağa tâlibeler iken sâhib-i arz olan (boş) nâm kimesne bunlara vermeyüp kazâ-i mezbûr mütemekkinlerinden Sergiz nâm zimmiye virüp gadr-ı küllî eylediğın bildürüp..." BOA 19/301, "... tarlalara müşâ‘ u müşterek mutasarrıflar iken mezbûre Âyişe iki yüz otuz iki senesinde müteveffîye oldukda oğlı kalmayup sâhib-i arz olan kimesne bunlara vermeyüp yine karye-i mezbûre sâkinlerinden ecânibden Kör oğlı Ömer nâm kimesneye virüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 19/310, "...tarlaları babam mürd-i mesfûrun ferâğ eylediğini tutmam yedinden olup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhâleden..." BOA 19/329, "...fevt oldukda oğulları karye-i mezbûre sâkinlerinden Şâkir ve Alî nâm kimesneler zuhûr babamuz müteveffâ-yı merkûmun ol emlak ve arâziyi sana bey‘ u ferâğ eylediğini tutmazuz yedinden alup zabt iderüz diyü fuzûlî müdâhâle..." BOA 19/377, "...oğlum müteveffâ-yı mezbûrun hissesi tapu ile bana intikâl ider diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp ol vechile gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 19/400, "...fevt oldukda...tarlaları tapuya müstahikk ve hakk-ı tapu vâlidesi olmak hasebiyle...resm-i tapu ile almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne buna vermeyüp ecânibden olan Mustafâ dimeğle meşhûr kimesneye virüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 19/466, "...fevt oldukda oğlı kalmayup karye-i merkûme toprağında vâkı‘ mutasarrıf olduğı ma‘lûmetü’l-hudûd tarlalar... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 19/468, "... resm-i tapu ve müşterek olduğı i‘tibârı ile sâhib-i arzdan almağa tâlib iken karye-i merkûme sâkinlerinden müteveffâ-yı merkûmun karındaşı oğlı Feyzî nâm kimesne bir takrîb sâhib-i arzdan alup zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 19/475, "...fevt oldukda... tarlalarını... resm-i tapu ile sâhib-i

“Silivri kasabasında mirasçılara intikal eden menkul ve gayri menkul malların hepsini kabzeden hissedardan diğer hissedarın hakkının alınması hususunun ilgili kadılıkta görülmesine dair hüküm”⁵⁵³ ile ilgili tasnif⁵⁵⁴:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
19	108	312	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Haslar -Silivri	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli -Kadın	Müslüman	Müslüman	May. 1818

“Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali” konusunda 4 hüküm⁵⁵⁵ daha bulunmaktadır.

H. 20 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Şehzade Sultan Mehmet evkafından Marmara adasında bağları az olduğu gerekçesiyle dönüm resmi vermek istemeyen bağ sahiplerinin muhalefetine önlenmesine ve bağların yeniden ölçülmesine dair hüküm"⁵⁵⁶ ile ilgili tasnif⁵⁵⁷:

arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne buna vormeyüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 19/489, "...müteveffânun tarlalarında kızının hisse iddi'âsı hilâf-ı kânûn olduğundan..." BOA 19/506, "...fevt oldukda... ol yirler sinîn-i mezbûreden mukaddem benüm idi yedinüzden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 19/528, "... fevt oldukda oğlu kalmayup...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne ol yirleri dilediğüme virürüm diyü hilâf-ı kânûn buna vormeyüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 19/553.

⁵⁵³ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 5(1817-1852), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, s. 26.

⁵⁵⁴ "... müteveffâ-yı mezbûrun kız karındaşları Nefîse ve Emine nâm hâtûnlara intikâl itmişiken mezbûreler kendü hisselerini ahza adem-i kanâ'at birle cümlesini hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî zabt idüp..." BOA 19/312

⁵⁵⁵ "... hilâf-ı şer' u kânûn fuzûlî zabt eyledükleri sâlifü'z-zıkr bağ ve bâğçe ve emvâl ve eşyâ ve tarlalardan hissesi kendüye alivirilüp tasarruf ve zabt u zirâ'at itdürilmemek..." BOA 19/434, "...müteveffâ-yı mezbûr zimmetinde otuz kırk gurusu alacağımız vardur diyü vâlideleri mersûmeyi iğfâl ile bağ-ı mezbûrları dün bahâ ile bir takrib vâlideleri merkûmeden iştirâ ile zabt idüp..." BOA 19/470, "...mülk bağ ve bâğçe vesâir emlâk ve emvâl ve eşyâ ve nükûdî bi'l-irsi's-şer'î...intikâl itmişiken mersûme kendü hisse-i irsiyyesini zabta adem-i kanâ'at birle cümlesini hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî zabt idüp..." BOA 19/474, "...mülk menzil vesâir emlâk ve emvâl ve eşyâsı bi'l-irsi's-şer'î...müteveffâ-yı merkûmun zevcesi Râbi'a nâm hâtûna ve bâ hüccet-i şer'iyye vasiyyesi olduğu kızı Âyişe nâm sağireye intikâl itmişiken... hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî zabt..." BOA 19/542.

⁵⁵⁶ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8(1817-1852), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, 2012, s. 93.

⁵⁵⁷ "... bizüm tasarruflarımızda olan bağlarımız azdur diyü dönüm resmlerin vormeyüp noksân teklifiyle te'allül ü muhâlefet üzere oldukları beyânıyla kânûn üzre misâha olunmak bâbında..." BOA 20/9

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
20	3	9	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili	Galata -Marmara	YOK	Yönetilen -Şehirli	YOK	Müslüman	Haz. 1820

"Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili" konusunda 9 hüküm⁵⁵⁸ daha bulunmaktadır.

"Kartal nahiyesine tabi Meşeli Ayazma köyünde şahısların müştereken tasarrufunda bulunan tarlayı füzuli zabteden kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁵⁹ ile ilgili tasnif⁵⁶⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
20	9	27	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Kartal	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Şehirli	Gayrimüslim -Zimmi	Gayrimüslim -Zimmi	Tem. 1820

⁵⁵⁸ "...onda bir öşrleriyle toprağında ağnâmı olanların koyunları döli alınmak için ağıla girdükde icâb iden ağıl hakkını talep ve müşterekiyle ahz ü kabz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmeyüp ve karye-i mezbûreden defter-i hâkânîde öşr yazılıp maktû'a dâir nesne tahrîr olunmuş değil iken zür'râ' tâifesi ve kettân zer' idenler ve bâğçe ve çayır ve kovan ashâbı maktû' ve ağıl ashâbı noksân teklîfiyle hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 20/97, "... müstahakk olduğu mahsûl ü rûsûm icâb ve iktizâ idenlerden tahsîl birle alıvrilmek bâbında emr-i şerîfüm..." BOA 20/101, "...onda bir öşrlerini talep ve müşterekleriyle ahz ü kabz etmek murâd eyledüklerinde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmeyüp ve karye-i merkûmeden defter-i hâkânîden öşr yazılıp maktû'a dâir nesne tahrîr olunmuş değil iken kovan ve bostân ve meyve eşcârı ashâbı olanlar ve soğan zer' idenler maktû' teklîfiyle öşrleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 20/128, "... kışlak resmlerini talep ve müşterekiyle ahz ü kabz murâd eyledükde te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken kışlak ashâbından ma'lûmu'l-ism kimesne ol kışlak yirleri bizüm mülkimüzdür diyü resmleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ü muhâlefet..." BOA 20/184, "... otlak resmleri müşterekiyle mûmâ ileyh tarafından ahz ü kabz murâd olındukda te'allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken merkûmlar resmleri edâsında hilâf-ı kânûn te'allül ü muhâlefet oldukların bildürüp..." BOA 20/190, "... öşr ve sâlâriyyesin edâ itmediğinden mâ'adâ karye-i mezbûre arâzî-i sâiresine dahi çiftliğüm arâzisindendür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/458, "... üzerine edâsı lâzım gelen resm-i ispençesini kânûn ve defter mücebince müşterekiyle ahz ü kabz murâd eyledükde hilâf-ı kânûn edâdan imtinâ' eylediğin inhâ ve kânûn üze amel olunmak bâbında..." BOA 20/556, "... sâhib-i arz olan kimesne tarafından zikr olunan bedel-i öşri almağa kanâ'at itmeyüp öşr mütâlebesiyle rencide olunmakda olduğundan..." BOA 20/568, "... çayır ashâbı olanlar öşrleri edâsında hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i kânûn te'allül ve muhâlefet..." BOA 20/620.

⁵⁵⁹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8(1817-1852), s. 95.

⁵⁶⁰ "... tarlaları beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden nâhiye-i mezbûre mütemekkinlerinden Acı Panayot nâm zimmi zikr olunan yirleri iki yüz otuz iki senesinden berü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/27.

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konusunda 52 hüküm⁵⁶¹ daha bulunmaktadır.

⁵⁶¹ "... çayır-ı mezkûrun dahi beher sene otı biçilüp öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olmagelür iken ecânibden ba'zı kimesneler mârrü'l-beyân tarla ve çayırlara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhâleden..." BOA 20/70, "... tarlalarını dahi fuzûlî ve teğallüben zabt idüp ol vechile gadr-ı küllî eylediğin bildürüp..." BOA 20/72, "... ba'zı kimesneler mârrü'l-beyân arâzî ve çayıra hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve ta'arruzdan..." BOA 20/76, "... resm-i tapu ile olmağa tâlib iken ecânibden Sâlih nâm kimesne mârrü'z-zikr yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp..." BOA 20/78, "... resm-i tapu ile tâlibine virüp zabt u zirâ'at murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/81, "... olunan tarlaları iki yüz otuz beş senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/85, "... tarlaları iki yüz otuz iki senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/90, "... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken ecânibden nâhiye-i mezbûre sâkinlerinden Hâcî Hamîd nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/92, "... tarlayı iki yüz otuz senesinde hilâf-ı kânûn bilâ sened fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/94, "...orman ve müşelik yigirmi keyl tohm istî'âb ider yirleri... kimesneler fuzûlî ve bilâ sened müdâhale ve ta'arruzdan hâlî olmadukların bildürüp..." BOA 20/121, "... ol yirleri mukaddemâ almadığuma nâdim oldum yedünden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/174, "...tarlalarını beher sene zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre sâkinlerinden ma'lûmu'l-ism kimesneler zuhûr birle ol yirler bizüm idi diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/176, "... mezbûre zuhûr birle ol yirleri hîn-i tapuda almadığuma nâdim oldım diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhâleden..." BOA 20/193, "... sâhib-i arz ma'rifetiyle buna ferâğ u tefvîz ve bu dahi tefevvüz ve kabûl birle ol yirleri yedine virilen temessük mücebince zabt u zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/199, "... tarlaları iki yüz otuz beş senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp kânûn üzre amel olup merkûmun hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 20/219, "... ma'lûmetü'l-hudûd çiftliği arâzisi... sâhib-i arz olan kimesne ol yirleri davâr ashâbına otlaklığa virürüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/249, "... mutasarrıf oldukları arâzî ve bir kıt'a korı ve dört aded çayırlara kurb ü civârında kâin başmandıra neferâtı ve yoğurtcibaşı taraflarından fuzûlî müdâhale..." 20/257, "... nâm kimesne zikr olunan tarlalara mûmâ [ileyh] sağır-i mezbûra babası müteveffâ Mehmed'den intikâl itmişidi diyü fuzûlî hilâf-ı kânûn zabt idüp gadr eylediği..." BOA 20/259, "... arâzî-i merkûmenün bir mikdârını hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 20/266, "... ol yirleri mukaddemâ hîn-i tapuda almadığımıza nâdime olduk şimdi yedünden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/292, "... çiftlik ittihâzıyla hilâf-ı defter-i hâkânî ve münâfi-i kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/285, "... tarlaları iki yüz otuz beş senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp kânûn üzre amel olup mesfûrun hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 20/298, "... benüm tımarum mülhakâtındandır diyü hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale ve zabt dâ'yesinde olduğım..." BOA 20/301, "...tapuda almadığımıza nâdime olduk yedünden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/307, "... tarlaların ba'zılarına müteveffâ-yı evvel merkûm Mehmed müstakillen mutasarrıf ve ba'de'l-vefât vasîsi olduğu oğlu Mehmed Sâlih'e intikâl eylemişdür diyü da'vâya tesaddî ve zabt..." BOA 20/304, "... fevt oldukda oğlu ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup...Ahmed nâm kimesne ol yirleri ben zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/317, "... tarlalarında âharun alâkası yoğiken karye-i mezbûre sâkinlerinden Alî nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp..." BOA 20/329, "... arâzî ve bir kıt'a korı ve dört aded çayırlara kurb [u] civârında kâin baş mandıra neferâtı ve yoğurtcibaşı taraflarından fuzûlî müdâhale..." BOA 20/357, "... zabt u zirâ'at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olunmak murâd olındukda dahl olunmak icâb itmez iken sâhib-i arz olan merkûmlar tapuya me'zûn vekillerinün virdiği temessûke adem-i i'tibâr ile mücerred biz âhara virürüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/335, "... tarlaya hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/358, "... tarlaya hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/359, "...çiftliği arâzisinde... arâzî-i mezkûreye mer'amuzdur diyerek hayvânların götürüp hilâf-ı kânûn fuzûlî ra'y itdürüp..." BOA 20/369, "... hâlîke oldukda karye-i mezbûre toprağında vâkı' mutasarrıfe olduğu ma'lûmetü'l-hudûd dört kıt'a tarlaları...nâm kimesne hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 20/398, "... fevt oldukda...zirâ'at murâd eyledükde âharun alâkası yoğiken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Mehmed nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 20/401, "...fevt oldukda oğlu kalmayup... ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları... resm-i tapu ile kızı mezbûrenün olup... kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 20/404, "...çiftliği arâzisinde âharun alâkası yoğiken nâhiye-i mezbûra tâbi' Falanarya karyesi ahâlîsi zuhûr birle arâzî-i mezkûreye mer'amuzdur diyerek hayvânların götürüp hilâf-ı kânûn fuzûlî ra'y itdürüp gadr-ı küllî eyledüklerin bildürüp kânûn üzre amel olup ahâlî-i merkûmenün hilâf-ı kânûn..." BOA 20/418, "...fevt oldukda...intikâl idüp...nâm kimesneler zuhûr birle zikr olunan yirleri biz âhardan satun aldık

"Sultan Süleyman evkafından Has nahiyesine tabi Sulkur ? Burgos köyünde şahısların tasarrufunda bulunan çayıra füzuli müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁶² ile ilgili tasnif⁵⁶³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
20	10	29	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Ağu. 1820

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile ilgili 39 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁶⁴.

diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/460, "... tarlayı iki yüz kırk senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 20/475, "... mürd-i mesfûrun kızı zuhûr birle ol yirleri mukaddemâ hîn-i tapuda almadığıma nâdim oldum şimdi yedünden alup zabt iderüm diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/517, "... hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî zabt idüp ol vechile gadr-ı küllî eylediğin bildirüp mahallinde şer'le görölüp merkûmun şer'-i şerîf fuzûlî zabt eylediği..." BOA 20/564, "... ism kimesneler zuhûr birle ol yirler için biz sâhib-i arzdan temessük aldık diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt u zirâ'at ve ol câyırları tasarruf idüp ol vechile gadr-ı küllî eyledüklerin..." BOA 20/570, "... müteveffiyenün tapu temessüklerinüz mu'teber değildir diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/571, "... fevt oldukda oğlı kalmayup... tarlayı hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eyledüklerin bildirüp..." BOA 20/573, "... tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşr ve resmin sâhib-i arza edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre sâkinlerinden müttefik gürûhından Mehmed nâm kimesne ol yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/578, "... mezbûre ol yirleri âhara icâr etmek istedikde merkûmân ol yirleri ancak ol vakte kendü nefsimüz için sâhib-i arzdan almış idük diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eyledükleri..." BOA 20/590, "... çiftlik arâzisi zabt ve beher sene zirâ'at ve öşr ve resmin sâhib-i arza edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânbiden ba'zı kimesneler zikr olunan çiftlik arâzisine hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 20/598, "... nâm kimesne zuhûr birle ol tarla mukaddemâ benüm idi yedinden olup zabt iderüm diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale hâli olduğın bildürüp..." BOA 20/607, "... çiftliği arâzisinden... hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale itmeğle..." BOA 20/634, "... fevt olan dedesi... nâm kimesneler zuhûr birle ol yirleri iki yüz kırk iki senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt itmeleriyle..." BOA 20/637, "... mürd oldukda... sâhib-i arz olan kimesne zuhûr birle ol yirler benüm mahlûlumdur diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/650.

⁵⁶² **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8(1817-1852), s. 95.

⁵⁶³ "... çayıra tapulı ve temessükli mutasarrıf olup beher sene otın biçüp mukâta'a-i kadîmesini sâhib-i arza edâ ider iken bu esnâda ecânbiden ba'zı kimesneler ol çayıra hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/35.

⁵⁶⁴ "... ol cibâl-i mübâhadan size odun kat' itdürmezüz diyu kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/29, "... mer'a-yı kadîm olarak karye-i merkûme ahâlîsinün ez kadîm koyun vesâir davarları ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idegelüp bu makûle kadîmî mer'a yirleri alınıp ve satılmak ve tapu ile virilüp sökilüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken..." BOA 20/56, "... çayır-ı mezkûrun dahi beher sene otı biçilüp öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olınagelür iken ecânbiden ba'zı kimesneler mârrü'l-beyân tarla ve çayırlara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/70, "... ba'zı kimesneler mârrü'l-beyân arâzî ve çayıra hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve ta'arruzdan..." BOA 20/76, "... mer'a yirleri bizüm hayvânlarımıza mahsûsdur diyerek fuzûlî müdâhale..." BOA 20/80, "... cümle rûşüm sâhib-i arzün iken bu esnâda karye-i mezkûre re'âyâsı zuhûr birle ol otlak yirlerin biz icâr idüp akçesini umûrımıza sarf iderüz diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/82, "... mer'a yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken yine nâhiye-i mezbûra tâbi' İncügez karyesi ahâlîsi zuhûr birle ol mer'a yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/84, "... ol mer'a yirlerinde ra'y olunup otundan ve suyından intifâ' idegelür iken karye-i merkûme ahâlîsi zuhûr birle biz ol mer'a yirlerini âhara icâr iderüz diyu hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/96, "... ol yirler mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûs mer'adur diyu hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/104, "... ol cibâl-i mübâhadan size

"Kaymas kazasına tabi Salmaslı köyünde müşterek arazi tasarruf eden hissedar kardeşlerden birinin ölümüyle baki kalan hissesine talip diğer hissedara vermek istemeyen sahibi arzın muhalefedinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁶⁵ ile ilgili tasnif⁵⁶⁶:

odun ve kerâste kat' itdirmem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/105, "... karyemüzün mer'asidur diyü beher sene âhara koyun vesâir hayvânlarını ra'y için bi gayri hakkın icâr ve bu vechile fuzûlî zabt itmeleriyle..." BOA 20/127, "... ol mer'a yirlerine kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/133, "... cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdirmem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/134, "... mer'a yirlerine karye-i merkûmede vâkı' çiftlik ashâbından ma'lûmu'l-ism kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/151, "... mer'a yirlerinde biz dahi hayvânâtımızı ra'y iderüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir müdâhale ve ta'arruzdan..." BOA 20/154, "... mer'a yirlerine karye-i mezbûrede vâkı' çiftlik ashâbından ma'lûmu'l-ism kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/155, "... mer'a yirlerinde alâkaları olmadığı şer'an sâbit ve zâhir olarak müdâhalelerinin men'iyçün..." BOA 20/166, "... yirlerde hüdayi nâbit eşcâr olup cümle mahsûlî mûmâ ileyhe âid iken karye-i merkûme ahâlîsinden Topal Mehmed dimeğle Mehmed vesâir ma'lûmu'l-ism kimesneler hilâf-ı kânûn cümle mahsûlî ahz idüp..." BOA 20/194, "... zikr olunan bostân ve çayır-lara fuzûlî ve muğâyir-i sened müdâhale ve ta'arruzdan hâlî olmadukların..." BOA 20/197, "... ahâlîsi ol yirler bizüm mer'alarımızdur diyü hâricden davar ashâbının koyunların getürüp salıvirüp otladup ol vechile gadr-ı küllî eyledüklerin bildürüp..." BOA 20/223, "... mutasarrıf oldukları arâzî ve bir kıt'a kori ve dört aded çayır-lara kurb ü civârında kâin başmandıra neferâtı ve yoğurtcibaşı taraflarından fuzûlî müdâhale..." BOA 20/257, "... mer'alarına getürüp ra'y ve kendülerinin hayvânâtını ra'yden men' itmeğle mesfûrun mer'alarına müdâhalesi..." BOA 20/262, "... çayır-lara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale...", "... ağnâm ra'yine tahsis olınarak bir kaç kıt'a çiftlik inşâ olınsa katî vâfir arâzî zirâ'at olınarak zehâyir-i külliye husûle geleceği beyânıyla..." BOA 20/320, "... arâzî ve bir kıt'a kori ve dört aded çayır-lara kurb [u] civârında kâin baş mandıra neferâtı ve yoğurtcibaşı taraflarından fuzûlî müdâhale..." BOA 20/357, BOA 20/383, "... mer'a yirleri bizüm karyemüz ahâlîsinün hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn ve kadîmi muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/446, "... yaylak ve kışlak resmin sâhib-i arza edâ ve ol koruyı dahi kadîmisi üzre tasarruf ider iken vakf-ı mezbûrun kâtibi olan Hâcî İsmâ'il senün yedünde olan temessûk mütevellî-i vakf temessûki değıldür mültezim temessûkidür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 20/502, "... çayır-larına hayvânların getirüp ra'y itdirüp ol vechile gadr-ı küllî itdükleri beyânıyla..." BOA 20/508, "... yaylak ve kışlak resmin sâhib-i arza edâ ve ol koruyı dahi kadîmisi üzre tasarruf ider iken vakf-ı mezbûrun kâtibi olan Hâcî İsmâ'il senün yedinde olan temessûk mütevellî-i vakf temessûki değıldür mültezim temessûkidür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 20/537, "... ol mer'a yirlerine çiftliğüm arâzîsidür diyü hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 20/549, "... kimesneler ol mer'â yirlerinin ba'zı mahallini söküp zirâ'at idüp bunların hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî olmalarıyla inhâ ve kânûn üzre amel olunup ol yirler kadîmisi üzre mer'âlık vechile yedinde zabt ve hayvânları ra'y itdirmek bâbında..." BOA 20/561, "... ism kimesneler zuhûr birle ol yirler için biz sâhib-i arzdan temessûk aldık diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt u zirâ'at ve ol çayır-ları tasarruf idüp ol vechile gadr-ı küllî eyledüklerin..." BOA 20/570, "... cibâl benüm çiftliğüme mahsûs korıdur size hatab kat' itdirmem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/584, "... ol mer'â yirlerinde külliye-tlü koyun vesâir davarları getürüp ra'y itdürüp bunların çiftliği hayvânâtının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is olduklarından..." BOA 20/653, "... ol mer'â yirlerinde yürütüp otundan ve suyından intifâ' ideğelür iken karye-i mezbûre ahâlîsi biz senün hayvânâtını karyemüz mer'âsında ra'y itdürmezdi diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 20/654, "... ol mer'â yirlerine hayvânâtlarını getürüp hilâf-ı kânûn fuzûlî ra'y itdürüp bunların hayvânâtının zarûret ve muzâyakalarına(?) bâ'is ü bâdî oldukların..." BOA 20/655, "... mer'â yirleri benüm çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/657, "... mer'ânun bir mikdâr mahallini fuzûlî zabt ve hayvânâtlarını ra'y itdürüp otundan ve suyından intifâ' itmeleriyle..." BOA 20/659, "... kori ve mer'â karyemüz hudûdî dâhilindedür diyü müdâhale..." BOA 20/671.

⁵⁶⁵ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8(1817-1852), s. 123.

⁵⁶⁶ "... fevt oldukda... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibler iken sâhib-i arz olan kimesne âhara virürüm diyü hilâf-ı kânûn virmekde muhâlefe..." BOA 20/107.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
20	36	107	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Üsküdar -Kaymas	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Mar. 1821

"Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali" ile ilgili 27 hüküm⁵⁶⁷ daha bulunmaktadır.

⁵⁶⁷ "... resm-i tapu ile olmağa tâlib iken ecânibden Sâlih nâm kimesne mârrü'z-zikr yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın bildürüp..." BOA 20/78, "... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken ecânibden nâhiye-i mezbûre sâkinlerinden Hâcî Hamîd nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 20/92, "... fevt oldukda oğlı kalmayup tapulı ve temessükli mutasarrıf oldığı yirleri kânûn üzre tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı mezbûrenün olduğına binâen bîgaraz müslimânları takdîr eyledükleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken mezbûr Hâcî Hamîd ol yirleri fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 20/113, "... senesinde fevt oldukda oğlı ve kızı ve bâ bir er karındaşı vesâir ashâb-ı tapudan mezbûreden mâ'adâ kimesnesi kalmayup nâhiye-i mezbûre toprağında vâkı' mutasarrıf oldığı ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları...resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken sâhib-i arz virmekde muhâlefet eylediği..." BOA 20/152, "... mezbûre zuhûr birle ol yirleri hîn-i tapuda almadığuma nâdim oldım diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/193, karındaşları mesfûrûna intikâl itmişken karındaşları mesfûrûn ol yirlerden hisselerini zabta adem-i kanâ'at birle mesfûrun hissesiyle babaları mürd-ı mesfûrdan müntakıl emvâl ü eşyâdan hakk-ı irsiyyesini fuzûlî zabt eyledükleri..." BOA 20/196, "... sâhib-i arz olan kimesne hakk-ı karârından ziyâde resm-i tapu matlûbiyla buna virmeyüp bir kıt'asını âhara virüp diğêr bir kıt'asını âhara virürüm diyü hilâf-ı kânûn te'annüd..." BOA 20/226, "... nâm kimesne zikr olınan tarlalara mûmâ [ileyh] sağîr-i mezbûra babası müteveffâ Mehmed'den intikâl itmişdi diyü fuzûlî hilâf-ı kânûn zabt idüp gadr eylediği..." BOA 20/259, "... ol yirleri mukaddemâ hîn-i tapuda almadığumuza nâdime olduk şimdi yedünden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/292, "...tapuda almadığumuza nâdime olduk yedünden alup zabt iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/307, "... fevt oldukda oğlı ve kızı ve baba bir er karındaşı kalmayup...Ahmed nâm kimesne ol yirleri ben zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/317, "... iken sâhib-i arz olan ol yirler benüm sarf-ı mahlûlumdür ben zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn tapu ile virmekden imtinâ' idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 20/354, "... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan ve zü'l-yed olan merkûm ile mezbûreden almak murâd eyledükde virmeyüp gadr-ı küllî eyledükleri vâkı' ise babası fevt olalı on sene geçmiş değil ise vech-i meşrûh üzre olan yirler bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan..." BOA 20/366, "... iştirâken zabt ve beher sene zirâ'at ve ôşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelür iken müştereke merkûm ol yirleri iştirâken zabta kanâ'at itmeyerek ol yirlerden senün hissini satun aldum diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/392, "... hâlike oldukda karye-i mezbûre toprağında vâkı' mutasarrıfe oldığı ma'lûmetü'l-hudûd dört kıt'a tarlaları...nâm kimesne hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 20/398, "... fevt oldukda...zirâ'at murâd eyledükde âharun alâkası yoğiken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Mehmed nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 20/401, "...fevt oldukda oğlı kalmayup... ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları... resm-i tapu ile kızı mezbûrenün olup... kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 20/404, "...fevt oldukda... ol yirleri bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile sâhib-i arzdan alup...nâm kimesne zikr olınan tarlalar sağîr-i mezbûrun babası müteveffâ Mehmed'den intikâl itmişdi diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt eylediği..." BOA 20/431, "...fevt oldukda...intikâl idüp...nâm kimesneler zuhûr birle zikr olınan yirleri biz âhardan satun aldum diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/460, "... mürd-ı mesfûrun kızı zuhûr birle ol yirleri mukaddemâ hîn-i tapuda almadığuma nâdim oldum şimdi yedünden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/517, "...fevt olup oğlı ve kızı kalmayup ol yirlerden hissesi kânûn üzre tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu bîgaraz müslimânın takdîr eyledükleri resm-i tapu ile...resm-i tapu ile teklîf eyledükde ol yirler çâr divâr içindedür mülkiyyet üzre zabt iderüm diyü tapu ile almaktan ibâ vü imtinâ' eylediğın..." BOA 20/554, "... müteveffiyenün tapu temessüklerinüz mu'teber değildir diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğın..." BOA 20/571, "... fevt oldukda oğlı kalmayup... tarlayı hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eyledüklerin bildirüp..." BOA 20/573, "...mezbûre ol yirleri âhara icâr etmek istedükde merkûmân ol yirleri ancak ol vaktde kendü nefsimüz için sâhib-i arzdan almış idük diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eyledükleri..." BOA 20/590, "... fevt olan

İ. 21 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Küçükçekmece nahiyesine tabi Hadım köy ahalisine ait meraya Büyükçekmece nahiyesine tabi Muha köyü ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁶⁸ ile ilgili tasnif⁵⁶⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
21	7	10	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Nis 1832

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile ilgili 50 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁷⁰.

dedesi...nâm kimesneler zuhûr birle ol yirleri iki yüz kırk iki senesinde hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt itmeleriyle..." BOA 20/637, "... mürd oldukda... sâhib-i arz olan kimesne zuhûr birle ol yirler benüm mahlûlumdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/650.

⁵⁶⁸ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8(1817-1852), s.293.

⁵⁶⁹ "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 20/10.

⁵⁷⁰ "... mer'âlardan ihrâc misillü harekât-ı nâbercâya ibtidâr eyledükleri bi't-tahkîk Der-aliyyeden keyfiyyet mahalline iş'âr olunmuş ise [de] [karye-i] merkûm ol makûle hareketlerini küllîyen inkâr..." BOA 21/2, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve hayvânlarını getirüp ra'y itdürüp..." BOA 21/10, "...tarla ve çayırlara beş seneden berü câ be câ fuzûlî ve bi gayr-ı hakk hayvânâtları sevk idüp ol vechile bîvech-i şer'î gadra tesaddî itmeleriyle vâkı' olan müdâhale vü ta'arrûzları men' u def' olunmak..." BOA 21/12, "... mer'â yirleriçün benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm arâzîsindendür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/21, "... mer'â yirlerinde ahâlî-i merkûmenün hayvânâtıyla ma'ân fuzûlî ra'y itdürüp..." BOA 21/29, "... çayır ve tarla ve bâğçe ve atık ve cedîd kırı ve mevâdd-ı sâire... hilâf-ı defter-i hâkânî ve tashîh dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında ..." BOA 21/93, "... çayır ve tarla ve bâğçe ve atık ve cedîd kırı ve mevâdd-ı sâireyi... zabt itdürüp ecânibden hiç ferdi hilâf-ı defter-i hâkânî ve muğâyir-i emr-i âlî dahl ü ta'arruz itdürmeyüp..." BOA 21/112, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/128, "... çayır ve zeminler için vakf-ı mezbûr mülhakâtındandır diyü hilâf-ı defter-i hâkânî fuzûlî müdâhale..." BOA 21/150, "... cibâl-i mübâha benüm resimli korumdur size odun ve kerâste kat' idürmem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 21/159, "... mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûra tâbî' Polaye karyesi ahâlîsi ol mer'â yerlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî..." BOA 21/161, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî..." BOA 21/169, "... cibâl-i mübâha benüm resimli korumdur size odun ve kerâste kat' itdürmem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 21/181, "... cibâl-i mübâha benüm resimli korumdur size odun ve kerâste kat' itdürmem diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 21/218, "... mer'â yirlerine bu esnâda çend nefer zimmîler evkâf-ı hümâyûnuma senevî bir mikdâr akçe virirüz diyerek koyun ağılı ihdâsı dâ'iyesinde oldukları beyânıyla ol vechile vâkı' olan müdâhalenün men' u def' i bâbında..." BOA 21/225, "... mer'â yirleriçün benüm mutasarrıf olduğum çiftlik mer'âsıdır diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/239, "... mer'â yirlerini âhara virirüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/255, "... mer'â yirlerini fuzûlî zabt eylediği..." BOA 21/256, "...idegeldükleri mahsûs ve müstakill kadîmî mer'â yirlerine çend nefer kimesneler tama'-ı hâmma mebnî âharun hayvânlarını getirüp ra'y itdürüp bunların hayvânlarının zâruret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî oldukların..." BOA 21/268, "... mahsûs ve müstakill kadîmî mer'âlarında âharun alâkası yoğiken karye-i merkûme sâkinlerinden ba'zı kimesneler zikr olunan mer'â bizüm yirlerimizdir diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/269, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." BOA 21/288, "... mer'â yirlerine mezra'a-i mezbûre mültezimi olan kimesne tapu ile âhara virüp hayvânâtlarını ra'y itdürürüm diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/306, "... kışlak yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/328, "... mer'â yirlerini söküp zirâ'at iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA

"Kandırı kazasına tabi Bazağılı köyünde tapuya müstehak mirasçı bırakarak vefat eden şahsın tasarruf ettiği yerleri almak isteyen mirasçıya vermeyip başkasına veren sahibi arzın muhalefetine önlenmesine dair hüküm"⁵⁷¹ ile ilgili tasnif⁵⁷²:

21/338, "... mer'â yirleriyçün bizüm karyelerimiz hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/339, "... mer'â yirlerinde ra'y olinagelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." BOA 21/346, "...mer'âlarıyla zabt eyledüklerin bâ arz-ı hâl inhâ eyledüklerinden ba'de'l-murâfa'a sâlifü'z-zikr mer'â kadîmden berü zikr olunan Bigados ve Sür-gün karyelerinin mer'âları olup tasarruf idegeldüklerinde te'addî olunmamak..." BOA 21/352, "... mer'â yirlerini çend nefer merkûmdan bi'l-îcâr koyunları ra'y itdürürüz diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/365, "... mer'â yirleri alınıp ve satılmak ve tapu ile virilüp sökilüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken..." BOA 21/367, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir ba'zı mahallerini söküp zirâ'at eyledüklerinden başka hayvânlarını getirüp ra'y itdürüp mûmâ ileyhânun çiftliği hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî..." BOA 21/385, "... mer'â yirlerini mezra'a-i mezbûre mültezimi olan kimesne tapu ile âhara virüp hayvânlarını ra'y itdirmem diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/389, "... mer'â yirlerinde ra'y olunup otundan ve suyundan intifâ' idegelürler iken merkûmlar ol yirlerine fuzûlî müdâhale..." BOA 21/392, "... mer'â yirleriyçün bizüm çiftliğimiz mer'âsıdır diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 21/393, "... mer'â yirlerine benüm çiftliğim hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/400, "... mer'â yirleri müstakill çiftlik-i mezkûr hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/418, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/420, "... çiftliği hayvânâtına mahsûs kadîmî mer'â yirlerine sarrâf-ı mersûmûn ile sâiri taraflarından bu makûle hayvânât ra'y olındığı muvâfık-ı nefsi'l-emr olduğu takdirde men' u def..." BOA 21/428, "... mer'â yirlerinde çiftlik-i mezkûr hayvânları ra'y olunur sizün alâkanuz yokdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/436, "... mer'â yirleri bizüm çiftliğimiz hayvânâtına mahsûsdur diyü hilaf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/445, "... mer'â yirlerine ra'y olunup otundan ve suyundan intifâ' olinagelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale[den]..." BOA 21/446, "... cibâl-i mübâhadan kurâ-i merkûme ahâlîsinün odun vesâir kerâste kat'larına hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhale..." BOA 21/447, "... mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûme ahâlîsinden ma'lûmu'l-esâmî kesân ol mer'â yirlerine fuzûlî müdâhale..." BOA 21/450, "... mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup ol çiftlik mutasarrıf-ı sâbıklarının hayvânâtı dahi ol mer'â yirlerinde ra'y olunup otundan ve suyundan intifâ' idegelüp kadîme muğâyir müdâhale..." BOA 21/472, "... mer'â yirlerinin vâfir mahallini zirâ'at etmek üzere sâhib-i arzdan resm-i tapu ile aldum diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/475, "... çiftlik-i mezkûr mer'âsına fuzûlî müdâhale ve yedlerinde olan hayvânlarını getirüp ra'y itdürüp çiftlik-i mezkûr hayvânlarını zarûretlerine bâ'is ü bâdî oldukları..." BOA 21/476, "... mer'âları veyâhüd hayvânları mûmâ ileyhün mutasarrıf olduğu çiftlik hayvânıyla müşâ' u müşterek ra'y olinagelmüş ise müdâhale..." BOA 21/478, "... mer'â yirlerine âharun hayvânları getirüp karye-i merkûme ahâlîsi hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî oldukları..." BOA 21/481, "... çayır[lar]a bi gayr-i hakk fuzûlî sevk ve ra'y idegelmeleriyle suâl olunup ber minvâl-i muharrer ra'yı men' u def' olunmak murâdımdur diyü..." BOA 21/482, "... mer'â yirlerini mezra'a-i mezbûre mültezimi olan kimesne tapu ile âharâ virüp hayvânlarını ra'y itdirmem diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/493, "...korı ve mer'â üzerlerinde bi'l-mu'âyene ahâlî-i merkûmenün kat'an alâka ve medhalleri olmadığı ve yedlerinde olan emr-i âlî dahi ihtiyâca gayr-i sâlih idüğünü mübeyyin yedinde bir kıt'a emr-i âlî i'tâ kılınmış isede ahâlî-i merkûme yine müdâhale hâli olmaduklarından..." BOA 21/498, "...çiftlik hayvânâtına mahsûs mer'âlarından olmayup kadîmü'l-eyyâmdan berü mezkûr Kevkeb(?) karyesi ahâlîsinün koyun vesâire davarlarını ray' olinageldiği mer'â yirlerinden olduğu istihbâr ve tahkik kılıldığı tekrâr bâ i'lâm ve arıza lede'l-inhâ ve'l-istid'â mukaddemâ sâdir olan emr-i şerîfüm mücebinece amel olunmak bâbında..." BOA 21/504.

⁵⁷¹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8(1817-1852), s. 295.

⁵⁷² "... fevt oldukda oğlı kalmayup kazâ-i mezbûre tâbî Bazağılı(?) nâm karye toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu tarlaların...resm-i tapu ile almağa tâlibe iken sâhib-i arz olan kimesne tama'-ı hâmindan nâşi hilâf-ı kânûn buna vermeyüp uhûra kimesneye virüp gadr-ı küllî eylediğin bildürüp..." BOA 21/19.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
21	10	19	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Üsküdar -Kandıra	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yöneten -Sahibi Arz	Müslüman	Müslüman	Tem. 1832

"Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali" konusunda 9 hüküm⁵⁷³ daha bulunmaktadır.

"Şile kazasına tabi Sütçe köyünde şahsın annesinin kendisine ferağ ettiği yerleri fuzuli zabteden kişinin müdahalesinin önlenerek zabtedilen yerlerin sahibine iadesine dair hüküm"⁵⁷⁴ ile ilgili hüküm tasnifi⁵⁷⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
21	10	20	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Şile	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müşüman	Müşüman	Oca. 1838

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konusunda 45 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁷⁶.

⁵⁷³ "...fevt oldukda ve oğlu kalmayup Şeyhler kazası toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd arâzisi tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı mezbûrenün olup ol vaktde mezbûre sağîre olduğundan..." BOA 21/53, "...fevt oldukda oğlu kalmayup Kandıra kazası toprağında vâkı' mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd arâzisi tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu kızı mezbûrenün olup ol vaktde mezbûre sağîre bulunduğundan..." BOA 21/54, "...tapu ile mezbûre için sâhib-i arzdan almak murâd eyledüklerinde sâhib-i arz mezbûreye vermeyüp ecânibden Hâcioğlu Halîl nâm kimesneye virüp ba'dehû merkûm Halîl fevt oldukda oğulları...nâm kimesneler ol yirler babamuzdan muntakıldır diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/173, "... ol yirler bizüm mer'âlarımızdır diyü fuzûlî müdâhale ve zabt u zirâ'atına mûmâna'at üzre oldukların..." BOA 21/270, "... fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayup ol yirler tapuya müstahıkk ve hakk-ı tapu bîgaraz müslimânların takdîr eyledükleri resm-i tapu ile... fuzûlî müdâhale den hâlî olmadukların bildürüp..." BOA 21/294, "... fevt oldukda oğlu ve kızı kalmayup Gekbuze kazasına tâbi' Çerkes karyesi toprağında mutasarrıf olduğu ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları..." BOA 21/316, "... fevt oldukda... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/321, "... nâm müteveffâdan muntakıl mutasarrıf oldukları on sekiz dönüm mikdârı ma'lûmetü'l-hudûd bir kıt'a tarlalarını...ol yirler benüm çiftliğüm arâzîsindendir diyü fuzûlî zabt eylediğin..." BOA 21/424, "... benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm arâzîsindendir diyü fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 21/425.

⁵⁷⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8(1817-1852), s. 296.

⁵⁷⁵ "... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt itmeğle şimdi bu dahi bâliğ ve tasarrufa kâdir olup ol yirleri zü'l-yed olan merkûm Bekir'den taleb eyledükde vermeyüp gadr-ı küllî eylediğin ve bu bâbda da'vâsına muvâfık cânib-i şeyhülislâmîden fetvâ-yı şerîfesin olduğın inhâ ve kânûn üzre amel olunup merkûmün hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt eylediği yirleri..." BOA 21/20

⁵⁷⁶ "...arâzî-i merkûmeyi zabt ü zirâ'at itmeğle şimdi müddet-i icâr temâm olduğına binâen fesh-i icâr birle ol yirler ile zimmetlerinde terâküm iden icâreyi taleb eyledükde virmediğinden mâ'adâ ol yirleri dahi hilâf-ı kânûn fuzûlî

zabt idüp..." BOA 21/5, "... tarla ve çayır-lara beş seneden berü câ be câ fuzûlî ve bi gayr-ı hakk hayvânât-ları sevk idüp..." BOA 21/12, "... ma'lûmetü'l-hudûd arâzisi tâlibine bey' u ferâğ itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler müdâhale..." BOA 21/62, "... çiftlik-i mezkûr arâzisi bizüm karyemiz hudûdî dâhilinde olmağ-la mahsûl kalkdık[dan] sonra ol yirlerde bizler koyun vesâir hayvânâtımızı ra'y itdüririz diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/67, "... arâzisinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre sâkinlerinden ma'lûmu'l-ism kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/70, "... mutasarrıf oldığımız çiftliğimiz arâzisi-dür mahsûl kalkduktan sonra biz hayvânımızı ra'y iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale eyledükleri..." BOA 21/74, "...zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldükleri ma'lûmetü'l-hudûd çiftlik arâzisinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler ol yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale, BOA 21/86, "... çayır ve tarla ve bâğçe ve atık ve cedîd kurı ve mevâdd-ı sâire... hilâf-ı defter-i hakânî ve tashîh dahl ü ta'arruz itdürilmemek bâbında..." BOA 21/93, "... tarlasında âharun alâkası yoğiken mezbûre Der-sa'âdetümde olduğundan ol yirleri ecânibden Sakaoğlu Mehmed Beğ dimeğle meşhûr kimesne iki yüz kırk yedi senesi hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/105, "...çayır ve tarla ve bâğçe ve atık ve cedîd kurı ve mevâdd-ı sâire...ecânibden ba'zı kimesneler hudûd-ı mezkûr dâhilinde olan yirler hânkâh-ı mezbûr vakfı zabt ve defter-i hakânî tashîh mûmâna'at üzere oldukları..." BOA 21/112, "... zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldiği ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarında âharun alâka ve medhâli olmayup dahl olunmak icâb itmez iken ecânib ve ashâb-ı ağrâzdan (boş) nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhâleden..." BOA 21/140, "...mutasarrıf oldukları çiftlikleri arâzisi-yçün bizüm mutasarrıf olduklarımız çiftliklerimiz arâzisinde-dür diyü çiftlik-i mezbûr arâzisini hilâf-ı kânûn bilâ sened fuzûlî zabt..." BOA 21/141, "... tarlasında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler ol yirlere hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 21/162, "... hâricden zirâ'at olunur diyü muharrer mezra'a müstakillen merkûm Sâlih veled-i Halîl'un kaydına dâhil iken hem hudûd olan kurâ mutasarrıfları taraflarından müdahâle..." BOA 21/167, "... zirâ'at itmek murâd eyledükde dahl olunmak icâb itmez iken merkûm icâr-ı mezkûre mebnî ol yirler benüm olmuş olur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/175, "... tarlalarını kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Hacı Mehmed ve Eyyûb nâm kimesnelere senevî ellişer guruşa icâr ve merkûmân dahi isticâr ve kabûl idüp şimdi fesh-i icâr iderek zimmeterlerinde terâküm iden icâre ile arâzi-yi mezkûreyi taleb eyledükde virme-yüp gadr-i küllî sevdâsında oldukları..." BOA 21/190, "... tarlasını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arz edâ idegelüp âharun alâkası yoğiken karye-i mezbûre sâkinlerinden Köse Reis dimeğle ma'rûf kimesne zikr olunan yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/224, "...çiftliği arâzisinden mahsûlini kaldurdudktan sonra çiftlik-i mezkûr hayvânâtını ra'y idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûme ahâlîsinden ma'lûmu'l-ism kimesneler zikr olunan arâzide hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü fuzûlî müdâhâleden..." BOA 21/228, "... zirâ'at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ idegeldükleri yirlerine mahsûl kalkduktan sonra koyun vesâir davarları ra'y olnagelür iken civârda vâkı' karyesi ahâlîsinden ba'zıları zikr olunan yirler bizüm karyemizün mer'âsidür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/249, "... olup zabt ü zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldükleri yirlerine mahsûl kalkduktan sonra koyun vesâir davarları ra'y olnagelür iken civârda vâkı' (boş) karyesi ahâlîsinün ba'zıları zikr olunan yirler bizüm karyemizün mer'âsidür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/250, "... ol yirleri zabt ve beher sene zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken... fuzûlî müdâhale..." BOA 21/270, "... zabt ve beher sene zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldiği ma'lûmetü'l-hudûd yirlerine dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden Yuvan ve Anaştas ve Yani ve Tanaş nâm zimmîler zabt dâ'iyyesiyle hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/273, "...zabt u zirâ'at itmek murâd eyledüklerinde âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale vü ta'arrûzdan hâlî olmadukların bildürüp kânûn üzere amel olup ecânibden olan kimesnelerin hilâf-ı kânûn vâkı' olan müdahaleleri men' u def' olunmak bâbında...", BOA 21/276, "... zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler ol çiftliğün arâzisine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/289, "...ma'lûmetü'l-hudûd çend kıt'a tarlalarını... çiftliği arâzisinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken... yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/294, "... hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp...ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarında âharun alâkası yoğiken..." BOA 21/296, "... fuzûlî müdahâleden hâlî olmadukların bildürüp BOA 21/301, "... emlakine hilâf-ı şer'-i şerîf fuzûlî müdahâle vü ta'arruzdan hâlî olmadukların bildürüp mahallinde şer'le görülüp mesfûrların hilâf-ı şer'-i şerîf vâkı' olan müdahaleleri men' u def' olunmak bâbında..." BOA 21/302, "... intikâl idüp ancak bu ol vakte sağır bulunduğundan ecânibden Hasan nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/321, "... zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîsi ol yirler bizüm mer'âmızdur hayvânlarımızı ra'y itdirirüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdahâleden hâlî olmadukların bildürüp kânûn üzere amel olup merkûmların hilâf-ı kânûn vâkı' olan müdahaleleri men' u def' olunmak bâbında..." BOA 21/322, "... zirâ'at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegeldiği ma'lûmetü'l-hudûd çiftliği arâzisinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîsi ol yirler bizüm mer'âmızdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdahâleden hâlî olmadukların

"Sultan Selim evkafı köylerinden Gebze nahiyesine tabi Hereke köyünde edası lazım gelen vergileri ödemede muhalefet eden kişilerin muhalefetlerinin önlenerek gereğince vergilerin vakıf tarafına ödenmesine dair hüküm"⁵⁷⁷ ile ilgili tasnif⁵⁷⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
21	11	24	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili	Üsküdar -Gebze	YOK	Yönetilen -Köylü	YOK	Gayrimüslim -Zimmi	Oca. 1833

"Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden tahsili" konusunda 2 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁷⁹.

bildürüp kânûn üzre amel olup karye-i merkûme ahâlîsinün hilâf-ı kânûn vâkı‘ olan müdâhaleleri men‘ u def‘ olunmak bâbında..." BOA 21/330, "...bâğ ve bâğçe ve çiftlik ve kadîmden temlik olup vakf olan tarlalarına ve çayır ve değirmân vesâir bunun emsâli kiliselerine vakf olan büyütlük ve deklâkîn ve emlâk ü eşyâ ve nükûd ve davarlarına ve zabt u tasarrufları düstûr-ı amel olup âhardan müdâhale olmaya diyü..." BOA 21/334, "... tarlaları zabt ü zirâ‘at itdürmek murâd eyledükde...ol yirleri müteveffîye-i mezbûrenün mülk bâğ ve bâğçesidür irsen bana intikâl ider diyü bir takrîb peydâ eylediği hüccete mebnî hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/336, "... Mehmed ol yirleri müteveffâ-yı merkûmun bâğ ve bâğçesindendür irsen bana intikâl ider diyü bir takrîb peydâ eylediği hüccete mebnî hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 21/337, "... tarlalarını zabt ve beher sene iştirâken zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arâza edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken kasaba-i mezbûra tâbi‘ Denizli ve Akören ve (...) karyeleri ahâlîsi ol yirler bizüm mer‘âmızdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/350, "...zabt ü zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ olınagelür ve üç seneden ber[ü] haberi ve mektûbı varur iken mersûmân merkûm için fevt oldı diyü bir takrîb sâhib-i arzdan alup imdi bu varup arâzî-yi merkûmeyi taleb ve almak murâd eyledükde vermeyüp gadr-i küllî eyledüklerin bildürüp kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 21/353, "...zirâ‘at olup öşr ü resmi alınagelen yirler üzerine sonradan mandıra ihdâs olunmak hilâf-ı kânûn iken karye-i mezbûr sâkinlerinden Süleymân Kethudâ nâm kimesne ol yirler üzerine hilâf-ı kânûn mandıra ihdâs idüp gadr-ı küllî eylediğin..." BOA 21/356, "...tarlalara tapulı ve temessükli mutasarrıf[e] olarak zabt ve beher sene tarafından zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken yine nâhiye-i mezbûre sâkinelerinden Enîse(?) ve kızları Ziyetî Muntehâ nâm hâtûnlar zuhûre birle zikr olunan yirlere sahte temessük peydâ iderek hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/358, "... zirâ‘at ve öşr ü resmin sâhib-i arza edâ olınagelen ma‘lûmetü’l-hudûd yirlerde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken kasaba-i mezbûre sâkinlerinden Hayırsöylemez Süleymân dimeğle meşhûr kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 21/362, "...çiftliği emlâkini tasarruf ve ma‘lûmetü’l-hudûd arâzisini dahi zabt ve beher sene taraflarından zirâ‘at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olınagelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba‘zı kimesneler emlâk ve arâzî-i mezkûreye hilâf-ı şer‘ ve kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 21/423, "... ol yirler benüm çiftliğüm arâzîsindendür diyü fuzûlî zabt eylediğin bildürüp..." BOA 21/424, "...tarlasını zabt ve beher sene tarafından zirâ‘at ve öşr ü resmi sâhib-i arza edâ olınagelüp...benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm arâzîsindendür diyü fuzûlî zabt idüp..." BOA 21/425, "... nâm kimesneler ol yirlerde hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale hâlî olmadukların bildürüp..." BOA 21/426, "... çiftlik arâzisi zabt ve tarafından beher sene zirâ‘at ve öşr edâ olınagelüp âharun alâkası yoğiken... fuzûlî zabt itmiş..." BOA 21/479, "... çiftliği arâzisini zabt ve beher sene zirâ‘at ve öşrin [edâ] idegelür iken karye-i mezbûre ahâlîsi ol yirler bizüm mer‘âmızdur hayvânlarımızı ra‘y itdürürüz diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 21/488.

⁵⁷⁷ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8(1817-1852), s. 297.

⁵⁷⁸ "...çift resmleriyle fî sene yazılan iskelenün müteveccihâtı kadîmden ne vechile alınagelmiş ise yine kadîmîsi üzre icâb iden iskele müteveccihâtı vakf-ı müşârun ileyh tarafından ahz u kabz murâd olındukda te‘lîl ü muhâlefet olunmak icâb ve iktizâ itmez iken ba‘zıları muhâlefet üzre oldukları..." BOA 21/24.

⁵⁷⁹ "... resm-i tapu ile ma‘lûmu’l-esâmî kimesnelere virüp kânûn üzre icâb iden resm-i tapuyı taleb eyledükde virmekte te‘allül ü muhâlefet olunmak icâb itmez iken kışlak ashâbı olanlar kışlak resmleri ve mutasarrıflar dahi

"Karamürsel kazasına tabi Ereğli ve zîr-i Ereğli Bala(?) köyleri ahalisine usulsüz ağır vergi talebiyle zulm eden ehli örf taifesinin teaddi ve müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁸⁰ ile ilgili tasnif⁵⁸¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
21	19	46	Fazla vergi talebi ve tahsili	Üsküdar -Karamürsel	Yönetilen -Köylü	Yöneten -Ehl-i Örf	Müşüman	Müşüman	Mar. 1833

"Fazla vergi talebi ve tahsili" konusunda 7 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁸².

J. 22 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Terkos nahiyesine tabi Hadım köy ahalisine ait meraya fuzuli müdahale eden civarda bulunan köy ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁸³ ile ilgili tasnif⁵⁸⁴:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
22	7	9	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Üsküdar -Karamürsel	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müşüman	Müşüman	Tem. 1841

resm-i tapuyı edâda te'allül ü muhâlefet üzere oldukların..." BOA 21/262, "... onda bir öşrleri edâsında te'allül ve muhâlefet üzere oldukları beyânıyla..." BOA 21/457.

⁵⁸⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8/1(1817-1852), s. 300.

⁵⁸¹ "... ehl-i örf tâifesi câniblerinden bilâ emr-i şerîf tekâlif-i şâkka talebiyle te'addî vü rencîde olındukların bildürüp..." BOA 21/46.

⁵⁸² "...vakf-ı müşârun ileyhün mültezimi olan kimesne ziyâde mutâlebe ve ahz itmiş olduğu beyânıyla defter-i hâkânî mücebince kânûn [üzre] amel olunmak bâbınd..." BOA 21/79, "...rüsûmların kânûn ve defter mücebince müşterekiyle tekâ'üd-i merkûmun tımarı tarafına edâda kusûrları olmayup ziyâde mutâlebesiyle te'addî olınmaları icâb itmez iken tekâ'üd-i merkûmun tarafından ziyâde talebiyle te'addî olındığından..." BOA 21/326, "... bedel-i öşr olarak sekiz yüz guruş taraf-ı vakf-ı müşârun ileyhe teslim olunmak ve öşr mutâlebesiyle rencîde olunmamak üzere..." BOA 21/341, "... ze'âmeti tarafına edâda kusûrları olmayup te'addî olınmaları icâb itmez iken zâbî-i merkûm ziyâde talebi ve ta'sîr mesârif-i nâmıyla akçe ve birer araba hatab mutâlebesiyle vesâir bida' u mezâlim-i muhdes ile hilâf-ı kânûn te'addî vü rencîdeden..." BOA 21/376, "... öşr ve sâlâriyyelerinden ziyâde talebiyle te'addî eyledükleri..." BOA 21/386, "... sâhib-i arz olan kimesne çiftlik-i mezbûr arâzisi kurbında boz ve hâli yirle çiftlik arâzisi civârında olmağla ol yirler için senden öşr al[r]um diyü öşr mutâlebesiyle hilâf-ı kânûn te'addî..." BOA 21/417.

⁵⁸³ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8/2(1817-1852), s.222.

⁵⁸⁴ "... mer'âlarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken civârlarında vâkı' (boş) karyesi ahâlisi hilâf-ı kânûn-ı kadîm fuzûlî müdâhâleden..." BOA 22/9.

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile ilgili 45 hüküm⁵⁸⁵ daha bulunmaktadır.

⁵⁸⁵ "... ol mer'â yirleri mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhalede hâlî olmadı..." BOA 22/6, "... çayıra tapulı ve temessükli mutasarrıf olarak beher sene otın biçüp öşrin edâda kusûrları olmayup dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/17, "... mahsûs ve müstakıll mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûmede vâkı' ashâb-ı çiftlikâtdan ba'zıları ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/35, "...karye ahâlîsinden ba'zıları zikr olunan yirler bizüm karyemizün mer'âsıdır diyü müdâhale..." BOA 22/42, "... mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerine... Beğöğlü sığırlarının ra'y olunmalarına ruhsat vermiş olduğundan zikr olunan mahaller hayvânâtı koyunların mer'â-yı mahsûsalarında ra'y olunmakta olduğundan ahâlî-i sâire hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî oldukları beyânıyla..." BOA 22/64, "... mer'â yirleriçün karye-i mezbûre sâkinlerinden çiftlik ashâbından Alî nâm kimesne çiftliğüm hayvânâtına mahsûs mer'âmdur çiftliğüm hayvânâtını ra'y itdürürüm diyü hilâf-ı kânûn kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale ve hayvânlarını getirüp ra'y itdürüp ahâlî-i merkûme hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî olduğın..." BOA 22/66, "... mer'âlarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken civârda vâkı' Küçük Karakarlı karyesi ahâlîsi ol mer'â yirlerine hayvânlarını getirüp ra'y itdürüp karye-i mezbûre ahâlîsi hayvânlarının zarûretlerine bâ'is ü bâdî oldukları beyânıyla..." BOA 22/72, "... mer'â yirlerini zabt ve söküp zirâ'at iderüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede hâlî olmadıkları beyânıyla..." BOA 22/74, "...mer'â yirlerine ra'y olup otından ve suyundan intifâ' idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûra tâbî' Gardak karyesi ahâlîsi ol mer'â yirleri bizümdür diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 22/78, "... mer'â yirleri müstakillen bizüm karyemizün ahâlîsi hayvânlarına mahsûsdur diyü çiftlik-i mezkûr hayvânlarını ra'ydan men' eyledükleri beyânıyla kânûn üzre ru'yet olunmak bâbında..." BOA 22/83, "... mer'â yirlerinde ra'y olup otından ve suyundan intifâ' idegelüp kadîme muğâyir dahl olunmak icâb itmez...itmeyüp ve bu makûle kadîmî mer'â yirleri alınıp ve satılmak ve sökölüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken..." BOA 22/105, "... mer'âları iken mârrü'l-beyân Küçük Karakarlı ahâlîsi fuzûlî müdâhale eyledükleri..." BOA 22/109, "... tarla ve çayırardan kendü hisselerini zabta adem-i kanâ'at birle merkûmların hisselerine fuzûlî müdâhale..." BOA 22/110, "... mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre sâkinlerinden Mehmed Alî nâm kimesne ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/119, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale ve zabt dâ'iyyesinde olduğu beyânıyla..." BOA 22/124, "... çiftlik-i mezkûr mer'âsını fuzûlî zabt ve söküp zirâ'at idüp ol vechile çiftlik-i mezkûr hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına bâ'is ü bâdî oldukları..." BOA 22/125, "...mer'â yirlerinde ra'y olup otından ve suyundan intifâ' idegelüp müdâhale olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre sâkinlerinden Hasan oğlu İbrâhîm nâm kimesne ol mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/128, "... mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken Keşan kasabası re'âyâsından ma'lûmu'l-esâmî re'âyâ zikr olunan mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 22/130, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve muğâyir-i kadîm fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/132, "... mer'â yirlerine karye-i mezbûre sâkinlerinden Mehmed Alî nâm kimesne hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/133, "... mer'â-yı mezkûre benimdür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/134, "... mer'â yirlerinde ra'y olup otından ve suyundan intifâ' idegelüp kadîme muğâyir müdâhale..." BOA 22/135, "... mer'â yirlerinde ra'y olup otından ve suyundan intifâ' idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre ahâlîsi ol mer'â yirleriçün bizüm karyemizün hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 22/138, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/145, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/147, "... mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup... ol yirler benim çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede..." BOA 22/152, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale ve hayvânâtını getirüp ra'y itdürüp mûmâ ileyhânun çiftliği hayvânlarının zarûret ve muzâyakalarına..." BOA 22/161, "...müstakıll mer'â ve savadlarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre toprağında vâkı' çiftlik mutasarrıfları taraflarından zikr olunan mer'â ve savad yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 22/177, "... mer'â-yı mezkûrda senün hayvânâtının ra'y olındığını istemezüz diyü hilâf-ı kânûn müdâhale..." BOA 22/182, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede hâlî olmadıkları..." BOA 22/188, "... mer'â yirleri alınıp ve satılmak ve tapu ile virilüp sökölüp zirâ'at olunmak hilâf-ı kânûn iken sâhib-i arz tarafından ol yirleri hilâf-ı kânûn ma'lûmu'l-ism kimesnelere virüp zirâ'at idüp..." BOA 22/190, "... çiftlikâtımız hayvânâtını ra'y itdürü[rü]z diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalede hâlî olmadıkları beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/208, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhalede hâlî olmadığı beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/213, "... mârrü'z-zikr tarla ve çayırar babanuz hâlik-i mersûm bizüm iştirâken tasarrufumuzda idi fuzûlî

"Haslar kazasına tabi Vidos köyünde şahsın tasarrufunda bulunan çiftliğinde mahsul kalktıktan sonra hayvanlarını otlatmasına müdahale eden kişilerin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁸⁶ ile ilgili tasnif⁵⁸⁷:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
22	22	39	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Küçükçekmece	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	May. 1843

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konusunda 31 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁸⁸.

müdâhale eyledüklerinden..." BOA 22/214, "... mer'â yirleriçün bizüm karyemüz hayvânâtına mahsûsdır diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden hâlî olmadukları beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/223, "... mer'â yirlerinde...hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden hâlî olmadukları beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/229, "... ol mer'â yirleri bizüm kazamız hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/234, "...ol mer'â yirlerine bizler dahi hayvânâtımızı ra'y itdürürüz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/242, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden hâlî olmadukları beyânıyla..." BOA 22/245, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden hâlî olmadukları beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/268, "... fuzûlî zabt iderler suâl olup keff-i yedlerine ve bize teslime tenbîh olunmak bi'l-vekâle matlûbımdur diyü ba'de'd-da'vâ ve's-suâl mûmâ..." BOA 22/271, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 22/283, "... mer'â-yı mezkûra hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/291, "... mer'â-yı mezkûr benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden hâlî olmadığı beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/294, "... kışlak yirleriçün karyelerimiz hayvânâtına mahsûs mer'âdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden hâlî olmadukları beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında..." BOA 22/296.

⁵⁸⁶ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8/2(1817-1852), s. 239.

⁵⁸⁷ "...sonra çiftlik-i mezkûr hayvânâtını ra'y idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûme ahâlîsinden ma'lûmu'l-ism kimesneler zikr olunan arâzide hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/39.

⁵⁸⁸ "...çiftliği arâzîsinden mahsûlini kaldırdıktan sonra çiftlik-i mezkûr hayvânâtını ra'y idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûme ahâlîsinden ma'lûmu'l-ism kimesneler zikr olunan arâzide hayvânâtını ra'y itdürmezüz diyü fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/39, "...çiftliği emlakıyla ma'lûmu'r-re's hayvânâtını...bey' u temlik...mezbûre bey'-i mezkûrda gabn vâkı' olmuşidi [diyü] fuzûlî müdâhale... BOA 22/47, "... tarlası zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden karye-i mezbûre sâkinlerinden Küçük Mehmed oğlu Mustafâ nâm kimesne arâzî-i mezkûreyi hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 22/56, "... arâzî-i mezkûreyi...diğer sâhib-i arz ol yirler mahlûldür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale eylediği..." BOA 22/62, "... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken mersûm ol yirleri ba'zı kimesneye istinâden fuzûlî zabt eylediği..." BOA 22/67, "... tarlalarını zabt ve beher sene iştirâken zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden İbrâhîm nâm kimesnenün ol yirleri hilâf-ı kânûn fuGzûlî zabt..." BOA 22/94, "... çiftlik-i mezbûrun arâzîsini irâe eylemiş olduklarından müste'men-i mersûm arâzî-i merkûmı zabt dâ'iyyesinde olduğu beyânıyla müdâhale-i vâkı'anun men'i husûsı..." BOA 22/107, "... ol tarla ve çayyrlardan kendü hisselerini zabta adem-i kanâ'at birle merkûmların hisselerine fuzûlî müdâhale..." BOA 22/110, "... fevt oldukda...ba'zı kimesneler müteveffâ-yı merkûmun hisselerini sâhib-i arzdan tapu ile biz aluruz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 22/136, "... çiftlik arâzîsi zabt ve beher sene tarafından zirâ'at ve öşri edâ olınagelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/144, "... zirâ'at ve öşrin edâ olup gelüp âharun dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden ba'zı kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhalemeden..." BOA 22/148, "... zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden karye-i mezbûre ahâlîsinden Mehmed Alî Reîs ve Hâcî Mustafâ nâm kimesneler hilâf-ı

"Şarköyü kazasına tabi Arab Hacı köyünde tasarruf ettiği araziyi başkasına ferağ ettiğine pişman olan şahsın müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁸⁹ ile ilgili tasnif⁵⁹⁰:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
22	25	46	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Haslar -Tekirdağ	Yönetilen -Şehirli -Kadın	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Gayrimüslim -Zimmi	Tem. 1842

"Tımar toprağın ferağ ve tefvizi" konusunda 3 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁹¹.

kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/183, "...arâzî-i merkûme çiftlik-i mezkûr hayvânâtı ra'y olunup...kimesneler arâzî-i merkûme üzerine bizler hayvânâtımızı ra'y iderüz diyü çiftlik-i mezkûr hayvânâtlarının ra'yına hilâf-ı kânûn müdâhaleden..." BOA 22/196, "... çiftlikleri arâzisini zabt ve beher sene iştirâken zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre mütemekkinlerinden İstemad nâm zimmî ol yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/212, "... tarla ve çayır lar babanız hâlik-i mersûm bizüm iştirâken tasarrufumuzda idi fuzûlî müdâhale eyledüklerinden..." BOA 22/214, "...arâzî-i merkûme iştirâken taraflarından zabt u zirâ'at ve çayır un otı biçilüp öşri edâ olınagelüp...çiftlik arâzisiyle çayıra hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/219, "... arâzî -i merkûmeye hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/224, "... tarlalarında âharun alâkası yoğiken... kimesneler iki yüz altmış bir senesinde hilâf-ı [kânûn] fuzûlî zabt eyledük-[le]rine..." BOA 22/232, "... arâzî-i merkûme için iştirâken mutasarrıf olduğumuz çiftliğimiz arâzisinde diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 22/235, "...tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden karye-i mezbûre sâkinlerinden Mehmed Alî Reis ve Hacı Mustafâ nâm kimesneler hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/239, "... tarla babam Kassâb Dimitri taht-ı tasarrufında olup ba'de hâlike âdiyen bana intikâl itmişiken mersûm Alanko fuzûlî zabt ider suâl olunup keff-i yedine tenbîh olunmak matlûbımdur diyü..." BOA 22/241, "...tarlaları zabt ve beher sene iştirâken taraflarından zirâ'at ve öşri edâ olınagelüp âharun dahl olunmak icâb itmez iken mahall-i mezbûr sâkinelerinden Meryem nâm hâtûn arâzî-i merkûmeye hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/247, "... zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden Emîn Beğ nâm kimesne arâzî-i mezkûreye hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/250, "... çiftlik-i mezkûr emlak ve arâzisiyle bağ-ı mezkûra fuzûlî müdâhale..." BOA 22/261, "... zirâ'at ve öşri edâ olınagelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken yine kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Hacı Emîn nâm kimesne ol yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/266, "... çiftlik-i mezkûr emlak ve arâzisiyle bağ-ı mezkûra fuzûlî müdâhale..." BOA 22/274, "... fesh-i icâr birle merkûmun zimmetinde müctemî' olan icâre ile arâzî-i mezkûreyi taleb eyledükde vormeyüp gadr eylediği beyânıyla..." BOA 22/277, "...mutasarrıf olduğu çiftliği tarlalarının mevrû'âtı ba'de'l-hasâd ve'r-ref' ağnâmının kadimî üze ra'yına karye-i mezbûre ahâlîsinden ma'lûmu'l-esâmî zimmîler mûmâna'at ve ol mer'â yirleri müstakillen bizüm karyemiz hayvânâtına mahsûsdur diyü âhara icâra mübâderet eyledükleri..." BOA 22/281, "... ol yirler babamdan muntakıldur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr eylediği beyânıyla..." BOA 22/288, "... çiftliği arâzisini zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i merkûme sâkinlerinden Hüseyin nâm kimesne ol yirlere hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/298, "... ol yirlere tapulı ve temessükli mutasarrıfe olarak zabt ve beher sene tarafından zirâ'at ve öşri edâ olınagelür iken merkûm fuzûlî zabt eylediği..." BOA 22/303.

⁵⁸⁹ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 8/2(1817-1852), s.236.

⁵⁹⁰ "...sâhib-i arz ma'rifetiyle iki yüz elli üç senesinde İstemat nâm zimmîye ferâğ u tefvîz ve mersûm dahi tefevvüz ve kabûl birle ol yirleri sene-i mezbûreden berü zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken bu esnâda fâriğa-i mezbûre zuhûr birle ol yirleri sana ferâğ eylediğüme nâdim oldum yedünden alurum diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/46.

⁵⁹¹ "...nâm kimesnelere ferâğ itmiş isem de ferâğ-ı mezbûr mu'teber olmadığına binâen ferâğumdan rücû' ve redd-i semen ile kemâ fi's-sâbık arâzî-i mezkûreyi zabt u zirâ'at eylediğümde merkûmün ferâğ-ı mezkûra mebnî biz zabt u zirâ'at iderüz diyü müdâhaleden..." BOA 22/239, "... zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken bu esnâda nasrâniyye-i mersûme zuhûr birle arâzî-i merkûmeyi mukaddemâ sana ferâğ eylediğüme nâdim oldum yedinden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/305, "...nâm kimesnelere ferâğ u tefvîz ve merkûmân dahi tefevvüz ve kabûl birle yedlerine virilen temessük mücebince sene-i mezbûreden berü zabt ve beher sene iştirâken zirâ'at ve öşrin edâ idegelür iken bu esnâda merkûmândan merkûm İzzet zuhûr birle ol

"Kandırı kazasına tabi Doğancılu köyünde vefat eden kişinin tasarruf ettiği yerleri sahibi arzın mirasçının yerine başkasına vermesinden doğan ihtilafa dair hüküm"⁵⁹² ile ilgili tasnif⁵⁹³:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
22	87	162	Miri toprağın sazık ve kırılgının mirasen intikali	Üsküdar -Kandırı	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yöneten -Sahibi Arz	Müslüman	Müslüman	Oca. 1845

"Miri toprağın sazık ve kırılgının mirasen intikali" ile ilgili 5 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁹⁴.

K. 23 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Çekmece kazasında şahısların müştereken tasarruf ettikleri çiftliklerine fuzuli müdahale eden civardaki bahçe sahiplerinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁹⁵ ile ilgili tasnif⁵⁹⁶:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
23	3	2	Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Küçükçekmece	Yöneten	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Gayrimüslim -Zimmi	Eki. 1847

yirlerden hissemi size ferâğ eylediğüme nâdim oldum yedinüzden alur zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 22/313.

⁵⁹² İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8/2(1817-1852), s. 274.

⁵⁹³ "... ma'lûmetü'l-hudûd tarlaları...bîgaraz müslimânların takdîr eylediği resm-i tapu ile sâhib-i arzdan olmağla tâlibler iken sâhib-i arz olan kimesne mevkûf⁵⁹³ ile mezbûreye vermeyüp ecânibden yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Küçük Mehmed oğlu Mustafâ nâm kimesneye virüp gadr-ı küllî eylediği..." BOA 22/162.

⁵⁹⁴ "... arâzî-i mezkûreyi...diğer sâhib-i arz ol yirler mahlûldür diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale eylediği..." BOA 22/62, "... resm-i tapu ile sâhib-i arzdan almağa tâlibe iken mersûm ol yirleri ba'zı kimesneye istinâden fuzûlî zabt eylediği..." BOA 22/67, "... fevt oldukça...ba'zı kimesneler müteveffâ-yı merkûmun hissesini sâhib-i arzdan tapu ile biz aluruz diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 22/136, "... tarla ve çayır lar babanız hâlik-i mersûm bizüm iştirâken tasarrufumuzda idi fuzûlî müdâhale eyledüklerinden..." BOA 22/214, "... ol yirler babamdan muntakıldur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr eylediği beyânıyla..." BOA 22/288.

⁵⁹⁵ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8/2(1817-1852), s.335.

⁵⁹⁶ "... çiftliği arâzileri beher sene taraflarından iştirâken zabt u zirâ'at ve öşri edâ olınagelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken çiftlik-i mezkûr civârında vâkı' bâğçe ashâbından Satori(?) ve şerikleri zimmîler arâzî-i merkûmeye hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/2.

"Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale" ile ilgili 27 hüküm daha bulunmaktadır⁵⁹⁷.

"Kartal kazasına tabi Yakacık köyü ahalisine ait meraya fuzuli müdahale eden Soğanlık köyü ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁵⁹⁸ ile ilgili tasnif⁵⁹⁹:

⁵⁹⁷ "... tarlaları kânûn-ı kadîm vechile meccânen oğlu merkûm Mehmed'e intikâl itmişiken kız karındaşı Emine nâm hâtûn zuhûr birle ol yirlerden ber müceb-i kânûn-ı cedîd bana dahi hisse intikâl ider diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/42, "... fevt oldukda tasarrufında olan yirleri kızları mezbûretân Şerîfe ve Hasîbe'ye âdiyen intikâl itmişiken müteveffâ-yı merkûmun kız karındaşı karye-i mezbûre sâkinlerinden Fâtıma nâm hâtûn oğlu Halîl nâm kimesne ile yekdil olınarak arâzî-i merkûmeye hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/50, "... tarlalara tapu senediyle ber vech-i iştirâk mutasarrıflar olarak zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelürler iken yine kazâ-i mezbûra tâbi' Ayduanlı karyesi sâkinlerinden Hâcî Osmân oğlu Mehmed ve İbrâhîm nâm kimesneler ol yirler karyemûz toprağında kâin kışlağımızdır diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt..." BOA 23/88, "...tarlaları zabt ve beher sene zirâ'at ve öşri edâ olınagelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken karye-i mezbûre sâkin ve mütemekkinlerinden Hâfız nâm kimesne ile Tanaş ve Sava ve Yorgi nâm zimmîler zıkr olınan arâzîye hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/99, "... tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûr mütemekkinlerinden İstemat veled-i Bezari(?) nâm zimmîler zıkr olınan tarlalara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/101, "... ol yirleri tapu-yı misliyle sâhib-i arzdan almağa tâlib iken Haham Menteş nâm yehûdî ol yirleri ba'zı kimesneye istinâden hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 23/110, "... tarla ve çayrlardan müteveffâ-yı merkûmun hissesini hîn-i teklîfde almadığuma şimdi nâdim oldum yedinden alup zabt iderüm diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/121, "...ol yirler yiğirmi sene mukaddem hâlik olan babalarımız Tanaş zimmîden muntakıldur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri..." BOA 23/135, "... tarlalarını zabt u zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûra tâbi' Kurişan(?) karyesi sâkinlerinden Edhem nâm kimesne zıkr olınan tarlalara hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/147, "... ol yirlerden mersûm Tanaş'un hissesini fuzûlî zabt idüp gadr eylediği ..." BOA 23/155, "... nâm zimmî zıkr olınan tarlaları hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp ..." BOA 23/176, "...çiftliği arâzîsini zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Ahmed Beğ nâm kimesne ile Nişan nâm zimmî hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/192, "... çiftliği emlakine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Ahmed Beğ nâm kimesne ile Nişan nâm zimmî emlak-i mezkûreye bivech fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/193, "... nâm zimmî fuzûlî zabt idüp..." BOA 23/221, "... iki sehmi bizüm irsen mülkimüz olmuştur diyerek fuzûlî zabt ve vaz'-ı yed idüp..." BOA 23/249, "... tarlaları tarafından zabt ve beher sene zirâ'at ve öşri edâ olınagelür iken merkûm iki yüz altmış yedi senesinde silk-i askerîde iken karye-i merkûme sâkinlerinden Şa'bân oğlu Mehmed Hoca dimeğle arîf kimesne ol yirleri Pehlûvanoğlu Alî'den satun aldum diyü fuzûlî zabt...", "... baban hâlik-i mersûmda alacağum vardır diyü fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 23/250, "...intikâl itmiş ise de mersûm ol vakitte sağır bulunduğundan kazâ-i mezbûr mütemekkinlerinden Poliharonoglu nâm zimmî fuzûlî zabt ve ba'dehû hâlik..." BOA 23/252, "... babasından muntakıl hissesiyle ma'an fuzûlî zabt idüp..." BOA 23/261, "... tarla ve kadîm otı biçilür çayıra... fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/283, "... nâm kimesneler fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri beyânıyla..." BOA 23/286, "... hisse-i mezbûreyi mersûm Sarati zimmînün babasından muntakıl hissesiyle ma'an fuzûlî zabt idüp gadr eylediği ..." BOA 23/305, "... çiftlik ve nısf değirmen-i mezkûrlar ile sâlifü'l-beyân timurbaş üç sehmi i'tibârıyla bir sehmi merkûme Hafîze Hâtûn'un ve iki sehmi bizüm irsen mülkimüz olmuştur diyerek fuzûlî zabt..." BOA 23/323, "... tarlaları fuzûlî zabt ve Hasan nâm kimesneye ferâğ idüp gadr eylediği..." BOA 23/340, "...tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre sâkin ve mütemekkinlerinden Çirozoğlu Hüseyin nâm kimesne ile Dimitri nâm zimmî fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/348, "... ol yirlerün nısfı benümdür diyü fuzûlî zabt idüp..." BOA 23/350, "... nâm kimesne zıkr olınan emlakün nısfı benümdür diyü fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 23/351, "... çiftliği arâzîsi olup ol yirler zirâ'ate sâlih olmak için iki üç senede bir kerre dinlendürmeğe koyuldukda geleme hâsıl olarak çiftlik-i mezkûrun koyun vesâir davarları ra'y olınagelür iken kazâ-i mezbûra tâbi' Selcek(?) karyesi ahâlisi ol gelembeyi hayvânâtımuza ekl itdürürüz diyü fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/372.

⁵⁹⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8/2(1817-1852), s. 336.

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
23	5	7	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Üsküdar -Kartal	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Kas. 1847

"Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile ilgili 19 hüküm daha bulunmaktadır⁶⁰⁰.

"Erdek nahiyesine tabi Avşa köyünde şahsın hayatta iken başkasına sattığı bağa vefatından sonra kendisine intikal ettiği iddiasıyla fuzuli müdahale eden kızının müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶⁰¹ ile ilgili tasnif⁶⁰²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
23	26	53	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Galata -Erdek	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Ağu. 1848

⁵⁹⁹ "... mer'âlarında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken civârında kâin Soğanlık karyesi ahâlîsi zikr olunan mer'â yirlerine fuzûlî müdâhale

⁶⁰⁰ "... mer'â-yı mezkûr benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 23/27, "...müstakıll kadîmî mer'â yirlerinde âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken...ol mer'â yirlerine zirâ'at dâ'iyyesiyle hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 23/39, "... mer'â yirleri çiftliğimüz hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/59, "... mer'â yirleri çiftliğimüz hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/61, "... cibâl-i mübâha-i mezkûreden odun vesâir kereste kat' ve intifâ' itdürmezüz diyü bizleri bi gayr-i vech-i şer'î men' ve fuzûlî müdâhale..." BOA 23/63, "... mer'â yirlerine hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale hâli olmadukları beyânıyla kânûn üzre amel olunmak bâbında.." BOA 23/71, "... mer'â yirlerinde ra'y olunup otından ve suyından intifâ' idgelüp dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûme ahâlîsi hilâf-ı kânûn fuzûlî müdâhale..." BOA 23/86, "... cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 23/92, "... mer'â yirleri çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü hilâf-ı kânûn ve kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 23/129, "... mer'â yirlerine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecânibden çiftlik ashâbından İstefan nâm zimmî ol mer'â yirleri benüm mutasarrıf olduğum çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü müdâhale..." BOA 23/257, "... mer'â yirlerini söküp zirâ'at iderüm diyü müdâhale..." BOA 23/258, "... mer'â yirleri benüm çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/275, "... tarlaları beher sene iştirâken zirâ'at ve çayırın dahi beher sene otın biçüp ve öşrin me'mûrına edâ idegelürler iken merkûmün ile mersûm fuzûlî müdâhale eyledükleri..." BOA 23/283, "... mer'â yirlerine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken yine kazâ-i mezbûra tâbi' Dede karyesi ahâlîsi ol mer'â yirleri bizüm karyemüz hayvânâtına mahsûs diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/296, "... mer'â yirlerine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken...çiftliğimüz hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/326, "... ol mer'â yirleri çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/333, "... mer'â yirleri bizüm karyemüz hayvânâtımuza mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 23/344, "... çiftliği hayvânâtına mahsûs ve müstakıll kadîmî mer'â yirlerini... zirâ'at itmek dâ'iyyesiyle müdâhale eyledükleri..." BOA 23/360, "... mer'â yirlerine...ol yirler benüm çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhale..." BOA23/363.

⁶⁰¹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8/2(1817-1852), s.345.

⁶⁰² "...bâğ-ı mezkûr bundan on iki sene mukaddem babam müteveffâ-yı merkûmun tasarrufunda idi şimdi bana intikâl eyledi diyü bivech fuzûlî müdâhale..." BOA 23/53.

"Bağ, bahçe ve bostana müdahale" ile ilgili 7 hüküm daha bulunmaktadır⁶⁰³.

L. 24 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Kandıra kazasında şahsın tasarrufunda bulunan değirmeni fuzuli zabteden kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶⁰⁴ ile ilgili tasnif⁶⁰⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
24	3	8	Değirmene müdahale	Üsküdar -Kandıra	Yönetilen -Şehirli	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Ağu. 1853

"Değirmene müdahale" ile ilgili 2 hüküm⁶⁰⁶ daha bulunmaktadır.

"Çatalca kazasına tabi Kadı köyünde İsmet Giray Sultan'ın kendi çiftliği hayvanlarına ait olduğu, köy ahalisinin ise kendi köyleri hayvanlarına ait olduğu iddiasıyla doğan mera ihtilafına dair hüküm"⁶⁰⁷ ile ilgili tasnif⁶⁰⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
24	19	36	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Çatalca	YOK	YOK	YOK	YOK	Ara. 1853

⁶⁰³ "... bağ babamuzdan bizlere intikâl eyledi diyü hilâf-ı şer'î şerîf fuzûlî zabt..." BOA 23/80, "... nâm kimesne bağ-ı mezkûr bivech fuzûlî müdâhaleden ..." BOA 23/145, "... bağçe-i mahdûd-ı mezkûra fuzûlî ve bi gayri hakkın vâzî'û'l-yed olup verese-i mersûmûnun temellük ve tasarruflarına bivech-i şer'î mûmâna'at ider olmalarıyla..." BOA 23/238, "... bağ-ı mahdûd-ı mezkûra fuzûlî ve bi gayri hakkın vâzî'û'l-yed olup..." BOA 23/248, "... kürûmü mevcûd üç kıt'a bağında âharun alâkası olmayup dahl olunmak icâb itmez iken yine karye-i mezbûre mütemekkinelerinden Vasilike nâm nasrânîyye zikr olunan bağlara bivech fuzûlî müdâhaleden..." BOA 23/287, "... bağ ve bağçe-i mezkûreyi iki yüz altmış sekiz senesinde hilâf-ı şer'î şerîf fuzûlî zabt..." BOA 23/313, "... zikr olunan bağı fuzûlî zabt..." BOA 23/349.

⁶⁰⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 9(1852-1875), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, s. 174.

⁶⁰⁵ "... değirmânında âharun alâkası yoğiken yine kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Mehmed nâm kimesne hilâf-ı şer'î şerîf fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 24/8.

⁶⁰⁶ "...değirmân binâ ve ihdâs ile mâ-i cârî-yi mezkûrî çevirüp kendü değirmânlarına icrâ ve bizi intifâ'dan men' itmeleriyle suâl olup mâ-i cârî-yi mezkûrî ke'l-evvel mâlik olduğumuz değirmân-ı mezkûre icrâsına mûmâna'at itmemek üzre merkûmân Osmân ve Emîn'e tenbîh olunmak matlûbımızdır diyü..." BOA 24/25, "... değirmânında âharun alâkası yoğiken yine kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Mehmed nâm kimesne hilâf-ı şer'î şerîf fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 24/54.

⁶⁰⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 9(1852-1875), s. 181.

⁶⁰⁸ "... mer'â yirlerinde çiftlik-i mezkûr hayvânâtı kadîmîsi vechile ra'y olnagelür iken karye-i merkûme ahâlîsi ol yirler karyemüz hayvânâtına mahsûs mer'âmızdır diyü fuzûlî zabt..." BOA 24/36.

"Mera, yaylak, kışlak, otlak çayır, vb. müdahale" ile ilgili 13 hüküm daha bulunmaktadır⁶⁰⁹.

"Yalakabad kazasına tabi Aşağı Kocadere köyünde şahsın tasarrufunda bulunan tarlayı fuzuli zabteden kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶¹⁰ ile ilgili tasnif⁶¹¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
24	32	62	Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Yalova	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Eyl. 1854

"Tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale" konusunda 8 hüküm daha bulunmaktadır⁶¹².

⁶⁰⁹ "... mer'â yirlerini söküp zirâ'at iderüm diyü fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/50, "...mer'â yirlerini mezbûr es-Seyyid Mahmûd vakfiyyet sûretiyle dâhil-i havza-i tasarrufi olmak zu'mıyla bir seneden berü fuzûlî zabt..." BOA 24/118, "... mer'â yirlerini söküp zirâ'at iderüm diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 24/126, "...mer'â yirlerine ve kasaba-i mezbûr ahâlîsi hayvânâtıyla müşâ' u müşterek ra'y olup otundan ve suyından intifâ' idegelür iken kazâ-i mezbûr ahâlîsinden İbrâhîm nâm kimesne ol yirleri söküp zirâ'at iderüm diyü fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/132, "... mer'â yirlerine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken çiftlik ashâbından Muhtâr Beğ nâm kimesne ol çiftliğüm hayvânâtına mahsûsdur diyü fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/134, "... mer'â yirlerinde kadîmden mezbûrenün mutasarrıf olduğu çiftliği hayvânâtı karye-i mezbûre ahâlînün hayvânlarıyla müşâ' u müşterek ra'y olup otundan ve suyından intifâ' idegelürler iken bu esnâda ahâlî-i merkûme senün çiftliğün hayvânâtını ba'de ezîn ra'y itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhale..." BOA 24/148, "...mer'â yirlerinden zıkr olınan Arnavut karyesi ahâlîsinün hayvânâtlarıyla müşâ' u müşterek ra'y olup otundan ve suyından intifâ' idegelürler iken zıkr olınan Arnavut karyesi ahâlîsi müstakillen ra'y iderüz diyü fuzûlî müdâhale..." BOA 24/151, "... cibâl-i mübâhadan size odun ve kerâste kat' itdürmezüz diyü kadîme muğâyir fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/158, "... mer'â yirlerinde sizün hayvânâtınızı ra'y itdürmezüz diyü zıkr olınan Arnavud karyesi ahâlîsinün hayvânâtınınun ra'yına kadîme muğâyir fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/159, "... kadîmî mer'â yirlerine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken yine kazâ-i mezbûra tâbî' Aydınli karyesi ahâlîsi fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/202, "... mer'â yirlerinde ise müdâhale eylemeleri..." BOA 24/207, "... mer'â yirlerinden bulunmuş veyâhûd hayvânları merkûmûnun çiftlikleri hayvânâtıyla müşâ' u müşterek ra'y olınagelmüş ise müdâhale...", BOA 24/278, "... mer'â yirlerinden iken merkûmûn fuzûlî müdâhale eyledükleri..." BOA 24/280.

⁶¹⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), s.186.

⁶¹¹ "... zabt ve beher sene tarafından zirâ'at ve öşri edâ olınagelür iken merkûm fuzûlî zabt eylediği..." BOA 24/62.

⁶¹² "... hudûd tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelür iken yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Osmân ve Molla İsmâ'îl nâm kimesneler fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri..." BOA 24/69, "... hudûd tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelür iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Muhtar Beğ nâm kimesne fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/131, "... zabt u zirâ'at idegelürler iken şimdî merkûmûn fesh-i icâr birle zimmeterinde terâküm iden icâreyi taleb eyledüklerinde virmedüklerinden mâ'adâ tarla-yı mezkûr dahi fuzûlî zabt idüp..." BOA 24/138, "... tarlaları zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelür iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Ahmed nâm kimesne fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 24/153, "...çiftliği arâzisine...çiftliğüm hayvânâtına ekl itdürürüm diyü fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/154, "... tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelür iken karye-i mezbûr mütemekkinlerinden Bolhiron ve Dîmo fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri..." BOA 24/155, "... zabt u zirâ'at ve öşrin edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken fâriğ-ı merkûm Hasan fuzûlî müdâhaleden..." BOA 24/266, "... tarlalarını zabt ve beher sene zirâ'at ve öşrin edâ idegelür iken iki yüz yetmiş bir senesinde fevt oldukda oğlu kalmayup...nâm hâtûn fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri..." BOA 23/270.

"İnöz kazasına tabi Kadılar köyü ahalisine ait mera yerinden otlak resmi almak isteyen kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶¹³ ile ilgili tasnif⁶¹⁴:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
24	128	277	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Haslar -İnöz	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Şub. 1859

M. 25 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

"Silivri kazasına tabi Çanta köyünde mirasçılara intikal eden tarlada kendi hisselerinden başka diğer mirasçı hissedarın hissesini fuzuli zabteden mirasçıların müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶¹⁵ ile ilgili tasnif⁶¹⁶:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
25	17	31	-Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali - Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim	Gayrimüslim	Ağu. 1860

"Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali" ile "Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konularını birlikte içeren 2 hüküm daha bulunmaktadır⁶¹⁷.

⁶¹³ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), s.231.

⁶¹⁴ "... mer'â yirlerine âhardan dahl olunmak icâb itmez iken karye-i merkûme sâkinlerinden İbrâhîm nâm kimesne ol mer'â yirlerinden resm-i otlak alırum diyü fuzûlî müdâhâleden..." BOA 24/277.

⁶¹⁵ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), s.238.

⁶¹⁶ "... hisselerini zabta adem-i kanâ'at birle merkûm Nikola'nun babası ve vâlidesi yirlerinden hissesini fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri..." BOA 25/31.

⁶¹⁷ "...intikâl idüp harc-ı intikâlini me'mûrına edâ itmek üzre iken yine karye-i mezbûre sâkinlerinden ammisi Sakti(?)oğlu Hüseyin dimeğle meşhûr kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp.." BOA 25/68, "...intikâl eylediğine binâen ol yirlerden beş dönüm mikdârı bilâ bedel meccânen ve beş dönümden ziyâdesini bîgaraz erbâb-ı vukûfun takrîr eylediği tapu-yı misliyle merkûm Sa'dullâh almağa tâlib iken ecânibden Mîr Alî nâm kimesne fuzûlî zabt idüp..." BOA 25/96.

"Gebze kazasına tabi Darıca köyünde şahsın tasarrufunda bulunan baği fuzuli zabteden kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶¹⁸ ile ilgili tasnif⁶¹⁹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
25	21	38	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Gayrimüslim	Gayrimüslim	Ağu. 1860

"Bağ, bahçe ve bostana müdahale" konusunda 5 hüküm daha bulunmaktadır⁶²⁰.

"Silivri kazasına tabi Haraççı köyünde şahsın tasarrufunda bulunan araziye fuzuli zabteden kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm"⁶²¹ ile ilgili tasnif⁶²²:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
25	91	160	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Haslar -Silivri	Yönetilen -Köylü -Kadın	Yönetilen -Köylü	Müslüman	Müslüman	Mar. 1862

"Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" ile ilgili 5 hüküm daha bulunmaktadır⁶²³.

⁶¹⁸ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), s. 240.

⁶¹⁹ "... bağ-ı mezkûrî hilâf-ı şer'î şerîf fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 25/38.

⁶²⁰ "...fevt olduklarında ol yirlerden hisselerini hasbe'l-kânûn meccânen oğlu merkûm Nikola'ya intikâl idüp harc-ı intikâlini me'mûrına edâ itmişken merkûm Serandî ve mezbûre Tarsî ol yirlerden hisselerini zabta adem-i kanâ'at birle merkûm Nikola'nun babası ve vâlidesi yirlerinden hissesini fuzûlî zabt idüp..." BOA 25/10, "... kürûmı mevcûd bir kıt'a bâğını karye-i mezbûre sâkinlerinden ve tebe'a-i Devlet-i aliyyemden Sağır Manol hilâf-ı şer'î şerîf fuzûlî zabt idüp gadr-ı küllî eylediği..." BOA 25/104, "... bâb menzil ve kürûmı mevcûd bir kıt'a bâğ ile sâir eşyâsında âharun alâkası bulunmayup dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûre sâkinelerinden diğer Âyişe nâm hâtûn fuzûlî müdâhaleden..." BOA 25/192, "... fevt oldukda karye-i mezbûrede kâin bâ hüccet-i şer'îyye mülkiyyet üzre mutasarrıf olduğu bir bâb menzil ve kürûmı mevcûd bir kıt'a bâğ ve iki kıt'a bâğçe ve ma'lûmu's-sâff zey-tûn ve kestâne eşcârıyla... fuzûlî ahz idüp gadr eylediği..." BOA 25/201, "... dokuz dönüm mikdârı kürûm[ı] mülk bir kıt'a bâğ mûrisimüz müteveffâ-yı mezbûrun hayâtında ile'l-vefât yedinde mülk ve hakkı olup ba'de vefatîhî bizümle sağîre-i mezbûra ber müceb-i münâsaha-i mezkûre mevrûs olmuşken mezbûre Hadîce Ganîme Hâtûn bâğ-ı mahdûd-ı mezkûra dört seneden berü fuzûlî bi gayri hakkın müstakilleten..." BOA 25/229.

⁶²¹ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), s. 257.

⁶²² "... tarlalarını zabt ve her sene tarafından zirâ'at ve öşri edâ olınılagelüp ahârun alâkası yoğiken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Yûsuf nâm kimesne ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 25/160.

⁶²³ "... tarlayı dahi anası ile kız karındaşı Tarsî ma'mûlün bih tapu senediyle müşâ' u müsterek mutasarrıflar iken... fevt olduklarında...babası ve vâlidesi yirlerinden hissesini fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri..." BOA 25/31, "... ma'lûmetü'l-hudûd tarlalarını...ol yirleri hilâf-ı kânûn fuzûlî zabt idüp..." BOA 25/68, "... ma'lûmu'l-hudûd tarlalara... nâm kimesne fuzûlî zabt idüp gadr eylediği..." BOA 25/96, "... ma'lûmunuz oldukda husûs-ı mezbûrî me'mûr-ı mûmâ ileyhim ile tarafeynün vekîlleri ve bîgaraz erbâb-ı vukûf ve sâhib-i arz me'mûrları ve mütevellî-i vakf hâzır oldukları hâlde mahall-i nizâ' üzerinde tahkîkât-ı şer'îyyenün icrâsıyla istimâ' ve ber nehc-i şer'î fasl u hasma mübâderet..." BOA 25/230, "...kıt'a tarlayı zabt ve beher sene iştirâken zirâ'at ve öşrin me'mûrına edâ

N. 26 NUMARALI AHKAM DEFTERİNİN TASNİFİ

“Gebze kazasına tabi Beğlikdağı mevkiinde şahsın tasarrufunda bulunan tarlaya fuzulî müdahale eden kişinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁶²⁴ ile ilgili tasnif⁶²⁵:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
26	9	3	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Üsküdar -Gebze	Yönetilen -Şehirli -Kadın	Yönetilen -Şehirli	Müslüman	Müslüman	Eki. 1871

“Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” konusunda 3 hüküm daha bulunmaktadır⁶²⁶.

“Şehzade Sultan evkafı köylerinden Terkos kazasına tabi Tahir Fakih köyü ahalisine ait meraya fuzulî müdahale eden Soğan köyü ahalisinin müdahalesinin önlenmesine dair hüküm”⁶²⁷ ile ilgili tasnif⁶²⁸:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
26	29	19	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Haslar -Terkos	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	Tem. 1874

“Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, vb. müdahale” ile ilgili 2 hüküm daha bulunmaktadır⁶²⁹.

idegelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken ecâibden Yûsuf ve Mehmed nâm kimesneler hilâf-ı şer‘-i şerîf fuzûlî zabt idüp gadr eyledükleri...” BOA 25/259.

⁶²⁴ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 9(1852-1875), s. 294.

⁶²⁵ “...tarlayı zabt ve beher sene tarafından zirâ‘at ve öşri me‘mûrına edâ olınagelüp âhardan dahl olunmak icâb itmez iken kazâ-i mezbûr sâkinlerinden Hâcî Alî oğlu Alî nâm kimesne fuzûlî müdâhele...” BOA 26/3.

⁶²⁶ “...tarlasını zabt ve beher sene zirâ‘at ve öşrin me‘mûrına edâ idegelüp dahl olunmak icâb itmez iken civârda vâkı‘ Köseler karyesi sâkinlerinden Kurban nâm kimesne zikr olunan arâzî babamdan muntakıldur diyü fuzûlî müdâheleden...” BOA 26/8, “...arâzî-i mezkûrenün sülûsân hisse-i şâyi‘alarını fuzûlî zabt ve vaz‘-ı yed ider olmağla...” BOA 26/10, “...çiftliğe civârda vâkı‘ Paşa karyesi ahâlîsinden ma‘lûmu‘l-ism kesân taraflarından müdâhale vü mümâna‘ât olunmakda olduğu mezbûre...” BOA 26/12.

⁶²⁷ **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi**, Cilt 9(1852-1875), s. 301.

⁶²⁸ “...karye-i mezbûre toprağında vâkı‘ kadîmü‘l-eyyâmdan berü koyun vesâir davarları ra‘y olunup otundan ve suyından intifâ‘ idegeldükleri mahsûs ve müstakıll mer‘â yirlerine civârda vâkı‘ Soğan karyesi ahâlîsi fuzûlî müdâheleden...” BOA 26/19.

⁶²⁹ “... müstakıll mer‘â yirlerinde âharun alâkası yoğiken bu esnâda civârda vâkı‘ Oklalı(?) karyesi ahâlîsi zuhûr birle fuzûlî müdâheleden...” BOA 26/33, “...cibâl-i mübâhadan... fuzûlî müdâheleden...” BOA 26/53.

“Kartal kazasına tabi Orak köyü ahalisinin bağ, bahçe ve tarlalarına hayvanlarını saliverip zarar veren kişilerin zararlarının önlenmesine dair hüküm”⁶³⁰ ile ilgili tasnif⁶³¹:

İstanbul Ahkam Defteri			İhtilafın Konusu	Yer	Tarafların Sosyal Konumları		Tarafların Dinleri		Yıl
Defter No	Sayfa No	Hüküm No			Müracaat Eden	Şikayet Edilen	Müracaat Eden	Şikayet Edilen	
26	56	54	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi	Üsküdar -Kartal	Yönetilen -Köylü	Yönetilen -Köylü	Belirtilmemiş	Müslüman	Haz. 1875

⁶³⁰ İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), s. 304.

⁶³¹ “...hayvânlarını muhkem zabt itmeyüp karye-i merkûme ahâlî-i sâiresinün mutasarrıf oldukları bağ ve bğçe ve tarlaları derûnına salıvirüp mezzû‘âtlarını yedirüp ve çiğnedüp zarar u ziyân itmekde oldukları beyânıyla...” BOA 26/54.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL AHKAM DEFTERLERİ ÜZERİNDEN 19. YÜZYIL’ DA OSMANLI TARIMININ EKONOMİK VE HUKUKİ YÖNLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. HÜKÜMLERİN DEFTER NUMARALARINA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. 13-26 NUMARALI DEFTERLERİN ANALİZİ

İstanbul Ahkam Defterleri’nde yer alan tarımla ilgili hükümler bu bölümde defter numaralarına göre belirlenen kriterler doğrultusunda değerlendirilecektir.

19.yüzyılda İstanbul Ahkam Defterleri’nde tarım ile ilgili değerlendirilen 1275 hükmün defter numaralarına göre dağılımı ile hangi defterlerin hangi dönemleri kapsadığını tespit etme imkanımız olmuştur. Aşağıda hazırlanan tabloda da görüldüğü gibi en fazla hüküm 20(193 hüküm ile toplam hükümlerin %15.1’i) ve 16(192 hüküm ile toplam hükümlerin yine %15.1’i) numaralı defterlerde defterde yer almaktadır. Bunu 21(151 hüküm ile toplam hükümlerin %11.8’i) ve 22(109 hüküm ile toplam hükümlerin %8.5’i) numaralı defterler takip etmektedir.

	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
HÜKÜM SAYISI	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8	1275
YÜZDE DAĞILIMI(%)	2,7	7,4	7,1	15,1	4,8	5,7	9,6	15,1	11,8	8,5	5,5	3,7	1,6	0,6	100

Bu bölümde 13-26 numaralı defterlerde yer alan hükümler her defter için kendi içinde ihtilaf konuları, başvuru yerleri, hüküm tarihleri, tarafların sosyal/mesleki konumları ve dinleri bakımından değerlendirilecektir.

1. 13 Numaralı Defter

13 numaralı defterin incelenmesi amacıyla, defterdeki hükümlerin sırasıyla; ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hükümlerin tarihlerine göre dağılımları değerlendirilecektir.

Toplam 34 tane hükümden oluştuğunu belirlediğimiz defterde, vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusunun(9 tane hüküm ile) en çok sorun teşkil eden konu olduğu görülmüştür. Diğer hükümlerde de mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(8 hüküm ile) ve tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(6 hüküm ile) konuları ağırlıklıdır.

13 Numaralı Deftere Göre İhtilafın Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU										
	Minî toprağın, sazlık ve kamuşlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Vakıfların kayıt muamelesinde takip edilecek usul	Serdarın reayaya zulmü
13	1	2	6	3	8	9	3	1	1	1	1

Aşağıdaki tablo ile de gösterildiği üzere, 13 numaralı deftere göre, başvuru yerlerinin dağılımı incelendiğinde, en yüksek başvurunun Haslar kazasından (16 adet) gerçekleştiği görülüyor. Bunu Üsküdar(14 başvuru), Galata(3 başvuru) ve İstanbul(1 başvuru) kazaları takip etmektedir.

13 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
13	16	14	3	1	34

13 numaralı deftere göre hüküm tarihleri aşağıda oluşturulan tablo ile incelendiğinde, tüm kararların, yüzyılla ilişkili olarak incelediğimiz ilk defter olması dolayısıyla, yüzyılın başında yani 1800 ile 1805 yılları arasında olduğu görülmüştür.

13 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
13	34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34

13 numaralı deftere göre müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu değerlendirildiğinde; yönetilen köylülerin daha fazla olduğu görülmüştür. Şöyle ki; müracaat eden 24 yönetilene karşılık 10 yöneten bulunmakta iken, yine şikayet edilen 26 yönetilene karşılık 7 yöneten bulunmaktadır.

Dini dağılım açısından yapılan değerlendirmede ise; hem müracaat edenlerin hem de şikayet edilenlerin ağırlıklı olarak Müslüman olduğu(müracaat eden 29, şikayet edilen 22 kişi), müracaat eden ve şikayet edilen gayrimüslimlerin ise oldukça az sayıda olduğu(3'er kişi) tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda sosyal konum ve dini dağılım bakımından elde edilen veriler tablo şeklinde gösterilmiştir.

13 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	10	7	I. MÜSLÜMAN	29	22
II. YÖNETİLEN	24	26	II. GAYRİMÜSLİM	3	3
A. Şehirli	4	2	A. Zimmi	2	3
B. Köylü	20	24	B.Nasrani	1	-
YOK	-	1	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	34	34	YOK	-	1
			BELİRTİLMEMİŞ	2	8
			TOPLAM	34	34

2. 14 Numaralı Defter

Toplam 94 hükmün yer aldığı 14 numaralı defterdeki hükümler yine sırasıyla; ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini, şikayet edilenin dini ve hüküm tarihine göre değerlendirilecektir.

14 numaralı deftere göre ihtilafın konusunun dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre, en fazla başvuru: tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ilgili(21 başvuru) olarak gerçekleşmiştir ve bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(18), miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(11 başvuru) ile fazla vergi talebi ve tahsili(10 başvuru) konuları takip etmektedir.

14 Numaralı Deftere Göre İhtilafın Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																								
	Mini toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasen intikali	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tımarı yapılan araziye müdahalesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbaşı vs.nin vergi toplamasına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Vakıfların vergi ve gelirlerine müdahale	Reyanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ürünün ziraatin yapıldığı yerde harmanlanması	Serdarın reyaya zulmü	Çoban kethüdasının muhasebesinin görülmesi	Esnaf ve sebzecibaşı arasındaki anlaşma		
14	11	5	1	21	18	4	7	1	6	5	10	2	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1		

14 numaralı defter, başvuru yerlerine göre incelendiğinde, en fazla kararın Haslar(42 başvuru) ve Üsküdar(41 başvuru) kazaları ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Galata(9 başvuru) ile İstanbul(2 başvuru) kazaları ile ilgi az başvuru bulunmaktadır.

14 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
14	42	41	9	2	94

14 numaralı deftere göre hüküm tarihleri,13 numaralı defterde olduğu gibi yine 1800 ile 1805 yılları arasındadır.

14 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
14	94	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	94

14 numaralı deftere ilişkin müracaatlar sosyal konum açısından değerlendirilirse; yine müracaat edenlerin(%76.6'sı) ve şikayet edilenlerin(%73.4'ü) yönetilen ağırlıklı olduğu ve yönetilenlerin büyük çoğunluğunun köylü olduğu tespit edilmiştir.

Dini dağılım bakımından müracaat eden ve şikayet edilenlerin çoğunluğu Müslüman'dır. Az sayıdaki gayrimüslimlerin ise büyük çoğunluğu Zimmi'dir. Şöyle ki; müracaat eden 73 Müslüman, 14 gayrimüslim(11 Zimmi ve 3 Nasrani) bulunurken, şikayet edilen 67 Müslüman, 15 gayrimüslim(12 Zimmi, 2 Nasrani, 1 diğer) bulunmaktadır.

14 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I.YÖNETEN	18	19	I. MÜSLÜMAN	73	67
II.YÖNETİLEN	72	69	II. GAYRİMÜSLİM	14	15
A. Şehirli	13	2	A. Zimmi	11	12
B. Köylü	59	24	B.Nasrani	3	2
YOK	4	4	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	2	D. Diğer	-	1
TOPLAM	94	94	YOK	4	4
			BELİRTİLMEMİŞ	3	8
			TOPLAM	94	94

3. 15 Numaralı Defter

15 numaralı defter aynı yöntemle; ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini, şikayet edilenin dini ve hüküm tarihine göre değerlendirilecektir.

15 numaralı defterdeki tarım ile ilgili 90 hüküm değerlendirildiğinde; hükümlerin ihtilaf konularının dağılımına göre, en çok başvuru yine tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(21 başvuru) ile ilgili olup, bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(11 başvuru), vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili(11 başvuru) ve mültezimin vergi tahsiline müdahale(9 başvuru) konuları takip etmektedir.

15 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFAIN KONUSU																				
	Miri toprağın, sazlık ve kamuşluğun mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasen intikali	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Serbest tımar vergisine müdahale	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Hayvan alım satımı	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Alacak tahsili	Amavud taaifesinin bulundukları yerden kaldırılması	Yeniçilerce avlanan geyik ve pastırmanın tevzi ve ahaliye zulm ede eşkiyanın vakolunması
15	7	5	1	2	21	11	6	2	9	1	11	5	2	1	1	2	1	2	1	2	1

15 numaralı defter, başvuru yerlerine göre incelendiğinde, aşağıdaki tablo ile de görüldüğü gibi, yine Haslar(42 karar) ve Üsküdar(37 karar) ağırlıklı olup İstanbul kazasından hiç başvuru gerçekleşmemiştir.

15 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
15	42	37	11	-	90

Hükümlerin tarihlerine bakıldığında, tümünün yine 1800-1805 yılları arasındaki döneme ilişkin olduğu görülmüştür.

15 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
15	90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	90

15 numaralı defterdeki hükümlerde müracaat edenlerin sosyal konumlarına göre yapılan değerlendirme yine yönetilenlerin ağırlıklı olduğunu göstermiştir. Şikayet edilenlerde de durum aynıdır. Şöyle ki, müracaat eden 20 yöneten ve 59 yönetilen, şikayet edilen ise 18 yöneten ve 59 yönetilen bulunmaktadır. Yönetilenlerin çoğunluğu yine köylüdür(müracaat eden 59 yönetilenin 45'i köylü, şikayet edilen 59 yönetilenin ise 47'si köylüdür).

Yine defterdeki dini dağılım değerlendirildiğinde; müracaat edenlerin 60'ı Müslüman iken 16'sı gayrimüslim(15 Zimmi ve 1 Nasrani), şikayet edilenlerin ise 54'ü Müslüman ve 19'u gayrimüslimdir(17 Zimmi ve 1 Nasrani). 15 numaralı defterdeki kararların %66.7'sinde müracaat edenin ve %60'ında da şikayet edilenlerin Müslüman olduğunu söyleyebiliriz.

15 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	20	18	I. MÜSLÜMAN	60	54
II. YÖNETİLEN	59	59	II. GAYRİMÜSLİM	16	19
A. Şehirli	14	11	A. Zimmi	15	17
B. Köylü	45	47	B. Nasrani	1	1
YOK	11	12	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	1	D. Diğer	-	-
TOPLAM	90	90	YOK	11	12
			BELİRTİLMEMİŞ	3	5
			TOPLAM	90	90

4. 16 Numaralı Defter

16 numaralı defterde 192 karar bulunmaktadır ve en çok kararın bulunduğu ikinci defterdir. Bu defterdeki kayıtlarda konu çeşitliliği de fazladır ki aşağıdaki tabloda da bu konular gösterilmiştir. Ancak en çok başvurunun olduğu konu yine tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(31 kayıt) olup bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(26 kayıt), bağ, bahçe ve bostana müdahale(26 kayıt) ve miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(16 kayıt) konuları takip etmektedir. Diğer yoğun başvuruların bazıları; mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali, vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili ve fazla vergi talebi ve tahsili(15'er kayıt) konularıdır. Bu bilgiler doğrultusunda bağ, bahçe ve bostanla ilgili sorunların ve vergi ile ilgili problemlerin artışa geçtiğini söyleyebiliriz.

16 Numaralı Deftere Göre İhtilafın Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																	
	16	16	15	2	4	31	26	26	1	1	2	3	3	15	15	8	4	1
DEFTER NUMARASI	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Sipahinin mültezimin vergi toplam asna müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizam a verilmesi	Reyayının başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Hayvan alım satımı	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Timar köylerine müdahale	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Su kuyusu masraflarının bölüşümü	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Esnaf ile sebzeçibaşı arasındaki anlaşma	Alacak tahsilatı	Yeniçilerce avlanan geyik ve pastırmanın tevzi ve ahaliye zulm eden eşkiyanın yakalanması	Öşürü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Ayanlık iddiasıyla veya ayan tarafından halka zulm	Voyvodanın mültezimden haksız para ve zahire talebi
16	3	1	1	3	2	7	1	3	2	1	1	2	1	3	4	1	2	1

16 numaralı defter, başvuru yerlerine göre incelendiğinde, Üsküdar kazasına ait hükümlerin(88 tane) belirgin fazlalığı dikkati çekiyor. Bunu sırasıyla 83 hükümle Haslar ve 18 hüküm ile Galata takip etmektedir. İstanbul kazasından ise sadece 3 hüküm bulunmaktadır.

16 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
16	83	88	18	3	192

Defterdeki hüküm yılları değerlendirildiğinde, tablodan da görülebileceği üzere, diğer üç defterde olduğu gibi 1800-1805 yılları arasına ilişkin hükümlerin bulunduğu görülüyor.

16 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ														
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875
16	192	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
															Toplam
															192

16 numaralı deftere ait hükümlerde müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre oluşturulan tablo aşağıda yer almaktadır.

Şu ana kadar incelediğimiz tüm defterlerde olduğu gibi yine hem müracaat edenlerin hem de şikayet edilenlerin yönetilen, köylü ve Müslüman ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. Oranlarla ifade edecek olursak; 16 numaralı defterde yer alan hükümlerin %15.6'sında müracaat eden yöneten, %70.3'ünde ise yönetilendir. Müracaat eden yönetilenlerin ise %78.5'i köylüdür. Yine hükümlerin %62,5'inde müracaat eden Müslüman, %21.9'unda ise gayrimüslim(bu gayrimüslimlerin de %88.1'i Zimmi) olup, tek taraflı bir karar olduğu için müracaat edenin olmadığı 25 hüküm bulunmaktadır.

Şikayet edilenlerde de durum müracaat edenlere oldukça benzerdir. Şikayet edilen yöneten sayısı ise müracaat eden yöneten sayısına göre biraz daha fazladır. Hükümlerin %21.9'unda şikayet edilen yöneten iken, %66.7'sinde yönetilendir.

16 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
			I. MÜSLÜMAN	120	120
			II. GAYRİMÜSLİM	42	34
I. YÖNETEN	30	42	A. Zimmi	37	30
II. YÖNETİLEN	135	128	B.Nasrani	7	6
A. Şehirli	31	34	C.Yahudi	-	-
B. Köylü	106	91	D. Diğer	-	2
YOK	23	22	YOK	25	23
BELİRTİLMEMİŞ	4	-	BELİRTİLMEMİŞ	5	16
TOPLAM	192	192	TOPLAM	192	192

5. 17 Numaralı Defter

17 numaralı defterin değerlendirmesi yine aynı yöntem kullanılarak ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini, şikayet edilenin dini ve hüküm tarihlerine göre yapılacaktır. 17 numaralı defterde

61 hüküm bulunmaktadır ve bu kayıtlarda üç konu ön plana çıkmaktadır; tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(19 karar), vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili(10 karar), mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(8 karar).

17 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi	Tımar iskele ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Serbest tımar vergisine müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mütezzimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mütezzimin vb. müdahalesi	Mütezzimin vergi tahsiline müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Tımar köyüne müdahale	İhtizam temessükünün iptali
17	4	4	1	3	19	8	3	1	1	1	10	2	1	1	1	4	1	2	1

17 numaralı defter, başvuru yerlerine göre analiz edildiğinde, tablo ile de görüldüğü gibi, Haslar(33 karar) ve Üsküdar(26 karar) kazalarına ait yoğunluk dikkati çekiyor. Buna karşın Galata kazasından 2 ve İstanbul kazasından ise hiç başvuru gerçekleşmemiştir.

17 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
17	33	26	2	-	61

Defterdeki hükümler yıllarına göre değerlendirildiğinde, 17 numaralı defterde yer alan 61 kararın 28'i 1806-1810 yılları arasında, kalan 33'ü ise 1811-1815 yılları arasında alınmıştır.

17 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

[illegible]

Bu deftere ilişkin müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre oluşturulan tablo incelendiğinde;

hükümlerin %26.2'sinde müracaat eden yöneten iken %65.6'sında ise yönetilendir. Şikayet edilenlerde ise yöneten sayısı daha azdır. Şöyleki hükümlerin %6.6'sında şikayet edilen yöneten iken, %85.2'sinde yönetilendir. Hem müracaat eden hem de şikayet edilen yönetenlerin büyük çoğunluğu köylüdür.

17 numaralı defterde yer alan hükümler dini dağılımlar açısından değerlendirildiğinde; müracaat edenlerin %90.2'sinin Müslüman olduğu, şikayet edilenlerin ise %77'sinin Müslüman olduğu tespit edilmiştir. Müracaat eden gayrimüslim sayısı 1 iken, şikayet edilen gayrimüslim sayısı ise 10'dur(hepsi Zimmi).

17 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	16	4	I. MÜSLÜMAN	55	47
II. YÖNETİLEN	40	52	II. GAYRİMÜSLİM	1	10
A. Şehirli	8	8	A. Zimmi	1	10
B. Köylü	32	44	B. Nasrani	-	-
YOK	5	5	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	61	61	YOK	5	5
			BELİRTİLMEMİŞ	-	1
			TOPLAM	61	61

6. 18 Numaralı Defter

18 numaralı defterin değerlendirmesi de yine aynı yöntem kullanılarak ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini, şikayet edilenin dini ve hükümlerin yılına göre yapılacaktır.

Öncelikle ihtilafın konularına göre defterdeki hükümler incelendiğinde yine en çok başvurunun tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(17 kayıt) olduğu ancak bunu yakın bir oranda miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(15 kayıt) ve mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(12 kayıt) ve vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili(8 kayıt) konularının takip ettiğini görüyoruz. İhtilaf konularına göre dağılım aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

18 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Timar toprağın ferag ve tefvizi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Değirmene müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarna, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Reyanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Timar köyüne müdahale	Mülk çiftliğinin samsanlığının yakılması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi
18	15	4	2	2	17	12	5	1	8	3	1	2	2	1	1	4	1	1	1

18 numaralı İstanbul Ahkam Defteri, başvuru yerlerine göre incelendiğinde, tablo ile de görüldüğü üzere, Üsküdar ve Haslar kazalarından yüksek başvuru bulunmaktadır. 38 hüküm Üsküdar ve 31 hüküm Haslar kazaları ile ilgili olup, bunları 4 hüküm ile Galata takip etmektedir. İstanbul'dan ise hiç başvuru yapılmamıştır.

18 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
18	31	38	4	-	73

Son olarak defter, hükümlerin tarihlerine göre değerlendirildiğinde, tablodan da görülebileceği şekliyle, 72 karar 1811-1815 yılları arasındaki döneme ilişkin olup 1 karar ise 1816-1820 arasındaki dönemde alınmıştır.

18 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
18	-	-	72	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	73

Deftere ait müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre oluşturulan tablo incelendiğinde; müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumlarında yine yönetilenlerin ağırlıklı olduğu ve dini dağılımlarda da Müslümanların ağırlıklı olduğu görülmüştür.

Defterde yer alan 73 hükmün, 13'ünde müracaat eden yöneten iken, 59'unda yönetilendir(14 şehirli ve 45 köylü). Şikayet edilen tarafta ise 17 yöneten ve 55 yönetilen(12 şehirli ve 43 köylü) bulunmaktadır. Dini dağılıma göre müracaat edenlerin 59'u Müslüman ve 14'ü gayrimüslim(14 Zimmi ve 1 Nasrani) iken şikayet edilenlerin 61'i Müslüman ve 9'u gayrimüslimdir(hepsi Zimmi).

18 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	13	17	I. MÜSLÜMAN	59	61
II. YÖNETİLEN	59	55	II. GAYRİMÜSLİM	14	9
A. Şehirli	14	12	A. Zimmi	14	9
B. Köylü	45	43	B. Nasrani	1	-
YOK	1	1	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	73	73	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	2
			TOPLAM	73	73

7. 19 Numaralı Defter

19 numaralı Ahkam Defteri'nde tarımla ilgili olarak tespit edilen 122 kararın incelenmesi sonucunda yine ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini, şikayet edilenin dini ve hüküm tarihleri ile ilgili bilgiler detaylı olarak tablolar yardımıyla aktarılacaktır.

İlk olarak ihtilaf konularına göre yapılan değerlendirme sonucunda en çok kararın yine tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(31 karar) ile ilgili olduğu ve bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(27) ve miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(17 karar) konularının takip ettiğini söyleyebiliriz.

19 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																							
	17	5	5	2	31	27	5	1	13	4	1	2	1	2	1	1	1	2	5	1	1	1	1	1
19	17	5	5	2	31	27	5	1	13	4	1	2	1	2	1	1	1	2	5	1	1	1	1	1

19 numaralı İstanbul Ahkam Defteri, tabloda da belirtildiği gibi, başvuru yerlerine göre incelendiğinde, Üsküdar(63 karar) ve Haslar(49 karar) kazalarından yüksek oranda bir başvurunun yapıldığı görülüyor.

19 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
19	49	63	10	-	122

Defter, hüküm tarihlerine göre değerlendirildiğinde, tablodan da görülebileceği şekliyle, 1 karar 1811-1815 yılları arasında, geri kalan 121 karar ise 1816-1820 yılları arasındaki döneme ilişkindir.

19 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
19	-	-	1	121	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	122

Bu deftere ait müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre oluşturulan tablo incelendiğinde ise; müracaat edenin ve şikayet edilenin yine yönetilen, köylü ve Müslüman ağırlıklı olduğu tespit ediliyor.

Müracaat edenin sosyal konumuna göre, 90 yönetilen (21 şehirli ve 69 köylü) ve 28 yöneten bulunurken; şikayet edilenler ise 95 yönetilen(18 şehirli ve 77 köylü) ve 19 yönetenden oluşmaktadır.

Müracaat edenlerin dini dağılımına bakıldığında, 96 Müslüman ve 20 gayrimüslim(17 Zimmi ve 3 Nasrani), şikayet edilen ise 94 Müslüman ve 12 gayrimüslim(10 Zimmi ve 2 Nasrani) bulunmaktadır.

19 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	28	19	I. MÜSLÜMAN	96	94
II. YÖNETİLEN	90	95	II. GAYRİMÜSLİM	20	12
A. Şehirli	21	18	A. Zimmi	17	10
B. Köylü	69	77	B. Yahudi	-	-
YOK	4	8	C. Nasrani	3	2
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	122	122	YOK	4	8
			BELİRTİLMEMİŞ	4	9
			TOPLAM	122	122

8. 20 Numaralı Defter

20 numaralı İstanbul Ahkam Defteri'nin incelenmesi ile tarım ile ilgili 193 karar tespit edilmiştir ve en çok kararın yer aldığı defterdir.

Aşağıdaki tablo ile defterde yer alan hükümlerin ihtilaf konularına göre dağılımı gösterilmiştir. Bu veriler değerlendirildiğinde yine tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konusunun en çok geçen ihtilaf konusu olduğu görülmektedir ki 193 hükümden 53 tanesi bu konu ile ilgilidir. Bu konuyu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(40 hüküm) takip etmektedir. Bununla birlikte miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(28 hüküm), bağ, bahçe ve bostana müdahale(16 hüküm) ve vergi gelirlerinin tahsiline müdahale(15 hüküm) takip etmektedir.

20 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI		DEFTER NUMARASI		İHTİLAFIN KONUSU	
20	28	20	1	Timar hissesi ihtilafı	Timar toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali
	8	2	2	Sipahinin veya mültezimin tomanına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Mülk bağ, bahçe ve tarlaman mirasen intikali
	2	1	3	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Timar toprağın ferağ ve tefvizi
	3	3	15	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı
	53	3	3	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale
	40	3	3	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mera, yaylak, kıtlak, otlak, çayır vb. müdahale
	16	5	5	Timar köyüne müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale
	3	2	2	Buğday, arpa, saman, zahire vb. müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi
	3	4	4	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Mandraya, ahıra, ağıla ve koyun sürüsüne müdahale
	1	1	1	Alacak tahsili	Timar iskeleye ve dalyana müdahale
	1	2	1	İcar bedelinin ödenmesi/icar kaydının iptali	Değirmene müdahale
	10	1	1	Zarar tazmini	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili
	11	1	1	Vergiden muafiyet kararı	Fazla vergi talebi ve tahsili
	1	1	1	Ayanlık iddiasıyla veya ayan tarafından halka zulm	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili
	4	1	1	Bina yapma izni	Serbest timar vergisine müdahale

20 numaralı defter, başvuru yerlerine göre incelendiğinde ise, tabloda da görüldüğü gibi, hükümlerin büyük çoğunluğu Üsküdar(113) kazası ile ilgilidir. Bunu yine Haslar kazası(65 hüküm) takip etmektedir. Galata(12 hüküm) ve İstanbul(3 hüküm) kazaları ile ilgili ise az sayıda hüküm bulunmaktadır.

20 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
20	65	113	12	3	193

20 numaralı defter; hükmün verildiği yıllara göre değerlendirildiğinde, aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi, 4 dönemi kapsayan kararların verildiği görülüyor. Şöyle ki, 1816-1820 yılları arasındaki dönemde 28, 1821-1825 yılları arasındaki dönemde 94, 1826-1830 yılları arasındaki dönemde 50 ve 1831-1835 yılları arasındaki dönemde 21 tane karar çıkarılmıştır. Yani 20 numaralı defterdeki kayıtlar 1816-1835 yılları arasını kapsamaktadır.

20 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	193

20 numaralı defterde yer alan hükümler tarafların niteliklerine göre değerlendirildiğinde; yine yönetilen, köylü ve Müslüman ağırlıklı olduğu görülmüştür. Müracaat edenin sosyal konumuna göre 55 yöneten ve 122 yönetilen(24 şehirli ve 98 köylü) başvurmuş olup, şikayet edilenin sosyal konumuna göre 36 yöneten ve 142 yönetilen(23 şehirli ve 119 köylü olmak üzere) şikayet edilmiştir.

Dini dağılıma göre ise, toplam 193 hükümde müracaat eden 146 kişi Müslüman, 27 kişi ise gayrimüslim(23 Zimmi, 3 Nasrani, 1 diğer) iken, şikayet edilen 149 kişi Müslüman ve 18 kişi ise gayrimüslimdir(14 Zimmi ve 4 Nasrani).

20 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	55	36	I. MÜSLÜMAN	146	149
II. YÖNETİLEN	122	142	II. GAYRİMÜSLİM	27	18
A. Şehirli	24	23	A.Zimmi	23	14
B. Köylü	98	119	B.Nasrani	3	4
YOK	15	15	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	D.Diğer	1	-
TOPLAM	193	193	YOK	16	15
			BELİRTİLMEMİŞ	5	11
			TOPLAM	193	193

9. 21 Numaralı Defter

21 numaralı defterde tarım ile ilgili 151 hüküm tespit edilmiştir. Bu hükümlerde yine aynı yöntemle ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini, şikayet edilenin dini ve hüküm yılına göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonuçları aşağıda tablolar yardımıyla aktarılacaktır.

Öncelikle hükümlerin ihtilaf konularına göre dağılımları incelenirse, diğer defterlerden farklı olarak en çok geçen ihtilaf konusu, mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(52 hüküm) olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu defterdeki toplam hükümlerin %34.4'ünü oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak bu dönemde mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. ile ilgili sorunların arttığını söyleyebiliriz. Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konusu en çok geçen ikinci konudur(44 hüküm) ve bu defterdeki hükümlerin %29.1'ini oluşturmaktadır. Bu hükümlerden sonra bağ, bahçe ve bostana müdahale(17 hüküm) ve miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(10 hüküm) ile ilgili hükümler yoğun olmakla birlikte diğer konularla ilgili az sayıda hüküm bulunmaktadır.

21 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFAIN KONUSU												
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru vb. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Mandraya, ahıra, ağıla ve koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Tımar hissesi ihtilafları
21	10	7	4	44	52	17	1	1	1	1	3	7	2
DEFTER NUMARASI	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlarında ihtilafları	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Alacak tahsili	İcar bedelinin ödenmesi/İcar kaydının iptali	Ağaç dikerek harman yerine rüzgar esmesine mani olma	Öğr. uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	
21	2	1	1	1	3	1	4	1	1	2	1	1	

21 numaralı deftere yapılan başvurular, yerlerine göre incelendiğinde ise, aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi, Haslar kazasının(90 hüküm ile) ağırlıklı olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla Üsküdar(42 hüküm) ve Galata(19 hüküm) takip etmekle birlikte İstanbul kazasından ise hiç başvuru gerçekleşmemiştir.

21 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
21	90	42	19	-	151

21 numaralı defter; aşağıdaki tablodan da görülebileceği şekliyle, hüküm yıllarına göre değerlendirildiğinde, 3 dönemi kapsayan kararların verildiği görülüyor. Özetle, defterdeki kararların büyük kısmı 1831-1840 yılları arasında alınan kararlardan oluştuğu söylenebilir.

21 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 -	1806 -	1811 -	1816 -	1821 -	1826 -	1831 -	1836 -	1841 -	1846 -	1851 -	1856 -	1861 -	1866 -	1871 -	
21	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	151

21 numaralı deftere ait müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu ile müracaat edenin ve şikayet edilenin dini dağılımını göstermek amacıyla hazırlanan tablo ile de görüldüğü gibi yine hem müracaat eden hem de şikayet edilen tarafta yönetilen, köylü ve Müslümanlar ağırlıklıdır. Şöyle ki; müracaat eden 13 yöneten ve 124 yönetilen(21 şehirli ve 103 köylü) mevcut iken, şikayet edilen tarafta da 18 yöneten ve 120 yönetilen(26 şehirli ve 94 köylü) bulunmaktadır.

Yine defterdeki dini dağılım analiz edildiğinde; 152 hükümde müracaat edenlerden 111 kişi Müslüman iken 20'si gayrimüslimdir(19 Zimmi ve 1 Nasrani). Şikayet edilenlerin ise 104'ü Müslüman ve 21'i gayrimüslimdir(20 Zimmi ve 1 Nasrani).

21 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	13	18	I. MÜSLÜMAN	111	104
II. YÖNETİLEN	124	120	II. GAYRİMÜSLİM	20	21
A. Şehirli	21	26	A. Zimmi	19	20
B. Köylü	103	94	B. Nasrani	1	1
YOK	14	13	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	151	151	YOK	14	13
			BELİRTİLMEMİŞ	7	13
			TOPLAM	152	151

10. 22 Numaralı Defter

22 numaralı İstanbul Ahkam Defteri'nden tarım ile ilgili tespit edilen 109 hüküm incelenerek diğer defterlerde kullanılan yönetime göre, ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hükümlerin tarihi bakımından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirme sonucunda elde edilen veriler tablolar halinde aşağıda sunulacaktır.

22 numaralı defterde yer alan konuların dağılımına bakıldığında en çok karşılaşılan sorun, 21 numaralı defterde olduğu gibi diğer defterlerden farklı olarak mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konusu(46 hüküm) olup bu defterdeki hükümlerin %42.2'sini oluşturmaktadır. Bunu tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(33 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %30.3'ü) ve bağ, bahçe ve bostana müdahale(15 hüküm ile defterdeki hükümlerin %13.8'i) konuları takip etmektedir.

22 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Mini toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasın intikali	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi	Mandraya, ahıra, ağıla ve koyun sürüsüne müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Ev, arsa vb. müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Alacak tahsili	İcar bedelinin ödenmesi/icar kaydının iptali	Vergi den muafiyet beratı	Bina yapma izni	Gayrimenkullerim vakfa kaydedilmek üzere tespiti ve teselli	Çayır ve koru sınırlarının belirlenmesi ve deflere kaydedilmesi
22	6	6	4	1	5	33	46	15	2	2	1	2	1	2	1	1	1	1	1

22 numaralı deftere yapılan başvurular, bu kez yerlerine göre incelenirse, aşağıdaki tablodan da görüldüğü gibi, Haslar kazası(77 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %70.6'sı) ağırlıklıdır. Bunu Üsküdar(23 hüküm ile defterdeki hükümlerin %21.1'i) kazası ile Galata kazası(8 hüküm ile defterdeki hükümlerin %7.3'ü) takip etmekte olup İstanbul kazasından ise sadece 1 başvuru gerçekleşmiştir.

22 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
22	77	23	8	1	109

22 numaralı defterdeki hükümler tarihlerine göre değerlendirildiğinde; bu defterdeki hükümlerin %55'inin 1841-1845 dönemine, %45'inin 1846-1850 dönemine ait olup, bütün hükümlerin 1841-1850 dönemine ilişkin olduğu görülmüştür.

22 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
22		-	-	-	-	-	-	-	60	49	-	-	-	-	-	109

Müracaat edenin sosyal konumları açısından hükümler incelendiğinde, bu defterdeki hükümlerin %9.2'sinde müracaat eden yöneten iken, %78.9'unda ise yönetilen(bu yönetilenlerin

%19.8'i şehirli ve %80.2 köylü) konumundadır. Şikayet edilenler durumunda da oranlar benzerdir(hükümlerin %2.8'inde şikayet edilen yöneten olup %85.3'ünde ise yönetilendir).

Müracaat eden ve şikayet edilenlerin dini dağılımı incelendiğinde, bu defterdeki hükümlerin %61.5'inde müracaat eden Müslüman, %20.2'sinde ise gayrimüslimdir(ve bunların %95.5'i zimmi geri kalanı Nasrani'dir).

22 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	10	3	I. MÜSLÜMAN	67	58
II. YÖNETİLEN	86	93	II. GAYRİMÜSLİM	22	23
A. Şehirli	17	21	A. Zimmi	21	19
B. Köylü	69	72	B. Nasrani	3	4
YOK	12	12	C.Yahudi	-	1
BELİRTİLMEMİŞ	1	1	D. Diğer	-	-
TOPLAM	109	109	YOK	12	12
			BELİRTİLMEMİŞ	8	16
			TOPLAM	109	109

11. 23 Numaralı Defter

23 numaralı İstanbul Ahkam Defterinde tarımla ilgili hükümler yine aynı yöntemle ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hüküm tarihleri bakımından değerlendirmeye tabi tutulmuştur ve elde edilen veriler tablolar yardımıyla bu bölümde aktarılabacaktır.

İhtilaf konularına göre hükümlerin dağılımında görülmektedir ki en çok karşılaşılan ihtilaf konusu tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(28 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %40'ı) ve buna yakın bir oranda mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(20 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %28.6'ı) ile miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(18 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %25.7'si) konularıdır.

23 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU														
	Miri toprağın, sazlık ve kamuşlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tanım yapılan araziye müdahalesi	Mandraya, ahıra, ağıla ve koyun sürüsüne müdahale	Değirmene müdahale	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Tımar hissesi ihtilafları	Zarar tazmini	Y ağhane müdahale	
23	18	3	2	28	20	8	1	2	5	1	1	3	1	1	

Bu defterde yer alan başvurular başvuru yerine göre değerlendirildiğinde, Haslar kazasından yapılan başvuruların ağırlıklı olduğu(41 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %58.6'sı) ve bunu Üsküdar kazasının takip ettiği(24 hüküm ile bu defterdeki hükümlerin %34.3'ü görülmektedir. Galata kazasından ise sadece 5 başvuru bulunurken İstanbul kazasından hiç başvuru gerçekleşmemiştir.

23 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
23	41	24	5	-	70

23 numaralı defterde yer alan hükümlerin tarihleri incelendiğinde, 1846-1850 yılları arasında 34 hüküm ve 1851-1855 dönemlerinde ise 36 hüküm bulunmuştur.

23 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 1805	1806 1810	1811 1815	1816 1820	1821 1825	1826 1830	1831 1835	1836 1840	1841 1845	1846 1850	1851 1855	1856 1860	1861 1865	1866 1870	1871 1875	Toplam
23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	34	36	-	-	-	-	70

Müracaat edenin sosyal konumu değerlendirildiğinde, 70 başvurunun sadece 3'ü yöneten tarafından yapılırken 65'i yönetilen tarafından yapılmıştır. Şikayet edilenlerin ise hepsi yönetilendir. Bu defterde yer alan 70 hükmün 49'unda müracaat eden Müslüman iken, 18'inde ise gayrimüslimdir(13 Zimmi ve 5 Nasrani). Şikayet edilenlerin ise 45'i Müslüman, 25'i ise gayrimüslimdir(21 Zimmi, 7 Nasrani ve 2 Yahudi olmak üzere).

23 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	3	-	I. MÜSLÜMAN	49	45
II. YÖNETİLEN	65	67	II. GAYRİMÜSLİM	18	25
A. Şehirli	17	-	A.Zimmi	13	21
B. Köylü	48	-	B.Nasrani	5	7
YOK	2	3	C.Yahudi	-	2
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	70	70	YOK	2	3
			BELİRTİLMEMİŞ	1	1
			TOPLAM	70	70

12. 24 Numaralı Defter

24 numaralı Ahkam Defteri'nde, İstanbul tarımıyla ilgili 47 karar tespit edilmiştir. Bu kararların incelenmesi yine diğer defterlerde olduğu gibi ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hüküm tarihine göre yapılmıştır.

İhtilaf konularına göre yapılan değerlendirmenin sonucunda mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(14 hüküm), bağ, bahçe ve bostana müdahale(14 hüküm) ve tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(10 hüküm) konuları öne çıkmaktadır.

24 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU										
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kıtlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Değirmene müdahale	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	Tımar hissesi ihtilafları	Zarar tazmini
24	2	6	2	2	10	14	14	3	1	1	1

24 numaralı İstanbul Ahkam Defteri'ne yapılan başvurular, başvuru yerine göre değerlendirildiğinde Haslar ve Üsküdar kazalarından 21'şer başvuru ve Galata kazasından 5 başvurunun gerçekleştiği, İstanbul kazasından ise hiç başvurunun olmadığı görülmektedir.

24 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
24	21	21	5	-	47

24 numaralı defterde yer alan hükümler tarihlerine göre değerlendirildiğinde, 1851-1855 yılları arasında 14 hüküm, 1856-1860 yılları arasında ise 33 hüküm olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla tüm kayıtların 1851-1860 yılları arasındaki döneme ilişkin olduğu söylenebilir.

24 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihi

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	33	-	-	-	47

Deftere ilişkin müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini dağılımı, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Bu topluca hazırlanan tablo üzerinden analiz edilirse; yine müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumlarında yönetilen kişiler ağırlıklı olup; dini dağılımda da yine Müslümanlar çoğunluktadır.

Müracaat edenin sosyal konumu ele alındığında, 5 yöneten ve 41 yönetilen(10 şehirli ve 31 köylü) müracaat eden tarafı oluştururken, şikayet edilenlerin hepsi yönetilenlerden(12 şehirli ve 34 köylü) oluşmaktadır.

Yine defterdeki dini dağılım incelendiğinde; müracaat edenlerin 25'inin Müslüman ve 16'sının gayrimüslim(7 Zimmi, 4 Nasrani ve 7 diğer) olduğu, şikayet edilenlerin ise 28'i Müslüman iken 14'ünün ise gayrimüslim(5 Zimmi ve 2 Nasrani) olduğu tespit edilmiştir.

24 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	5	-	I. MÜSLÜMAN	25	28
II. YÖNETİLEN	41	46	II. GAYRİMÜSLİM	16	14
A. Şehirli	10	12	A. Zimmi	7	5
B. Köylü	31	34	B. Yahudi	-	-
YOK	1	1	C. Nasrani	4	2
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	7	
TOPLAM	47	47	YOK	6	6
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	47	47

13. 25 Numaralı Defter

25 numaralı Ahkam Defteri'nde, İstanbul tarımıyla ilgili 21 karar tespit edilmiştir. Bu kararların incelenmesi yine diğer defterlerde olduğu gibi ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hüküm tarihine göre yapılmıştır.

İhtilaf konularına göre yapılan değerlendirmenin sonucunda, tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale, mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ve bağ, bahçe ve bostana müdahale konuları ile ilgili 6'şar hüküm tespit edilmiştir. Diğer konuların dağılımları da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

25 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU						
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaman mirasen intikali	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale
25	3	3	1	6	6	6	2

25 numaralı defterde yer alan hükümler başvuru yerine göre değerlendirildiğinde başvuruların 12'sinin Üsküdar, 8'inin Haslar kazalarından yapıldığı, Galata kazasından sadece 1, İstanbul'dan ise hiç başvuru olmadığı tespit edilmiştir.

25 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
25	8	12	1	-	21

Bu defterde yer alan hükümlerin 1856-1870 yıllarına ilişkin olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda hüküm sayıları 5'er yıllık dönemlere göre belirtilmiştir.

25 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	9	9	-	21

Deftere ilişkin müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini dağılımı değerlendirildiğinde, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere yine müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumlarında yönetilen kişilerin, dini dağılım açısından da Müslümanların çoğunlukta olduğu görülmüştür.

Müracaat edenin sosyal konumu ele alındığında, 2 yöneten ve 19 yönetilen(2 şehirli ve 17 köylü olmak üzere), şikayet edilenin sosyal konumuna göre ise 1 yöneten ve 20 yönetilen(2 şehirli ve 18 köylü olmak üzere) bulunmaktadır.

Hükümlerin tarafları dini bakımdan değerlendirildiğinde; müracaat edenlerden 12'si Müslüman olup, 6'sı gayrimüslimdir. Şikayet edilenlerin ise 12'si Müslüman ve 7'si gayrimüslimdir.

25 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	1	I. MÜSLÜMAN	12	12
II. YÖNETİLEN	19	20	II. GAYRİMÜSLİM	6	7
A. Şehirli	2	2	A.Zimmi	-	-
B. Köylü	17	18	B.Nasrani	-	-
YOK	-	-	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D.Diğer	6	7
TOPLAM	21	21	YOK	3	2
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	21	21

14. 26 Numaralı Defter

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'nde tarımla ilgili incelediğimiz son defter olan 26 numaralı defter yine; ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hüküm tarihine göre değerlendirilecektir.

26 numaralı son defterde sadece 8 hüküm bulunmaktadır. Bu hükümlerdeki ihtilaflar; tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(4 hüküm), mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(3 hüküm) ve çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi(1 hüküm) ile ilgilidir.

26 Numaralı Deftere Göre İhtilaf Konusunun Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU		
	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kıtlak, otlak, çayır vb. müdahale	Çoban ve hayvan sürülerinin tanım yapılan araziye müdahalesi
26	4	3	1

Son deftere yapılan başvurular, yerlerine göre incelendiğinde de, sadece Üsküdar(5 başvuru) ve Haslar(3 başvuru) kazalarından başvuruların yapıldığı görülmüştür.

26 Numaralı Deftere Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

DEFTER NUMARASI	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
26	3	5	-	-	8

26 numaralı son defterdeki bütün hükümler 1871-1875 dönemindeki kayıtlara ilişkindir.

26 Numaralı Deftere Göre Hüküm Tarihleri

DEFTER NUMARASI	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 1805	1806 1810	1811 1815	1816 1820	1821 1825	1826 1830	1831 1835	1836 1840	1841 1845	1846 1850	1851 1855	1856 1860	1861 1865	1866 1870	1871 1875	
26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	8

Müracaat edenin sosyal konumu ve dini değerlendirildiğinde; müracaat edenlerin 1'i yöneten ve 7'si yönetilen(1 şehirli ve 6 köylü olmak üzere) statüsünde olup 4'ü Müslüman ve 1'i ise gayrimüslimdir. Şikayet edilenlerin ise hepsi yönetilen(1 şehirli ve 7 köylü olmak üzere) olup 4'ü Müslüman ve 1 gayrimüslimdir.

26 Numaralı Deftere Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU		MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	1	-	I. MÜSLÜMAN	4	4
II. YÖNETİLEN	7	8	II. GAYRİMÜSLİM	1	1
A. Şehirli	1	1	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	6	7	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	1	-
TOPLAM	8	8	YOK	3	3
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	8	8

B. DEFTER NUMARALARINA GÖRE BELİRLENEN HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

Defter numaralarına göre tasniflenen 1275 tane hükmün genel analizinin yapılması amaçlanan bu bölümde defterler toplu olarak; ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat eden ve şikayet edilenin sosyal konumu ve müracaat eden ve şikayet edilenin dinine ve hüküm tarihlerine göre ele alınmıştır. Buna göre, 19.yüzyıl İstanbul tarım sistemine ilişkin genel tespitler yapılmaktadır.

Toplam 1275 tane hükümden, İstanbul tarımıyla ilgili en çok kayıt 20(193 hüküm) ve 16(192 hüküm) numaralı defterlerde yer almakta olup, en az kayıt ise 26(8 hüküm) numaralı defterde yer almaktadır.

Defterler ihtilaf konuları açısından değerlendirildiğinde 13 numaralı defterde vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili ve 21, 22 ve 24 numaralı defterlerde ise mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konuları en çok geçen konu iken, diğer defterlerin tümünde de tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konuları ağırlıklıdır. 23-26 numaralı defterlerde ise kayıtlar oldukça azalmıştır. Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konuları 19-23 numaralı defterlerde oldukça yoğunlaşmıştır. Vergi konularıyla ilgili kayıtların ise 21 numaralı defterden sonra hemen hemen tamamen bittiği görülmektedir. Mirasen intikal ile ilgili sorunlarda büyük oranda değişimler gözlenmemekle birlikte, bu konu

ile ilgili kayıtlar daha çok 20 ve 23 numaralı defterlerde yer almaktadır. Konu çeşitliliği bakımından en çok farklı konu içeren defterler 16 ve 20 numaralı defterler olmuştur. Defter numaralarının ihtilaf konularına göre dağılımları aşağıda bir tablo yardımıyla gösterilmiştir.

Defter Numaralarına Göre İhtilaf Konularının Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Mini toprağın, suzluk ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın foraç ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müstaker mutasammlar arasında taksim olunması	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili
13	1	2	-	-	-	-	-	-	6	8	-	-	-	-	-	-	-	9	3
14	11	5	-	-	-	1	-	-	21	18	4	-	7	1	-	-	-	5	10
15	7	5	-	1	-	-	2	2	21	11	6	-	2	-	-	-	-	11	5
16	16	15	-	2	-	4	-	2	31	26	26	1	1	2	3	3	-	15	15
17	4	4	1	-	-	3	-	-	19	8	3	-	1	-	1	1	-	10	2
18	15	4	-	2	-	2	-	1	17	12	5	-	-	-	-	1	-	8	3
19	17	5	-	5	-	2	1	-	31	27	5	-	-	-	1	-	-	13	4
20	28	8	-	2	-	2	-	4	53	40	16	-	3	3	1	1	1	10	11
21	10	-	-	7	-	4	-	1	44	52	17	1	-	1	1	1	1	3	7
22	6	6	-	4	1	5	-	-	33	46	15	-	2	2	-	-	2	-	-
23	18	3	-	2	-	-	-	-	28	20	8	-	1	2	-	5	-	-	1
24	2	6	-	2	-	2	-	-	10	14	14	-	-	-	-	3	-	-	1
25	3	3	-	-	-	1	-	-	6	6	-	-	-	-	-	1	-	-	-
26	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbaşı vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerini iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlarınca nakli ihtilafları	Ziraat ürünlerinin ve yerlerinin taşınması ihtilafları	Ürünün ziraat edilen yerde hamırlanması	Öğüt uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular
13	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2
14	1	1	-	-	2	6	-	1	-	-	-	-	-	1	1	1	-	2	-	3
15	1	-	-	-	-	9	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
16	4	-	1	-	3	7	1	-	3	2	1	1	-	3	-	-	-	1	1	14
17	1	-	-	-	1	4	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
18	-	-	-	1	1	4	-	2	2	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1
19	1	-	-	1	2	1	-	2	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
20	4	-	-	-	3	-	15	1	2	5	-	-	-	-	1	-	3	-	-	9
21	-	-	-	1	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	5
22	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7
23	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
24	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	2	3	3	2	55

Defter numaralarına göre başvuru yerlerinin dağılımı değerlendirilirse, aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi Haslar kazası sınırlarına giren hüküm sayısı en fazladır ve bunu Üsküdar kazası takip etmektedir. En çok başvurunun yer aldığı 20 numaralı defterdeki başvuruların %58.5'i Üsküdar, %33.6'sı Haslar, %6.2'si Galata ve %1.6'sı ise İstanbul kazalarından yapılmıştır. Haslar kazasından en fazla yapılan başvuru 21 numaralı defterde, Üsküdar ve Galata kazalarından yapılan en çok başvuru 21 numaralı defterde yer almaktadır. İstanbul kazasından çok az başvuru gerçekleşmekle birlikte en fazla başvuru 15 ve 20 numaralı defterlerde 3'er başvuru şeklinde gerçekleşmiştir.

Defter Numaralarına Göre Başvuru Yeri Dağılımı

DEFTER NUMARASI	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL	TOPLAM
13	16	14	3	1	34
14	42	41	9	2	94
15	42	37	11	-	90
16	83	88	18	3	192
17	33	26	2	-	61
18	31	38	4	-	73
19	49	63	10	-	122
20	65	113	12	3	193
21	90	42	19	-	151
22	77	23	8	1	109
23	41	24	5	-	70
24	21	21	5	-	47
25	8	12	1	-	21
26	3	5	-	-	8

Defter numaralarına göre müracaat edenin sosyal konumu toplu olarak değerlendirilirse tablodan da görüleceği üzere, başvuruların yönetilen ve köylü ağırlıklı olduğu görülmüştür. En çok hükmün yer aldığı 20 numaralı defter en çok yönetenin müracaat ettiği hükümleri içeren defterdir. Yönetilenlerin başvuru yaptığı hükümler ise en çok 16 numaralı defterde yer almaktadır. Şehirli yönetilenlerin başvuruları ise en çok yine 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Defter Numaralarına Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.YÖNETEN	10	17	20	30	16	13	29	55	13	10	3	5	2	1
II.YÖNETİLEN	24	73	59	135	40	59	89	122	124	86	65	41	19	7
A.Şehirli	4	14	14	31	8	14	21	24	21	17	17	10	2	1
B.Köylü	20	59	45	104	32	45	68	98	103	69	48	31	17	6
YOK	-	4	12	28	5	1	5	16	14	16	2	1	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Defter numaralarına göre şikayet edilenin sosyal konumu değerlendirildiğinde, tarım ile ilgili konularda şikayet edilenlerin büyük kısmının yönetilen ve köylü olduğu görülmüştür.

İhtilaflar daha çok yönetilenler arasında geçmektedir. Yönetenlerle ilgili en çok şikayet 16 numaralı defterde yer almaktadır. Yönetilenler ile ilgili en çok şikayet ise 20 numaralı defterde yer almaktadır. Şikayet edilen şehirli yönetilenler ile ilgili kararlar yine en çok 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Defter Numaralarına Göre Şikayet Edilenin Sosyal Konumu

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.YÖNETEN	7	19	18	42	4	17	19	35	18	3	-	-	1	-
II.YÖNETİLEN	26	69	59	128	52	55	95	143	120	93	67	46	20	8
A.Şehirli	2	11	11	34	8	12	18	23	26	21	21	12	2	1
B.Köylü	24	58	48	94	44	43	77	120	94	72	46	34	18	7
YOK	1	4	12	22	5	1	8	15	13	12	3	1	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	2	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Defter numaralarının müracaat edenin dinine göre toplu değerlendirmesinde görüldüğü gibi Müslümanların başvurusu bütün defterlerde gayrimüslimlerden oldukça yüksektir. Gayrimüslim kişilerin başvuruları en çok 16 numaralı defterde yer almaktadır. Bu defterde yer alan başvuruların %21.9'u gayrimüslimler, %62.5'i ise Müslümanlar tarafından yapılmıştır. 24 numaralı defterde ise Müslüman ve gayrimüslimlerin başvuru sayıları birbirine yakındır(başvuruların %34'ü gayrimüslimler ve %53.2'si ise Müslümanlar tarafından yapılmıştır).

Defter Numaralarına Göre Müracaat Edenin Dini

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.MÜSLÜMAN	29	73	60	120	55	59	96	146	111	67	49	25	12	4
II.GAYRİMÜSLİM	3	14	16	42	1	14	20	27	19	22	18	16	6	1
A.Zimmi	2	11	15	37	1	14	17	23	19	21	13	7	-	-
B.Nasrani	1	3	1	7	-	1	3	3	1	3	5	4	-	-
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	7	6	1
YOK	-	4	11	25	5	1	4	16	14	12	2	6	3	1
BELİRTİLMEMİŞ	2	3	3	5	-	-	4	5	7	8	1	-	-	2
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Defter numaralarına göre şikayet edilenlerin dini dağılımı değerlendirildiğinde; bütün defterlerde şikayet edilenlerin Müslüman ağırlıklı olduğu görülmektedir. Şikayet edilen gayrimüslimlerle müracaat eden gayrimüslim sayıları birbirine yakındır.

Defter Numaralarına Göre Şikayet Edilenin Dini

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.MÜSLÜMAN	22	67	54	120	47	61	94	149	104	58	44	28	12	4
II.GAYRİMÜSLİM	3	15	19	34	10	9	12	18	21	23	27	14	7	1
A.Zimmi	3	12	18	30	10	9	10	14	20	19	21	5	-	-
B.Nasrani	-	2	1	6	-	-	2	4	1	4	7	2	-	-
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
D.Diğer	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	7	7	1
YOK	1	4	12	23	5	1	8	15	13	12	3	6	2	2
BELİRTİLMEMİŞ	8	8	5	16	1	2	9	11	13	16	1	-	-	1
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Defter numaralarının son olarak, hüküm tarihlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Beş yıllık dönemlere göre yaptığımız değerlendirmede kayıtların yoğun olduğu 1800-1805 yılları ile ilgili 13, 14, 15 ve 16 numaralı 4 defterin bulunduğu görülmüştür. Diğer defterler ise genellikle 10 yıllık dönemlere ilişkindir. Bununla birlikte geniş tarih aralığını kapsayan 20 ve 21 numaralı defterler 20 yıllık dönemi kapsamaktadır. 25 ve 26 numaralı defterlerde ise oldukça az hüküm bulunmaktadır.

Defter Numaralarına Göre Hüküm Tarihlerinin Dağılımı

YIL	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1800-1805	34	94	90	59										
1806-1810				133	28									
1811-1815					33	72	1							
1816-1820						1	121	28						
1821-1825								94						
1826-1830								50	1					
1831-1835								21	48					
1836-1840									91					
1841-1845									11	60				
1846-1850										49	34			
1851-1855											36	14		
1856-1860												33	3	
1861-1865													9	
1866-1870													9	
1871-1875														8
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

II. 19. YÜZYIL TARIM HÜKÜMLERİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME

A. HÜKÜMLERİN İHTİLAFA KONULARINA GÖRE DAĞILIMI

Tarım ile ilgili hükümler konularına göre; miri, tımar ve mülk toprağın tasarrufu, mirasen intikali, miri, tımar ve mülk toprak ihtilafları, vergiler, tımarlı sipahi ile mültezim arasındaki vergi ve iltizamla ilgili ihtilaflar, tımarlı sipahi ile reaya arasındaki ihtilaflar ve diğer konular olmak üzere 6 başlık altında toplanmıştır. Bu doğrultuda başvuru konuları değerlendirildiğinde her konu başlığındaki hüküm sayıları ve toplam hüküm sayısına oranı aşağıdaki gibidir⁶³².

⁶³² Tablomuzda yer alan toplam sayısı toplam hüküm sayısını ifade etmektedir. Her konudaki hüküm sayıları toplanırsa 1404 rakamı elde edilecektir. Aradaki farkın sebebi bazı hükümlerin birden fazla konu ile ilgili olması ve dolayısıyla ilgili olduğu her konu başlığı altında değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

İhtilafın Konularına Göre Hükümlerin Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE DAĞILIMI
1. Miri, Tımar ve Mülk Toprağın Tasarrufu, Mirasen İntikali, Tefvizi, Satışı, Rehni	261	% 20,6
2. Miri, Tımar ve Mülk Toprak İhtilafları	764	%60,4
3. Vergiler	261	%20,6
4. Tımarlı Sipahiler Arasındaki Tımarlı Topraklarla İlgili İhtilaflar	42	%3,3
5. Tımarlı Sipahi ile Mültezim Arasındaki Vergi ve İltizamla İlgili İhtilaflar	3	% 0,2
6. Tımarlı Sipahi ile Reaya Arasındaki İhtilaflar	18	%1,4
7. Diğer Konular	55	% 4,3
8. Toplam	1265	%100

1. Miri, Tımar ve Mülk Toprağın Tasarrufu, Mirasen İntikali, Tefvizi, Satışı ve Rehni

“Miri, tımar ve mülk toprağın tasarrufu, tefvizi, satışı ve rehni” başlığı altındaki konular aşağıda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali
- Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali
- Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi
- Tımar toprağın ferağ ve tefvizi
- Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi
- Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı
- Tımar toprağın rehnedilmesi
- Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması

a. Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken, miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali konusu ile ilgili 138 karar tespit edildi. Bu konuyla ilgili oldukları tespit edilen hükümlerin, ihtilafın konusu, defter numarası, hüküm tarihi, başvuru yeri, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dinine göre dağılımları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	138

Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali konusunun defter numaralarına göre dağılımı değerlendirildiğinde konu ile ilgili kayıtların en çok 20 numaralı defterde(28 karar) yer aldığı görüldü. Konunun geçtiği diğer kararlar en çok 23(18 karar), 19(17 karar) ve 16(16 karar) numaralı defterlerde yer almaktadır. Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili kararlar yüzyılın başında az iken ortalara doğru yoğunlaşmış yüzyılın sonlarına doğru ise azalmıştır. Bu konu ile ilgili kararların defter numaralarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	1	11	7	16	4	15	17	28	10	6	18	2	3	-	138

Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili kararlar yıllara göre değerlendirildiğinde konuyla ilgili sorunların en çok 1805-1805 yılları arasında yaşandığı(25 karar) ve yine 1811-1825 yılları arasındaki dönemde(54 karar) yoğun olduğu görüldü. Bu konu

ile ilgili alınan kararlar yüzyılın ikinci yarısında azalmış ve 1865 yılından sonra konu ile ilgili karar görülmemiştir.

Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	25	11	18	18	18	7	6	6	4	11	9	3	1	-	-	138

Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili kararların başvuru yerlerine göre dağılımı incelendiğinde bu konu ile ilgili sorunların en çok Üsküdar(84 karar) ile Haslar' da(50 karar) geçtiği görülmektedir. Toplam kararların %60,8'i Üsküdar ve %36,2'si ise Haslar ile ilgilidir.

Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen	50	84	4	-	138

Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili kararların müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımı aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. Bu tablolarda da görüleceği gibi müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin ağırlıklı olarak yönetilenlerden oluştuğu görülmektedir. Yine müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin büyük çoğunluğu Müslümandır.

Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirilirse; 133 yönetilene(36 şehirli ve 97 köylü) karşılık, sadece 3 yönetenin başvuru yaptığı görülmektedir. Şikayet edilenler ise yine yönetilen ağırlıklı olup, 107 yönetilen(29 şehirli 80 köylü) ve 29 yönetenden oluşmaktadır.

Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ile ilgili olarak verilen kararlarda, tarafların dinleri incelendiğinde; müracaat edenlerden 113 kişinin Müslüman ve 23'ünün gayrimüslim olduğu görüldü. Şikayet edilenler de benzer şekilde 110 Müslüman ve 23 gayrimüslimden oluşmaktadır. Gayrimüslimlerin çoğunluğu zimmi statüsündedir. Müracaat edenin olmadığı(2 karar) ve şikayet edilenlerin dininin belirtilmediği(3 karar) az sayıda karar mevcuttur. Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali konusunun müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu ve müracaat edenin dini ile şikayet edilenin dini dağılımı aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak yer almaktadır⁶³³.

Miri Toprağın, Sazlık ve Kamışlığın Mirasen İntikali Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	3	29	I. MÜSLÜMAN	113	110
II. YÖNETİLEN	133	107	II. GAYRİMÜSLİM	23	23
A. Şehirli	36	29	A. Zimmi	18	14
B. Köylü	97	80	B. Nasrani	4	5
YOK	2	2	C.Yahudi	-	3
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	1	1
TOPLAM	138	138	YOK	2	2
			BELİRTİLMEMİŞ	-	3
			TOPLAM	138	138

b. Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali

19.yüzyıla ait İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarım ile ilgili kararlar tasnif edilirken, mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali ilgili olarak 65 karar tespit edildi.

Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	65

⁶³³ Bu tablolarımızda dini dağılımda toplam sayısı toplam hüküm sayısını ifade etmektedir. Kişi sayıları toplandığında nadiren bir farklılık oluşabilmektedir ki bunun da nedeni bazı hükümlerde birden fazla ve farklı dine mensup kişilerin birlikte müracaat etmesi veya bir hükümde birden fazla ve farklı dine mensup kişinin şikayet edilmesi dolayısıyla bu kişilerin kendi din kategorilerine eklenmesiyle oluşan fazlalıktır. Bu, ender rastlanan bir durum olup genel değerlendirme açısından önem arz etmemektedir.

Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusunun, defter numaralarına göre dağılımı değerlendirildiğinde aşağıda yer alan tabloda görüldüğü gibi en çok 16(15 karar) numaralı defterde konu ile ilgili kararların yer aldığı görüldü. Konu ile ilgili diğer kararlar çoğunlukla 20(7 karar), 24(6 karar) ve 22(6 karar) numaralı defterlerde yer almaktadır.

Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	2	5	5	15	4	4	5	7	-	6	3	6	3	-	65

Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusu ile ilgili kararlar hükümlerin yıllarına göre incelenirse; konuyla ilgili sorunların, en çok 1800-1805(19 hüküm) ve 1806-1820(toplam 24 hüküm) yılları arasındaki dönemde yaşandığı belirtilebilir.

Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	19	8	8	8	2	2	-	-	2	5	4	5	2	-	-	65

Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusuna ilişkin sorunlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde; konuyla ilgili en çok başvurunun Üsküdar(33 başvuru) kazası sınırları içinden yapıldığı görüldü. Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusunun başvuru yerlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	13	33	19	-	65

Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusunun; müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre değerlendirildiğinde; sorun ile ilgili hükümlerde, müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin yönetilen ağırlıklı olduğu, tarafların dini dağılımlarında ise farklı olarak gayrimüslimlerin ağırlıklı olduğu görüldü.

Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusunun ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde 61 yönetilene(22 şehirli ve 39 köylü) karşılık, sadece 2 yönetenin(tümü şehirli) başvuru yaptığı görüldü. Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali ile ilgili şikayet edilenlerin ise 58 yönetilene(20 şehirli ve 38 köylü) karşılık 5 yönetenden oluştuğu görüldü.

Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali konusunun ilgili kararlarda, tarafların dinleri incelendiğinde; müracaat edenlerin 27'sinin Müslüman ve 36'sının gayrimüslim (23 Zimmi, 13 Nasrani ve 3 diğer) olduğu görülürken, şikayet edilenler ise 26 Müslüman ve 36 gayrimüslimden(28 Zimmi, 9 Nasrani ve 3 diğer) oluşmaktadır.

Mülk Bağ, Bahçe ve Tarlanın Mirasen İntikali Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	5	I. MÜSLÜMAN	27	26
II. YÖNETİLEN	61	58	II. GAYRİMÜSLİM	36	36
A. Şehirli	22	20	A.Zimmi	23	28
B. Köylü	39	38	B.Nasrani	13	9
YOK	2	2	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	3	3
TOPLAM	65	65	YOK	2	2
			BELİRTİLMEMİŞ	-	1
			TOPLAM	65	65

c. Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki hükümler tasnif edilirken, miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi ilgili olarak sadece 1 karar tespit edildi. Bu kararın ihtilaf konusuna, defter numarasına, yılına, başvuru yerine, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumuna, müracaat edenin ve şikayet edilenin dinine göre değerlendirilmesiyle ilgili tablolar aşağıda yer almaktadır.

Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	1

Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi ilgili hüküm 17 numaralı defterde yer almaktadır.

Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İhtilafın Konusu	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi ile ilgili karar 1811-1815 döneminde(1811 yılında) alınmıştır.

Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi ile ilgili başvuru Üsküdar'da yapılmıştır.

Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				TOPLAM
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	
Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	-	1	-	-	1

Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi ile ilgili kararda müracaat eden şahıs bulunmamaktadır, konu ile ilgili şikayet unsuru olan taraf ise yönetilen statüsünde bir Müslüman'dır.

Miras Bırakanın Borcunun Mirasçılara İntikal Eden Tarla, Bağ, Bahçe vb. Mahsulünden Tahsil Edilememesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini

Dağılımı

<i>Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	-	1
II. YÖNETİLEN	-	1	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-		A. Zimmi	-	-
B. Köylü	-	1	B. Nasrani	-	-
YOK	1	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	1	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

d. Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken tımar toprağın ferağ ve tefvizi ile ilgili 28 karar tespit edildi.

Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	28

Öncelikle tımar toprağın ferağ ve tefvizi konusunun, defter numaralarına göre dağılımı değerlendirilirse; en çok başvurunun 21(7 karar) numaralı defterde yer aldığı görülüyor. Konu ile ilgili kararların geri kalanlarının çoğu 19(5 karar), 22(4 karar) ve 23(3 karar) numaralı defterde yer almaktadır.

Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	-	-	1	2	-	2	5	2	7	4	3	2	-	-	28

Tımar toprağın ferağ ve tefvizi ile ilgili olarak verilen kararların yıllara göre dağılımı değerlendirildiğinde, konuya ilişkin en çok hükmün 1816-1820 yılları arasında(5 hüküm) verildiği, diğer hükümlerin ise bir kısmının 1846-1850(4 hüküm), 1831-1835(4 hüküm) ve 1836-1840(3 hüküm) dönemlerinde gerçekleştiği tespit edildi.

Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ																Toplam
	1800 -	1806 -	1811 -	1816 -	1821 -	1826 -	1831 -	1836 -	1841 -	1846 -	1851 -	1856 -	1861 -	1866 -	1871 -		
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875		
Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	1	2	2	5	2	-	4	3	1	4	2	2	-	-	-	28	

Tımar toprağın ferağ ve tefvizi konusunun başvuru yerlerine göre dağılımına bakıldığında en çok başvurunun, Üsküdar(14 başvuru) kazası sınırları içinden yapıldığı görüldü. Bununla birlikte Haslar kazasından 9 başvuru, Galata kazasından 5 başvuru yapıldığı ve İstanbul kazasından hiç başvuru yapılmadığı görüldü.

Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				TOPLAM
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	
Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	9	14	5	-	28

Tımar toprağın ferağ ve tefvizi konusundan doğan ihtilaflar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirilirse; 25 yönetilenin(9 şehirli ve 16 köylü) başvurduğu görülmektedir. Başvuru yapanlar arasında yöneten bulunmamaktadır. Bu konu ile ilgili şikayet edilenlerin ise yine 25 yönetilenden(8 şehirli ve 17 köylü) oluştuğu görüldü.

Tımar toprağın ferağ ve tefvizi ile ilgili olarak verilen kararlarda, tarafların dinleri incelendiğinde; müracaat edenlerin 18'inin Müslüman ve 7'sinin gayrimüslim(7 Zimmi), olduğu tespit edilirken; şikayet edilenlerin de 20'sinin Müslüman ve 5'inin gayrimüslim(3 Zimmi ve 2 Nasrani) olduğu görüldü. Dolayısıyla bu konu ile ilgili ihtilafların daha çok yönetilen Müslümanlar arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Tımar Toprağın Ferağ ve Tefvizi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Tımar toprağın ferağ ve tefvizi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Tımar toprağın ferağ ve tefvizi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	18	20
II. YÖNETİLEN	25	25	II. GAYRİMÜSLİM	7	5
A. Şehirli	9	8	A. Zimmi	7	3
B. Köylü	16	17	B. Nasrani	-	2
YOK	3	3	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	28	28	YOK	3	3
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	28	28

e. Tımar Çiftliğın Öncelikle Aynı Köyde Toprağa İhtiyacı Olanlara Verilmesi

19.yüzyıla ait İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar sınıflandırılırken, tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi ile ilgili sadece 1 karar bulundu.

Tımar Çiftliğın Öncelikle Aynı Köyde Toprağa İhtiyacı Olanlara Verilmesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilaflın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	1

Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi ile ilgili bu hüküm 22 numaralı defterde yer almaktadır.

Tımar Çiftliğın Öncelikle Aynı Köyde Toprağa İhtiyacı Olanlara Verilmesi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1

Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi konusu ile ilgili hüküm 1845 yılına aittir.

Tımar Çiftliğın Öncelikle Aynı Köyde Toprağa İhtiyacı Olanlara Verilmesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1

Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi ile ilgili bu hüküm Haslar kazası ile ilgilidir.

Tımar Çiftliğın Öncelikle Aynı Köyde Toprağa İhtiyacı Olanlara Verilmesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	1	-	-	-	1

Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi ile ilgili başvuran kişi yönetilen ve köylü olup Müslüman'dır. Konu ile ilgili şikayet edilen ise yine yönetilen(reaya) statüsünde köylü bir Müslüman'dır

Tımar Çiftliğın Öncelikle Aynı Köyde Toprağı İhtiyacı Olanlara Verilmesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağı ihtiyacı olanlara verilmesi	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Tımar çiftliğın öncelikle aynı köyde toprağı ihtiyacı olanlara verilmesi	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	1	1
II. YÖNETİLEN	1	1	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zımmı	-	-
B. Köylü	1	1	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

f. Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken, mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı ile ilgili 26 karar tespit edildi.

Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	26

Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı ile ilgili bu kararların defter numaralarına göre dağılımına göre en çok başvuru 22(5 karar) numaralı defterde olup bunu sırasıyla, 21(4 karar) ve 16(4 karar) ve 17(3 karar) numaralı defterler takip etmektedir. Başvuruların defter numarasına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	-	1	-	4	3	2	2	2	4	5	-	2	1	-	26

Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı ilgili olarak verilen kararların yıllara göre dağılımına bakıldığında, dönemlere göre hüküm sayılarının birbirine yakın olduğu ve yüzyılın ikinci yarısında azaldığı görüldü. Konunun yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	2	4	4	2	-	2	2	2	3	2	1	1	1	-	-	26

Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı ile ilgili sorunlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde; konuyla ilgili en çok başvurunun, Üsküdar(13 başvuru) kazası sınırları içinden yapıldığı görüldü. Konu ile ilgili başvuruların yapıldığı yere göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	6	13	7	-	26

Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı konusu tarafların sosyal konumuna göre incelendiğinde; müracaat eden tarafta 25 yönetilen(15 şehirli ve 10 köylü) bulunurken, şikayet edilenlerin ise 24'ü yönetilen(14 şehirli ve 10 köylü) ve 1'i yöneten konumundadır. Burada dikkat çeken bir unsur yönetilenlerin çoğunun genelden farklı olarak şehirli olmasıdır.

Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı ilgili olarak verilen kararlar, tarafların dinlerine göre değerlendirildiğinde müracaat edenlerin 15'inin Müslüman ve 11'inin gayrimüslim(10 Zimmi ve 1 Nasrani) olduğu görüldü. Şikayet edilenlerde de 13 Müslüman ve 12 gayrimüslim(9 Zimmi ve 3 Nasrani) yer almaktadır. Burada bir noktayı da dile getirmek gerekir ki birlikte başvuru yapan veya aynı hükümde şikayet edilen birden fazla kişi bulunabilmektedir. Bu nedenle bu kişiler dinlerine göre ayrı ayrı gösterilmekle birlikte toplam sayısı toplam hüküm sayısını ifade etmektedir.

Bu doğrultuda mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı konusunda müracaat edenlerin daha çok yönetilen olduğu, şehirli oranının genelden farklı olarak yüksek olduğu ve Müslüman sayısına yakın bir oranda gayrimüslimlerin de bu konu ile ilgili müracaat ettikleri veya şikayet edilen tarafta yer aldıkları görülmektedir.

Mülk Çiftlik, Tarla, Bağ ve Bahçe Satışı Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	1	I. MÜSLÜMAN	15	13
II. YÖNETİLEN	25	24	II. GAYRİMÜSLİM	11	12
A. Şehirli	15	14	A. Zimmi	10	9
B. Köylü	10	10	B. Nasrani	1	3
YOK	1	1	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	26	26	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	1
			TOPLAM	26	26

g. Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar gruplandırılırken, arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması ilgili olarak 3 karar tespit edildi.

Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	3

Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması ile ilgili hükümlerin 2 tanesi 15 numaralı defterde, 1 tanesi ise 19 numaralı defterde yer almaktadır.

Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3

Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması konusuyla ilgili olarak verilen kararlar, yıllara göre değerlendirildiğinde, 2 kararın 1800-1805 yılları arasında, diğer 1 kararın ise 1816-1820 döneminde(1816 yılı) alındığı görülmüştür.

Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	Toplam
	- 1805	- 1810	- 1815	- 1820	- 1825	- 1830	- 1835	- 1840	- 1845	- 1850	- 1855	- 1860	- 1865	- 1870	- 1875	
Arazinin müşterek mutasamflar arasında taksim olunması	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3

Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması konusu ile ilgili 2 başvuru Haslar, 1 başvuru ise Üsküdar kazasına ilişkindir.

Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	2	1	-	-	3

Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması ile ilgili 3 başvuru da yönetilen(1 şehirli ve 2 köylü) tarafından gerçekleşmiştir. Şikayet edilenler ise 3 yönetilenden(1 şehirli ve 2 köylü) oluşmaktadır.

Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması konusuyla ilgili olarak verilen kararlar, tarafların dinlerine göre değerlendirildiğinde başvuranların 2 Müslüman ve 1 gayrimüslimden(Zimmi) oluştuğu görüldü. Şikayet edilenler ise 2 Müslüman ve 1 gayrimüslimden(Zimmi) oluşmaktadır.

Arazinin Müşterek Mutasarrıflar Arasında Taksim Olunması Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	2	2
II. YÖNETİLEN	3	3	II. GAYRİMÜSLİM	1	1
A.Şehirli	1	1	A. Zimmi	1	1
B.Köylü	2	2	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	3	3	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	3	3

h. Tımar Yerlerinin Sınırlarının Belirlenmesi

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarım ile ilgili kararlar tasnif edilirken, tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi ile ilgili 10 hüküm belirlenmiştir.

Tımar Yerlerinin Sınırlarının Belirlenmesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	10

Öncelikle, tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi konusundaki hükümlerin defter numaralarına göre dağılımı yapılırsa aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi bu kararlar, 20(4 karar), 15(2 karar), 16(2 karar), 18(1 karar) ve 21(1 karar) numaralı defterlerde yer almaktadır.

Tımar Yerlerin Sınırlarının Belirlenmesi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	-	-	2	2	-	1	-	4	1	-	-	-	-	-	10

Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi ile ilgili hükümler, yıllara göre değerlendirilirse; en çok hükmün 1800-1805 döneminde(4 hüküm) bulunduğu görülmüştür.

Tımar Yerlerinin Sınırlarının Belirlenmesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	4	-	1	1	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	10

Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi konusuna ilişkin sorunlar başvuru yerlerine göre değerlendirilirse; konunun Üsküdar(8 başvuru) ve Haslar kazasında(2 başvuru) geçtiği görülmektedir.

Tımar Yerlerin Sınırlarının Belirlenmesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	2	8	-	-	10

Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi ile ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirilirse; 2 yöneten ve 3 yönetilenden(1 şehirli ve 2 köylü) tarafından yapıldığı dikkati çeker. Benzer şekilde ihtilafın diğer tarafının(şikayet edilenlerin) incelenmesinde de yine 2 yöneten ve 3 yönetilenden(hepsi köylü) oluştuğu görüldü.

Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi ile ilgili kararlar tarafların dinleri incelendiğinde; müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin 5'inin Müslüman olduğu, bununla birlikte müracaat eden veya şikayet edilen gayrimüslimin bulunmadığı görüldü.

Tımar Yerlerin Sınırlarının Belirlenmesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	2	I. MÜSLÜMAN	5	5
II. YÖNETİLEN	3	3	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	1	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	2	3	B. Nasrani	-	-
YOK	5	5	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	10	10	YOK	5	5
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	10	10

2. Miri, Tımar ve Mülk Toprak İhtilafları

“Miri, tımar ve mülk toprak ihtilafları” başlığı altındaki konular aşağıda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale
- Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale
- Bağ, bahçe ve bostana müdahale
- Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi
- Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale
- Değirmene müdahale

a. Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri’ndeki tarım ile ilgili kararlar tasnif edilirken, tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusuyla ilgili olarak 324 karar tespit edildi. Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusu en çok başvurunun yapıldığı konu olması nedeniyle oldukça önemlidir. Konu ile ilgili kararların, ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumları ile dinleri ve yılı açısından değerlendirilmesiyle ilgili sonuçlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale	324

Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusunun, defter numaralarına göre dağılımı değerlendirildiğinde en çok başvurunun 20 numaralı defterde yer aldığı görüldü. Başvuruların diğer önemli bir kısmı 21(44 karar), 22(33 karar) ve 19(31 karar) numaralı defterlerde yer aldığı tespit edildi.

Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale	6	21	21	31	19	17	31	53	44	33	28	10	6	4	324

Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusuyla ilgili olarak verilen kararlar yıllara göre incelenirse; konuyla ilgili sorunların, en çok yüzyıl başında, yani 1800-1805(59 hüküm) yılları arasındaki dönemde oluştuğu belirleniyor. Bununla birlikte diğer yoğun dönemlerinin 1816-1820(36 hüküm), 1821-1825(33 hüküm) ve 1846-1850(31 hüküm) olduğu tespit edildi. Yüzyılın ikinci yarısında konu ile ilgili şikayetler oldukça azalmıştır.

Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale	59	29	27	36	33	12	19	26	16	31	18	9	3	2	4	324

Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusuna ilişkin sorunlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde; konuyla ilgili en çok başvurunun, Üsküdar(155 başvuru) kazasından yapıldığı tespit edildi. Haslar kazasından 153, Galata kazasından 16 başvuru yapılırken İstanbul kazasından hiç başvuru yapılamamıştır.

Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale	153	155	16	-	324

Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde; başvuru yapanların içinde 44 yöneten ve 271 yönetilenin(55 şehirli ve 216 köylü) olduğu görüldü. Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusunda şikayet edilen taraftakilerin 25'i yöneten ve 290'ı(64 şehirli 264 köylü) yönetilen statüdedir.

Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale ilgili kararlar tarafların dinlerine göre incelendiğinde; müracaat edenlerin 256'sı ve şikayet edilenlerin 244'ü Müslüman'dır. Bu konu ile ilgili müracaat edenlerin 61'i(51 Zimmi, 6 Nasrani ve 4 Diğer) gayrimüslimdir. Yine şikayet edilenlerin 60'ı(49 Zimmi, 6 Nasrani, 2 Yahudi ve 3 Diğer) gayrimüslimdir.

Bu bilgiler ışığında tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale konusu ile ilgili şikayette bulunanların ve şikayet edilenlerin büyük bir çoğunluğunun yönetilen, köylü ve Müslüman oldukları söylenebilir.

Tımar, Mülk Çiftlik, Tarla veya Arazilere Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Tımar, mülk çiftlik, tarla veya arazilere müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	44	28	I. MÜSLÜMAN	256	244
II. YÖNETİLEN	271	287	II. GAYRİMÜSLİM	61	60
A. Şehirli	55	62	A. Zimmi	51	49
B. Köylü	216	225	B. Nasrani	6	6
YOK	7	8	C. Yahudi	-	2
BELİRTİLMEMİŞ	2	1	D. Diğer	4	3
TOPLAM	324	324	YOK	8	9
			BELİRTİLMEMİŞ	1	15
			TOPLAM	324	324

b. Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale konusuyla ilgili olarak, toplam 291 kararın verildiği tespit edilmişti. Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale konusu, ihtilafın konusu, defter numarası, hükümlerin yılı, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu ve dinine göre dağılımı bakımından değerlendirilecektir.

Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale	291

Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale konusunun öncelikle defter numaralarına göre dağılımını değerlendirdiğimizde konuyla ilgili en fazla kararın 21 numaralı defterde(52 karar) verildiği görülebilir. Bu defteri, tabloda da belirtildiği üzere, 22(46 karar) ve 20(40 karar) ve 16(26 karar) numaralı defterler takip ediyor. Bu konu ile ilgili sorunların yüzyılın ortasında önemli oranda yükseldiği görülmektedir.

Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale	8	18	11	26	8	12	27	40	52	46	20	14	6	3	291

Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale konusuyla ilgili olarak verilen kararların yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu tabloda da görüldüğü gibi en çok hüküm 1800-1805(40 karar) döneminde bulunmakta ve

bunu 1841-1845(38 karar) ve 1816-1820(34 karar) takip etmektedir. Kararların %88,7'si yüzyılın ilk yarısında alınmıştır.

Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															Toplam
	1800 1805	1806 1810	1811 1815	1816 1820	1821 1825	1826 1830	1831 1835	1836 1840	1841 1845	1846 1850	1851 1855	1856 1860	1861 1865	1866 1870	1871 1875	
Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale	40	28	14	34	20	10	14	36	38	24	12	12	1	5	3	291

Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale konusuna ilişkin sorunlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde; konuyla ilgili başvuruların %75,6'sı Haslar(220 başvuru) kazası sınırları içinden yapıldığı görüldü. Bununla birlikte Üsküdar'dan 61 ve Galata' dan 10 başvuru olmuştur. Konu ile ilgili başvuruların yere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale	220	61	10	-	291

Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale ile ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde, müracaat edenlerin %80,4'ünün(234 başvuru) yönetilenlerden oluştuğu, %12,7'sinin(37 karar) ise yönetenden oluştuğu tespit edildi. Ayrıca yönetilenlerin %91,9'u köylüdür. Şikayet edilen tarafın sosyal konumunun incelenmesinde de, yine %85,9(250 karar) oranında yönetilenin olduğu ve bu yönetilenlerin %91,6'sının köylü olduğu görüldü.

Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale konusuyla ilgili olarak verilen kararlar, tarafların dinlerine göre değerlendirildiğinde, müracaat

edenlerin 207'sinin Müslüman ve 25'inin gayrimüslim(22 Zimmi, 2 Nasrani ve 1 diğer) olduğu tespit edildi. Aynı şekilde şikayet edilenlerin de 195'i Müslüman ve 26'sı gayrimüslimdir(23 Zimmi ve 3 Diğer).

Aşağıdaki tabloda detayları yer alan bu bilgiler ışığında en çok sorun yaşanan ikinci konu olan mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale ile ilgili müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin büyük çoğunluğunun yönetilen köylülerden oluştuğu ve ihtilafın genellikle Müslümanlar arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Mera, Yaylak, Kışlak, Otlak, Çayır, Orman, Koru, Sazlık ve Kamışlığa Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır, orman, koru, sazlık ve kamışlığa müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	37	25	I. MÜSLÜMAN	207	195
II. YÖNETİLEN	234	250	II. GAYRİMÜSLİM	25	26
A.Şehirli	19	21	A.Zimmi	22	23
B.Köylü	215	229	B.Nasrani	2	-
YOK	19	16	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	D.Diğer	1	3
TOPLAM	291	291	YOK	31	27
			BELİRTİLMEMİŞ	29	45
			TOPLAM	291	291

c. Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken, bağ, bahçe ve bostana müdahale konusuyla ilgili olarak 124 hüküm tespit edildi. Bu hükümlerin ihtilafın konusu, defter numarası, başvuru yılı, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu ve dinine göre dağılımı aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Bağ, bahçe ve bostana müdahale	124

Bağ, bahçe ve bostana müdahale konusu ile ilgili hükümler en çok 16 numaralı defterde(26 karar) yer almaktadır.

Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Bağ, bahçe ve bostana müdahale	-	4	6	26	2	5	5	16	17	15	8	14	6	-	124

Bağ, bahçe ve bostana müdahale ilgili olarak verilen kararlar, yıllara göre incelenirse; konuyla ilgili sorunların, en çok 1800-1805 yılları arasındaki dönemde yaşandığı söylenebilir(22 başvuru). Bunu 1806-1810(16 hüküm) ve 1846-1850(13 hüküm) dönemi takip etmektedir. Aşağıdaki tabloda dönemlere göre başvuru sayıları yer almaktadır.

Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	Toplam
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Bağ, bahçe ve bostana müdahale	22	16	6	8	6	6	7	10	5	13	12	9	4	-	-	124

Bağ, bahçe ve bostana müdahale konusu ile ilgili en çok başvuru Üsküdar(55) ve Galata(43) kazasından yapılmıştır. Konu ile ilgili başvuruların başvuru yerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				TOPLAM
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	
Bağ, bahçe ve bostana müdahale	26	55	43	-	124

Bağ, bahçe ve bostana müdahale konusu, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre ele alındığında; başvuruların %90.3'ünün yönetilen statüsünde olduğu görülmektedir. Bu yönetilenlerin %41,9'u şehirli ve %52.4'ü köylüdür. Aynı şekilde, şikayet edilenlerin incelenmesinde de, yine yönetilenlerin %91.9 oranında olduğu görüldü. Şikayet edilen

yönetilenlerin de %42.1'i şehirli ve %53.2'si köylüdür. Dini dağılım değerlendirildiğinde müracaat edenlerin %41.9'unun Müslüman ve %54.8'inin gayrimüslim olduğu görüldü. Aşağıda müracaat veya şikayet edenlerin sosyal konumları ve dini dağılımları ile ilgili detaylı bilgi tablolarında mevcuttur.

Bu bilgiler ışığında müracaatta bulunan veya şikayet edilenlerin büyük çoğunlukta yönetilen olduğu ve bunların daha çok köyde yaşayanlardan oluştuğu görüldü. Dini dağılımda genel eğilimden farklı olarak müracaat edenlerde ve şikayet edilenlerde gayrimüslimlerin daha fazla olduğu görüldü. Bu gayrimüslimlerin büyük bir kısmı Zimmi statüsündedir.

Bağ, Bahçe ve Bostana Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Bağ, bahçe ve bostana müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Bağ, bahçe ve bostana müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	8	6	I. MÜSLÜMAN	52	52
II. YÖNETİLEN	112	114	II. GAYRİMÜSLİM	68	67
A. Şehirli	47	48	A.Zimmi	51	49
B. Köylü	65	66	B.Nasrani	14	13
YOK	4	4	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	7	8
TOPLAM	124	124	YOK	4	4
			BELİRTİLMEMİŞ	-	2
			TOPLAM	124	124

d. Çiftlik, Kışlak, Koru, Değirmen vs. Yerlere Kiraya Veren ve Kiracının Müdahalesi

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarım ile ilgili kararlar tasnif edilirken, çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya veren ve kiracının müdahalesi konusuyla ilgili olarak toplam 2 tane karar tespit edildi. Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya veren ve kiracının müdahalesi konusu ihtilaf konusu, defter numarası, hükmün yılı, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre değerlendirilecektir.

Çiftlik, Kışlak, Koru, Değirmen vs. Yerlere Kiraya Vereninin veya Kiracının Müdahalesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vereninin veya kiracının müdahalesi	2

Öncelikle, çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vereninin veya kiracının müdahalesi konusunun, defter numaralarına göre dağılımı ele alınırsa, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, konu 16 ve 21 numaralı defterde geçmiştir.

Çiftlik, Kışlak, Koru, Değirmen vs. Yerlere Kiraya Vereninin veya Kiracının Müdahalesi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vereninin veya kiracının müdahalesi	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2

Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vereninin veya kiracının müdahalesi konusuyla ilgili olarak verilen hükümlerin, 1800-1805(1 hüküm) ve 1836-1840(1 hüküm) döneminde alındığı görüldü.

Çiftlik, Kışlak, Koru, Değirmen vs. Yerlere Kiraya Vereninin veya Kiracının Müdahalesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															
	1800 -	1806 -	1811 -	1816 -	1821 -	1826 -	1831 -	1836 -	1841 -	1846 -	1851 -	1856 -	1861 -	1866 -	1871 -	Toplam
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2

Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vereninin veya kiracının müdahalesi konusuna ilişkin başvurular, Haslar ve Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Çiftlik, Kışlak, Koru, Değirmen vs. Yerlere Kiraya Veren ve Kiracının Müdahalesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya veren ve kiracının müdahalesi	1	1	-	-	2

Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya veren ve kiracının müdahalesi; müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi müracaat edenlerin 1'i yönetilen(köylü) ve 1'i "yok" statüsündedir ve şikayet edilen taraf yoktur. Alınan kararların birinde müracaat eden gayrimüslim(Zimmi) iken diğerinde müracaat eden taraf yoktur.

Çiftlik, Kışlak, Koru, vb. Yerlere Kiraya Veren ve Kiracının Müdahalesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya veren ve kiracının müdahalesi	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya veren ve kiracının müdahalesi	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	-	-
II. YÖNETİLEN	1	-	II. GAYRİMÜSLİM	1	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	1	-
B. Köylü	1	-	B. Nasrani	-	-
YOK	1	2	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	2	2	YOK	1	2
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	2	2

e. Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken, çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi konusuyla ilgili olarak toplam 13 tane karar tespit edildi. Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi konusu ihtilaf konusu, defter numarası, hüküm yılı, müracaat edenin sosyal konumu, şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini dağılımına göre değerlendirilecektir.

**Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi
ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı**

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	13

Öncelikle, çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi konusunun defter numaralarına göre dağılımı ele alınırsa, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, 20 numaralı defterde 3 başvuru, 14, 15 ve 22 numaralı defterlerde 2'şer başvuru ve 16,17, 23 ve 26 numaralı defterlerde 1'er başvuru bulunmaktadır.

**Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi
Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı**

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	-	2	2	1	1	-	-	3	-	2	1	-	-	1	13

Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi konusuna ilişkin başvuruların başvuru yerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. İstanbul ve Haslar kazasından 4'er başvuru, Üsküdar'dan 3 ve Galata' dan 2 başvuru bulunmaktadır.

**Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi
Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı**

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	4	3	2	4	13

Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi konusu, tarafların sosyal konumu ve dinlerine göre analiz edilirse, soruna ilişkin tespit edilen hükümlerde; müracaat eden 1 yöneten ve 7 yönetilen(1 şehirli ve 6 köylü) bulunmaktadır. Şikayet edilenlerin

hepsi yönetilendir(3 şehirli ve 7 köylü). Tarafların dini dağılımlarına göre müracaat edenlerin hepsi Müslüman(6 başvuru) şikayet edilenlerin ise 5'i Müslüman 3'ü gayrimüslimdir(3 Zimmi).

Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	1	-	I. MÜSLÜMAN	6	5
II. YÖNETİLEN	7	10	II. GAYRİMÜSLİM	-	3
A. Şehirli	1	3	A. Zimmi	-	3
B. Köylü	6	7	B. Nasrani	-	-
YOK	4	3	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	13	13	YOK	4	3
			BELİRTİLMEMİŞ	3	2
			TOPLAM	13	13

Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi konusu ile ilgili olarak verilen kararlar, bu kez, yıllara göre değerlendirilirse; konuyla ilgili sorunların, 1800-1805(5 hüküm), 1811-1815(1 hüküm), 1821-1825(2 hüküm), 1846-1850(3 hüküm) ve 1871-1875(1 hüküm) dönemlerinde görüldüğü tespit edildi.

Çoban ve Hayvan Sürülerinin Tarım Yapılan Araziye Müdahalesi, Zarar Vermesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	5	-	1	-	2	1	-	-	-	3	-	-	-	-	1	13

f. Mandıraya, Ahıra, Ağıla, Koyun Sürüsüne Müdahale

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale ihtilaf konusuyla ilgili olarak 13 tane karar tespit edildi. Bu konu ile ilgili 13 kararın, ihtilafın konusu, başvuru yeri, hüküm yılı, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dinine göre dağılımı ile ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Mandıraya, Ahıra, Ağıla, Koyun Sürüsüne Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	13

Öncelikle, mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale ihtilafı konusunun, defter numaralarına göre dağılımı incelenirse aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere en çok kararın 20 numaralı defterde(3 karar) yer aldığı tespit edildi.

Mandıraya, Ahıra, Ağıla, Koyun Sürüsüne Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	-	1	-	2	-	-	-	3	1	2	2	-	2	-	13

Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale ihtilafı konusuyla ilgili olarak verilen kararların verildiği yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. 1800-1805, 1821-1825, 1846-1850 ve 1866-1870 dönemlerinde 2'şer karar, 1806-1810, 1816-1820, 1836-1840, 1841-1845 ve 1851-1855 dönemlerinde ise 1'er karar alınmıştır.

Mandıraya, Ahıra, Ağıla, Koyun Sürüsüne Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 1805	1806 1810	1811 1815	1816 1820	1821 1825	1826 1830	1831 1835	1836 1840	1841 1845	1846 1850	1851 1855	1856 1860	1861 1865	1866 1870	1871 1875	
Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	2	1	-	1	2	-	-	1	1	2	1	-	-	2	-	13

Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale ihtilafı konusuna ilişkin sorunlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde; konuyla ilgili en çok başvurunun Üsküdar(8 başvuru) kazası sınırları içinden yapıldığı görülüyor. İhtilafın başvuru yerine göre dağılımı aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Mandıraya, Ahıra, Ağıla, Koyun Sürüsüne Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	4	8	1	-	13

Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale ihtilafıyla ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirilirse, 2 yöneten ve 11 yönetilen(3 şehirli ve 8 köylü) başvurmuştur. Şikayet edilen tarafı ise 3 yöneten ve 10 yönetilen(1 şehirli ve 9 köylü) oluşturmaktadır. Tarafların dinleri incelendiğinde; müracaat edenlerden 10'unun Müslüman ve 3'ünün gayrimüslim(3 Zimmi) olduğu görülürken; şikayet edilenlerin ise 12'si Müslüman ve 1'i gayrimüslimdir.

Mandıraya, Ahıra, Ağıla, Koyun Sürüsüne Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	3	I. MÜSLÜMAN	10	12
II. YÖNETİLEN	11	10	II. GAYRİMÜSLİM	3	1
A. Şehirli	3	1	A. Zimmi	3	1
B. Köylü	8	9	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	13	13	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	13	13

g. Tımar İskeleye ve Dalyana Müdahale

19.yüzyıla ilişkin İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarım ile ilgili kararlar tasnif edilirken, tımar iskeleye ve dalyana müdahale konusuyla ilgili olarak 6 tane karar belirlendi. Tımar iskeleye ve dalyana müdahale konusunun incelenmesi amacıyla konuyla ilgili hükümler, ihtilafın konusu, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin ve şikayet edilenin dini ve hükmün yılına göre analiz edilecektir.

Tımar İskeleye ve Dalyana Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	6

Tımar iskeleye ve dalyana müdahale konusunun, defter numaralarına göre dağılımı incelenirse konunun 16(3 karar), 17(1 karar), 20(1 karar) ve 21(1 karar) numaralı defterlerde geçtiği görülmektedir.

Tımar İskeleye ve Dalyana Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	-	-	-	3	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	6

Tımar iskeleye ve dalyana müdahale verilen kararlar, yıllara göre incelenirse; en çok hükmün 1806-1810 döneminde(4 hüküm) verildiği görülmektedir.

Tımar İskeleye ve Dalyana Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	-	4	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6

Tımar iskeleye ve dalyana müdahale, kredi konusuna ilişkin sorunlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde; konuyla ilgili başvuruların başvuru yerine göre dağılımına göre Üsküdar' da 3, Haslar' da 2 ve Galata' da 1 başvuru gerçekleşmiştir.

Tımar İskeleye ve Dalyana Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	2	3	1	-	6

Tımar iskeleye ve dalyana müdahale ihtilafıyla ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna; müracaat eden ve şikayet edilen tarafların her ikisi de 1 yöneten ve 5 yönetilenden(3 şehirli ve 2 köylü) oluşmaktadır.

Tımar iskeleye ve dalyana müdahale ilgili olarak verilen kararlar, bu kez, tarafların dinlerine göre incelenirse; müracaat edenlerin 3'ünün Müslüman ve yine 3'ünün gayrimüslim(3 zimmi) olduğu tespit edildi. Şikayet edilenlerin ise 4'ü Müslüman iken 2'si gayrimüslimdir(Zimmi).

Tımar İskeleye ve Dalyana Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Tımar iskeleye ve dalyana müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Tımar iskeleye ve dalyana müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	1	1	I. MÜSLÜMAN	3	4
II. YÖNETİLEN	5	5	II. GAYRİMÜSLİM	3	2
A. Şehirli	3	3	A. Zimmi	3	2
B. Köylü	2	2	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	6	6	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	6	6

h. Değirmene Müdahale

İstanbul Ahkam Defterleri'nde tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken, değirmene müdahale ilgili olarak 17 tane karar tespit edildi. Bu kararların incelenmesinin amaçlandığı bu kısımda, alınan kararlar, ihtilafın konusu, başvuru yeri, hüküm yılı, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu ve müracaat eden ile şikayet edilenin dinine göre analiz edilecektir.

Değirmene Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Değirmene müdahale	17

Öncelikle değirmene müdahale konusunun defter numaralarına göre dağılımı incelenirse 23 numaralı defterde 5, 16 ve 24 numaralı defterlerde 3'er ve 17, 18, 19, 20, 21, ve 25 numaralı defterlerde 1'er kararın bulunduğu görüldü.

Değirmene Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Değirmene müdahale	-	-	-	3	1	1	1	1	1	-	5	3	1	-	17

Değirmene müdahale konusuyla ilgili olarak verilen kararlar, yıllara göre değerlendirildiğinde konuyla ilgili başvuruların en çok 1851-1855(8 karar) ve 1806-1810(4 karar) gerçekleştiği görüldü.

Değirmene Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HUKUM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Değirmene müdahale	-	4	1	1	1	-	1	-	-	1	8	-	-	-	-	17

Değirmene müdahale konusuna ilişkin sorunlar başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde başvuruların 9 tanesinin Haslar, 6 tanesinin Üsküdar ve 2 tanesinin Galata'dan olduğu tespit edilmiştir.

Değirmene Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Değirmene müdahale	9	6	2	-	17

Değirmene müdahale ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde; 2 yönetene karşılık 15 yönetilenin(5 şehirli 10 köylü) başvuru yaptığı tespit edildi. Şikayet edilenlerin ise hepsinin yönetilen olduğu(8 şehirli ve 9 köylü) görüldü.

Değirmene müdahale konusuyla ilgili olarak verilen kararlardaki, tarafların dinleri incelenirse; müracaat edenlerin 14'ünün Müslüman ve 3'ünün gayrimüslim(1 Zimmi, 1 Nasrani ve 1 diğer) olduğu şikayet edilenlerin ise 12'sinin Müslüman ve 5'inin gayrimüslim(4 Zimmi ve 1 diğer) olduğu görüldü.

Değirmene Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Değirmene müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Değirmene müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	-	I. MÜSLÜMAN	14	12
II. YÖNETİLEN	15	17	II. GAYRİMÜSLİM	3	5
A. Şehirli	5	8	A. Zimmi	1	4
B. Köylü	10	9	B.Nasrani	1	-
YOK	-	-	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	1	1
TOPLAM	17	17	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	17	17

i. Ev, Arsa vb. Müdahale

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken, ev, arsa vb. müdahale ile ilgili olarak 2 hüküm tespit edildi.

Ev, Arsa vb. Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Ev, arsa vb. müdahale	2

Ev, arsa vb. müdahale konusuyla ilgili kararlar 21(1 karar) ve 22(1 karar) numaralı defterlerde yer almaktadır.

Ev, Arsa vb. Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Ev, arsa vb. müdahale	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2

Ev, arsa vb. müdahale ile ilgili hükümler 1831-1835(1 karar) ve 1841-1845(1 karar) döneminde alınmıştır.

Ev, Arsa vb. Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	Toplam
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Ev, arsa vb. müdahale	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2

Ev, arsa vb. müdahale konusuna ilişkin sorunlarla ilgili başvurular Haslar ve Üsküdar kazalarından yapılmıştır.

Ev, Arsa vb. Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Ev, arsa vb. müdahale	1	1	-	-	2

Ev, arsa vb. müdahale ile ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirilirse; tüm başvuruların ve şikayet edilenlerin yönetilen olduğu görüldü. Dini dağılıma göre ise müracaat edenlerin 1'i Müslüman diğeri ise gayrimüslimdir(Zimmi). Şikayet edilenlerin de 1'i Müslüman diğeri gayrimüslimdir(Nasrani).

Ev, Arsa vb. Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Ev, arsa vb. müdahale	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Ev, arsa vb. müdahale	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	1	1
II. YÖNETİLEN	2	2	II. GAYRİMÜSLİM	1	1
A. Şehirli	1	1	A. Zimmi	1	-
B. Köylü	1	1	B. Nasrani	-	1
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	2	2	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	2	2

3.Vergiler

“Vergiler” başlığı altındaki konular aşağıda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili
- Fazla vergi talebi ve tahsili
- Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili
- Serbest tımar vergisine müdahale
- Bostancıbaşının vergisine müdahale
- Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması
- Vergi olarak toplanan mahsule müdahale
- Vakıf vergi gelirlerine müdahale
- Mültezimin vergi tahsiline müdahale
- Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale

a. Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki tarımla ilgili kararlar tasnif edilirken vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusuyla ilgili olarak 84 hüküm, tespit edildi. Bu bölümde konuyla ilgili kararlar, ihtilafın konusu, defter numarası, hüküm tarihi, başvuru yeri, müracaat edenin ve şikayet edilenin sosyal konumu, müracaat edenin dini ve şikayet edilenin dini açısından değerlendirilecektir.

Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	84

Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusuyla ilgili olarak en çok 16(15 karar) numaralı defterde kayıt bulunmakta, bunu 19(13 karar) ve 15(11 karar) numaralı defterler takip etmektedir. Konunun defter numarasına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	9	5	11	15	10	8	13	10	3	-	-	-	-	-	84

Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusuyla ilgili olarak en çok hüküm aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 1800-1805(29 hüküm) döneminde bulunmakta ve bunu 1811-1815(16 hüküm) ve 1816-1820(14 hüküm) takip etmektedir.

Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 -	1806 -	1811 -	1816 -	1821 -	1826 -	1831 -	1836 -	1841 -	1846 -	1851 -	1856 -	1861 -	1866 -	1871 -	Toplam
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	29	13	16	14	5	3	2	2	-	-	-	-	-	-	-	84

Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusuyla ilgili başvurular aşağıdaki tabloda da belirtildiği gibi en çok Üsküdar(42 başvuru) ve Haslar(37 başvuru) kazalarından yapılmıştır.

Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	37	42	5	-	84

Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusu tarafların sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde müracaat edenlerin %56'sının yöneten ve %33.3'ünün yönetilen olduğu görüldü. Aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterildiği gibi müracaat edenlerin

47'si yöneten ve 28'i ise yönetilen statüsündedir(3 şehirli ve 25 köylü). Konunun tarafların dini dağılımları çerçevesinde analizinde ise; müracaat edenlerin hepsinin Müslüman olduğu(75 kişi) ve şikayet edilenlerin ise 65 Müslüman ve 9 gayrimüslimden(Zimmi) oluştuğu görülebilir.

Vergi Ödemeyenlerden ve Eksik Ödeyenlerden Verginin Tahsili Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	47	1	I. MÜSLÜMAN	75	65
II. YÖNETİLEN	28	73	II. GAYRİMÜSLİM	-	9
A. Şehirli	3	3	A. Zimmi	-	9
B. Köylü	25	70	B. Nasrani	-	-
YOK	9	10	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	84	84	YOK	9	10
			BELİRTİLMEMİŞ	-	2
			TOPLAM	84	84

b. Fazla Vergi Talebi ve Tahsili

Ahkam Defterleri'nde, fazla vergi talebi ve tahsili konusuyla ilgili olarak, 61 kayıt tespit edildi. Bu kayıtlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Fazla Vergi Talebi ve Tahsili İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Fazla vergi talebi ve tahsili	61

Fazla vergi talebi ve tahsili konusuyla ilgili kayıtlar daha çok 20(11 karar), 16(15 karar) ve 14(10 karar) numaralı defterlerde yer almaktadır. Konunun defter numarasına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Fazla Vergi Talebi ve Tahsili Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Fazla vergi talebi ve tahsili	3	10	5	15	2	3	4	11	7	-	1	-	-	-	61

Fazla vergi talebi ve tahsili konusuyla ilgili hükümler aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere en çok 1800-1805(19 hüküm) döneminde verilmiştir.

Fazla Vergi Talebi ve Tahsili Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	Toplam
Fazla vergi talebi ve tahsili	19	16	3	8	4	1	4	5	-	1	-	-	-	-	-	61

Fazla vergi talebi ve tahsili konusuyla ilgili başvurular aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere en çok Üsküdar(29 kayıt) ve Haslar(27) kazasından gerçekleşmiştir.

Fazla Vergi Talebi ve Tahsili Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Fazla vergi talebi ve tahsili	27	29	5	-	61

Fazla vergi talebi ve tahsili konusuyla ilgili tarafların sosyal konumuna göre yapılan değerlendirmede aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterildiği üzere müracaat edenlerin %86.8'i yönetilen iken şikayet edilenlerin %29.5'i yönetilendir. Ve yönetilen statüsünde olanların büyük çoğunluğu köylüdür. Müracaat edenlerin ise %9.8'i yöneten iken şikayet edilenlerin %67.2'si yönetendir. Yani müracaat edenler ağırlıklı olarak yönetilen iken şikayet edilenler ağırlıklı olarak yönetenlerdir. Dini dağılım değerlendirildiğinde müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin ağırlıklı olarak Müslüman olduğu görülmüştür. Bununla birlikte müracaat edenlerin %18'i gayrimüslimdir(10 Zimmi ve 1 diğer).

Fazla Vergi Talebi ve Tahsili Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Fazla vergi talebi ve tahsili</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Fazla vergi talebi ve tahsili</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	6	41	I. MÜSLÜMAN	47	53
II. YÖNETİLEN	53	18	II. GAYRİMÜSLİM	11	3
A. Şehirli	4	2	A. Zimmi	10	3
B. Köylü	49	16	B. Nasrani	-	-
YOK	2	2	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	1	-
TOPLAM	61	61	YOK	2	2
			BELİRTİLMEMİŞ	1	3
			TOPLAM	61	61

c. Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

Ahkam Defterleri’nde, vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili olarak, 19 kayıt tespit edildi. Bu kayıtlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	19

Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili kayıtlara aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi en çok 16(8 kayıt) numaralı defterde rastlanmıştır.

Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	1	2	2	8	-	-	1	1	2	-	1	1	-	-	19

Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili hükümler daha çok 1800-1805(7 hüküm) ve 1806-1810(6 hüküm) dönemlerinde verilmiştir. Konu ile ilgili hükümlerin yıllara göre dağılımı aşağıda gösterilmektedir.

Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	7	6	-	1	1	-	-	2	-	1	-	1	-	-	-	19

Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili en çok başvuru Haslar(11 karar) ve Üsküdar(7 karar) kazasından gerçekleşmiştir.

Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili	11	7	1	-	19

Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde; aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 2 yönetene karşılık 17 yönetilen(2 şehirli ve 15 köylü) bulunurken, şikayet edilen tarafta ise 9 yönetene karşılık 8 yönetilen(1 şehirli ve 7 köylü) bulunduğu tespit edildi.

Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili olarak verilen kararlar, tarafların dinleri çerçevesinde detaylandırıldığında ise; görülüyor ki, müracaat eden tarafta, 15 Müslüman ve 3 gayrimüslim(Zimmi) şikayet edilen tarafta ise 12 Müslüman ve 1 gayrimüslim(Zimmi) bulunmaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili ile ilgili müracaatların ağırlıklı olarak yönetilenler tarafından yapıldığı, şikayet edilenlerde ise yakın oranda olmakla birlikte yönetenlerin daha fazla olduğu ve başvuranlarında şikayet edilenlerin de ağırlıklı olarak Müslüman olduğu söylenebilir.

Vergiye Tabi Olmayanlardan Vergi Tahsili Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	9	I. MÜSLÜMAN	15	12
II. YÖNETİLEN	17	8	II. GAYRİMÜSLİM	3	1
A. Şehirli	2	1	A. Zimmi	3	1
B. Köylü	15	7	B. Nasrani	-	-
YOK	-	2	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	19	19	YOK	-	2
			BELİRTİLMEMİŞ	1	4
			TOPLAM	19	19

d. Serbest Tımar Vergisine Müdahale

Ahkam Defterleri'nde, serbest tımar vergisine müdahale konusuyla ilgili olarak, 13 karar tespit edildi. Bu kayıtlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Serbest Tımar Vergisine Müdahale İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Serbest tımar vergisine müdahale	13

Serbest tımar vergisine müdahale ile ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 16 ve 20 numaralı defterlerde 4'er karar, 19 numaralı defterde 2 karar ve 14, 15 ve 17 numaralı defterlerde 1'er karar bulunduğu tespit edildi.

Serbest Tımar Vergisine Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Serbest tımar vergisine müdahale	-	1	1	4	1	-	2	4	-	-	-	-	-	-	13

Serbest tımar vergisine müdahale ile ilgili hükümlerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. En çok karar 1806-1810 ve 1816-1820 dönemlerinde alınmıştır(4'er karar).

Serbest Tımar Vergisine Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Serbest tımar vergisine müdahale	2	4	1	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13

Serbest tımar vergisine müdahale ile ilgili başvuruların Haslar(7 başvuru) ve Üsküdar(6 başvuru) kazalarından gerçekleştiği görüldü.

Serbest Tımar Vergisine Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Serbest tımar vergisine müdahale	7	6	-	-	13

Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili konusuyla ilgili kararlar, müracaat eden tarafın sosyal konumuna göre değerlendirildiğinde; aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 8 yönetene karşılık 5 yönetilen(hepsi köylü) bulunurken, şikayet edilen tarafta ise 9 yönetene karşılık 2 yönetilen(hepsi köylü) bulunduğu tespit edildi.

Serbest tımar vergisine müdahale konusuyla ilgili olarak verilen kararlar, tarafların dinleri çerçevesinde detaylandırıldığında ise; görülüyor ki, müracaat eden tarafta, 11 Müslüman ve 1 gayrimüslim(Zimmi) bulunurken şikayet edilenlerin hepsi Müslüman'dır.

Bu bilgilerden yola çıkarak müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin daha çok yönetenlerden oluştuğu görüldü. Müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hemen hepsi Müslümanlardan oluşmaktadır.

Serbest Tımar Vergisine Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Serbest tımar vergisine müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Serbest tımar vergisine müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
			I. MÜSLÜMAN	11	10
I. YÖNETEN	8	11	II. GAYRİMÜSLİM	1	-
II. YÖNETİLEN	5	2	A. Zimmi	1	-
A. Şehirli	-	-	B. Nasrani	-	-
B. Köylü	5	2	C. Yahudi	-	-
YOK	-	-	D. Diğer	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	YOK	-	-
TOPLAM	13	13	BELİRTİLMEMİŞ	1	3
			TOPLAM	13	13

e. Bostancıbaşının Vergisine Müdahale

Ahkam Defterleri’nde, bostancıbaşının vergisine müdahale konusuyla ilgili olarak, 1 karar tespit edildi. Bu kayıt ile ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Bostancıbaşının Vergisine Müdahale İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Bostancıbaşının vergisine müdahale	1

Bostancıbaşının vergisine müdahale konusuyla ilgili bu karar 14 numaralı defterde bulunmaktadır.

Bostancıbaşının Vergisine Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Bostancıbaşının vergisine müdahale	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Bostancıbaşının vergisine müdahale konusuyla ilgili bu karar aşağıda da gösterildiği gibi 1800-1805 dönemine aittir.

Bostancıbaşının Vergisine Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Bostancıbaşının vergisine müdahale	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Bostancıbaşının vergisine müdahale konusuyla ilgili bu başvuru Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Bostancıbaşının Vergisine Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Bostancıbaşının vergisine müdahale	-	1	-	-	1

Bostancıbaşının vergisine müdahale konusuyla ilgili başvuru yapan yöneten statüsünde bir Müslümandır. Şikayet edilen ise yine yöneten statüsünde ve Müslüman'dır.

Bostancıbaşının Vergisine Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Bostancıbaşının vergisine müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Bostancıbaşının vergisine müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	1	1	I. MÜSLÜMAN	1	1
II. YÖNETİLEN	-	-	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	-	-	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

f. Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb.nin Görevden Alınması

Ahkam Defterleri'nde, fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması konusuyla ilgili olarak, 1 karar tespit edildi. Bu kayıtlı ilgili bilgiler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb.nin Görevden Alınması İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	1

Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması konusuyla ilgili karar 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb.nin Görevden Alınması Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması konusuyla ilgili karar 1806-1810 döneminde alınmıştır.

Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb.nin Görevden Alınması Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması konusuyla ilgili başvuru Haslar kazasından yapılmıştır.

Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb.nin Görevden Alınması Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	1	-	-	-	1

Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması konusuyla ilgili başvuru yapan kişi yönetilen ve şehirli iken şikayet edilen yöneten statüsündedir. Bununla birlikte müracaat eden gayrimüslim(Zimmi) iken şikayet edilen Müslüman'dır.

Fazla Vergi Tahsil Eden Voyvoda, Subaşı vb.nin Görevden Alınması Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	1	I. MÜSLÜMAN	-	1
II. YÖNETİLEN	1	-	II. GAYRİMÜSLİM	1	-
A. Şehirli	1	-	A. Zimmi	1	-
B. Köylü	-	-	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

g. Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale

Ahkam Defterleri'nde, vergi olarak toplanan mahsule müdahale konusuyla ilgili olarak, 5 karar tespit edildi. Bu kayıtlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir

Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	5

Vergi olarak toplanan mahsule müdahale konusuyla ilgili aşağıda gösterildiği gibi 16 numaralı defterde 2 karar, ve 18, 19 ve 21 numaralı defterlerde 1'er karar bulunmaktadır.

Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	-	-	-	2	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	5

Vergi olarak toplanan mahsule müdahale konusuyla ilgili 1806-1810 döneminde 2 ve 1811-1815, 1816-1820 ve 1831-1835 dönemlerinde 1'er karar alınmıştır.

Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	-	2	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5

Vergi olarak toplanan mahsule müdahale konusuyla ilgili Üsküdar'dan 3 ve Haslar'dan 2 başvuru gerçekleşmiştir.

Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	2	3	-	-	5

Vergi olarak toplanan mahsule müdahale konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden ve şikayet edilen taraflar 2 yöneten ve 3 yönetilenden(hepsi köylü) oluşmaktadır. Ayrıca müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman'dır.

Vergi Olarak Toplanan Mahsule Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Vergi olarak toplanan mahsule müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Vergi olarak toplanan mahsule müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
			I. MÜSLÜMAN	5	4
I. YÖNETEN	2	2	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
II. YÖNETİLEN	3	3	A. Zimmi	-	-
A. Şehirli	-	1	B. Nasrani	-	-
B. Köylü	3	2	C. Yahudi	-	-
YOK	-	-	D. Diğer	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	YOK	-	-
TOPLAM	5	5	BELİRTİLMEMİŞ	-	1
			TOPLAM	5	5

h. Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale

Ahkam Defterleri’nde, vakıfların vergi gelirlerine müdahale konusuyla ilgili olarak, 17 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	17

Vakıfların vergi gelirlerine müdahale konusunun defter numarasına göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	-	2	-	3	1	1	2	3	4	1	-	-	-	-	17

Vakıfların vergi gelirlerine müdahale konusunun yıllara göre dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	3	3	1	2	1	4	-	1	2	-	-	-	-	-	-	17

Vakıfların vergi gelirlerine müdahale konusu ile ilgili kayıtların başvuru yerine göre dağılımına göre aşağıda da görüldüğü gibi başvuruların %64.7'si Haslar kazasından gerçekleşmiştir.

Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	11	5	-	1	17

Vergi olarak toplanan mahsule müdahale konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden tarafta 4 yönetene karşılık 9 yönetilen(2 şehirli ve 7 köylü) bulunurken şikayet edilen tarafta da 5 yöneten ve 10 yönetilen(3 şehirli ve 7 köylü) bulunmaktadır. Ayrıca müracaat edenlerin hepsi Müslüman iken, şikayet edilen tarafta 13 Müslüman ve 1 gayrimüslim(Zimmi) bulunmaktadır.

Vakıfların Vergi Gelirlerine Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	4	5	I. MÜSLÜMAN	13	13
II. YÖNETİLEN	9	10	II. GAYRİMÜSLİM	-	1
A. Şehirli	2	3	A. Zimmi	-	1
B. Köylü	7	7	B. Nasrani	-	-
YOK	3	2	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	17	17	YOK	4	2
			BELİRTİLMEMİŞ	-	1
			TOPLAM	17	17

i. Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale

Ahkam Defterleri’nde, mültezimin vergi tahsiline müdahale konusuyla ilgili olarak, 35 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mültezimin vergi tahsiline müdahale	35

Mültezimin vergi tahsiline müdahale konusuyla ilgili en çok kayıt 15 numaralı defterde yer almaktadır(10 karar). Konunun defter numaralarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Mültezimin vergi tahsiline müdahale	3	6	10	7	4	4	1	-	-	-	-	-	-	-	35

Mültezimin vergi tahsiline müdahale konusuyla ilgili kararların yıllara göre dağılımı aşağıda tabloda gösterilmiştir. Buna göre kararların %57.1'i 1800-1805 döneminde alınmış olup bütün kararlar 1820'den sonra bu konu ile ilgili herhangi bir kayıta rastlanmamıştır.

Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Mültezimin vergi tahsiline müdahale	20	9	5	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35

Mültezimin vergi tahsiline müdahale konusuyla ilgili aşağıda da gösterildiği gibi kararların önemli bir bölümü Haslar(19 karar) ve Üsküdar(15 karar) kazalarından yapılmıştır.

Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mültezimin vergi tahsiline müdahale	19	15	-	1	35

Mültezimin vergi tahsiline müdahale konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden tarafta 14 yönetene karşılık 20 yönetilen(20 köylü) bulunurken şikayet edilen tarafta da 3 yöneten ve 25 yönetilen bulunmaktadır. Ayrıca dini belirtilenlerden müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman' dır.

Mültezimin Vergi Tahsiline Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Mültezimin vergi tahsiline müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Mültezimin vergi tahsiline müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	14	3	I. MÜSLÜMAN	34	28
II. YÖNETİLEN	20	25	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	1	A. Zımmi	-	-
B. Köylü	20	24	B. Nasrani	-	-
YOK	1	4	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	3	D. Diğer	-	-
TOPLAM	35	35	YOK	1	4
			BELİRTİLMEMİŞ	-	3
			TOPLAM	35	35

j. Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale

Ahkam Defterleri'nde, vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konusuyla ilgili olarak 25 hüküm tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	25

Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konusuyla ilgili en çok kayıt 20 numaralı defterde yer almaktadır(15 başvuru). Konunun defter numaralarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	-	-	1	1	-	-	5	15	3	-	-	-	-	-	25

Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konusuyla ilgili kararların yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre kararların tümü yüzyılın ilk yarısında alınmıştır ve kararların %92'si 1816-1840 döneminde alınmış olup 1840 yılından sonra bu konu ile ilgili herhangi bir hükme rastlanmamıştır.

Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 1805	1806 1810	1811 1815	1816 1820	1821 1825	1826 1830	1831 1835	1836 1840	1841 1845	1846 1850	1851 1855	1856 1860	1861 1865	1866 1870	1871 1875	Toplam
Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	2	-	-	5	5	7	5	1	-	-	-	-	-	-	-	25

Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konusuyla ilgili başvuruların %84'ü Üsküdar kazasından gerçekleşmiştir.

Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ			
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul
Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	1	21	3	-
				TOPLAM
				25

Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden tarafta 23 yönetene karşılık 1 yönetilen(köylü) bulunurken şikayet edilen

tarafda da 2 yöneten ve 21 yönetilen(2 şehirli ve 19 köylü) bulunmaktadır. Ayrıca müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslümandır.

Bu bilgilere göre ihtilafın konusuna da uygun olarak bu konuda müracaat edenlerin büyük çoğunluğu yöneten statüsünde şikayet edilenler de yönetilen statüsündedir. Ve bu konu ile ilgili ihtilaflar Müslüman'lar arasında gerçekleşmiştir.

Vergi Gelirlerinin Tahsiline Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	23	2	I. MÜSLÜMAN	24	22
II. YÖNETİLEN	1	21	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	2	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	1	19	B. Nasrani	-	-
YOK	1	2	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	25	25	YOK	1	2
			BELİRTİLMEMİŞ	-	1
			TOPLAM	25	25

4. Tımarlı Sipahiler Arasındaki Tımarlı Topraklarla İlgili İhtilaflar

“Tımarlı Sipahiler Arasındaki Tımarlı Topraklarla İlgili İhtilaflar” başlığı altındaki konular aşağıda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Tımar hissesi ihtilafları
- Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi
- Tımar köyüne müdahale

a. Tımar Hissesi İhtilafları

Ahkam Defterleri'nde, tımar hissesi ihtilafları konusuyla ilgili olarak 15 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tımar Hissesi İhtilafları İle İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar hissesi ihtilafları	15

Tımar hissesi ihtilafları defter numaralarına göre; 23 numaralı defterde 3 karar, 18, 19, 20 ve 21 numaralı defterlerde 2'şer karar ve 14, 17, 22 ve 24 numaralı defterlerde 1'er karar şeklinde dağılmıştır.

Tımar Hissesi İhtilafları Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Tımar hissesi ihtilafları	-	1	-	-	1	2	2	2	2	1	3	1	-	-	15

Tımar hissesi ihtilafları konusu dönemlere göre değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1811-1815 ve 1846-1850 dönemlerinde 3'er hüküm, 1816-1820 döneminde 2 hüküm, diğer dönemlerde genel olarak 1'er hüküm bulunmakta olup 1860 yılından sonra konu ile ilgili hüküm bulunmamaktadır.

Tımar Hissesi İhtilafları Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Tımar hissesi ihtilafları	1	-	3	2	1	1	-	1	1	3	1	1	-	-	-	15

Tımar hissesi ihtilafları konusuyla ilgili başvuruların 8'i Üsküdar, 6'sı Haslar ve 1 tanesi de Galata kazasından gerçekleşmiştir.

Tımar Hissesi İhtilafları Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Tımar hissesi ihtilafları	6	8	1	-	15

Tımar hissesi ihtilafları konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden tarafta 3 yönetene karşılık 11 yönetilen(4 şehirli ve 7 köylü) bulunurken şikayet edilen tarafta da 1 yöneten ve 10 yönetilen(3 şehirli ve 7 köylü) bulunmaktadır. Dini dağılım açısından müracaat edenlerin 13'ü Müslüman ve 1'i gayrimüslim(Zimmi) iken şikayet edilenlerin 10'u Müslüman ve 1'i gayrimüslimdir(Zimmi). Ayrıca müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman' dır.

Bu bilgilere göre tımar hissesi ihtilafları ile ilgili sorunların daha çok yönetilen Müslüman'ların arasında geçtiği görülmektedir.

Tımar Hissesi İhtilafları Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Tımar hissesi ihtilafları</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Tımar hissesi ihtilafları</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	3	1	I. MÜSLÜMAN	13	10
II. YÖNETİLEN	11	10	II. GAYRİMÜSLİM	1	1
A. Şehirli	4	3	A. Zimmi	1	1
B. Köylü	7	7	B. Nasrani	-	-
YOK	1	4	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	15	15	YOK	1	4
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	15	15

b. Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Sipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi

Ahkam Defterleri'nde, sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi konusuyla ilgili olarak 13 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Sipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	13

Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi konusuyla ilgili en çok kayıt aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 16(6 başvuru) numaralı defterde yer almaktadır.

Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Sipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi Konusunun Defter Numarasına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	-	-	1	6	1	2	1	2	-	-	-	-	-	-	13

Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi konusu başvuru dönemlerine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi en çok başvuru 1806-1810(4 başvuru) döneminde gerçekleşmiştir.

Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Sipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	3	4	3	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	13

Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi konusuyla ilgili başvuruların 10'u Üsküdar ve 3'ü Haslar kazasından gerçekleşmiştir.

Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Sipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				TOPLAM
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	
Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	3	10	-	-	13

Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden ve aynı şekilde şikayet edilen taraflarda 10 yönetene karşılık 2 yönetilen(hepsi köylü) bulunmaktadır. Ayrıca müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman' dır.

Bu bilgilere göre tımar hissesi ihtilafları ile ilgili tarafların büyük çoğunlukta yöneten ve hepsinin Müslüman olduğu söylenebilir.

Sipahinin veya Mültezimin Tımarına, Mahsulüne ve Vergisine Başka Bir Sipahinin, Mültezimin vb. Müdahalesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	10	10	I. MÜSLÜMAN	12	12
II. YÖNETİLEN	2	2	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	2	2	B. Nasrani	-	-
YOK	1	1	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	13	13	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	13	13

c. Tımar Köyüne Müdahale

Ahkam Defterleri'nde tımar köyüne müdahale konusuyla ilgili olarak 14 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tımar Köyüne Müdahale ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Tımar köyüne müdahale	14

Tımar köyüne müdahale konusuyla ilgili en çok kayıt aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 19 ve 20 numaralı defterlerde(5'er başvuru) yer almaktadır.

Tımar Köyüne Müdahale Konusunun Defter Numarasına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Tımar köyüne müdahale	-	-	-	1	2	1	5	5	-	-	-	-	-	-	14

Tımar köyüne müdahale konusu yıllara dönemlerine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi en çok hükmün 1816-1820(6 başvuru) döneminde bulunduğu görüldü.

Tımar Köyüne Müdahale Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	Toplam
Tımar köyüne müdahale	1	2	1	6	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	14

Tımar köyüne müdahale konusuyla ilgili başvuruların 12'si Üsküdar ve 2'si Haslar kazasından gerçekleşmiştir.

Tımar Köyüne Müdahale Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Tımar köyüne müdahale	2	12	-	-	14

Tımar köyüne müdahale konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden tarafta 9 yöneten ve 4 yönetilen(hepsi köylü) bulunmakta iken şikayet edilen tarafta ise 6 yöneten ve 7 yönetilen(hepsi köylü) bulunmaktadır. Ayrıca müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman' dır.

Bu bilgilere göre tımar hissesi ihtilafları ile ilgili müracaat edenlerde yönetenler çoğunlukta iken şikayet edilenlerde yönetilenler çoğunluktadır. Ve her iki taraf da Müslüman'lardan oluşmaktadır.

Tımar Köyüne Müdahale Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Tımar köyüne müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Tımar köyüne müdahale</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	9	6	I. MÜSLÜMAN	13	13
II. YÖNETİLEN	4	7	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	4	7	B. Nasrani	-	-
YOK	1	1	C.Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	14	14	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	14	14

5. Tımarlı Sipahi İle Mültezim Arasındaki Vergi ve İltizamla İlgili İhtilaflar

“Tımarlı sipahi ile mültezim arasındaki vergi ve iltizamla ilgili ihtilaflar” başlığı altındaki konular aşağıda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi
- Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi
- Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili

a. Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi

Ahkam Defterleri'nde sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahale konusuyla ilgili olarak 1 karar tespit edildi. Bu kararla ilgili bilgiler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	1

Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahale konusuyla ilgili kayıt aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi Konusunun Defter Numarasına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahale konusu ile ilgili karar aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1806-1810 dönemine aittir.

Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi ile ilgili başvuru Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Sipahinin mültezimin vergi toplammasına müdahalesi	-	1	-	-	1

Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi müracaat eden yönetilen(köylü) iken şikayet edilen yeten statüsündedir. Müracaat eden ve şikayet edilen Müslüman'dır.

Sipahinin Mültezimin Vergi Toplamasına Müdahalesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	1	I. MÜSLÜMAN	1	1
II. YÖNETİLEN	1	-	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zımmi	-	-
B. Köylü	1	-	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

b. Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi

Ahkam Defterleri'nde mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi konusuyla ilgili olarak 1 karar tespit edildi. Bu kararlar ilgili bilgiler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	1

Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi müdahale konusuyla ilgili kayıt aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi konusu ile ilgili hüküm aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1800-1805 dönemine aittir.

Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	Toplam
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi ile ilgili başvuru Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	-	1	-	-	1

Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi konusu aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi tek taraflı irade beyanı olması sebebiyle müracaat eden ve şikayet edilen yok statüsündedir.

Mültezimin Görevden Alınması ve Yerin İltizama Verilmesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	-	-
II. YÖNETİLEN	-	-	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	-	-	B. Nasrani	-	-
YOK	1	1	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

c. Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili

Ahkam Defterleri’nde mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili konusuyla ilgili olarak 1 karar tespit edildi. Bu kararla ilgili bilgiler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	1

Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili konusuyla ilgili kayıt aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 15 numaralı defterde yer almaktadır.

Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili konusuyla ilgili hüküm tabloda da görüldüğü gibi 1800-1805 dönemine aittir.

Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili ile ilgili başvuru Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	-	1	-	-	1

Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili ile ilgili aşağıdaki tabloda da gösterildiği müracaat eden şehirli, yönetilen ve Müslüman iken şikayet edilen ise yöneten statüsünde bir gayrimüslimdir.

Mültezimlerden İltizam Bedelinin Tahsili Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	1	I. MÜSLÜMAN	1	-
II. YÖNETİLEN	1	-	II. GAYRİMÜSLİM	-	1
A. Şehirli	1	-	A. Zimmi	-	1
B. Köylü	-	-	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	1	1	YOK	1	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	1	1

6. Tımarlı Sipahi İle Reaya Arasındaki İhtilaflar

"Tımarlı sipahi ile reaya arasındaki ihtilaflar" başlığı altındaki konular aşağıda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü
- Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları
- Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar
- Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi
- Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması
- Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi

a. Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü

Ahkam Defterleri'nde reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü konusuyla ilgili olarak 6 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir

Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafların Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	6

Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü konusuyla ilgili kayıtlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 16(3 karar) ve bunu takiben 13(1 karar), 14(1 karar) ve 18(1 karar) numaralı defterlerde yer almaktadır.

Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFLARIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	1	1	-	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	6

Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü konusuyla ilgili 1800-1805 döneminde 5 ve 1811-1815 döneminde 1 hüküm bulunmaktadır.

Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	5	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6

Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü ile ilgili, Haslar kazasından 5 ve Üsküdar kazasından 1 başvuru yapılmıştır.

Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	5	1	-	-	6

Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü ile ilgili 5 yönetilen(2 şehirli ve 3 köylü) başvurmuştur. Şikayet edilenlerin ise 4'ü yöneten iken 1'i yönetilen(köylü) statüsündedir. Dini dağılımı değerlendirildiğinde müracaat edenlerin 1'inin Müslüman ve 4'ünün gayrimüslim(Zimmi) olduğu şikayet edilenlerin ise 2'sinin Müslüman ve 1'ini gayrimüslim olduğu(Zimmi) görüldü. Bu doğrultuda reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü ile ilgili az sayıda kayıt bulunduğu ve bunların da daha çok yönetilen gayrimüslimlerin yönetenleri şikayet etmesi şeklinde geçtiği söylenebilir.

Reayanın Başka Şehir, Köy vd. Yerlere Göçü Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	4	I. MÜSLÜMAN	1	2
II. YÖNETİLEN	5	1	II. GAYRİMÜSLİM	4	1
A. Şehirli	2	1	A. Zimmi	4	1
B. Köylü	3	-	B. Nasrani	-	-
YOK	1	1	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	6	6	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	2
			TOPLAM	6	6

b. Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması İhtilafı

Ahkam Defterleri'nde aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı ilgili olarak 3 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili bilgiler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması İhtilafı ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	3

Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 14, 20 ve 21 numaralı defterlerde 1'er karar bulunmaktadır.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	3

Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ile ilgili 1800-1805, 1816-1820 ve 1831-1835 dönemlerinde 1'er karar alınmıştır.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtila fı	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3

Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ile ilgili Üsküdar kazasından 2 ve Haslar kazasından 1 başvuru gerçekleşmiştir.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtila fı	1	2	-	-	3

Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ile ilgili 2 yöneten ve 1 yönetilen(şehirli) başvurmuştur. Şikayet edilenlerin ise hepsi yönetilendir(1 şehirli ve 2 köylü). Dini dağılımı değerlendirildiğinde müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsinin Müslüman olduğu tespit edildi.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Yakın Pazara Taşınması Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	2	-	I. MÜSLÜMAN	3	3
II. YÖNETİLEN	1	3	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	1	1	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	-	2	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	3	3	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	3	3

c. Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar

Ahkam Defterleri'nde aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar konusuyla ilgili olarak 2 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafların Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	2

Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar konusuyla ilgili aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 14 ve 21 numaralı defterlerde 1'er karar bulunmaktadır.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFLARIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2

Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar ile ilgili 1800-1805 ve 1831-1835 dönemlerinde 1'er karar alınmıştır.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2

Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar ile ilgili Haslar ve Üsküdar kazalarından 1'er başvuru gerçekleşmiştir.

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	1	1	-	-	2

Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar ile ilgili 1 yöneten ve 1 yönetilen(köylü) başvurmuştur. Şikayet edilenlerin ise hepsi yönetilendir(1 şehirli ve 1 köylü). Dini dağılımı değerlendirildiğinde müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsinin Müslüman olduğu tespit edildi

Aynen Alınan Vergi Mahsulünün Ambarlanmasındaki İhtilaflar Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	1	-	I. MÜSLÜMAN	2	2
II. YÖNETİLEN	1	2	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	1	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	1	1	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	2	2	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	2	2

d. Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi

Ahkam Defterleri’nde ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi konusuyla ilgili olarak 3 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	3

Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi konusuyla ilgili kararlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 20 numaralı defterde yer almaktadır.

Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	3

Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi ile ilgili 1816-1820, 1821-1825 ve 1826-1830 dönemlerinde 1'er karar alınmıştır.

Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3

Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi ile ilgili başvuruların tümü Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	-	3	-	-	3

Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi ile ilgili 1 yöneten ve 1 yönetilen(köylü) başvurmuştur. Şikayet edilenlerin ise hepsi yönetilendir(2 köylü). Dini dağılımı değerlendirildiğinde müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsinin Müslüman olduğu tespit edildi.

Ziraat Olunan Tarla vb. Yerlerin Sipahisinin İzni Olmaksızın Bağa Çevrilmesi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	1	-	I. MÜSLÜMAN	2	2
II. YÖNETİLEN	1	2	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	1	2	B. Nasrani	-	-
YOK	1	1	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	3	3	YOK	1	1
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	3	3

e. Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması

Ahkam Defterleri'nde ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması konusuyla ilgili olarak 3 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	3

Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması konusuyla ilgili kararlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 14(2 karar) ve 16 numaralı defterde(1 karar) yer almaktadır.

Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3

Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması ihtilafıyla ilgili hükümlerin tümü 1800-1805(3 hüküm) döneminde gerçekleşmiştir.

Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800	1806	1811	1816	1821	1826	1831	1836	1841	1846	1851	1856	1861	1866	1871	Toplam
	1805	1810	1815	1820	1825	1830	1835	1840	1845	1850	1855	1860	1865	1870	1875	
Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3

Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması ile ilgili başvuruların 2'si Haslar ve 1 tanesi de Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	2	1	-	-	3

Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması ile ilgili başvuruların ve şikayet edilenlerin tümü yönetilendir(3 köylü). Dini dağılıma göre ise müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman'dır.

Ürünün Ziraat Edilen Yerde Harmanlanması Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	-	I. MÜSLÜMAN	3	3
II. YÖNETİLEN	3	3	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	3	3	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	3	3	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	3	3

f. Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi

Ahkam Defterleri'nde öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi ile ilgili olarak 2 karar tespit edildi. Bu kararlarla ilgili analizler tablolar yardımıyla aşağıda gösterilmiştir.

Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	2

Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi konusuyla ilgili kararlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi 16(1 karar) ve 21 numaralı defterde(1 karar) yer almaktadır.

Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi Konusunun Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2

Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi ile ilgili hükümlerin biri 1806-1810 ve diğeri 1836-1840 döneminde alınmıştır.

Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															
	1800 1805	1806 1810	1811 1815	1816 1820	1821 1825	1826 1830	1831 1835	1836 1840	1841 1845	1846 1850	1851 1855	1856 1860	1861 1865	1866 1870	1871 1875	Toplam
Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2

Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi ile ilgili başvuruların biri Haslar ve diğeri de Üsküdar kazasından yapılmıştır.

Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi Konusunun Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	1	1	-	-	2

Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi ile ilgili 2 yönetilen(köylü) başvuruda bulunmuş olup şikayet edilenlerin ise biri yöneten ve diğeri yönetilendir(köylüdür). Dini dağılıma göre ise müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin hepsi Müslüman'dır.

Öşrü Uzak Pazarlara Nakil Teklifiyle Teaddi Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	-	1	I. MÜSLÜMAN	2	2
II. YÖNETİLEN	2	1	II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A. Şehirli	-	-	A. Zimmi	-	-
B. Köylü	2	1	B. Nasrani	-	-
YOK	-	-	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	D. Diğer	-	-
TOPLAM	2	2	YOK	-	-
			BELİRTİLMEMİŞ	-	-
			TOPLAM	2	2

7. Diğer Konular

"Diğer konular" başlığı altında yukarıda kategorize ettiğimiz konu başlıkları altında değerlendiremeyeceğimiz çoğunlukla münferit konular değerlendirilmiştir. Öncelikle bu başlık altında ele aldığımız ihtilaf konuları ve sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Diğer Konular ile İlgili Toplam Hüküm Sayısı

İhtilafın Konusu	Toplam Hüküm Sayısı
Alacak tahsili	8
İcar bedelinin tahsili	6
Yeniçerilerce avlanan geyik ve pastımaların tevzii ve ahaliye zulüm eden eşkiyanın yakalanması	5
Hayvan alım satımı	4
Ayanlık iddiasıyla halka zulüm	4
Zarar tazmini	4
Arsa üzerine bina yapma	3
Amavud taifesinin bulundukları yerden kaldırılması	2
Bahçıvan esnafı ve sebzecibaşı arasında antlaşma	2
Zahireye müdahale	2
Serdarın reayaya zulmü	2
Vergiden mua fiyet beratı	2
Mülk çiftliğın samanlığının yakılması	1
Su kuyusu masra fının bölüşümü	1
Vakıfların kayıt muamelesinde takip edilecek usul	1
Çoban kethüdasının muhasebesinin görülmesi	1
Harman yerine rüzgar esmesine mani olma	1

Diğer konular başlığı altında ele aldığımız konularla ilgili en çok kayıt 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Diğer Konuların Defter Numaralarına Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	DEFTER NUMARASI														
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	TOPLAM
Diğer konular	2	3	6	14	1	1	4	9	5	7	2	1	-	-	55

Diğer konular başlığı altında ele aldığımız konularla ilgili hükümler en çok 1800-1805 dönemi ile ilgilidir.

Diğer Konuların Yıllara Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	HÜKÜM TARİHİ															Toplam
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
Diğer konular	14	11	2	6	2	2	6	2	5	3	1	1	-	-	-	55

Diğer konular başlığı altında ele aldığımız konularla ilgili başvuruların önemli bir kısmı Haslar kazasından yapılmıştır.

Diğer Konuların Başvuru Yerlerine Göre Dağılımı

İHTİLAFIN KONUSU	BAŞVURU YERİ				
	Haslar	Üsküdar	Galata	İstanbul	TOPLAM
Diğer konular	32	15	4	4	55

Diğer konular başlığı altında ele aldığımız konularla ilgili başvurularda müracaat edenler ve şikayet edilenler ağırlıklı olarak yönetilen ve köylü olup Müslüman'dır. Müracaat edenler ile şikayet edilenlerin sosyal konumu ve dini dağılımı ile ilgili tablo aşağıda yer almaktadır.

Diğer Konulara Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu, Şikayet Edilenin Sosyal Konumu, Müracaat Edenin Dini ve Şikayet Edilenin Dini Dağılımı

<i>Diğer konular</i>	MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	<i>Diğer konular</i>	MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
I. YÖNETEN	5	4	I. MÜSLÜMAN	24	21
II. YÖNETİLEN	25	28	II. GAYRİMÜSLİM	6	11
A. Şehirli	6	10	A. Zimmi	3	9
B. Köylü	19	18	B. Nasrani	2	2
YOK	24	23	C. Yahudi	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	D. Diğer	1	1
TOPLAM	55	55	YOK	24	24
			BELİRTİLMEMİŞ	1	1
			TOPLAM	55	55

B.İHTİLAFIN KONUSUNA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

19.yüzyıla ilişkin olarak incelenen İstanbul Ahkam Defterleri' ndeki tarım ile ilgili hükümlerin ihtilaf konusuna göre dağılımları bu bölümde toplu olarak değerlendirilecektir.

Bu amaçla, bütün hükümler ihtilafın konusuna göre, defter numarası, hüküm tarihi, başvuru yeri, müracaat eden ve şikayet edilenin sosyal konumu ile müracaat eden ve şikayet edilenin dini bakımından değerlendirilecektir.

İhtilafın konusunu öncelikle, defter numaraları açısından incelendiğinde, aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, 13-26 numaralı defterlerin tümünde aynı konular yoğun olarak geçmiştir ki bunlar, tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ve mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konularıdır. Bunu takiben sıkça rastlanan diğer konular ise miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali ve bağ, bahçe ve bostana müdahaledir.

İhtilaf Konusuna Göre Defter Numaralarının Dağılımı

DEFTER NUMARASI	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın terağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında tasim olunması	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili
13	1	2	-	-	-	-	-	-	6	8	-	-	-	-	-	-	-	9	3
14	11	5	-	-	-	1	-	-	21	18	4	-	7	1	-	-	-	5	10
15	7	5	-	1	-	-	2	2	21	11	6	-	2	-	-	-	-	11	5
16	16	15	-	2	-	4	-	2	31	26	26	1	1	2	3	3	-	15	15
17	4	4	1	-	-	3	-	-	19	8	3	-	1	-	1	1	-	10	2
18	15	4	-	2	-	2	-	1	17	12	5	-	-	-	-	1	-	8	3
19	17	5	-	5	-	2	1	-	31	27	5	-	-	-	1	-	-	13	4
20	28	8	-	2	-	2	-	4	53	40	16	-	3	3	1	1	-	10	11
21	10	-	-	7	-	4	-	1	44	52	17	1	-	1	1	1	1	3	7
22	6	6	-	4	1	5	-	-	33	46	15	-	2	2	-	-	2	-	-
23	18	3	-	2	-	-	-	-	28	20	8	-	1	2	-	5	-	-	1
24	2	6	-	2	-	2	-	-	10	14	14	-	-	-	-	3	-	-	1
25	3	3	-	-	-	1	-	-	6	6	6	-	-	-	-	1	-	-	-
26	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61

Belirlenen 1275 tane kararın, ihtilafın konusuna göre toplu başvuru sayıları incelendiğinde, en fazla kararın "tumar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale"(bütün kararların %25.6'sı) ve "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale"(bütün kararların %23.0'ı) ile ilgili alındığı görülmüştür.

Hükümlerin ihtilaf konularına göre dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İhtilafın Konusuna Göre Başvuru Sayısı

İHTİLAFA KONUSU	Mini toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tumar toprağın ferağ ve tefvizi	Tumar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mutasammlar arasında taksim olunması	Tumar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tumar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, Bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verimin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tumar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili
Başvuru Sayısı	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61	19
% Oran	10,9	5,1	0,1	2,2	0,1	2,1	0,2	0,8	25,6	23,0	9,8	0,2	1,0	1,0	0,5	1,3	0,2	6,6	4,8	1,5

İHTİLAFA KONUSU	Serbest tumar vergisine müdahale	Bostanbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tumar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tumarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tumar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyanın başka şehir, köy, vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlarının tahsili ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddüt	Diğer Konular	Toplam
Başvuru Sayısı	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	2	3	3	2	55	1265
% Oran	1,0	0,1	0,1	0,4	1,3	2,8	2	1,2	1,0	1,1	0,1	0,1	0,1	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	4,3	100

İhtilafın konusunun, başvuru yeri açısından incelenmesine geçerse, 19.yüzyıl İstanbul’unda tarım ile ilgili sorunların çözümüne ilişkin en fazla başvuru, Haslar kazası sınırları içinden yapılmıştır. Haslar kazasında en çok yaşanan sorun ise mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ile ilgilidir ve bunu tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konuları takip etmektedir. İhtilafın konu dağılımında, Haslar kazasını, sırasıyla Üsküdar ve Galata kazaları takip etmektedir. Üsküdar kazasından en çok başvuru tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ilgili iken, Galata kazasından en çok başvuru ise bağ, bahçe ve bostana müdahale konularıyla ilgilidir. İhtilaf konularına göre başvuru yerlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İhtilafın Konusuna Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

BAŞVURU YERİ	İHTİLAFIN KONUSU																
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasın intikali	Mirasbırakın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müstakem mutasammlar arasında tahsis olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kirasının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskele ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale
Haslar	50	13	-	9	1	6	2	2	153	220	26	1	4	4	2	9	1
Üsküdar	84	33	1	14	-	13	1	8	155	61	55	1	3	8	3	6	2
Galata	4	19	-	5	-	7	-	-	16	10	43	-	2	1	1	2	-
İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3

BAŞVURU YERİ	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün aynen alınması ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğür uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular	Toplam
Haslar	7	-	1	2	11	19	1	6	3	2	-	-	-	5	1	1	-	2	1	32	601
Üsküdar	6	1	-	3	5	15	21	8	10	12	1	1	1	1	2	1	3	1	1	15	547
Galata	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	107
İstanbul	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	10
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	2	3	3	2	55	1265

İhtilafın konusunu, müracaat edenin sosyal konumuna göre değerlendirdiğimizde yoğun olarak köyde yaşayan yönetilenlerin şikayette bulunduğunu görmekteyiz. Bu yönetilenlerin, en çok yine tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ilgili şikayette veya talepte bulundukları ve bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konularının takip ettiği görülmüştür. Yönetenlerin de yine aynı şekilde en çok tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ve bunu takiben mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ile ilgili

şikayet veya talepte bulundukları görülmüştür. Bunun yanısıra yönetilenlerin yerleşim durumuna göre ağırlıklı olarak köylü olduğu da tespit edilmiştir.

İhtilafın Konusuna Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumu

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																
	Minî toprağın, sızlık ve kamuşlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Timar toprağın ferağ ve tefizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tamir yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Timar iskoleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale
I.YÖNETEN	3	2	-	-	-	-	-	2	44	36	8	-	1	2	1	2	-
II.YÖNETİLEN	133	61	-	25	1	25	3	3	271	235	112	1	7	11	5	15	2
A.Şehirli	36	22	-	9	-	15	1	1	55	19	47	-	1	3	3	5	1
B.Köylü	97	39	-	16	1	10	2	3	216	216	65	1	6	8	2	10	1
YOK	2	2	1	3	-	1	-	5	7	19	4	1	4	-	-	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	2

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																
	Serbest timar vergisine müdahale	Bostancıbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tınanma, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerinin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi
I.YÖNETEN	8	1	-	2	-	-	23	3	10	9	-	-	-	-	2	-	1
II.YÖNETİLEN	5	-	1	3	9	20	1	11	2	4	1	-	1	5	1	1	1
A.Şehirli	-	-	1	-	2	-	-	4	-	-	-	-	1	-	2	1	-
B.Köylü	5	-	-	3	7	20	1	7	2	4	1	-	-	3	-	1	3
YOK	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1	-	1	-	1	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	3	17	35	25	15	11	14	2	1	1	6	3	1	3

İhtilafın konusu, aynı şekilde şikayet edilenin sosyal konumu açısından ele alınırsa, yine benzer sonuçların elde edildiği görülecektir. Yine müracaat edenlerin sosyal konumlarında da olduğu gibi, şikayet edilenlerin sosyal konumlarında da, köyde yaşayan yönetilenlerin ağırlıklı olduğu görülüyor. Bu köylü yönetilenler, yine en fazla, tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ve bunu takiben mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konuları ile ilgili şikayet edilmişlerdir.

İhtilafın Konusuna Göre Şikayet Edilenin Sosyal Konumu

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlının mirasen intikali	Mirasbırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın fereğ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağı ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışa	Arazinin mütekerrek mutasamflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verilen veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüşüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili
I. YÖNETEN	29	5	-	-	-	1	-	2	28	25	6	-	-	3	1	-	-	1	41
II. YÖNETİLEN	107	58	1	25	1	24	3	3	287	250	114	-	10	10	5	17	3	73	18
A. Şehirli	29	20	-	8	-	14	1	-	62	21	48	3	3	1	3	8	2	3	2
B. Köylü	78	38	1	17	1	10	2	3	225	229	66	7	7	9	2	9	1	70	16
YOK	2	2	-	3	-	1	-	5	8	16	4	2	3	-	-	-	-	10	2
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancılığın vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mabusalet müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımanna, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin mülteziminin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mülteziminin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerinin ilzama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyannın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğüt uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi
I. YÖNETEN	11	1	1	2	5	3	2	1	10	5	1	-	1	4	-	-	-	-	1
II. YÖNETİLEN	2	-	-	3	10	25	21	10	2	8	-	-	-	-	3	2	2	3	28
A. Şehirli	-	-	-	1	3	1	2	3	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	10
B. Köylü	2	-	-	2	7	24	19	7	2	8	-	-	-	-	2	1	2	3	18
YOK	-	-	-	-	2	4	2	4	1	1	-	1	-	1	-	-	1	-	23
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	5	3	2	3	3	27

İhtilafın konusu, müracaat eden tarafın dinine göre incelenirse; müracaatların genel olarak Müslümanlar tarafından yapıldığı görülmüştür. Ancak diğer konulardan farklı olarak bağ, bahçe ve bostana müdahale ile ilgili müracaat eden gayrimüslim sayısı Müslümanlardan fazladır. Daha detaylı bir inceleme yapıldığında bu konuyla ilgili ihtilafların %85.3'ünün

gayrimüslimler arasında geçtiği tespit edilmiştir. Bu da gayrimüslimlerin bağ, bahçe ve bostanla daha çok ilgilendiğini gösterebilir. Tarafları oluşturan gayrimüslim tebaanın ise Zimmi ağırlıklı olduğu görülmektedir.

İhtilafın Konusuna Göre Müracaat Edenin Dini

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																
	Mini toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasın intikali	Mirasbırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferah ve tefizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışa	Arazinin müşterek mütasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kıtlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kıtlak, konu, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale
I.MÜSLÜMAN	113	27	-	18	1	15	2	5	256	207	52	-	6	10	3	14	1
II.GAYRİMÜSLİM	23	36	-	7	-	10	1	-	61	25	68	1	-	3	3	3	2
A.Zimmi	18	23	-	7	-	10	1	-	51	23	51	1	-	3	-	1	2
B.Nasrani	4	13	-	-	-	2	-	-	6	2	14	-	-	-	-	1	1
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	1	1	-	-	-	-	-	-	4	1	7	-	-	-	-	-	-
YOK	2	2	1	3	-	1	-	1	8	28	4	1	4	-	-	-	9
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	1	32	-	-	3	-	-	-	-
TOPLAM HÜKÜM	138	65	1	27	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	2

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostanbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mülteziminin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi
MÜSLÜMAN	11	1	-	5	13	34	24	13	12	13	1	-	1	1	3	2	2
GAYRİMÜSLİM	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Zimmi	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Nasrani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
YOK	-	-	-	-	4	1	1	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM HÜKÜM	13	1	1	3	17	35	25	15	11	14	2	1	1	6	3	1	3

İhtilafın konusu şikayet edilen tarafın dini açısından ele alınırsa, yine müracaat eden taraf ile benzer sonuçlara ulaşıldığı görülecektir. Aşağıdaki tablodan da izlenebileceği üzere, başvurunun yapıldığı konularda şikayet edilenlerin Müslüman ağırlıklı olduğu ancak buna bir istisna olarak bağ, bahçe ve bostana müdahale konusunda şikayet edilenlerin gayrimüslim(çoğu Zimmi) ağırlıklı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bağ, bahçe ve bostana müdahale hususunda daha çok gayrimüslimlerin kendi aralarında sorun yaşadığı görülmektedir.

İhtilafın Konusuna Göre Şikayet Edilenin Dini

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFAIN KONUSU																			
	Miri toprağın, suzluk ve kamuşluğun mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsis edilememesi	Timar toprağın ferag ve tefvizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mutasamıflar arasında taksim olunması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Timar iskelye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiyeye tabi olmayanlardan vergi tahsili
I.MÜSLÜMAN	110	26	1	20	1	13	2	5	244	195	52	-	5	12	4	12	1	65	53	12
II.GAYRİMÜSLİM	23	36	-	5	-	11	1	-	60	26	67	-	3	1	2	5	2	9	3	1
A.Zimmi	14	28	-	3	-	9	1	-	49	23	49	-	3	-	2	4	1	9	3	1
B.Nasrani	5	9	-	2	-	3	-	-	6	-	13	-	-	-	-	-	2	-	-	-
C.Yahudi	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	1	3	-	-	-	-	-	-	3	5	8	-	-	-	-	1	-	-	-	-
YOK	2	2	-	3	-	1	-	5	9	24	4	2	3	-	-	-	-	10	2	2
BELİRTİLMEMİŞ	3	1	-	-	-	1	-	-	15	48	2	-	2	-	-	-	-	2	3	4
TOPLAM HÜKÜM	138	65	1	27	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	2	84	61	19

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbaşının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Yakılların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizam verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambalanasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğrütü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular
I.MÜSLÜMAN	10	1	1	4	13	28	22	10	12	13	1	-	-	2	3	2	2	3	2	21
II.GAYRİMÜSLİM	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	11
A.Zimmi	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	9
B.Nasrani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
YOK	-	-	-	-	2	4	2	4	1	1	-	1	-	1	-	-	1	-	-	24
BELİRTİLMEMİŞ	3	-	-	1	1	3	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1
TOPLAM HÜKÜM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	2	3	3	2	55

İhtilafın konusu, son olarak, hükümlerin yıllarına göre toplu olarak değerlendirildiğinde görülmektedir ki her dönemde tarımla ilgili sorunlar önemli bir değişim göstermemiş ve her dönem tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ve mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konuları en çok sorun teşkil eden konular olmuştur. Vergi ödemeyenlerden veya eksik ödeyenlerden tahsili ile ilgili sorunlara 1800-1820 yıllarında daha sık rastlanırken 1820'den sonra azalmış ve 1841'den sonra bu konu ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamıştır. Yine fazla vergi talebi ve tahsili, vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili gibi vergi ile ilgili sorunlarla ilgili kayıtlara 1840 yılından sonra hemen hemen hiç rastlanmamıştır. İhtilafların yıllara göre dağılımı aşağıda tablo yardımıyla gösterilmiştir.

İhtilafın Konusunun Yıllara Göre Dağılımı

YIL	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl	Min toprak, suzuk ve kamulaştırılan tahıl
1800-1805	25	19	-	1	-	2	2	4	59	40	22	1	5	2	-	-	29	19	7
1806-1810	11	8	-	2	-	4	-	-	29	28	16	-	-	1	4	4	13	16	6
1811-1815	18	8	1	2	-	4	-	1	27	14	6	-	1	-	-	1	16	3	-
1816-1820	18	8	-	5	-	2	1	1	36	34	8	-	-	1	-	1	14	8	1
1821-1825	18	2	-	2	-	-	-	2	33	20	6	-	2	2	-	1	5	4	1
1826-1830	7	2	-	-	-	2	-	1	12	10	6	-	1	-	1	-	3	1	-
1831-1835	6	-	-	4	-	2	-	-	19	14	7	-	-	-	1	1	1	2	4
1836-1840	6	-	-	3	-	2	-	-	26	36	10	1	-	1	-	-	2	5	2
1841-1845	4	2	-	1	1	3	-	1	16	38	5	-	-	1	-	-	1	-	-
1846-1850	11	5	-	4	-	2	-	-	31	24	13	-	3	2	-	1	1	-	1
1851-1855	9	4	-	2	-	1	-	-	18	12	12	-	-	1	-	7	-	-	-
1856-1860	3	5	-	2	-	1	-	-	9	12	9	-	-	-	-	-	-	-	1
1861-1865	2	2	-	-	-	1	-	-	3	1	4	-	-	-	-	1	-	-	-
1866-1870	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	2	-	-	-	-	-
1871-1875	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61

YIL	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale	Serbest tımar vergisine müdahale
1800-1805	2	1	-	-	3	20	2	1	3	1	-	1	5	1	1	-	3	-	14
1806-1810	4	-	1	2	3	9	-	-	4	-	1	-	-	-	-	-	-	1	11
1811-1815	1	-	-	1	1	5	-	3	3	3	-	-	-	1	-	-	-	-	2
1816-1820	4	-	-	1	2	1	5	2	1	6	-	-	-	1	-	1	-	-	6
1821-1825	2	-	-	-	1	-	5	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2
1826-1830	-	-	-	-	4	-	7	1	1	2	-	-	-	-	-	1	-	-	2
1831-1835	-	-	-	1	-	-	5	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	6
1836-1840	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
1841-1845	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
1846-1850	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
1851-1855	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1856-1860	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1861-1865	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1866-1870	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1871-1875	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	1	3	3	55

III. HÜKÜMLERİN MÜRACAAT EDENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. MÜRACAAT EDENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE ANALİZ

İstanbul Ahkam Defterleri hükümlerinin, müracaat edenin sosyal konumuna ilişkin değerlendirilmesi; yöneten ve yönetilen ayrımı çerçevesinde yapılacaktır. Yönetilenler ayrıca şehirli ve köylü olmalarına göre ayrı olarak gösterilecektir.

İlk olarak, müracaat edenlerin sosyal konumlarının, toplam hüküm sayılarına göre dağılımı yapılırsa; görülecektir ki, müracaat eden taraf, hükümlerin %74,5 gibi oldukça yüksek bir oranla(942 hüküm), çoğunluğu köyde yaşayan yönetilenlerden(198 şehirli ve 744 köylü) oluşmaktadır. Müracaat edenlerin %17,8'i ise yönetendir(225 hüküm). Müracaat edenlerin sosyal konumlarına göre, 92 hükümde müracaat eden “yok” ve “6” hükümde de “belirtilmemiş” statüsündedir.

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. YÖNETEN	225	17,8
II. YÖNETİLEN	942	74,5
A. Şehirli	198	15,7
B. Köylü	744	58,8
YOK	92	7,3
BELİRTİLMEMİŞ	6	0,5
TOPLAM	1265	100

1. Yöneten (Askeri Zümre)

Müracaat eden yönetenlerin, bu kez, ihtilafın konularına göre dağılımları değerlendirildiğinde, yönetenlerin en fazla “vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili” ihtilafıyla ilgili şikayette bulundukları görülmektedir. Yine “tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” ve “mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale” konusu yönetenlerin yoğun başvuruda bulunduğu diğer konulardır.

Müracaat Eden Yönetenlerin İhtilafın Konularına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU													
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Timar toprağın ferağ ve tefvizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müzakeret mutasammlar arasında takasın olmaması	Timar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandıraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale
YÖNETEN	3	2	-	-	-	-	-	2	44	37	8	-	1	2
MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFA KONUSU													
	Serbest timar vergisine müdahale	Bostane başının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyayın başka şehir, köy vd. yerlere göçü
YÖNETEN	8	1	-	2	4	14	23	3	10	9	-	-	-	-
MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFA KONUSU													
	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğüt uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular									
YÖNETEN	2	1	1	-	-	5								

Müracaat eden yönetenlerin, defter numaralarına göre dağılımları incelendiğinde, yönetenlerin en fazla 20(55 başvuru) ve 16(30 başvuru) numaralı defterlerde müracaat eden taraf oldukları görülmektedir.

Müracaat Eden Yönetenlerin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
YÖNETEN	10	17	20	30	16	13	30	55	13	10	3	5	2	1

Müracaat eden yönetenlerin yıllara göre dağılımları analiz edildiğinde, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, yönetenler en fazla başvuruyu 1800-1805(55 başvuru) ve 1806-1810(30 başvuru) döneminde yapmışlardır. Ayrıca 1835 yılından sonra yönetenlerin başvuruları oldukça azalmıştır.

Müracaat Eden Yönetenlerin Hüküm Tarihlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM TARİHİ															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1851 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
YÖNETEN	55	30	21	34	25	19	14	5	3	9	2	5	1	1	1	225

Müracaat eden yönetenlerin, hükümlerde belirtilen mesleki/sosyal konumları incelendiğinde hükümlerden tespit edilen meslek grupları içerisinde, şikayette bulunan(hükümün verilmesi için müracaat eden) yönetenlerde en fazla başvuruyu tımar mutasarrıfı/erbabı(25 kişi), kapıcıbaşlar(23) ve müstahfızlar(20 kişi) yapmıştır. Müracaat eden yönetenlerin mesleki dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Müracaat Eden Yönetenlerin Mesleki/Sosyal Konumları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDEN YÖNETENİN MESLEĞİ/SOSYAL KONUMU																		
	AYAN	DEVLETİ ALİYE/EHL-İ ÖRF	DERYA KAPUDANI	BAŞKADIN/BAŞAĞA	BEĞLİKÇİ	BOSTANCIBAŞI	CEBECİBAŞI	YÜZBAŞI/ÇAVUŞ/ONBAŞI/ ASKER	DİZDAR	EMİN	HASEKİ	HATİP	HUMBARACI/ TOPÇU	MÜDÜR	KADI	KAPICIBAŞI	KETHÜDA	MÜDERRİS	ŞEYH/ MÜFTÜ/ MÜEZZİN/ SEYYİD/ İMAM
Yöneten	1	6	2	2	2	4	1	10	8	3	9	1	11	2	1	23	6	5	11
MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDEN YÖNETENİN MESLEĞİ/SOSYAL KONUMU																		
	MÜSTAHFİZ	MÜTEFERRİKA	REİSUL KÜTTAP	SADRAZAM/VEZİR	SEKBAN	SERDENGEÇTİ	SİLAHŞÖR/SÜVARİ	SİPAHİ	ŞEHREMNİ	TEBERDAR	TIMAR	MUTASARRİF/ERBABI	TOPÇU	VAKİF MÜTEVELLİSİ	VOYVODA	YENİÇERİ	ZAIM		
Yöneten	20	1	1	2	1	2	12	8	1	1	25	5	5	2	1	1	1		

Müracaat eden yönetenlerin, bu aşamada, başvuru yerlerine göre dağılımları irdelendiğinde, aşağıdaki tabloda açıklandığı gibi, yönetenlerin ağırlıklı olarak, Üsküdar(128

başvuru) kazasından başvuru yaptıkları ve bunu Haslar kazasının(88 başvuru) takip ettiği görüldü görülecektir.

Müracaat Eden Yönetenlerin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
YÖNETEN	88	128	8	1

Müracaat eden yönetenler, dinlerine göre değerlendirildiğinde, %99.1'inin Müslüman oldukları görüldü. Aşağıdaki tablodan da görüleceği şekilde, müracaat eden yönetenler, 223 Müslüman'dan ve 1 gayrimüslimden(Zimmi) oluşmaktadır.

Müracaat Eden Yönetenlerin Dinlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDENİN DİNİ								
	I. MÜSLÜMAN	II. GAYRİMÜSLİM	A.Zimmi	B.Nasrani	C.Yahudi	D.Diğer	YOK	BELİRTİL -MEMİŞ	TOPLAM
YÖNETEN	223	1	1	-	-	-	-	1	225

2. Yönetilen (Reaya)

Müracaat eden yönetilenlerin, bu kez, ihtilafın konularına göre dağılımları ele alındığında, aşağıdaki tablo yardımıyla belirtildiği şekilde, yönetilenlerin en fazla tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ihtilafıyla(55 şehirli ve 217 köylü) ilgili şikayette bulundukları görülmektedir. Bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ihtilafı(19 şehirli ve 215 köylü) takip etmektedir.

Müracaat Eden Yönetilenlerin İhtilafın Konularına Göre Dağılımları

MÜRACAA T EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasen intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mütasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale
YÖNETİLEN	133	61	-	25	1	25	3	3	272	234	112	1	7	11	5	15	2
A.Şehirli	36	22	-	9	-	15	1	1	55	19	47	-	1	3	3	5	1
B.Köylü	97	39	-	16	1	10	2	3	217	215	65	1	6	8	2	10	1

MÜRACAA T EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlarının asındaki ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi
YÖNETİLEN	5	-	1	3	9	20	1	11	2	4	1	-	-	5	1	1	1
A.Şehirli	-	-	1	-	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-	2	1	-
B.Köylü	5	-	-	3	7	20	1	7	2	4	1	-	-	-	3	-	1

Müracaat eden yönetilenlerin, defter numaralarına göre dağılımlarının incelenmesinde aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi yönetilenler, en fazla 16(135 başvuru) ve 20(122 başvuru) numaralı defterlerde müracaat eden taraf olmuşlardır.

Müracaat Eden Yönetilenlerin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
YÖNETİLEN	24	73	58	135	40	59	90	122	124	84	65	41	19	7
A.Şehirli	4	14	13	31	8	14	21	24	21	16	17	10	2	1
B.Köylü	20	59	45	104	32	45	69	98	103	68	48	31	17	6

Müracaat eden yönetilenlerin, yıllara göre dağılımları değerlendirildiğinde yönetilenlerin müracaatı üzerine verilen hükümlerin en fazla sırasıyla, 1800-1805(199 hüküm), 1806-1810(110 hüküm) ve 1816-1820(110 hüküm) yılları arasındaki dönemlerine ait olduğu görülmektedir.

Müracaat Eden Yönetilenlerin Hüküm Tarihlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM TARİHİ															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1850 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
YÖNETİLEN	199	110	81	110	59	29	51	77	59	66	47	31	8	8	7	942
Şehirli	43	24	19	22	15	6	13	8	9	15	14	8	1	-	1	198
Köylü	156	86	62	88	44	23	38	69	50	51	33	23	7	8	6	745

Müracaat eden yönetilenler, bu aşamada, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde en çok başvurunun Haslar kazasından ve buna yakın bir oranda Üsküdar kazasından gerçekleştiği tespit edildi. En az başvuru ise İstanbul'dan olmuştur.

Müracaat Eden Yönetilenlerin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
YÖNETİLEN	466	385	89	2
Şehirli	81	77	39	1
Köylü	385	308	50	1

Müracaat eden yönetilen(reaya) tarafın, hükümlerde belirttikleri mesleki/sosyal konumları açısından incelersek tespit edilebilen meslek grupları içerisinde, en fazla müracaat eden yönetilenin mültezim(41 kişi) olduğu görülmüştür. Bununla birlikte müracaat eden yönetilenler içinde 210 kadın bulunmaktadır. Bu da kadınların da yüksek oranda başvuruda bulunabildiğini göstermektedir. Geri kalan başvurular, toprağı ekip biçtiği belirtilen ve başka bir mesleki ifade kullanılmayan kişilerle ilgilidir.

Müracaat Eden Yönetilenlerin Mesleki/Sosyal Konumları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDEN YÖNETİLENİN MESLEĞİ/SOSYAL KONUMU							
	KADIN	ESNAF	RAHİP/KEŞİŞ	MÜLTEZİM	NALBANT	SEYYİD/SEYYİDE	USTA	VAKİF MÜTEVELİSİ
YÖNETİLEN	210	1	2	41	1	38	3	3
Şehirli	72	1	1	2	1	7	2	1
Köylü	138	-	1	39	-	31	1	2

Müracaat eden yönetilenler, bu kez de, dinlerine göre değerlendirilirse görülecektir ki, müracaat eden yönetilenler, ağırlıklı olarak Müslümanlardır. Müracaat eden yönetilenler, aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 682 Müslüman ve 218 gayrimüslimden(179 Zimmi, 32 Nasrani ve 15 Diğer) oluşmaktadır. Müracaat eden Müslümanların(%79.2) ve gayrimüslimlerin(%73.9) büyük çoğunluğu köyde yaşamaktadır.

Müracaat Eden Yönetilenlerin Dinlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDENİN DİNİ								
	I. MÜSLÜMAN	II. GAYRİMÜSLİM	A.Zimmi	B.Nasrani	C.Yahudi	D.Diğer	YOK	BELİRTİL -MEMİŞ	TOPLAM
YÖNETİLEN	682	218	179	32	-	15	11	34	942
Şehirli	142	57	44	14	-	3	-	-	198
Köylü	540	161	135	18	-	12	11	34	744

B.MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMUNA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki kayıtlarda, müracaat eden şahısların sosyal konumlarına göre yöneten ve yönetilen ayrımı çerçevesinde ele aldığımız müracaat edenler; bu

kısımda sırasıyla, ihtilaf konuları, defter numaraları, hüküm tarihleri, başvuru yerleri ve dini dağılımları açısından değerlendirilmiştir.

Müracaat edenler, yaptıkları başvuru nedenlerine göre incelenirse, aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi yönetilenler ağırlıktadır. Müracaatta bulunan yönetilenlerin en çok başvurma nedenleri sırasıyla tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale, mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ve bağ, bahçe ve bostana müdahale olarak sıralanabilir. Yönetenlerin ise en çok başvuruda bulundukları konuların başında vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusu gelmektedir. Bu konu başlığında ve vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konularında diğer tüm konulardan farklı olarak başvuran yöneten sayısı yönetilen sayısından fazladır. Dolayısıyla konu başlığına da uygun olarak verginin tahsili ile ilgili şikayetlerin daha çok yönetenler tarafından geldiği söylenebilir.

Müracaat Edenin Sosyal Konumuna Göre İhtilafın Konusunun Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																	
	Miri toprağın, suzluk ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Timar toprağın ferag ve tefvizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müşterek mülkasatları arasında tahsis olunması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, konu, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Timar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödenenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili
I.YÖNETEN	3	2	-	25	1	25	3	3	44	36	8	-	1	2	1	2	-	47
II.YÖNETİLEN	133	61	-	25	1	25	3	3	271	235	112	1	7	11	5	15	2	28
A.Şehirli	36	22	-	9	-	15	1	1	55	19	47	-	1	3	3	5	1	3
B.Köylü	97	39	-	16	1	10	2	3	216	216	65	1	6	8	2	10	1	25
YOK	2	2	1	3	-	1	-	5	7	19	4	1	4	-	-	-	-	9
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	2	84

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																	
	Serbest timar vergisine müdahale	Bostancıbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Timar hissesi ihtilafı	Sipahinin veya mültezimin timarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyhanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarların arasındaki ihtilaf	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması
I.YÖNETEN	8	1	-	2	-	-	23	3	10	9	-	-	-	-	2	-	1	-
II.YÖNETİLEN	5	-	1	3	9	20	1	11	2	4	1	-	1	5	1	1	1	3
A.Şehirli	-	-	1	-	2	-	-	4	-	-	-	-	1	-	2	1	-	-
B.Köylü	5	-	-	3	7	20	1	7	2	4	1	-	-	-	3	-	1	3
YOK	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1	-	1	-	-	1	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	3	17	35	25	15	11	14	2	1	1	6	3	1	3	2

Müracaat eden tarafın defter numaralarına göre dağılımında tüm defterlerde, aşağıdaki tabloda da yer aldığı gibi köyde yaşayan yönetilen tebaanın ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yönetenlerin başvuruda bulunduğu hükümler en çok 20 numaralı defterde yer alırken yönetilenlerin en çok başvuruda bulunduğu hükümler 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Müracaat Edenin Sosyal Konumuna Göre Defter Numaralarının Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.YÖNETEN	10	17	20	30	16	13	29	55	13	10	3	5	2	1
II.YÖNETİLEN	24	73	59	135	40	59	89	122	124	86	65	41	19	7
A.Şehirli	4	14	14	31	8	14	21	24	21	17	17	10	2	1
B.Köylü	20	59	45	104	32	45	68	98	103	69	48	31	17	6
YOK	-	4	12	28	5	1	5	16	14	16	2	1	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Bu kısımda müracaat edenlerin, ne zaman başvuru yaptıkları belirlenmeye çalışılırsa, hazırlanan aşağıdaki tablo yardımıyla görülecektir ki, yönetenlerin başvuruları yüzyılın başında yoğunken ortasına doğru azalmış ve ikinci yarıda oldukça seyrekleşmiştir. Yönetilenlerin başvuruları ise yüzyılın başında oldukça fazla iken yine yüzyılın ortalarında biraz azalmış ve ikinci yarıylda hızlı bir düşüş görülmüştür.

Müracaat Edenin Sosyal Konumunun Yıllara Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM TARİHİ															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1850 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
I.YÖNETEN	55	30	21	34	25	19	14	5	3	9	2	5	1	1	1	225
II.YÖNETİLEN	199	110	81	110	59	29	51	77	59	66	47	31	8	8	7	942
A.Şehirli	43	24	19	22	15	6	13	8	9	15	14	8	1	-	1	198
B.Köylü	156	86	62	88	44	23	38	69	50	51	33	23	7	8	6	745
YOK	23	17	4	6	9	3	4	9	9	7	1	-	-	-	-	92
BELİRTİLMEMİŞ	-	4	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	6

Müracaat edenler, bu kez, başvuru yerlerine göre incelenirse; aşağıdaki tablodan da izleneceği gibi, yöneten kesim başvurularını genellikle Üsküdar(128 başvuru) dan yapmıştır ve bunu Üsküdar kazası takip etmektedir. Yönetilenler ise en çok Haslar kazasından başvuru da bulunmuştur. Bunu Üsküdar kazası takip etmektedir. En az başvuru ise İstanbul kazasından yapılmıştır.

Müracaat Edenin Sosyal Konumuna Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
I.YÖNETEN	86	128	10	1
II.YÖNETİLEN	466	385	89	2
Şehirli	81	77	39	1
Köylü	385	308	50	1
YOK	41	33	11	7
BELİRTİLMEMİŞ	5	1	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

Müracaat edenler, dini dağılımlarına göre analiz edilirse, aşağıdaki tabloda detaylı olarak gösterildiği gibi yönetenlerin %99.1'i ve yönetilenlerin ise %72.4'ü Müslüman'dır. Yöneten gayrimüslim 1 Zimmi iken, yönetilen gayrimüslimlerin %82.1'i Zimmi, %14.7'si Nasrani ve %6.9'u diğer kategoridedir.

Müracaat Edenin Sosyal Konumuna Göre Müracaat Edenin Dini Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDENİN DİNİ								
	I. MÜSLÜMAN	II. GAYRİMÜSLİM	A.Zimmi	B.Nasrani	C.Yahudi	D.Diğer	YOK	BELİRTİL -MEMİŞ	TOPLAM
I.YONETEN	223	1	1	-	-	-	-	1	225
II.YONETİLEN	682	218	179	32	-	15	11	34	942
A.Şehirli	142	57	44	14	-	3	-	-	198
B.Köylü	540	161	135	18	-	12	11	34	745
YOK	-	-	-	-	-	-	92	-	92
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	-	-	-	-	3	2	6

IV. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE ANALİZİ

İstanbul Ahkam Defterleri hükümlerinin, şikayet edilenin sosyal konumuna ilişkin değerlendirilmesi; yöneten ve yönetilen ayrımı çerçevesinde yapılacaktır. Yönetilenler ayrıca şehirli ve köylü olmalarına göre ayrı olarak gösterilecektir.

İlk olarak, şikayet edilenin sosyal konumlarının, toplam hüküm sayılarına göre dağılımı yapılırsa; görülecektir ki şikayet edilenlerin çoğunluğu, hükümlerin %76,7 gibi oldukça yüksek bir oranla(970 hüküm) köyde yaşayan yönetilenlerden(200 şehirli ve 770 köylü) oluşmaktadır. Şikayet edilenlerin %15,3’ü ise yönetendir(194 karar). Şikayet edilenlerin sosyal konumlarına göre, 97 hükümde şikayet edilen “yok”⁶³⁴ ve “4” hükümde de “belirtilmemiş” statüsündedir.

Şikayet Edilenin Sosyal Konumuna Göre Hüküm Sayıları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. YÖNETEN	194	15,3
II. YÖNETİLEN	970	76,7
A. Şehirli	200	15,8
B. Köylü	770	60,9
YOK	97	7,7
BELİRTİLMEMİŞ	4	0,3
TOPLAM	1265	100

⁶³⁴“Yok” statüsünde değerlendirdiğimiz hükümler, doğrudan karşı tarafı olmayan, herhangi bir hakkın tespiti veya tescili, ilgili kişilere bu hakkın duyurulmasını sağlamaya yönelik ve buna benzer şikayet edilen tarafın olmadığı hükümlerden oluşmaktadır.

1. Yöneten (Askeri Zümre)

Şikayet edilen yönetenlerin, ihtilafın konularına göre dağılımları değerlendirildiğinde, yönetenlerin en fazla “fazla vergi talebi ve tahsili” ihtilafıyla ilgili şikayet edildikleri görülmektedir. Yine "miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali", “tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” ve “mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale” konusu yönetenlerin de yoğun olarak şikayet edildikleri diğer konulardır.

Şikayet Edilen Yönetenlerin İhtilafın Konularına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU														
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Mirasbırakının borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müsterek mütasarrıflar arasında tahsis olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, Ağla, Koyun Sürüsüne Müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale
YÖNETEN	29	5	-	-	-	1	-	2	28	25	6	-	-	3	1
ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU														
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbaşının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin mülteziminin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mülteziminin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerinin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları
YÖNETEN	11	1	1	2	5	3	2	1	10	5	1	-	1	4	-
ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU														
	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğür uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular										
YÖNETEN	-	-	-	1	4										

Şikayet edilen yönetenlerin, defter numaralarına göre dağılımları incelendiğinde, yönetenlerin en fazla 16(42 başvuru) ve 20(36 başvuru) numaralı defterlerde şikayet edilen taraf oldukları görülmektedir.

Şikayet Edilen Yönetenlerin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI														TOPLAM
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	
YÖNETEN	7	22	19	42	4	18	20	36	20	4	-	1	1	-	194

Şikayet edilen yönetenlerin yıllara göre dağılımları analiz edildiğinde, aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, yönetenler en fazla 1800-1805(57 hüküm) ve 1806-1810(36 hüküm) dönemlerinde şikayet edilen taraf olmuştur. Bununla birlikte yüzyılın ikinci yarısında 1846-1875 yılları arasında sadece iki yöneten şikayet edilmiştir.

Şikayet Edilen Yönetenlerin Yıllara Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM TARİHİ															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1850 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
YÖNETEN	57	36	19	27	17	7	10	14	5	-	1	-	-	1	-	194

Şikayet edilen yönetenlerin hükümlerde belirtilen mesleki/sosyal konumları incelendiğinde hükümlerden tespit edilen meslek grupları içerisinde en fazla şikayet edilen yönetenler "sahibi arz" olarak nitelendirilmiştir(30 başvuru). Bunu zabıt(30 başvuru) tımar mutasarrıfı/mutasarrıf(24 başvuru), ehl-i örf(15 başvuru), sipahi(14 başvuru), voyvoda(12 başvuru) ve ayan(9 başvuru) takip etmektedir. Şikayet edilen tarafta bulunan yönetenlerin sosyal/mesleki dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Şikayet Edilen Yönetenlerin Mesleki/Sosyal Konumları

ŞİKAYET EDİLEN YÖNETENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLEN YÖNETENLERİN MESLEKİ/SOSYAL KONUMLARI													
	AYAN	ASKER/SİLAHŞÖR/ SUV ARI/ YÜZBAŞI	BAŞTERCÜMAN	DİZDAR	EHİL-İ ÖRF	HASEKİ	MOLLA/İMAM	KAPICIBAŞI	KATİP	KAYMAKAM	KETHÜDA	KOCABAŞI	TIMAR MUTAŞARRIFI	MÜLTEZİM
YÖNETEN	9	5	1	2	15	2	3	5	1	1	2	5	28	4
ŞİKAYET EDİLEN YÖNETENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLEN YÖNETENLERİN MESLEKİ/SOSYAL KONUMLARI													
	MUHASSİL	OTLAK EMİNİ	PAŞA	SAHİBİ ARZ	SERBOSTANCI	SERDAR	SİPAHİ	SUBAŞI	SULTAN	TOPÇU	VAKİF MÜTEVELLİSİ	VOYVODA	ZABİT	
YÖNETEN	1	2	2	36	1	1	1 4	4	1	1	3	12	30	

Şikayet edilen yönetenlerin başvuru yerlerine göre dağılımları irdelendiğinde, aşağıdaki tabloda açıklandığı gibi, şikayet başvurularının ağırlıklı olarak, Üsküdar(101 başvuru) kazasından gerçekleştiği ve bunu Haslar kazasının(82 başvuru) takip ettiği görüldü.

Şikayet Edilen Yönetenlerin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
YÖNETEN	82	101	11	-

Şikayet edilen yönetenler, dinlerine göre değerlendirildiğinde, %90.2' sinin Müslüman oldukları görüldü. Aşağıdaki tablodan da görüleceği şekilde, şikayet edilen yönetenler, 176 Müslüman'dan ve 8 gayrimüslimden(7 Zimmi ve 1 diğer) oluşmaktadır.

Şikayet Edilen Yönetenlerin Dini Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ								TOPLAM
	I. MUSLUMAN	II. GAYRİMUSLIM	A.Zimmi	B.Nasrani	C.Yahudi	D.Diğer	YOK	BELİRTİL -MEMİŞ	
YÖNETEN	176	8	7	-	-	1	-	10	194

2. Yönetilen (Reaya)

Şikayet edilen yönetilenlerin ihtilafın konularına göre dağılımları ele alındığında, aşağıdaki tablo gösterildiği gibi, yönetilenlerin(62 şehirli ve 225 köylü) en fazla tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ihtilafıyla ilgili şikayet edildikleri görülmektedir. Bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ihtilafı(21 şehirli ve 229 köylü) takip etmektedir.

Şikayet Edilen Yönetilenlerin İhtilafın Konularına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Miri toprağın, sazlık ve kamuşlğın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasen intikali	Mirasbrakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın feragat ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mütasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, Ağla, KoyunSürüsüne Müdahale	Tımar iskele ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili
YÖNETİLEN	107	58	1	25	1	24	3	3	287	250	114	-	10	10	5	17	3	73	18	8
A.Şehirli	29	20	-	8	-	14	1	-	62	21	48	3	3	1	3	8	2	3	2	1
B.Köylü	78	38	1	17	1	10	2	3	225	229	66	7	7	9	2	9	1	70	16	7

Şikayet edilen yönetilenler, bu aşamada, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde en çok başvurunun Haslar(473) kazasından ve buna yakın bir oranda Üsküdar(409) kazasından gerçekleştiği tespit edildi. En az başvuru ise İstanbul'dan olmuştur.

Şikayet Edilen Yönetilenlerin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
YÖNETİLEN	473	409	86	2
A.Şehirli	82	74	42	2
B.Köylü	391	335	44	-

Bu amaçla, şikayet edilen tarafın, öncelikli olarak, verilen hükümlerde belirttikleri tespit edilen mesleki/sosyal dağılımları incelenebilir. Şikayet edilen yönetilenlerin mesleği genellikle belirtilmemiştir, ancak hükümlerin büyük çoğunluğunda toprağı ekip biçen kişilerden bahsedilmiştir. Burdan yönetilenlerin büyük kısmının toprakla uğraşan köylülerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Biz tablomuzda yönetilenler içerisinde farklı bir ifade ile belirtilenleri değerlendirdik. Bunlar içinde mültezimler en fazla şikayet edilen taraf olmuşlardır ve bunu vakıf mütevellileri takip etmektedir.

Yine bu noktada da belirtilmesi gerekir ki, kadınlar -müracaat eden taraf olabildikleri gibi- şikayet de edilmişlerdir. Nitekim, şikayet edilen yönetilen zümre içinde, kadınların(36'sı şehirli ve 49'u köylü olmak üzere) sayısı 85'dir ve bu sayı toplam şikayet edilenlerin %8.7'sidir. Dolayısıyla 19.yüzyılda İstanbul tarım piyasasında kadınların da rol aldığını söyleyebiliriz.

Şikayet Edilen Yönetilenlerin Mesleki/Sosyal Konumları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLEN YÖNETİLENİN SOSYAL KONUMU/MESLEĞİ											
	ÇOBAN	EŞKİYA	HAHAM/RAHIP	KADIN	KASAP	MÜLTEZİM	SEYYİD	SARRAF	SEMERCI	TÜCCAR	USTA	VAKIF MÜTEVELLİSİ
YÖNETİLEN	1	2	3	85	2	30	7	1	1	1	2	12
Şehirli	-	2	2	36	2	-	3	-	-	-	-	3
Köylü	1	-	1	49	-	30	4	1	1	1	2	9

Şikayet edilen yönetilenler, bu kez de, dinlerine göre değerlendirilirse görülecektir ki, müracaat eden yönetilenler, ağırlıklı olarak Müslümanlardır. Müracaat eden yönetilenler, aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi 687 Müslüman ve 205 gayrimüslimden(164 Zimmi, 29 Nasrani, 3 Yahudi ve 17 Diğer) oluşmaktadır. Müracaat eden Müslümanların(%79.2) ve gayrimüslimlerin(%73.9) büyük çoğunluğu köyde yaşamaktadır.

Şikayet Edilen Yönetilenlerin Dini Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ								
	I. MUSLUMAN	II. GAYRİMUSLIM	A.Zimmi	B.Nasrani	C.Yahudi	D.Diğer	YOK	BELİRTİL-MEMİŞ	TOPLAM
YÖNETİLEN	687	205	164	29	3	17	10	78	970
A.Şehirli	138	61	51	10	3	1	-	5	200
B.Köylü	549	144	113	19	-	16	10	73	770

B. ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL/MESLEKİ KONUMUNA GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

İstanbul Ahkam Defterleri'ndeki kayıtlarda, müracaat eden şahısların sosyal konumlarına göre yöneten ve yönetilen ayrımı çerçevesinde ele aldığımız müracaat edenler; bu kısımda sırasıyla, ihtilaf konuları, defter numaraları, hüküm tarihleri, başvuru yerleri ve dini dağılımları açısından değerlendirilmiştir.

Şikayet edilenler yaptıkları başvuru nedenlerine göre incelenirse, aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi yönetilenler ağırlıktadır. Şikayet edilen yönetilenlerin en çok sırasıyla tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale, mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ve bağ, bahçe ve bostana müdahale nedeniyle şikayet edildikleri görülmüştür. Yönetenlerin ise en çok başvuruda bulundukları konuların başında vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusu gelmektedir. Bu konu başlığında ve vergi gelirlerinin tahsiline müdahale konularında diğer tüm konulardan farklı olarak başvuran yöneten sayısı yönetilen sayısından fazladır. Dolayısıyla konu başlığına da uygun olarak verginin tahsili ile ilgili şikayetlerin daha çok yönetenler tarafından geldiği söylenebilir.

Şikayet Edilenin Sosyal Konumuna Göre İhtilafın Konularının Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Mini toprağın, suzluk ve kamuşlğun mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verinin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskele ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili
I. YÖNETEN	29	5	-	-	-	1	-	2	28	25	6	-	-	3	1	-	-	1	41
II. YÖNETİLEN	107	58	1	25	1	24	3	3	287	250	114	-	10	10	5	17	3	73	18
A.Şehirli	29	20	-	8	-	14	1	-	62	21	48	3	3	1	3	8	2	3	2
B.Köylü	78	38	1	17	1	10	2	3	225	229	66	7	7	9	2	9	1	70	16
YOK	2	2	-	3	-	1	-	5	8	16	4	2	3	-	-	-	-	10	2
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancıbaşı vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamaasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması asındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğr. uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi
I.YÖNETEN	11	1	1	2	5	3	2	1	10	5	1	-	1	4	-	-	-	-	1
II.YÖNETİLEN	2	-	-	3	10	25	21	10	2	8	-	-	-	-	3	2	2	3	-
A.Şehirli	-	-	-	1	3	1	2	3	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
B.Köylü	2	-	-	2	7	24	19	7	2	8	-	-	-	-	2	1	2	3	-
YOK	-	-	-	-	2	4	2	4	1	1	-	1	-	1	-	-	1	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	5	3	2	3	3	1
																			4

Şikayet edilen tarafın, defter numaralarına göre dağılımında, tüm defterlerde, aşağıdaki tabloda da yer aldığı gibi köyde yaşayan yönetilen tebaanın ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yönetilenlerin başvuruda bulunduğu hükümler en çok 20 numaralı defterde yer alırken yönetenlerin en çok başvuruda bulunduğu hükümler 16 numaralı defterde yer almaktadır.

Şikayet Edilenin Sosyal Konumuna Göre Defter Numaralarının Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.YÖNETEN	7	19	18	42	4	17	19	35	18	3	-	-	1	-
II.YÖNETİLEN	26	69	59	128	52	55	95	143	120	93	67	46	20	8
A.Şehirli	2	11	11	34	8	12	18	23	26	21	21	12	2	1
B.Köylü	24	58	48	94	44	43	77	120	94	72	46	34	18	7
YOK	1	4	12	22	5	1	8	15	13	12	3	1	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	2	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Bu kısımda şikayet edilenlerin hüküm tarihlerine göre dağılımları belirlenmeye çalışılırsa, hazırlanan aşağıdaki tablo yardımıyla görülecektir ki, yönetenlerin şikayet edilmesiyle ilgili hükümler, yüzyılın başında yoğunken ortasına doğru azalmış ve ikinci yarıda

oldukça seyrekleşmiştir. Yönetilenlerin şikayet edilmesiyle ilgili hükümler ise yüzyılın başında oldukça fazla iken yine yüzyılın ortalarında biraz azalmış ve ikinci yarıylda hızlı bir düşüş görülmüştür.

Şikayet Edilenin Sosyal Konumuna Göre Hüküm Tarihlerinin Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	HÜKÜM TARİHİ															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1850 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
I.YÖNETEN	57	36	19	27	17	7	10	14	5	-	1	-	-	1	-	194
II.YÖNETİLEN	192	109	83	114	68	41	56	68	55	75	48	36	9	8	8	970
A.Şehirli	37	24	16	20	12	7	15	10	9	21	18	9	1	-	1	200
B.Köylü	155	85	67	94	56	34	41	58	46	54	30	27	8	8	7	770
YOK	25	16	4	9	9	3	3	9	10	8	1	-	-	-	-	97
BELİRTİLMEMİŞ	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	4

Şikayet edilenler, bu kez, başvuru yerlerine göre incelenirse; aşağıdaki tablodan da izleneceği gibi, yöneten kesim ile ilgili şikayetler genellikle Üsküdar'dan(101 hüküm) gelmiştir ve bunu Haslar kazası takip etmektedir. Yönetilenlerle ilgili şikayet ise en çok Haslar kazasından gelmiştir(473 hüküm). Ve bunu da Üsküdar kazası(409 hüküm) takip etmektedir. En az başvuru ise İstanbul kazasından yapılmıştır.

Şikayet Edilenin Sosyal Konumuna Göre Başvuru Yerlerinin Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
I.YÖNETEN	82	101	11	-
II. YÖNETİLEN	473	409	86	2
A.Şehirli	82	74	42	2
B.Köylü	391	335	44	-
YOK	42	35	12	8
BELİRTİLMEMİŞ	2	2	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

Şikayet edilenler, dini dağılımlarına göre analiz edilirse, yönetenlerin %90.2'si ve yönetilenlerin ise %71.2'si Müslüman'dır. Bununla birlikte yönetenlerin ise %4.4'ü ve yönetilenlerin %20.9'u gayrimüslimdir. Gayrimüslimlerin ise büyük çoğunluğu Zimmi kategorisindedir.

Şikayet Edilenin Sosyal Konumuna Göre Dini Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ								TOPLAM
	I. MUSLUMAN	II. GAYRİMUSLIM	A. Zimmi	B. Nasrani	C. Yahudi	D. Diğer	YOK	BELİRTİL-MEMİŞ	
I.YÖNETEN	176	8	7	-	-	1	-	10	194
II.YÖNETİLEN	687	205	164	29	3	17	10	78	970
A. Şehirli	138	61	51	10	3	1	-	5	200
B. Köylü	549	144	113	19	-	16	10	73	770
YOK	-	-	-	-	-	-	97	-	97
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	-	-	-	-	-	3	4
TOPLAM	864	213	171	29	3	18	107	91	1265

V. HÜKÜMLERİN MÜRACAAT EDENİN DİNİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

İncelenen ahkam defterleri kayıtlarındaki bilgiler doğrultusunda, dini ayırım Müslüman ve gayrimüslim şeklinde yapıldı. Gayrimüslimler kendi aralarında, yine hükümlerde belirtilen şekilde Zimmi, Nasrani, Yahudi ve diğer(defterlerdeki Rum ve Ermeni vb. oldukları belirtilen kişiler, dinlerine göre “diğer” başlığı altında gösterilmiştir) olarak alt kategorilere ayrıldı. Bununla birlikte, bazı defter kayıtlarında, birden fazla kişinin(müracaat eden/şikayet) ihtilafa taraf oldukları da görüldü. Bu kayıtlar da, dini dağılımlarına göre ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutuldu. Bu nedenle dini dağılımlardaki toplam sayılar, bazen, birbirine eşit değildir ki bunun nedeni, birlikte başvurularda aynı hükmün birden fazla tarafının olmasıdır. Örneğin hem Müslüman ve hem Zimmi kişiler birlikte müracaat etmişlerse o hüküm müracaat edenin dinine göre yapılan dağılımda hem Müslüman hem de Zimmi kategorisinde gösterilmiştir. Dini dağılımları gösterdiğimiz tablolarda, bu birden fazla tarafın dinleri, “ortak müracaat edenlerin dinleri” başlığı altında gösterildi.

Bu genel tanımlamadan sonra, müracaat edenlerin dini dağılımları, yine öncelikle Müslüman, gayrimüslim başlıklarına göre kendi içlerinde ve daha sonra Müslüman,

gayrimüslim, yok ve belirtilmemiş kategorilerindeki tüm hükümler toplu olarak defter numaraları, ihtilaf konuları, başvuru yerleri ve sosyal konumları açısından değerlendirilecektir.

A. HÜKÜMLERİN MÜRACAAT EDENİN DİNİNE GÖRE ANALİZİ

İncelenen defter hükümlerinde, müracaat edenlerin dini dağılımına göre Müslümanların ağırlıklı olduğu(%71,6) görülmüştür. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi gayrimüslim oranı %17.3 iken bunun büyük çoğunluğunun da Zimmi'dir.

Müracaat Edenlerin Dinlerine Göre Toplam Hükümlerin Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. MÜSLÜMAN	906	71,6
II. GAYRİMÜSLİM	219	17,3
A. Zimmi	168	13,3
B. Nasrani	24	1,9
C. Yahudi	-	-
D. Diğer	15	1,2
III. BİRLİKTE MÜRACAAT EDENLER	12	0,9
A. Müslüman ve Zimmi	4	3,3
B. Nasrani ve Zimmi	8	0,6
YOK	104	8,2
BELİRTİLMEMİŞ	40	3,2
TOPLAM	1265	100

1. Müslüman

İncelenen 1265 hükümde müracaat eden 906 kişi, yani hükümlerin %71.6'sında müracaat eden şahıs Müslümandır.

Müracaat Eden Müslümanların Toplam Hüküm Sayıları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE DAĞILIMI(%)
MÜSLÜMAN	906	71,6

Müracaat Eden Müslümanların Defter Numaralarına Göre Dağılımları

Müracaat eden Müslümanlar, ikinci olarak, ihtilaf konuları çerçevesinde değerlendirilirse, aşağıdaki tablo ile de gösterildiği gibi, Müslümanların, en fazla, tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(256 hüküm) sorununun çözümü için talepte bulundukları söylenebilir.

MÜRACAAT EDENİN DİNİ		İHTİLAFIN KONUSU																			
MÜSLÜMAN	113	113	27	-	18	1	15	2	5	256	207	52	-	6	10	3	14	1	75	47	15
MÜRACAAT EDENİN DİNİ		Miri toprağın, sazlık ve kamuşluğun mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasen intikali	Mirasbırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mülkasatınlar arasında taksim olunması	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, yayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tamın yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili
MÜSLÜMAN	11	11	1	-	5	13	34	24	13	12	13	1	-	1	1	3	2	2	3	2	24
MÜRACAAT EDENİN DİNİ		Serbest tımar vergisine müdahale	Bostanbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tümü, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerinin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarların arasındaki ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğüt uzak pazarlara nakil teklifiyle teacdi	Diğer Konular

Yapılan defter incelemelerinde, Müslüman dinine mensup kişilerin, ağırlıklı olarak Üsküdar kazası(436 karar) sınırları içinde ikamet ettikleri ve bunu Haslar(426) kazasının takip ettiği tespit edildi.

Müracaat Eden Müslümanların Başvuru Yerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
MÜSLÜMAN	426	436	41	3

Müracaat eden Müslüman tebaanın, son olarak, sosyal konumları değerlendirildiğinde oldukça yüksek bir oranın yönetilen(142 şehirde ve 540 köyde yerleşik olmak üzere toplam 682 kişi) statüsünde olduğu görüldü.

Müracaat Eden Müslümanların Sosyal Konumlarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDENİN DİNİ
	MÜSLÜMAN
I.YÖNETEN	223
II.YÖNETİLEN	682
A.Şehirli	142
B.Köylü	540
YOK	-
BELİRTİLMEMİŞ	1
TOPLAM	906

2. Gayrimüslim

Müracaat eden toplam gayrimüslim sayısı 219 olup bunların 180'i Zimmi, 32'si Nasrani ve 15'i diğer dinlere mensuptur.

Müracaat Eden Gayrimüslimlerin Toplam Hüküm Sayıları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	HÜKÜM SAYISI
GAYRİMÜSLİM	219
Zimmi	180
Nasrani	32
Yahudi	-
Diğer	15

Müracaat edenlerin gayrimüslim olduğu hükümler ağırlıklı olarak 16(42 hüküm), 20(27 hüküm), 22(22 hüküm) ve 19(20 hüküm) numaralı defterlerde bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere müracaat eden gayrimüslimlerin büyük çoğunluğu Zimmi'dir.

Müracaat Eden Gayrimüslimlerin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
GAYRİMÜSLİM	3	14	16	42	1	14	20	27	19	22	18	16	6	1
Zimmi	2	11	15	37	1	14	17	23	19	21	13	7	-	-
Nasrani	1	3	1	7	-	1	3	3	1	3	5	4	-	-
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	7	6	1

Müracaat eden Gayrimüslimler, ihtilaf konuları çerçevesinde değerlendirilirse aşağıdaki tablo ile de gösterildiği gibi Gayrimüslimlerin yoğunluklu olarak, bağ, bahçe ve bostana müdahale(68 başvuru), tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(61 başvuru) ve mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali(36 başvuru) sorunlarının çözümü için talepte bulundukları söylenebilir.

Müracaat Eden Gayrimüslimlerin İhtilafın Konusuna Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Miri toprağın, suzluk ve kamuşlğın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferag ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiyeye tabi olmayanlardan vergi tahsili
GAYRİMÜSLİM	23	36	-	7	-	10	1	-	61	25	68	1	-	3	3	3	2	-	11	3
Zimmi	18	23	-	7	-	10	1	-	51	23	51	1	-	3	-	1	2	-	10	3
Nasrani	4	13	-	-	-	2	-	-	6	2	14	-	-	-	-	1	1	-	-	-
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	1	3	-	-	-	-	-	-	4	1	7	-	-	-	-	-	-	-	1	-

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostanobaşının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatine müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatine müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mülteziminin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerinin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğretü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular
GAYRİMÜSLİM	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	6
Zimmi	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	3
Nasrani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Müracaatta bulunan gayrimüslim vatandaşlar, başvuru yerlerine göre ele alınırsa, gayrimüslimlerin, ağırlıklı olarak başvurularını Haslar(99 başvuru) kazasından yaptıkları ve bunu Üsküdar(69 başvuru) ve Galata(51) kazalarının takip ettiği İstanbul kazasından ise hiç başvurunun olmadığı görülecektir.

Müracaat Eden Gayrimüslimlerin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
GAYRİMÜSLİM	99	69	51	-
Zimmi	85	58	37	-
Nasrani	12	9	11	-
Yahudi	-	-	-	-
Diğer	5	7	3	-

Müracaat eden gayrimüslim tebaanın, son olarak, sosyal konumları değerlendirildiğinde, 1 yönetene karşılık 218 yönetilenden(57 şehirde ve 161 köyde yerleşik olmak üzere) oluştuğu(ki bunun 179'u Zimmi'dir) tespit edildi.

Müracaat Eden Gayrimüslimlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDENİN DİNİ				
	GAYRİMÜSLİM	Zimmi	Nasrani	Yahudi	Diğer
İ.YÖNETEN	1	1	-	-	-
İLYÖNETİLEN	218	179	32	-	15
A.Şehirli	57	44	14	-	3
B.Köylü	161	135	18	-	12
YOK	-	-	-	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-
TOPLAM	219	180	32	-	15

B. MÜRACAAT EDENİN DİNİNE GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

Ahkam defterlerinde, tasnif yöntemimiz dahilinde tespit ettiğimiz müracaat edenlerin dinlerine yönelik bilgilerin kendi içlerindeki analizlerinin ardından bu bölümde, topluca değerlendirilmeleri amaçlanmaktadır. Bu nedenle belirtildiği gibi, müracaatta bulunanların dini dağılımları; defter numaraları, ihtilaf konuları, başvuru yerleri ve sosyal konumlarına göre incelenecektir.

Müracaatta bulunanların dinleri çerçevesinde, öncelikle, defter numaraları toplu olarak ele alınırsa, oluşturulan aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi, Müslüman tebaanın başvuruda bulunduğu kayıtlar ağırlıklı olarak, 20(146 başvuru) ve 16(120 başvuru) numaralı defterlerde yer alırken; gayrimüslim tebaanın başvuruları ise, yoğun olarak, 16(42 başvuru) ve 22(22 başvuru) numaralı defterlerde yer almaktadır.

Müracaat Edenlerin Dinlerinin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.MÜSLÜMAN	29	73	60	120	55	59	96	146	111	67	49	25	12	4
II.GAYRİMÜSLİM	3	14	16	42	1	14	20	27	19	22	18	16	6	1
A.Zimmi	2	11	15	37	1	14	17	23	19	21	13	7	-	-
B.Nasrani	1	3	1	7	-	1	3	3	1	3	5	4	-	-
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	7	6	1
YOK	-	4	11	25	5	1	4	16	14	12	2	6	3	1
BELİRTİLMEMİŞ	2	3	3	5	-	-	4	5	7	8	1	-	-	2
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Müracaat edenlerin dinleri, ihtilaf konularına göre değerlendirdiğinde aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, Müslümanlarca en fazla başvuru, tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konusuna(256 başvuru) ilişkin olarak yapılırken; Gayrimüslimlerce en fazla başvuru ise bağ, bahçe ve bostana müdahale(68 başvuru) konusu ile ilgilidir. Bununla birlikte “yok” başlığı altında gösterilen tek taraflı kayıtların büyük çoğunluğu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konusu ile ilgilidir. Yine aynı şekilde müracaat edenin dininin açık bir şekilde belirtilmediği hükümler mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konusu ile ilgilidir.

Müracaat Edenlerin Dinlerinin İhtilaf Konularına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																
	Minî toprağın, suzluk ve kamuşluğun mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Timar toprağın ferağ ve tefvizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtivacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müsterek mutasamıflar arasında taksim olunması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değimen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Timar iskeleye ve dalyana müdahale	Değimene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale
I.MÜSLÜMAN	113	27	-	18	1	15	2	5	256	207	52	-	6	10	3	14	1
II.GAYRİMÜSLİM	23	36	-	7	-	10	1	-	61	25	68	1	-	3	3	3	2
A.Zimmi	18	23	-	7	-	10	1	-	51	23	51	1	-	3	-	1	2
B.Nasrani	4	13	-	-	-	2	-	-	6	2	14	-	-	-	-	1	1
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	1	1	-	-	-	-	-	-	4	1	7	-	-	-	-	-	-
YOK	2	2	1	3	-	1	-	1	8	28	4	1	4	-	-	-	9
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-	-	-	-	1	32	-	-	3	-	-	-	1
TOPLAM HÜKÜM	138	65	1	27	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	2

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																
	Serbest timar vergisine müdahale	Bostancıbaşının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin timarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi
MÜSLÜMAN	11	1	-	5	13	34	24	13	12	13	1	-	1	1	3	2	2
GAYRİMÜSLİM	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Zimmi	1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	4	-	-	-
Nasrani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
YOK	-	-	-	-	4	1	1	1	1	1	-	1	-	-	-	-	25
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
TOPLAM HÜKÜM	13	1	1	3	17	35	25	15	11	14	2	1	1	6	3	1	3

Müracaat edenlerin dinleri, başvuru yerlerine göre analiz edilirse, Müslümanların genellikle Üsküdar(436 kayıt) ve Haslar(426 kayıt) kazasından müracaatta bulundukları görülecektir. Gayrimüslimlerin(çoğunluğu Zimmi olmak üzere) yine Haslar(99 kayıt) ve

Üsküdar(69 kayıt) kazalarından müracaat ettikleri ve en az başvurunun İstanbul kazasından yapıldığı görülmektedir.

Müracaat Edenlerin Dinlerinin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
I.MÜSLÜMAN	426	436	41	3
II.GAYRİMÜSLİM	99	69	51	-
A.Zimmi	85	58	37	-
B.Nasrani	12	9	11	-
C.Yahudi	-	-	-	-
D.Diğer	5	7	3	-
YOK	49	37	11	7
BELİRTİLMEMİŞ	28	7	5	-
TOPLAM HÜKÜM	601	547	107	10

Müracaat edenlerin dinleri, son olarak, sosyal konumlarına göre ele alındığında aşağıdaki tablo ile de gösterildiği şekliyle, müracaat eden Müslümanların ağırlık olarak yönetilen(682 yönetilen ve 223 yöneten) oldukları, gayrimüslimlerin ise hemen hemen hepsinin(218 yönetilen ve 1 yöneten) yönetilen olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bütün yönetilenlerin ağırlıklı olarak köylü olduğu tespit edilmiştir.

Müracaat Edenlerin Dinlerinin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	MÜRACAAT EDENİN DİNİ					
	MÜSLÜMAN	GAYRİMÜSLİM	Zimmi	Nasrani	Yahudi	Diğer
I.YÖNETEN	223	1	1	-	-	-
II.YÖNETİLEN	682	218	179	32	-	15
Şehirli	142	57	44	14	-	3
Köylü	540	161	135	18	-	12
YOK	-	-	-	-	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	-	-	-	-
TOPLAM	906	219	180	32	-	15

VI. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN DİNİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. HÜKÜMLERİN ŞİKAYET EDİLENİN DİNİNE GÖRE ANALİZİ

Hükümlerin şikayet edilenlerin dini tasnife göre analizinin yapıldığında büyük çoğunluğun Müslümanlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi şikayet edilenlerin; 864'ü Müslüman ve 213'ü(171'i Zimmi olmak üzere) gayrimüslimdir. Bununla birlikte farklı dinlere mensup olanların birlikte başvuruda bulunduğu az sayıda(18 başvuru) başvuru mevcuttur.

Şikayet Edilenlerin Dinlerine Göre Toplam Hükümlerin Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. MÜSLÜMAN	864	68,3
II. GAYRİMÜSLİM	213	16,8
A. Zimmi	171	13,5
B. Nasrani	29	2,3
C. Yahudi	3	0,2
D. Diğer	16	1,3
III. BİRLİKTE ŞİKAYET EDİLENLER	18	1,4
A. Müslüman ve Zimmi	9	0,7
B. Müslüman ve Diğer	1	0,1
C. Nasrani ve Zimmi	6	0,5
D. Zimmi ve Diğer	2	0,2
YOK	107	8,5
BELİRTİLMEMİŞ	91	7,2
TOPLAM	1265	100

Bu genel değerlendirmeden sonra, şikayet edilenlerin dini dağılımları Müslüman ve gayrimüslim başlıklarına göre analiz edilecektir.

1. Müslüman

İstanbul Ahkam Defterleri'nde şikayet edilenlerin 864'ü(yani şikayet edilenlerin %68.3'ü) Müslümandır.

Şikayet Edilen Müslümanların Toplam Hüküm Sayıları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE DAĞILIMI(%)
MÜSLÜMAN	864	68,3

Şikayet edilen Müslümanlarla ilgili hükümlerin, öncelikle defter numaralarına göre dağılımı değerlendirildiğinde, aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi bu hükümlerin ağırlıklı olarak 20(149 hüküm) ve 16(120 hüküm) ve 21(104 hüküm) numaralı defterlerde yer aldığı görüldü.

Şikayet Edilen Müslümanların Defter Numaralarına Göre Dağılımları

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
MÜSLÜMAN	22	67	54	120	47	61	94	149	104	58	44	28	12	4

Şikayet edilen Müslümanlar, ihtilaf konuları çerçevesinde değerlendirildiğinde, aşağıdaki tabloda da yer aldığı üzere, Müslümanların, genellikle tüm hükümlerin yoğunlukla ilgili olduğu gibi tımar, mülk çiftlik tarla ve arazilere müdahale ile ilgili şikayet edildikleri görülmektedir.

Şikayet Edilen Müslümanların İhtilafın Konusuna Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU														
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasın intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilmemesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağı ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin mütekerrek mutasamıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, konu, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tanımlanan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskele ve dalyana müdahale
MÜSLÜMAN	110	26	1	20	1	13	2	5	244	195	52	-	5	12	4
ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU														
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostan/başımın vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplanmasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları
MÜSLÜMAN	10	1	1	4	13	28	22	10	12	13	1	-	-	2	3
ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU														
	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğüt uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular										
MÜSLÜMAN	2	3	3	2	21										

Şikayet edilen Müslüman vatandaşlar, başvuru yerlerine göre ele alınırlarsa, yoğunlukla Üsküdar(433) ve Haslar(392) kazalarından şikayet edilmişlerdir.

Şikayet Edilen Müslümanların Başvuru Yerine Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
MÜSLÜMAN	392	433	37	2

Şikayet edilen Müslüman tebaanın, son olarak, sosyal konumları analiz edilirse, yine oldukça yüksek bir oranının, yönetilenlerden(138 şehirde ve 549 köyde yerleşik olmak üzere toplam 687 kişi) oluştuğu tespit edilecektir. Şikayet edilen yöneten sayısı ise 176'dır.

Şikayet Edilen Müslümanların Sosyal Konumlarına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ
	MÜSLÜMAN
İ.YÖNETEN	176
İİ.YÖNETİLEN	687
A.Şehirli	138
B.Köylü	549
YOK	-
BELİRTİLMEMİŞ	1
TOPLAM	864

2. Gayrimüslim

19.yüzyıl tarım sistemi ile ilgili ilgili olarak incelenen kayıtlarda, 213 tane şikayetin gayrimüslimlere yönelik olarak yapıldığı(ki bu oran toplam şikayet edilenlerin %16.8'ini oluşturmaktadır) tespit edildi. Bu gayrimüslimlerin, %80,3 gibi yüksek bir oranını Zimmi tebaa oluşturmaktadır.

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
GAYRİMÜSLİM	213	16,8
Zimmi	171	13,5
Nasrani	29	2,3
Yahudi	3	0,2
Diğer	16	1,3

Şikayet edilen taraftaki bu gayrimüslim kişilerin, defter numaralarına göre analizleri yapılırsa, gayrimüslimlerle ilgili şikayetlerin ağırlıklı olarak; 16(34 başvuru) ve 23(27 başvuru) numaralı defterlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

Şikayet Edilen Gayrimüslimlerin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
GAYRİMÜSLİM	3	15	19	34	10	9	12	18	21	23	27	14	7	1
Zimmi	3	12	18	30	10	9	10	14	20	19	21	5	-	-
Nasrani	-	2	1	6	-	-	2	4	1	4	7	2	-	-
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
Diğer	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	7	7	1

Şikayet edilen gayrimüslimler, ihtilaf konuları çerçevesinde incelenirse, aşağıdaki tablo ile de görüldüğü gibi gayrimüslimlerin, yoğunluklu olarak, bağ, bahçe ve bostana müdahale konusu ile ilgili şikayet edildikleri ve bunu tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konusunun takip ettiği görüldü.

Şikayet Edilen Gayrimüslimlerin İhtilafın Konusuna Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Min toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mülkasatları arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskele ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili
GAYRİMÜSLİM	23	36	-	5	-	11	1	-	60	26	67	-	3	1	2	5	2	9	3
Zimmi	14	28	-	3	-	9	1	-	49	23	49	-	3	-	2	4	1	9	3
Nasrani	5	9	-	2	-	3	-	-	6	-	13	-	-	-	-	-	2	-	-
Yahudi	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	1	3	-	-	-	-	-	-	3	5	8	-	-	-	-	1	-	-	-

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostancbağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsilatı	Reyayının başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün amburlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öğütü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular
GAYRİMÜSLİM	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	11
Zimmi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	9
Nasrani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Şikayet edilen gayrimüslim vatandaşlar, başvuru yerlerine göre değerlendirildiğinde gayrimüslimlere yönelik şikayetlerin genellikle, Haslar(98 başvuru ve bunun %80.6 gibi yüksek bir oranı Zimmi) ve Üsküdar(60 başvuru ve yine bunun %78.3 gibi yüksek bir oranı Zimmi) kazalarından yapıldığı tespit edilmiştir.

Şikayet Edilen Gayrimüslimlerin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
GAYRİMÜSLİM	98	60	55	-
Zimmi	79	47	45	-
Nasrani	11	9	9	-
Yahudi	3	-	-	-
Diğer	7	6	3	-

Şikayet edilen gayrimüslimlerin sosyal konumları analiz edilirse, oldukça yüksek bir oranının yönetilenlerden(61'i şehirde ve 144'ü köyde yerleşik olmak üzere toplam 205 kişi) oluştuğu ve bunun %80.4'ünün Zimmilerden oluştuğu söylenebilir.

Şikayet Edilen Gayrimüslimlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ				
	GAYRİMÜSLİM	Zimmi	Nasrani	Yahudi	Diğer
I.YÖNETEN	8	7	-	-	-
II.YÖNETİLEN	205	164	29	3	3
A.Şehirli	61	51	10	3	-
B.Köylü	144	113	19	-	3
YOK	-	-	-	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	-	-	-	-	-
TOPLAM	213	171	29	3	3

B. ŞİKAYET EDİLENİN DİNİNE GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

19.yüzyıl İstanbul tarım piyasasına ilişkin olarak ahkam defterleri çerçevesinde, tasnif edilen hükümlerin şikayet edilenlerin dinleri temel alınarak yapılan Müslüman ve gayrimüslimlerin kendi içindeki değerlendirmesinin ardından bu bölümde toplu olarak genel bir değerlendirme yapılacaktır. Bu doğrultuda yine defter numarasına, ihtilaf konularına, başvuru yerine ve sosyal konuma göre genel dağılım gösterilecektir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda şikayet edilen Müslümanlarla ilgili hükümler daha çok 20, 16 ve 21 numaralı defterlerde yer alırken şikayet edilen gayrimüslimler ile ilgili hükümler ise 23 ve 22 numaralı defterlerde yer almaktadır.

Şikayet Edilenin Dinlerinin Defter Numaralarına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I.MÜSLÜMAN	22	67	54	120	47	61	94	149	104	58	44	28	12	4
II.GAYRİMÜSLİM	3	15	19	34	10	9	12	18	21	23	27	14	7	1
A.Zimmi	3	12	18	30	10	9	10	14	20	19	21	5	-	-
B.Nasrani	-	2	1	6	-	-	2	4	1	4	7	2	-	-
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-
D.Diğer	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	7	7	1
YOK	1	4	12	23	5	1	8	15	13	12	3	6	2	2
BELİRTİLMEMİŞ	8	8	5	16	1	2	9	11	13	16	1	-	-	1
TOPLAM HÜKÜM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Şikayet edilenlerin dinleri, ihtilaf konularına göre değerlendirildiğinde Müslümanlarla ilgili en çok şikayet tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konusu ile ilgiliyken, gayrimüslimlerle ilgili şikayet en çok bağ, bahçe ve bostana müdahale ile ilgilidir.

Şikayet Edilenlerin Dinlerinin İhtilaf Konularına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFAIN KONUSU																	
	Miri toprağın, sazlık ve kamuşlğun mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlaların mirasen intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın ferağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskele ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili
I.MÜSLÜMAN	110	26	1	20	1	13	2	5	244	195	52	-	5	12	4	12	1	65
II.GAYRİMÜSLİM	23	36	-	5	-	11	1	-	60	26	67	-	3	1	2	5	2	9
A.Zimmi	14	28	-	3	-	9	1	-	49	23	49	-	3	-	2	4	1	9
B.Nasrani	5	9	-	2	-	3	-	-	6	-	13	-	-	-	-	2	-	-
C.Yahudi	3	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	1	3	-	-	-	-	-	-	3	5	8	-	-	-	-	1	-	-
YOK	2	2	-	3	-	1	-	5	9	24	4	2	3	-	-	-	-	10
BELİRTİLMEMİŞ	3	1	-	-	-	1	-	-	15	48	2	-	2	-	-	-	-	2
TOPLAM HÜKÜM	138	65	1	27	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	2	84

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İHTİLAFAIN KONUSU																	
	Serbest tımar vergisine müdahale	Bostana bağının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb.rın görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsilatına müdahale	Vergi gelirlerinin tahsilatına müdahale	Tımar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tımar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizamı verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ihtilafı	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması
I.MÜSLÜMAN	10	1	1	4	13	28	22	10	12	13	1	-	-	2	3	2	2	3
II.GAYRİMÜSLİM	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
A.Zimmi	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
B.Nasrani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C.Yahudi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D.Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
YOK	-	-	-	-	2	4	2	4	1	1	-	1	-	1	-	-	1	-
BELİRTİLMEMİŞ	3	-	-	1	1	3	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
TOPLAM HÜKÜM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	2	3	3

Şikayet edilenlerin dinleri, başvuru yerlerine göre değerlendirilirse, Müslümanların en çok Üsküdar kazasından şikayet edildikleri, gayrimüslimlerin ise en çok Haslar kazasından şikayet edildiği görülmüştür. Şikayet edilen gayrimüslim sayısının Müslümanlardan fazla olduğu tek kaza ise Galata'dır.

Şikayet Edilenlerin Dinlerinin Başvuru Yerlerine Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
İ.MÜSLÜMAN	392	433	37	2
İL.GAYRİMÜSLİM	98	60	55	-
A.Zimmi	79	47	45	-
B.Nasrani	11	9	9	-
C.Yahudi	3	-	-	-
D.Diğer	7	6	3	-
YOK	50	39	10	8
BELİRTİLMEMİŞ	67	19	5	-
TOPLAM HÜKÜM	601	547	107	10

Şikayet edilenlerin dinleri, son olarak sosyal konumlarına göre değerlendirildiğinde şikayet edilen Müslüman ve gayrimüslimlerin yoğunlukla yönetilen statüsünde olduğu tespit edilmiştir.

Şikayet Edilenlerin Dinlerinin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımları

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ					
	MÜSLÜMAN	GAYRİMÜSLİM	Zimmi	Nasrani	Yahudi	Diğer
İ.YÖNETEN	176	8	7	-	-	-
İL.YÖNETİLEN	687	205	164	29	3	3
A.Şehirli	138	61	51	10	3	-
B.Köylü	549	144	113	19	-	3
YOK	-	-	-	-	-	-
BELİRTİLMEMİŞ	1	-	-	-	-	-
TOPLAM	864	213	171	29	3	3

VII. HÜKÜMLERİN BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YERE DEĞERLENDİRİLMESİ

A.HÜKÜMLERİN BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YERE GÖRE ANALİZİ

1. Haslar

İstanbul sınırları içinde, ahkam kayıtlarındaki başvuru yerleriyle ilgili inceleyeceğimiz ilk kaza Haslar(Surduşı)'dır. Haslar kazası, İstanbul Ahkam Defterleri'nde en fazla kararın alındığı yer olarak dikkati çekmektedir.

19.yüzyıla ilişkin olarak incelenen İstanbul Ahkam Defterleri'nde, Haslar kazası sınırlarına giren tarımla ilgili 601 hüküm tespit edildi.

Haslar kazasını alt nahiyelerine göre sınıflandırdığımızda, incelediğimiz hükümlerde belirtilen ve Haslar kazası sınırlarına dahil olan nahiyeler; Silivri, Büyükçekmece, Terkos, Midye, Çatalca, Küçükçekmece, Burgos, Edirne, Tekirdağ, Çorlu, Vize, Ereğli, Gelibolu, Malkara, Istanca, Hasköy, Keşan, İnöz, Kırklareli ve Fener'dir. Buna ilaveten Haslar kazası sınırlarına dahil olan ancak nahiyesi açıklanmayan 89 tane de nahiyesi “belirtilmemiş” karar bulunmaktadır.

Haslar kazası sınırları içerisindeki kayıtlar ağırlıklı olarak, Silivri (107 hüküm ile kaza sınırları içindeki kararların %17.8'i) nahiyesi ile ilgilidir. Bunu Büyükçekmece (53 hükümle kaza sınırlarındaki toplam kararların %8.8'i), Terkos(49 hüküm ile toplam kararların %8.1'i), Midye ve Çatalca(38'er hüküm) ve Küçükçekmece(35 hüküm) nahiyeleri takip etmektedir.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Nahiyelere Göre Dağılımı

HASLAR					
NAHIYE	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI(%)	NAHIYE	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI(%)
SILIVRI	107	17,8	ÇORLU	22	3,6
BUYUKÇEKMECE	53	8,8	GELIBOLU	14	2,3
TERKOS	49	8,1	HASKOY	10	1,6
MIDYE	38	6,3	MALKARA	6	0,9
ÇATALCA	38	6,3	ISTRANCA	5	0,8
KUÇUKÇEKMECE	35	5,8	KEŞAN	3	0,4
BURGOS	30	4,9	INOZ	2	0,3
EDİRNE	29	4,8	KIRKLARELİ	3	0,4
TEKİRDAĞ	25	4,1	FENER	1	0,1
VİZE	25	4,1	BELİRTİLMEMİŞ	89	14,8
EREĞLİ	24	3,9	TOPLAM	601	100

Haslar kazası için verilen tarım ile ilgili hükümlerin, ihtilaf konularına göre dağılımları irdelenecek olursa, kazası sınırları dahilinde tarımla ilgili en çok karşılaşılan ihtilaf konusu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(220 hüküm) ile ilgilidir. Bunu tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(153 hüküm) konusu takip etmektedir. Diğer konularla ilgili başvuru sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin İhtilaf Konularına Göre Dağılımı

YER	İHTİLAFIN KONUSU																			
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tımar toprağın tırağ ve tefvizi	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Tımar yerlerinin sınırlarının belirlenmesi	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, korn, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili	Vergiye tabi olmayanlardan vergi tahsili
Haslar	50	13	-	9	1	6	2	2	153	220	26	1	4	4	2	9	1	37	27	11
% Oranı	8,3	2,1	-	1,4	0,1	0,9	0,3	0,3	25,4	36,6	4,3	0,1	0,6	0,6	0,3	1,4	0,1	6,1	4,4	1,8

YER	İHTİLAFIN KONUSU																				
	Serbestimar vergisine müdahale	Bostancıbaşının vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tınarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reyanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular	Toplam
Haslar	7	-	1	2	11	19	1	6	3	2	-	-	-	5	1	1	-	2	1	31	601
% Oranı	1,1	-	0,1	0,3	1,8	3,1	0,1	0,9	0,4	0,3	-	-	-	0,8	0,1	0,1	-	0,3	0,1	5,1	100

Haslar kazası için verilen hükümler, müracaat edenlerin sosyal konumlarına göre incelenirse, kazadaki başvuruların, %77.5 gibi yüksek bir oranının, yönetilenler(81 şehirli ve 385 köylü) tarafından yapıldığı görülecektir.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	HASLAR	
	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. YÖNETEN	88	14,6
II. YÖNETİLEN	466	77,5
A. Şehirli	81	13,4
B. Köylü	385	64,0
YOK	42	6,9
BELİRTİLMEMİŞ	5	0,8
TOPLAM	601	100

Haslar kazası için verilen hükümlerin, şikayet edilenlerin sosyal konumlarına göre dağılımı değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi Haslar kazası dahilindeki kararlarda, şikayet edilen tarafta %78.4 oranında yine yönetilen(77 şehirli ve 373 köylü) ağırlıklıdır.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	HASLAR	
	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. YÖNETEN	80	13,9
II. YÖNETİLEN	450	78,4
A. Şehirli	77	13,4
B. Köylü	373	65,0
YOK	42	7,3
BELİRTİLMEMİŞ	2	0,3
TOPLAM	574	100

Haslar kazası için verilen kararlar, müracaat edenlerin dinlerine göre; Haslar kazasından müracaatta bulunanların %70.8'i Müslüman iken, %16.4'ü ise gayrimüslimdir. Gayrimüslimler ise; 85 zimmi, 12 Nasrani ve 5 diğer dinlere mensup kişilerden oluşmaktadır.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	HASLAR	
	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	426	70,8
II. GAYRİMÜSLİM	99	16,4
A.Zimmi	85	14,1
B.Nasrani	12	2,1
C.Yahudi	-	-
D.Diğer	5	0,8
YOK	50	8,3
BELİRTİLMEMİŞ	28	4,6
TOPLAM	601	100

Haslar kazası sınırlarına giren hükümlerin incelenmesinde, kararlar şikayet edilenlerin dinlerine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi Haslar kazası içinde, şikayet edilen tarafta yine Müslümanlar(%65.2) ağırlıklı olup, gayrimüslimlerin oranı ise %16.3'tür. Gayrimüslimler 79 Zimmi, 11 Nasrani, 3 Yahudi ve 7 diğer dinlere mensup kişilerden oluşmaktadır.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	HASLAR	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	392	65,2
II. GAYRİMUSLIM	98	16,3
A. Zimmi	79	13,1
B. Nasrani	11	1,8
C. Yahudi	3	0,4
D. Diğer	7	1,1
YOK	50	8,3
BELİRTİLMEMİŞ	67	11,1
TOPLAM	601	100

Haslar kazası için verilen tarım ile ilgili hükümler, yıllara göre değerlendirilirse, Haslar kazasında 19.yüzyıl boyunca yaşanan tarımla ilgili ihtilafları içeren hükümlerin yüzyılın ilk çeyreğinde yüksek olduğu, ikinci çeyrekte biraz düşüşün olduğu ve üçüncü çeyrekte hızlı bir düşüşün gerçekleştiği ve 1875'ten sonra kayıt tutulmadığı görülmüştür.

Haslar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	HASLAR	
	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE DAĞILIMI(%)
1800-1805	125	20,7
1806-1810	73	12,1
1811-1815	49	8,1
1816-1820	61	10,6
1821-1825	35	5,8
1826-1830	11	1,8
1831-1835	38	6,3
1836-1840	53	8,8
1841-1845	47	7,8
1846-1850	52	8,6
1851-1855	29	4,8
1856-1860	18	2,9
1861-1865	5	0,8
1866-1870	2	0,3
1971-1875	3	0,4
TOPLAM	601	100

2. Üsküdar

19.yüzyıl'da İstanbul'un üç ana bölgesinden(bilad-ı selase) biri olarak gösterilen Üsküdar; Asya topraklarında Boğaz'ın güney tarafına doğru ilerlemiş üçgen biçimli bir çıkıntı üzerinde yer alır⁶³⁵.

Üsküdar kazasına yönelik olarak, 19.yüzyıla ilişkin olarak oluşturulan ahkam defterindeki tarımla ilgili hükümlerin tasnif edilmesiyle, 547 tane hükmün verildiği belirlenmiştir.

⁶³⁵ Tabakoğlu, İstanbul'un İktisadi ve İctimai Tarihi, s. 11.

Üsküdar kazası da diğer yer dağılımlarında olduğu gibi, alt nahiyelerine göre sınıflandırılıyor. İncelediğimiz hükümlerde belirtilen ve Üsküdar kazası sınırları içine giren nahiyeler; Gebze, Yaros, Şile, Kartal, Karamürsel, Kandıra, Kaymas, Kocaeli, Taşköprü, Yalakabad(Yalova), Şeyhler, Ağacli, Adalar, Gençli, Geyve, Kadıköy'dür. Buna ilaveten Üsküdar kazası sınırlarına dahil olan ancak nahiyesi açıklanmayan 25 tane de "belirtilmemiş" karara ulaşılmıştır.

Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi Üsküdar kazasının sınırları içinde, ağırlıklı olarak, sırasıyla, Gebze(Üsküdar kazası sınırlarına giren toplam hükümlerin(%34.7'si), Yaros(Üsküdar kazası sınırlarına giren toplam hükümlerin %15.5'i), ve Şile(Üsküdar kazası sınırlarına giren toplam hükümlerin %12,0'ı) nahiyelerine yönelik hükümler verilmiştir.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Nahiyelere Göre Dağılımı

ÜSKÜDAR					
NAHIYE	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI(%)	NAHIYE	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI(%)
GEBZE	190	34,7	KOCAELI	4	0,7
YAROS	85	15,5	ŞEYHLER	4	0,7
ŞİLE	66	12,0	AGAÇLI	3	0,5
KARTAL	54	9,8	ADALAR	2	0,3
KARAMURSEL	44	8,0	GENÇLİ	2	0,3
KANDIRA	42	7,6	GEYVE	2	0,3
KAYMAS	11	2,0	KADIKOY	1	0,1
TAŞKOPRU	10	1,8	BELİRTİLMEMİŞ	25	4,5
YALOVA	6	1,0	TOPLAM	547	100

Üsküdar kazası için verilen hükümlerin, ihtilaf konularına göre dağılımları irdelenecek olursa, kaza sınırları dahilinde yaşanan sorunların, ağırlıklı olarak tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale (155 kayıt ile toplam kaza dahilindeki kayıtların %28.3 gibi oldukça yüksek bir oranıyla) ve miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(84 kayıt ile toplam kaza dahilindeki kayıtların %15.3'ü) konuları ile ilgilidir.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin İhtilaf Konularına Göre Dağılımı

YER	İHTİLAFIN KONUSU														
	Miri toprağın, sazlık ve kamuşluğun mirasın ihtikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın ihtikali	Miras bırakmanın borcunun mirasçılara ihtikali eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Timar toprağın ferah ve tefizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin müşterek mükasatlılar arasında taksim olunması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, korn, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Timar iskele ve dahyana müdahale
Üsküdar	84	33	1	14	-	13	1	8	155	61	55	1	3	8	3
% Oranı	15,3	6,0	0,2	2,6	-	2,4	0,2	1,5	28,3	11,1	10,0	0,2	0,5	1,5	0,5

YER	Serbest timar vergisine müdahale	Bostancıbaşı vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mülteziminin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mülteziminin tınarna, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mülteziminin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mülteziminin vergi toplanmasına müdahalesi	Mülteziminin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öşrüt uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi	Diğer Konular	Toplam
Üsküdar	6	1	-	3	5	15	21	8	10	12	1	1	1	1	2	1	3	1	1	15	547
% Oranı	1,1	0,2	-	0,5	0,9	2,7	3,8	1,5	1,8	2,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2	0,5	0,2	0,2	2,7	100

Üsküdar kazası için verilen hükümlerin, müracaat edenlerin sosyal konumlarına göre dağılımı değerlendirildiğinde, kazadan yapılan müracaatların oldukça yüksek bir oranda yönetilenler(385 başvuru) tarafından yapıldığı görülecektir. Üsküdar kazasıyla ilgili olarak verilen kararların, %70,4'ü yönetilenlerce yapılan başvurular sonucunda alınmıştır.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	ÜSKÜDAR	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. YONETEN	128	23,4
II. YONETİLEN	385	70,4
A. Şehirli	77	14,1
B. Köylü	308	56,3
YOK	33	6,0
BELİRTİLMEMİŞ	1	0,2
TOPLAM	547	100

Üsküdar kazası için verilen hükümler, şikayet edilenlerin sosyal konumlarına göre irdelenirse, aşağıdaki tablo yardımıyla görülecektir ki, kaza dahilindeki kararlarda, şikayet edilen taraf, yönetilen(409 kayıt ile kaza sınırları dahilinde alınan kararların %74.8'i) ağırlıklıdır ve bu yönetilenlerin büyük çoğunluğu da köyde yerleşik bulunmaktadır.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	ÜSKÜDAR	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. YONETEN	101	18,5
II. YONETİLEN	409	74,8
A.Şehirli	74	13,5
B.Köylü	335	61,2
YOK	35	6,4
BELİRTİLMEMİŞ	2	0,4
TOPLAM	547	100

Üsküdar kazası için verilen kararlardaki, dini dağılım değerlendirildiğinde, müracaat edenlerin dinleri ele alınırsa, kazaya ilişkin sorunların çözümüne yönelik başvurunun, aşağıdaki tabloda da belirtildiği gibi ağırlıklı olarak, Müslüman tebaa tarafından yapıldığı görülecektir. Üsküdar kazasına ait olarak verilen kararların %79.6'sı Müslüman kişilerin talepleri ile ilgilidir.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	ÜSKUDAR	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	436	79,6
II. GAYRİMÜSLİM	69	12,6
A.Zimmi	58	10,6
B.Nasrani	9	1,6
C.Yahudi	-	-
D.Diğer	7	1,3
YOK	37	6,8
BELİRTİLMEMİŞ	7	1,3
TOPLAM	547	100

Üsküdar kazası sınırlarına giren hükümlerin dini dağılımı ile ilgili olarak, şikayet edilenlerdeki dağılım değerlendirildiğinde, yine Müslüman tebaanın ağırlıklı olduğunu görülmüştür. Aşağıdaki tablodan da takip edilebileceği gibi, Üsküdar kazası içinde, şikayet edilen taraf, 433 Müslümandan(kazadan yapılan başvurularda toplam şikayet edilenlerin %79.2'si) ve 60 gayrimüslimden(kazadan yapılan başvurularda toplam şikayet edilenlerin %11'i ve ağırlıklı olarak Zimmi olmak üzere) oluşmaktadır.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	ÜSKUDAR	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	433	79,2
II. GAYRİMÜSLİM	60	11,0
A.Zimmi	47	85,9
B.Nasrani	9	1,6
C.Yahudi	-	-
D. Diğer	6	1,1
YOK	39	7,1
BELİRTİLMEMİŞ	19	3,5
TOPLAM	547	100

Üsküdar kazası için verilen hükümler son olarak hüküm tarihlerine göre değerlendirilirse yüzyılın başlarında kayıtların yoğun olduğu, ortalarında azaldığı ve üçüncü çeyrekte oldukça az olduğu görülmektedir. Yıllara göre değişim dönemler halinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Üsküdar Kazası İçin Verilen Hükümlerin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	ÜSKÜDAR	
	HÜKÜM SAYISI	YÜZDE DAĞILIMI(%)
1800-1805	121	22,1
1806-1810	72	13,1
1811-1815	50	9,1
1816-1820	75	13,7
1821-1825	52	9,5
1826-1830	38	6,9
1831-1835	27	4,9
1836-1840	24	4,4
1841-1845	20	3,6
1846-1850	22	4,0
1851-1855	18	3,3
1856-1860	12	2,2
1861-1865	4	0,7
1866-1870	7	1,3
1871-1875	5	0,9
TOPLAM	547	100

3. Galata

Haliç'in kuzeyinde bulunan Galata(Beyoğlu), kuzeye doğru genişleyen yerleşim yerlerinden oluşur. 19.yüzyıl'da Galata kazası; İstanbul(Suriçi) kazasına Haliç üzerindeki köprülerle bağlandığı gibi, Tophane-Salıpazarı-Fındıklı üzerinden kuzeydoğu Boğaziçi yerleşme alanına ulaşan bölgeyi kapsar⁶³⁶.

19.yüzyıla ilişkin olarak incelenen İstanbul Ahkam Defterleri'nde, Galata(Beyoğlu) kazasına ilişkin olarak, tarım ile ilgili 134 tane hüküm tespit edilmiştir. Bu bölümde, Galata kazasıyla ilgili olarak alınan bu ahkam kararları incelenecektir.

⁶³⁶ Tabakoğlu, İstanbul'un İktisadi ve İçtimai Tarihi, s. 10.

Hükümler incelenirken belirtilen yerler, Galata kazası sınırları içinde yer aldığı belirlenen nahiyelere göre ayrılmıştır. Bu doğrultuda hükümlerde yer alan Galata kazası sınırları içindeki nahiyeler; Kapıdağ, Bandırma Marmara, Erdek, Mudanya, Paşalimanı, Beşiktaş ve Gemlik'tir.

Hükümlerin nahiyelere göre dağılımını gösteren aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi hükümler en çok Kapıdağ(46 hüküm ile Galata kazası sınırları içinde alınan kararların %42.9'u) nahiyesi ile ilgilidir. Bunu Bandırma(17), Marmara(14) ve Erdek(14) takip etmektedir. Bununla birlikte Galata sınırları içinde olup nahiyesi belirtilmeyen 10 tane hüküm bulunmaktadır.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin Nahiyelere Göre Dağılımı

GALATA					
NAHIYE	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI(%)	NAHIYE	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI(%)
KAPIDAĞ	46	42,9	PAŞALIMANI	2	1,8
BANDIRMA	17	15,8	BEŞİKTAŞ	1	0,9
MARMARA	14	13,0	GEMLİK	1	0,9
ERDEK	14	13,0	BELİRTİLMEMİŞ	10	9,3
MUDANYA	4	3,7	TOPLAM	107	100

Galata kazası için verilen hükümlerin ihtilaf konularına göre dağılımları incelenirse, Galata kazası sınırları içinde yaşanan tarım ile ilgili sorunların ağırlıklı olarak, bağ, bahçe ve bostana müdahale(43 kayıt), tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(16 kayıt) ve mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali(19 kayıt) ve mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(10 kayıt) ile ilgili olduğu söylenebilir.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin İhtilaf Konularına Göre Dağılımı

YER	İHTİLAFIN KONUSU																
	Miri toprağın, sazlık ve kampliğin mürasen ihtikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mürasen ihtikali	Miras bırakmanın boreunun mürasçılara ihtikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Tınar toprağın ferah ve tefvizi	Tınar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin mühterek mutasarrıflar arasında tahsis olunması	Tınar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Tınar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kışlak, olak, çayır vb. müdahale	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Tınar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale
Galata	4	19	-	5	-	7	-	-	16	10	43	-	2	1	1	2	-
% Oranı	3,7	17,7	-	4,6	-	6,5	-	-	14,9	9,3	40,1	-	1,8	0,9	0,9	1,8	-

YER	İHTİLAFIN KONUSU																
	Serbest tınar vergisine müdahale	Bostancılığın vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergi olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tınar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tınarna, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Tınar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplamasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin iltizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanmasındaki ihtilaflar	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi
Galata	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
% Oranı	-	-	-	-	-	2,8	2,8	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	-

19.yüzyıldaki tarım ile ilgili sorunlara ilişkin olarak değerlendirdiğimiz ahkam kayıtlarında, Galata kazası için verilen hükümlerin, müracaat edenlerin sosyal konumlarına göre incelenmesi ile Galata kazasından yapılan müracaatların oldukça yüksek bir oranının yönetilen kesim tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi, Galata kazasıyla ilgili kararların %83,1'i yönetilenlerce yapılmıştır. Ayrıca yönetilenler içindeki şehirli oranı diğer kazalara göre Galata kazasında daha yüksek bir orandadır.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	GALATA	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. YONETEN	8	7,4
II. YONETİLEN	89	83,1
A. Şehirli	39	36,4
B. Köylü	50	46,7
YOK	10	9,3
BELİRTİLMEMİŞ	-	-
TOPLAM	107	100

Galata kazası için verilen hükümler şikayet edilenlerin sosyal konumlarına göre değerlendirilirse aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi Galata kazası dahilindeki kararlarda, şikayet edilen tarafta %80.3 oranında(86 kişi) yönetilen bulunmaktadır. Şikayet edilen bu yönetilenlerin 42'si şehirli ve 44'ü ise köylüdür.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	GALATA	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. YONETEN	11	10,2
II. YONETİLEN	86	80,3
A. Şehirli	42	39,2
B. Köylü	44	41,1
YOK	10	9,3
BELİRTİLMEMİŞ	-	-
TOPLAM	107	100

Galata kazası için verilen kararların, müracaat edenlerin dinleri bakımından değerlendirilmesi durumunda Müslüman ile gayrimüslim sayılarının diğer kazalardan farklı olarak birbirine oldukça yakın olduğu görülmüştür. Müracaat eden Müslüman sayısı 41 iken gayrimüslim sayısı da 51'dir.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	GALATA	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	41	38,3
II. GAYRİMUSLIM	51	47,6
A.Zimmi	37	34,5
B.Nasrani	11	10,2
C.Yahudi	-	-
D.Diğer	3	2,8
YOK	10	9,3
BELİRTİLMEMİŞ	5	4,6
TOPLAM	107	100

Galata kazası içinde, şikayet edilen tarafın dini dağılımlarına bakılırsa yine müracaat edenlerde de olduğu gibi Müslüman ve gayrimüslim sayısı birbirine oldukça yakındır. Şikayet edilenlerin %34.5'i Müslüman iken %51.4'ü ise gayrimüslimdir. Gayrimüslimlerin %81.8'i ise Zimmi'dir.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	GALATA	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	37	34,5
II. GAYRİMUSLIM	55	51,4
A.Zimmi	45	42,0
B.Nasrani	9	8,4
C.Yahudi	-	-
D.Diğer	5	4,6
YOK	10	9,3
BELİRTİLMEMİŞ	5	4,6
TOPLAM	107	100

Galata kazası için verilen hükümler, son olarak yıllara göre değerlendirilirse yine yüzyılın başlarında hükümlerin yoğun olduğu daha sonra bir azalma gösterdiği ancak 1836-1840 yıllarında yine yükseldiği ve daha sonra yine azaldığı, 1860 yılından sonra ise hiçbir kaydın bulunmadığı görülmüştür. Yıllara göre değişimler dönemler şeklinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Galata Kazası İçin Verilen Hükümlerin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	GALATA	
	HUKUM SAYISI	YÜZDE DAĞILIMI(%)
1800-1805	27	25,2
1806-1810	14	13,0
1811-1815	7	6,5
1816-1820	14	13,0
1821-1825	5	4,6
1826-1830	1	0,9
1831-1835	4	3,7
1836-1840	14	13,0
1841-1845	4	3,7
1846-1850	8	7,4
1851-1855	3	2,8
1856-1860	6	5,6
1861-1865	-	-
1866-1870	-	-
1871-1875	-	-
TOPLAM	107	100

4. İstanbul

İstanbul Kazası daha önce de belirttiğimiz gibi Batı'da Yedikule ile Ayvansaray arasındaki surlarla nihayetlenen ve Haliç ile Marmara'nın çevrelediği tarihi yarımada, yani eski Bizanslı oluşturan Sur içinden oluşan kazadır. Bugünkü Fatih ve Eminönü ilçelerinin olduğu bölgedir⁶³⁷. 19.yüzyılda, yaklaşık 22 km'lik uzunluğa sahip olan İstanbul surları, şehrin yönetim yapısını da şekillendiriyordu. Nitekim, bu surların çevrelediği yaklaşık 17 km² lik alan; İstanbul(Suriçi, Tarihi Yarımada veya Dersaadet) kazası olarak niteleniyordu⁶³⁸.

İstanbul ile ilgili sadece 10 hüküm bulunmaktadır. İstanbul kazası için verilen tarım ile ilgili hükümlerin, ihtilaf konularına göre dağılımları değerlendirildiğinde, İstanbul kazası sınırları dahilinde en çok müracaat konusu, çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye

⁶³⁷ Aynural, *İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti(1740-1840)*, s.1.

⁶³⁸ Tabakoğlu, *İstanbul'un İktisadi ve İctimai Tarihi*, s. 9.

müdahalesi, zarar vermesi(4 karar) ile ilgilidir. Diğer ihtilaf konuları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İstanbul Kazası İçin Verilen Hükümlerin İhtilaf Konularına Göre Dağılımı

[illegible]

YER		IHTILAFIN KONUSU
İstanbul	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	
	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali	
	Miras bırakanın borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsullünden tahsil edilememesi	
	Tımar toprağın fenağ ve tefizi	
	Tımar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	
	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satış	
	Arazinin müşterek mütasarrıflar arasında baksım olunması	
	Tımar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	
	Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	
	Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale	
	Bağ, bahçe ve bostana müdahale	
	Çiftlik, kışlak, koru, değirmen vs. yerlere kiraya verenin veya kiracının müdahalesi	
	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	4
	Mandraya, alura, ağula, koyun sürüsüne müdahale	40
	Tımar iskeleye ve dalyana müdahale	
	Değirmene müdahale	
	Ev, arsa vb. müdahale	
	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili	
	Fazla vergi talebi ve tahsili	
	Vergiyi tabi olmayanlardan vergi tahsili	

İstanbul kazası için verilen hükümlerde, müracaat eden 1 yöneten ve 2 yönetilen mevcut iken 7 karar tek taraflı irade beyanı niteliğindedir.

İstanbul İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	İSTANBUL	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. YONETEN	1	10
II. YONETİLEN	2	20
A. Şehirli	1	10
B. Köylü	1	10
YOK	7	70
BELİRTİLMEMİŞ	-	-
TOPLAM	10	100

İstanbul kazası için verilen hükümlerin, şikayet edilenlerin sosyal konumlarına göre dağılımına bakıldığında şikayet edilen 2 yönetilen bulunmaktadır. Geri kalan 8 hüküm tek taraflı olduğu için şikayet edilen taraf bulunmamaktadır.

İstanbul İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Sosyal Konumlarına Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	İSTANBUL	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. YONETEN	-	-
II. YONETİLEN	2	20
A. Şehirli	2	20
B. Köylü	-	-
YOK	8	80
BELİRTİLMEMİŞ	-	-
TOPLAM	10	100

İstanbul kazası için verilen kararlarda müracaat edenler 3 Müslüman'dan oluşmaktadır. Bununla birlikte 7 tane tek taraflı hüküm bulunmaktadır.

İstanbul İçin Verilen Hükümlerin Müracaat Edenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	İSTANBUL	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	3	30
II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A.Zimmi	-	-
B.Nasrani	-	-
C.Yahudi	-	-
D.Diğer	-	-
YOK	7	70
BELİRTİLMEMİŞ	-	-
TOPLAM	10	100

İstanbul kazası sınırlarına giren hükümlerde şikayet edilenler de yine 2 Müslüman'dır.

İstanbul İçin Verilen Hükümlerin Şikayet Edilenlerin Dinlerine Göre Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	İSTANBUL	
	HUKUM SAYISI	YUZDE ORANI (%)
I. MUSLUMAN	2	20
II. GAYRİMÜSLİM	-	-
A.Zimmi	-	-
B.Nasrani	-	-
C.Yahudi	-	-
D.Diğer	-	-
YOK	8	80
BELİRTİLMEMİŞ	-	-
TOPLAM	10	100

Son olarak, İstanbul kazası için verilen hükümlerin yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

İstanbul İçin Verilen Hükümlerin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	İSTANBUL	
	HUKUMSAYISI	YUZDE DAGILIMI
1800-1805	4	40
1806-1810	2	20
1811-1815	-	-
1816-1820	-	-
1821-1825	2	20
1826-1830	1	10
1831-1835	-	-
1836-1840	-	-
1841-1845	-	-
1846-1850	1	10
1851-1855	-	-
1856-1860	-	-
1861-1865	-	-
1866-1870	-	-
1871-1875	-	-
TOPLAM	10	100

B. BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YERE GÖRE HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

Başvurunun yapıldığı yerlere göre belirlenen ve İstanbul(Suriçi), Galata, Üsküdar ve Haslar kazalarına göre ayrı ayrı değerlendirdiğimiz ahkam defteri hükümleri bu kısımda yerlerine göre topluca analiz edilecektir. Bu doğrultuda yerlere göre bütün hükümler defter numaraları, ihtilaf konuları, müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin sosyal konumları, müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin dinleri ve hüküm yıllarına göre incelenecektir.

Başvuru yerleri, ihtilafın konularına göre toplu olarak analiz edilirse, aşağıdaki tablo ile de gösterildiği gibi Haslar kazasında mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale, Üsküdar kazasında tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale, Galata kazasında bağ, bahçe ve bostana müdahale ve İstanbul kazasında ise çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi konuları en çok sorun yaşanan ihtilaf konularıdır.

Başvuru Yerine Göre Hükümlerin İhtilaf Konularının Dağılımı

YER	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Mini toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasın ihtikali	Mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasın ihtikali	Miras bırakılan borcunun mirasçılara intikal eden tarla, bağ, bahçe vb. mahsulünden tahsil edilememesi	Timar toprağın ferah ve tefvizi	Timar çiftliğinin öncelikle aynı köyde toprağa ihtiyacı olanlara verilmesi	Mülk çiftlik, tarla, bağ ve bahçe satışı	Arazinin mütekerrek mutasarrıflar arasında taksim olunması	Timar yerlerin sınırlarının belirlenmesi	Timar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale	Mera, yaylak, kırsak, otlak, çayır vb. müdahale	Bag, Bahçe ve bostana müdahale	Çiftlik, kırsak, kuru, değirmen vs. yerlere kiraya vermenin veya kiracının müdahalesi	Çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi	Mandraya, ahıra, ağıla, koyun sürüsüne müdahale	Timar iskeleye ve dalyana müdahale	Değirmene müdahale	Ev, arsa vb. müdahale	Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden vergünün tahsili	Fazla vergi talebi ve tahsili
Haslar	50	13	-	9	1	6	2	2	153	220	26	1	4	4	2	9	1	37	27
Üsküdar	84	33	1	14	-	13	1	8	155	61	55	1	3	8	3	6	2	42	29
Galata	4	19	-	5	-	7	-	-	16	10	43	-	2	1	1	2	-	5	1
İstanbul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84	61

YER	İHTİLAFIN KONUSU																		
	Serbest timar vergisine müdahale	Bostancılığın vergisine müdahale	Fazla vergi tahsil eden voyvoda, subaşı vb. nin görevden alınması	Vergiler olarak toplanan mahsule müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mültezimin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Timar hissesi ihtilafları	Sipahinin veya mültezimin tınarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi	Timar köyüne müdahale	Sipahinin mültezimin vergi toplanmasına müdahalesi	Mültezimin görevden alınması ve yerin ilizama verilmesi	Mültezimlerden iltizam bedelinin tahsili	Reayanın başka şehir, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mahsulünün yakın pazara taşınması ihtilafları	Aynen alınan vergi mahsulünün ambarlanması ve ihtilafları	Ziraat olunan tarla vb. yerlerin sipahisinin izni olmaksızın bağa çevrilmesi	Ürünün ziraat edilen yerde harmanlanması	Öşrü uzak pazarlara nakil teklifiyle teaddi
Haslar	7	-	1	2	11	19	1	6	3	2	-	-	-	5	1	1	-	2	1
Üsküdar	6	1	-	3	5	15	21	8	10	12	1	1	1	1	2	1	3	1	15
Galata	-	-	-	-	-	3	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
İstanbul	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	2	3	3	55
																			1265

Başvuru yerlerine göre müracaat edenlerin sosyal konumları toplu olarak değerlendirildiğinde ise, bütün kazalarda başvuruların ağırlıklı olarak yönetilenler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak Üsküdar kazasından yapılan başvurularda diğer kazalara göre yöneten sayısı daha yüksektir. Yönetilenlerin de büyük bir kısmı köylü olmakla birlikte Galata kazasında şehirli ile köylü sayısı diğer kazalardan farklı olarak birbirine yakındır.

Başvuru Yerine Göre Müracaat Edenin Sosyal Konumunun Dağılımı

MURACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	USKUDAR	GALATA	İSTANBUL
I. YONETEN	88	128	8	1
II. YONETİLEN	466	385	89	2
A. Şehirli	81	77	39	1
B. Köylü	385	308	50	1
YOK	42	33	10	7
BELİRTİLMEMİŞ	5	1	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

Başvuru yerlerine göre hükümler, şikayet edilenler bakımından değerlendirilirse yine yönetilenlerin ağırlıklı olarak şikayet edilen taraf oldukları tespit edilecektir. Müracaat edenlerde yine aynı şekilde Üsküdar kazasında yöneten sayısı diğer kazalardan yüksektir. Yine yönetilenlerin büyük bir kısmı köylüdür.

Başvuru Yerine Göre Şikayet Edilenin Sosyal Konumunun Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	USKUDAR	GALATA	İSTANBUL
I. YONETEN	82	101	11	-
II. YONETİLEN	473	409	86	2
A. Şehirli	82	74	42	2
B. Köylü	391	335	44	-
YOK	44	35	10	8
BELİRTİLMEMİŞ	2	2	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

Başvuru yerleri, müracaat edenlerin dini bakımından değerlendirilirse, aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi Haslar ve Üsküdar kazalarında Müslümanların oldukça ağırlıklı olduğu görülürken Galata kazasında gayrimüslim(51) ile Müslüman(41) sayısından fazladır.

Başvuru Yerine Göre Müracaat Edenlerin Dini Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	USKUDAR	GALATA	İSTANBUL
I. MÜSLÜMAN	426	436	41	3
II. GAYRİMÜSLİM	99	69	51	-
A. Zimmi	85	58	37	-
B. Nasrani	12	9	11	-
C. Yahudi	-	-	-	-
D. Diğer	5	7	3	-
YOK	50	37	10	7
BELİRTİLMEMİŞ	28	7	5	-
TOPLAM	601	547	107	10

Başvuru yerine göre şikayet edenlerin dinleri incelendiğinde aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi yine Haslar ve Üsküdar kazasında şikayet edilen Müslümanlar oldukça ağırlıklı iken Galata kazasında şikayet edilen gayrimüslim sayısı daha fazladır.

Başvuru Yerine Göre Şikayet Edilenlerin Dini Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN DİNİ	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
I. MÜSLÜMAN	392	433	37	2
II. GAYRİMÜSLİM	98	60	55	-
A.Zimmi	79	47	45	-
B.Nasrani	11	9	9	-
C.Yahudi	3	-	-	-
D.Diğer	7	6	5	-
YOK	50	39	10	8
BELİRTİLMEMİŞ	67	19	5	-
TOPLAM	601	547	107	10

Başvuru yerleri, defter numaralarına göre değerlendirilirse aşağıdaki tabloda görüleceği gibi Haslar kazası 21, Üsküdar kazası 20 ve Galata kazası ise 21 numaralı defterlerde ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Başvuru Yerine Göre Defter Numaralarının Dağılımı

DEFTER NUMARASI	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
13	16	14	3	1
14	42	41	9	2
15	42	37	11	-
16	83	88	18	3
17	33	26	2	-
18	31	38	4	-
19	49	63	10	-
20	65	113	12	3
21	90	42	19	-
22	77	23	8	1
23	41	24	5	-
24	21	21	5	-
25	8	12	1	-
26	3	5	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

Son olarak başvuru yerleri, hüküm yıllarına göre değerlendirilirse aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak gösterildiği gibi Haslar(125 başvuru), Üsküdar(121 başvuru), Galata(27

başvuru) ve İstanbul(4 başvuru) kazalarından en çok başvuru 1800-1805 yılları arasında gerçekleşmiştir.

Başvuru Yerine Göre Hüküm Tarihlerinin Dağılımı

YIL	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
1800-1805	125	121	27	4
1806-1810	73	72	14	2
1811-1815	49	50	7	-
1816-1820	61	75	14	-
1821-1825	35	52	5	2
1826-1830	11	38	1	1
1831-1835	38	27	4	-
1836-1840	53	24	14	-
1841-1845	47	20	4	-
1846-1850	52	22	8	1
1851-1855	29	18	3	-
1856-1860	18	12	6	-
1861-1865	5	4	-	-
1866-1870	2	7	-	-
1871-1875	3	5	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

VIII. BAŞVURUNUN YAPILDIĞI YILA GÖRE BELİRLENEN HÜKÜMLERİN GENEL ANALİZİ

İstanbul Ahkam Defterleri hükümlerinden tespit edilen ve çalışma alanımızı oluşturan 1800-1875 yılları arasındaki başvuruların yapıldığı dönemlerin; toplam hüküm sayıları, defter numaraları, başvuru yerleri, ihtilaf konuları, müracaat edenlerin ve şikayet edilenlerin sosyal konumlarına göre yapılan analizi aşağıda tablolar yardımıyla aktarılmıştır.

Defterlerde yer alan hüküm sayılarının yıllara göre dağılımı 10'ar yıllık dönemler halinde değerlendirildiğinde, 19. yüzyılda İstanbul'da tarımla ilgili en fazla sorunun, 1800-1809 döneminde(414 hüküm) yaşandığı görülmüştür. Bunu takiben en fazla sorun 1810-1819(226 hüküm) döneminde yaşanmıştır. En az kayıt ise 1860-1869 döneminde(17 hüküm) ve 1870'ten sonra kayıtların bittiği 1875 yılına kadar olan dönemde(9 hüküm) bulunmaktadır.

Yıllara Göre Toplam Hüküm Sayıları

YIL	HÜKÜM SAYISI	YIL	HÜKÜM SAYISI	YIL	HÜKÜM SAYISI	YIL	HÜKÜM SAYISI
1800	41	1810	24	1820	54	1830	11
1801	57	1811	29	1821	37	1831	16
1802	35	1812	19	1822	15	1832	12
1803	46	1813	18	1823	17	1833	18
1804	37	1814	17	1824	15	1834	8
1805	61	1815	23	1825	10	1835	15
1806	42	1816	19	1826	12	1836	16
1807	62	1817	26	1827	14	1837	16
1808	28	1818	20	1828	6	1838	24
1809	5	1819	31	1829	8	1839	12
TOPLAM	414	TOPLAM	226	TOPLAM	188	TOPLAM	148

YIL	HÜKÜM SAYISI	YIL	HÜKÜM SAYISI	YIL	HÜKÜM SAYISI	YIL	HÜKÜM SAYISI
1840	23	1850	9	1860	3	1870	1
1841	18	1851	12	1861	3	1871	1
1842	8	1852	8	1862	2	1872	-
1843	19	1853	21	1863	1	1873	3
1844	17	1854	7	1864	1	1874	1
1845	9	1855	2	1865	2	1875	3
1846	36	1856	9	1866	1	TOPLAM	9
1847	16	1857	15	1867	-		
1848	13	1858	4	1868	3		
1849	9	1859	5	1869	4		
TOPLAM	145	TOPLAM	92	TOPLAM	17		

Aşağıdaki tabloda başvuru dönemlerinin defter numaralarına göre dağılımı gösterilmiştir. Burada da en fazla hükmün yer aldığı 1800-1805 dönemindeki kayıtlar 13-16 numaralı defterlerde bulunmaktadır. En fazla hüküm içeren 20 numaralı defter(193 hüküm) 1816-1835 dönemi ile ilgili iken bunu takiben en çok hüküm içeren 16 numaralı defter(192 hüküm) 1800-1810 dönemi ile ilgilidir.

Bu dağılım incelendiğinde en uzun dönemi kapsayan defterin 20 numaralı defter(1816-1835) olduğu görülmektedir. En az kayıt ise 26 numaralı defterde(8 kayıt) bulunmaktadır.

Yıllara Göre Defter Numaralarının Dağılımı

YIL	DEFTER NUMARASI													
	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
1800-1805	34	94	90	59										
1806-1810				133	28									
1811-1815					33	72	1							
1816-1820						1	121	28						
1821-1825								94						
1826-1830								50	1					
1831-1835								21	48					
1836-1840									91					
1841-1845									11	60				
1846-1850										49	34			
1851-1855											36	14		
1856-1860												33	3	
1861-1865													9	
1866-1870													9	
1871-1875														8
TOPLAM	34	94	90	192	61	73	122	193	151	109	70	47	21	8

Başvuru dönemlerinin, başvuru yerlerine göre topluca değerlendirilmeleri yapılırsa, aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi, en fazla başvuru 1800-1805 döneminde(277 başvuru) ve Haslar ile Üsküdar kazalarından yapıldığı görülmektedir. Bunu 1806-1810(161 başvuru) dönemi ve 1816-1820(150 başvuru) takip etmektedir. Haslar kazasından toplam 574, Üsküdar'dan 547, Galata' dan 107 ve İstanbul'dan 10 başvuru gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki tabloda da yer alan bilgiler ışığında Haslar kazasının en çok başvuru yapılan kaza buna karşın İstanbul'un ise en az başvuru yapılan kaza olduğu görülmektedir. Başvurular yüzyılın başında daha yoğun iken yüzyılın ikinci yarısında azalmış ve sonlara doğru seyrekleşmiştir.

Başvuru Yerine Göre Başvuru Yıllarının Dağılımı

YIL	BAŞVURU YERİ			
	HASLAR	ÜSKÜDAR	GALATA	İSTANBUL
1800-1805	125	121	27	4
1806-1810	73	72	14	2
1811-1815	49	50	7	-
1816-1820	61	75	14	-
1821-1825	35	52	5	2
1826-1830	11	38	1	1
1831-1835	38	27	4	-
1836-1840	53	24	14	-
1841-1845	47	20	4	-
1846-1850	52	22	8	1
1851-1855	29	18	3	-
1856-1860	18	12	6	-
1861-1865	5	4	-	-
1866-1870	2	7	-	-
1871-1875	3	5	-	-
TOPLAM	601	547	107	10

Yıllara göre müracaat edenlerin sosyal konumları değerlendirildiğinde bütün dönemlerde müracaat edenlerin büyük çoğunluğunu yönetilen ve köyde yerleşik olduğu görülmüştür. Tüm dönemlerde 1265 kararda müracaat edenlerin 942'si yönetilen ve bunların 745'i köyde yerleşik iken müracaat eden yöneten sayısı 225'tir. Hem yönetenlerin hem de yönetilenlerin başvuruları 1800-1820 arasında oldukça yoğun olup biraz azalmaya başlarken 1836-1850 döneminde bir yükseliş görülmüştür. 1860 yılından sonra kayıtlar büyük oranda azalmıştır.

Yıllara Göre Müracaat Edenlerin Sosyal Konumlarının Dağılımı

MÜRACAAT EDENİN SOSYAL KONUMU	YIL															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1850 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
I.YÖNETEN	55	30	21	33	25	19	14	5	3	9	2	5	1	1	1	225
II.YÖNETİLEN	199	110	81	110	59	29	51	77	59	66	47	31	8	8	7	942
A.Şehirli	43	24	19	22	15	6	13	8	9	15	14	8	1	-	1	198
B.Köylü	156	86	62	89	44	23	38	69	50	51	33	23	7	8	6	745
YOK	23	17	4	6	9	3	4	9	9	7	1	-	-	-	-	92
BELİRTİLMEMİŞ	-	4	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	6
TOPLAM	277	161	106	150	94	51	69	91	71	83	50	36	9	9	8	1265

Yıllara göre, şikayet edilen tarafla ilgili verilere bakıldığında, tablo ile de gösterildiği üzere, yine yönetilen kesimin(çoğu köyde yaşayan), yönetene göre daha fazla hükümde(970 yönetilene karşılık, 194 yöneten) şikayet edildiği tespit edildi. Şikayet edilen yönetenlerin %72.6'sı ve yönetilenlerin ise %51.3'ü 1800-1820 döneminde şikayet edilmiştir.

Başvuru Dönemlerine Göre Şikayet Edilenlerin Sosyal Konumlarının Dağılımı

ŞİKAYET EDİLENİN SOSYAL KONUMU	YIL															TOPLAM
	1800 - 1805	1806 - 1810	1811 - 1815	1816 - 1820	1821 - 1825	1826 - 1830	1831 - 1835	1836 - 1840	1841 - 1845	1846 - 1850	1850 - 1855	1856 - 1860	1861 - 1865	1866 - 1870	1871 - 1875	
I.YÖNETEN	57	36	19	27	17	7	10	14	5	-	1	-	-	1	-	194
II.YÖNETİLEN	192	109	83	114	68	41	56	68	55	75	48	36	9	8	8	970
A.Şehirli	37	24	16	20	12	7	15	10	9	21	18	9	1	-	1	200
B.Köylü	155	85	67	94	56	34	41	58	46	54	30	27	8	8	7	770
YOK	25	16	4	9	9	3	3	9	10	8	1	-	-	-	-	97
BELİRTİLMEMİŞ	3	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	4

Başvuru dönemleri, ihtilaf konularına göre toplu olarak değerlendirildiğinde yüzyılın bütün dönemlerinde en çok başvurunun tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale(324 başvuru) konusunda olduğu ve bunu mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale(291

başvuru), miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali(138 başvuru) ve bağ, bahçe ve bostana müdahale(124 başvuru) konularının takip ettiği görüldü.

Yıllara Göre İhtilaf Konularının Dağılımı

YIL	İHTİLAFIN KONUSU																	
	Miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali	Mülk bağ, bahçe ve arazının mirasen intikali	Miras bırakılan bostanın mirasçılara intikal eden bahçe, bağ, bahçe vb. mülklerinden tahsil edilmesi	Tınar toprağın feng ve idarezi	Tınar çitliğin öncelikle aynı köyde toprağa itirazı	Alanın mülkleri	Mülk çitlik, arazi, bağ ve bahçe satışı	Arazının mülkleri mülkleri arasında tahsin olması	Tınar yerleşim sınırlarının belirlenmesi	Tınar mülk çitlik, arazi ve arazi mülkleri	Men, yiyilek, kışlak, otlak, çayır vb. mülkleri	Bag, bahçe ve bostana müdahale	Çitlik, kışlak, otlak, çayır vb. yerlere kiraya verim veya kiraya müdahale	Çoban ve hayvan sahiplerinin tarım yerlerini müdahale, zarar vermesi	Mandara, alıncı, ağaç, koyun sürüsüne müdahale	Tınar saksıya ve diğer mülkleri	Değirmene müdahale	Pa, ara vb. mülkleri
1800-1805	25	19	-	1	-	2	2	4	4	59	40	22	1	5	2	-	4	-
1806-1810	11	8	-	2	-	4	-	-	29	28	16	-	-	1	4	4	-	13
1811-1815	18	8	1	2	-	4	-	1	27	14	6	-	1	-	-	1	-	16
1816-1820	18	8	-	5	-	2	1	1	36	34	8	-	-	1	-	1	-	14
1821-1825	18	2	-	2	-	-	-	2	33	20	6	-	2	2	-	1	-	5
1826-1830	7	2	-	-	-	2	-	1	12	10	6	-	1	-	1	-	-	3
1831-1835	6	-	-	4	-	2	-	-	19	14	7	-	-	-	1	1	1	2
1836-1840	6	-	-	3	-	2	-	-	26	36	10	1	-	1	-	-	-	2
1841-1845	4	2	-	1	1	3	-	1	16	38	5	-	-	1	-	-	1	-
1846-1850	11	5	-	4	-	2	-	-	31	24	13	-	3	2	-	1	1	-
1851-1855	9	4	-	2	-	1	-	-	18	12	12	-	-	1	-	7	-	-
1856-1860	3	5	-	2	-	1	-	-	9	12	9	-	-	-	-	-	-	-
1861-1865	2	2	-	-	-	1	-	-	3	1	4	-	-	-	-	1	-	-
1866-1870	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	2	-	-	-
1871-1875	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	-	-	-	1	-	-	-	-
TOPLAM	138	65	1	28	1	26	3	10	324	291	124	2	13	13	6	17	3	84

YIL	Serbest hür vergisine müdahale	Bostan bahçenin vergisine müdahale	Faiz vergi tahsil eden veyvada, alıncı vb. mülklerinden tahsil edilmesi	Vergi olarak toplanan mülkleri müdahale	Vakıfların vergi gelirlerine müdahale	Mülklerin vergi tahsiline müdahale	Vergi gelirlerinin tahsiline müdahale	Tınar hasesi ihtilafları	Sipahinin veya mülklerinin hürmetine, mülkleri ve vergisine bağış, tır sipahinin, mülklerinin vb. müdahale	Tınar köyüne müdahale	Sipahinin mülklerinin vergi toplanmasına müdahale	Mülklerinin görevden alınması ve yerini ilzama verilmesi	Mülklerinden ilzama bedelin tahsil	Reayının bağış, köy vd. yerlere göçü	Aynen alınan vergi mülklerinin yakın pazara taşınması ihtilafı	Aynen alınan vergi mülklerinin ambarlarında tahsil	Zinaat olunan arazi vb. yerleşim yerlerinin tahsil edilmesi	Ürünün zinaat edilecek yerlere tahsil edilmesi	Opiti uzak pazarlara nakil teklifiyle tahsil	Diğer Konular
1800-1805	2	1	-	3	20	2	1	3	1	-	1	1	5	1	1	-	-	3	-	14
1806-1810	4	-	1	2	3	9	-	4	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	11
1811-1815	1	-	-	1	1	5	-	3	3	3	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2
1816-1820	4	-	-	1	2	1	5	2	1	6	-	-	-	-	1	-	1	-	-	6
1821-1825	2	-	-	-	1	-	5	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
1826-1830	-	-	-	-	4	-	7	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
1831-1835	-	-	-	1	-	-	5	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	6
1836-1840	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2
1841-1845	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
1846-1850	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
1851-1855	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1856-1860	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1861-1865	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1866-1870	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1871-1875	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	13	1	1	5	17	35	25	15	13	14	1	1	1	6	3	1	3	3	2	55

SONUÇ

Osmanlılarda sosyal tabakalaşmayı belirleyen yönetenler(askeri zümre)⁶³⁹ ve yönetilenler(reaya)⁶⁴⁰ ayrımıdır. Askeri zümre⁶⁴¹ kendilerine tımar kesiminden, hazineden veya vakıflardan gelir ayrılan zümredir. Askeri zümre(yönetenler); saray halkı, ilmiye, seyfiye(kapıkulları ve tımarlı sipahiler) ve kalemiyeden meydana gelmektedir⁶⁴². Osmanlı yönetici sınıfının üyesi olabilmesi için; İslam dinini ve bunun ayrılmaz parçası olan düşünce ve amel(ibadet) sistemini kabul edip uygulaması, padişaha ve onun hükümdarlık görevlerini üstlenmek ve gelirlerini toplamak için kurulan devlete sadık olması ve Osmanlı hayat nizamını meydana getiren karmaşık davranış, örf ve adetler ile dil sistemini bilip uygulaması gerekiyordu⁶⁴³. Saray halkı, padişah ve bazı ağalar, hocalar, hekimler, eminler gibi saray görevlilerinden oluşuyordu. İlmiye zümresi medrese öğretiminden geçmiş ilim adamlarıdır. Bunları oluşturan müderrisler öğretimle, müftiler fetva ile kadılar ise yargı ve yönetimle görevlidirler. Seyfiye(ehl-i örf) kapıkulları ve tımarlı sipahilerden⁶⁴⁴ oluşmaktadır. Kalemiye ise devlet dairelerinde idari görevlerde bulunan memurlardır⁶⁴⁵.

Osmanlılar, yönetici zümre dışında kalan; geçimini tarım, hayvancılık, ticaret, zanaat gibi işlerle sağlayan; devlete belirli ölçüde vergi veren veya başka mükellefiyetleri yerine getirmekle sorumlu olan, mensup oldukları dine ve bulundukları mekana göre değişik statülere sahip bulunan muhtelif grupları genel olarak reaya diye ifade etmişlerdir. Reayanın görevi, devlet başkanına itaat, ülkeyi imar etmek ve birbirlerinin hukukunu gözetmektir⁶⁴⁶. Osmanlı toprak rejiminde, toprağın menfaati kendisine bırakılan sınıf, toprağı fiilen işleyen reayadır⁶⁴⁷.

⁶³⁹ Saltanat beratı ile padişahın kendilerine dini ya da idari yetki tanıdığı kimselerden oluşmaktadır. Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s.444.

⁶⁴⁰ İdareye hiçbir şekilde katılmayan muhtelif din ve soylara mensup zümrelerden oluşmaktadır. Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s.444.

⁶⁴¹ Devlet yönetme işine karışanlar, yani yönetici sınıf üyeleri, egemen olan hanedanın hizmetinde olduklarından, Osmanlılar, devletin ilk yüzyılında görevlerinin askeri yönü ağır bastığı için askeri olarak adlandırılırdı. Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Birinci Cilt**, İstanbul: E Yayınları, 1982, s.167.

⁶⁴² Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.155.

⁶⁴³ Ziya Kazıcı, **Osmanlı Toplum Yapısı**, İstanbul: Bilge Yayınları, 2004, s.22-23; Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Birinci Cilt**, s.167.

⁶⁴⁴ Askeriyenin en önemli unsurlarından biri tımarlı sipahiler idi. Sipahi atlı asker anlamına gelir. Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s.450.

⁶⁴⁵ Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, s.155-158.

⁶⁴⁶ Abdullah Saydam, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Trabzon: Derya Kitabevi, 1999, s.160.

⁶⁴⁷ Kazıcı, **Osmanlı Toplum Yapısı**, s.83.

Yönetilen sınıfının üyeleri yönetici sınıf için gerekli olan nitelikleri geliştirip uygulayarak yönetici sınıfa yükselebilmekte ve gerekli nitelikleri uygulamayan yönetici sınıftakiler ya da çocukları reaya durumuna düşebilmektedirler⁶⁴⁸.

Osmanlı toplumu kendi içinde de muhtelif açılardan dolayı tasnife tabi tutulmuştur. Bu tasnifte öncelikle bakılan ölçü dindir. Dolayısıyla ilk aşamada Osmanlı toplumu Müslümanlar ve gayrimüslimler diye ikiye ayrılmaktaydı⁶⁴⁹. İslam devleti, bir memleketi fethedince bu memleket halkı ya orayı terk eder ya da bu yeni devletin vatandaşı olurdu. Bunun için kendilerine eman verilerek zimmet anlaşması yapılır; İslam devletinin hakimiyetini tanıdığına ve hukukuna riayet edeceğine dair söz vererek önceki hayatını devam ettirirdi. İslam devleti de Zimmi denen bu gayrimüslimin can ve mal emniyeti ile din hürriyetini teminat altına alırdı. Ecnebi devlet tebasından olup, ticaret veya ibadet maksadıyla kendilerine izin verilerek(pasaportla) Osmanlı ülkesine giren gayrimüslimlere müs'temen denirdi. Müstemenler, hukuken din ve vicdan hürriyeti, can ve mal güvenliği bakımından Zimmilerle eşit statüdedir. Müste'menler İslam ülkesinde en çok bir sene kalabilir; bu müddet sonunda kendilerine izin verilirse Zimmi statüsüne geçerdi⁶⁵⁰. Özel hukuk açısından zimmiler şahıs, aile ve miras hukukuna ait bazı müesseseler dışında tamamen Müslümanlarla eşittirler. Akideye dayanan hükümlerde ise kendi dinlerinin hükümlerine tabidirler. Ancak devlet ve millet menfaati için bazı sınırlamalar söz konusudur. Zimmiler mali tasarruflar açısından İslam Hukukuna tabidirler. İstisnai hükümler azdır. Müstemenler de mali konularda bazı küçük istisnalar dışında Zimmiler gibidirler⁶⁵¹.

Osmanlı Devleti'nde toplum, yerleşim durumuna göre 3 gruba ayrılıyordu. Bunlar, şehirli denilen ve nüfus itibariyle kalabalık olan mekanlarda oturan yönetici(askeri), tüccar⁶⁵² ve her sınıftan esnafın⁶⁵³ oluşturduğu şehirliler, köylerde tarımla uğraşan köylüler ve nihayet yerleşik hayata geçmemiş bulunan göçebeler⁶⁵⁴. Osmanlı şehirlerinin büyük bir kısmı kasaba

⁶⁴⁸ Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Birinci Cilt**, s.167.

⁶⁴⁹ Saydam, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, s.160-161.

⁶⁵⁰ Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk**, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2008, s.316-327.

⁶⁵¹ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimlerin Yönetimi**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008, s.

⁶⁵² İstanbul tüccarı arasında askeri sınıf üyelerine de rastlanıyordu. Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", s.475.

⁶⁵³ Satılmakta olan malların fiyatlarının tespit edildiği 1640 tarihli narh defterine göre 225 adet değişik meslek sahibi yani esnaf vardı; kağıtçı, ciltçi, terzi, kürkcü, kalaycı, telci, kılıççı, kalkancı, çadircı, bıçakçı, iğneci, berber, vs. Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", s.475.

⁶⁵⁴ Kazıcı, **Osmanlı Toplum Yapısı**, s.89.

niteliğinde idi. Bağ, bahçe, bostan gibi tarım birimleriyle çevrili olan ve bahçe ziraatinin ağırlık kazandığı kasabalar, üretim hayatı farklı dağ ve ova köyleri arasında alışveriş yapılan bir pazar merkezi konumundaydı⁶⁵⁵. Osmanlı şehrinde askeri sınıf mensupları ile tüccar ve esnaftan başka, ülke dışından gelen ve kendilerine aman verilen yani kendilerine memleketin sınırları dahilinde korunacaklarına dair teahütte bulunulan resmi temsilciler, yabancı tacirler veya gezginler pek müsamaha gösterilmemesine rağmen köyden şehre göçen işsizler, nereden geldikleri pek belli olmayan ve esnaf örgütü içinde de yer almayan seyyar satıcılar, ulemadan sayılmayan fakat kendilerine irsi soyluluk tanınan seyyidler vardı⁶⁵⁶.

Osmanlı Devleti'nde her din ve etnik gruptan halkın en kalabalık bölümü kırsal alanda yaşıyordu. Köy ve nahiye Osmanlı taşra yönetim hiyerarşisinin en altında yer alan yerleşmelerdi. Nahiye, kadı naibinin yönettiği yerleşim alanı olarak tarif edilebilir. Nahiye yönetiminde 19. yüzyılda yenilikler gerçekleşmiştir. Köyler ister tımar rejimine, ister malikane sistemine bağlı olsun başlarındaki sipahi-voyvoda-kethüda gibi memurların yönetimindeydi. Belirli vergi ve angarya yükümlülükleri vardı. 19. yüzyıla kadar nahiye kalabalık bir köy demekti. Şehirlerde nahiye, yani naibin yönettiği geniş mahalle yaygın değildi. Nahiye kaza kadısının atadığı bir naib onun adına yönetirdi⁶⁵⁷. Nerelerin nahiye olacağı her sancağın defterlerinde(tahrir) açıkça belirtilmişti⁶⁵⁸.

Osmanlı ekonomisinin temeli tarıma dayalıydı, dolayısıyla nüfusunun büyük bir bölümü köylerde yaşıyordu. Bunlar; tımar beyleri, tapu sistemine göre tam, yarım veya daha az yer tasarruf eden çiftçi aileleri, mukataa ya da kesim denilen işletme biçimiyle yer işleyenler, mülk sahipleri, müsellemler ve muaflar şeklinde gruplandırılabilir. Belli kamu görevleri üstlenen ya da cebelü beslemek zorunda olan tımar beyleri genellikle gelirleri kendilerine dirlik olarak tahsis edilmiş köylerde oturuyorlardı. Bunlar arasında kale görevlilerine(dizdar,

⁶⁵⁵ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", s.471.

⁶⁵⁶ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", s.476.

⁶⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde köy ve nahiye gibi kırsal yerleşmelerin hiçbir yönetsel özerkliği olmadığı ve bu birimlerin vergi defterlerindeki mükellefiyet kayıtları dışında devlet tarafından da idari bir birim olarak düşünülmediği görülür. Çünkü bir köy bazen mirliva(sancak beyi) hassı veya beylerbeyi(mirmiran) hassı veya padişah hassı olarak kaydedilir, çoğunlukla da sipahiler arasında zeamet ve tımar olarak bölüşülürdü. Yani köyün kendi içinde bir yöneticisi ve sadece o köyün sorumlusu olan bir yönetici yoktu. Osmanlı yönetimi için köy değil köyler önemliydi. Taşra yönetimindeki yönetici kademeler, birkaç köyün veya köylerin güvenliğini sağlamak ve vergilerini toplamakla görevliydi. İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)**, Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000, s. 98-99.

⁶⁵⁸ Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, s. 98.

mülazım, hizmetkar vb), din görevlilerine(şeyh, halife, fakih, baba, pir ünvanı taşıyan) ve mahalli idarecilere(subaşı, divanbaşı, kethüda, çeribaşı, korucu gibi) rastlanmaktaydı. Tımar beyleri askeriyeden sayılan devlet görevlisi statüsüne sahip kişilerdi, bununla birlikte yaşayışları diğer köylülerle aynıydı. Köylülerin asıl büyük kesimini H.İnalcık'ın "çifhane sistemi" diye adlandırdığı bir üretim biçimiyle devletin kendilerine tahsis ettiği raiyyet çiftliklerini işleten köylü aileleri oluşturmuyordu⁶⁵⁹.

Osmanlı Devleti'nin verginin asıl kaynağı tarım kesimi idi ve aşar(öşür) ve ağnam vergileri devletin en önemli gelir kaynaklarıydı. Bu vergilerin tahsil usulleri zaman içinde değişmiştir; önceleri tımar usulü uygulanırken 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra iltizam ve malikane usulüne doğru kaymaya başlanmıştır.

Tımar olarak anılan işletim sistemi esas olarak miri araziler üstünde uygulama alanı bulmaktaydı. Miri topraklar mülkiyet açısından mülk olan ve mülk olmayan, getirdikleri gelir açısından has, zeamet ve tımar, sahiplerinin işi açısından eşkinci, mustahfız, hizmet, mensuhât ve sepet, veriliş şekli bakımından tezkireli ve tezkiresiz, mali bakımdan ise serbest olan ve serbest olmayan şeklinde bölümlere ayrılmaktaydı. Bunlar içinde çoğunluğunu sisteme adını veren tımarlar oluşturmuyordu⁶⁶⁰. Osmanlı Devleti'nde miri arazi sistemi ile tımar düzeni ve tımarlı sipahi arasında sıkı bir ilişki vardır. Miri arazinin tasarruf esaslarının denetimi, ferağ ve intikalinin belirlenen esaslar dahilinde yapılması ve vergilerin toplanması uzun asırlar sipahi ismi verilen görevliye ait olmuştur. Atlı askerler anlamına gelen sipahi ikamet ettiği bölgede kendisine tahsis edilen bir arazide çiftçilik yapar, denetim ve idaresindeki topraklar üzerinde de yetkili ve sorumlu olurdu ve toplanması gereken vergileri toplardı. Ancak toplanan vergileri devlet hazinesine aktarmaz bunun yerine belirlenen miktarların karşılığında tam teçhizatlı bir asker beslerdi. Osmanlı ordusu askeri bir sefere çıkacağı zaman cebelü ismi verilen bu askerler de toplanma bölgesinde asıl orduya katılırdı. Vergilerin sipahiler eliyle bu şekilde toplanması usulüne tımar(dirlik), bu askerlere de sipahi denirdi. Osmanlı ordusunun önemli bir kısmını bu tımarlı sipahiler oluşturmaktaydı⁶⁶¹.

⁶⁵⁹ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s.477-478.

⁶⁶⁰ Abdullah Mesud Küçükcalay, "Osmanlı Toprak Sistemi Miri Rejim", Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi** içinde(53-58, C.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 199, s.55.

⁶⁶¹ Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, s.395-396.

Tanzimat'ın vergi reform politikası mültezim ve tımar sahipleri tarafından dolaylı vergi toplama yerine tüm gelirin hazineye gitmesi için verginin doğrudan doğruya aylıklı devlet memurları tarafından toplanmasını öngörüyordu⁶⁶². Dolayısıyla devletin en önemli gelir kaynağı olan öşür ve hayvan vergisi ağnamın toplanmasında iltizam düzenini kaldırmakta ve vergileri devletin kendi memurlarının toplaması ilkesini getirmekteydi. Ancak yerel unsurların gücü nedeniyle vergi gelirlerinde büyük gerilemeler ortaya çıkmış ve devlet iltizam sistemine geri dönmüştür⁶⁶³.

Arazi Kanunnamesi birinci maddesinde Osmanlı Devleti'nin topraklarını 5 kısma ayırmıştır. Bunlar mülk topraklar(arazi-i memluke), vakıf topraklar(arazi-i mevkufe), metruk topraklar(arazi-i metruke), ölü topraklar(arazi-i mevat) ve miri topraklar(arazi-i miriye)dır⁶⁶⁴. 19. yüzyılda devletle yerel unsurlar arasındaki dengeleri değiştirebilecek toprak mülkiyeti biçimleri üzerinde önemli etkileri olabilecek etkenlerden biri olan 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin başlıca hususiyeti, türlü tadillere uğrayan ve dağınık bir manzara gösteren Tanzimat öncesi toprak nizamını yeni bir düzene koyması ve bu toprağın hiç olmazsa bir kısmı “miri, metruk ve mevat topraklar” için yeni hukuk esasları kabul etmiş olmasıdır⁶⁶⁵. Arazi Kanunnamesi ile devlet, toprakta özel mülkiyeti tanıyor, toprağın alım satımını serbest bırakıyordu. Merkezi devlet açısından Kanunname'nin en önemli amaçları bir yandan ayanın ve diğer yerel unsurların gücünü sınırlamak, öte yandan da tarımsal üretimi geliştirerek vergi gelirlerini arttırmaktı⁶⁶⁶.

Osmanlı Devleti'nin bu genel yapısı doğrultusunda 19. yüzyıl Osmanlı tarım sistemini İstanbul Ahkam Defterleri üzerinden değerlendirmek amacıyla incelediğimiz 1265 hüküm ile ilgili yapılan, tasnif ve değerlendirmeler sonucunda elde ettiğimiz bilgileri burda özetleceğiz.

Defter numaralarına göre yapılan değerlendirme sonuçları şöyle derlenebilir:

⁶⁶² Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye İkinci Cilt**, s. 30.

⁶⁶³ Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme, 1820-1913**, s.15.

⁶⁶⁴ Pamuk, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme, 1820-1913**, s.99.

⁶⁶⁵ Karal, **Osmanlı Tarihi VI.Cilt**, s.225.

⁶⁶⁶ Pamuk, **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme, Seçme Eserler II**, s.9.

- En fazla karar 20 numaralı defterde bulunmaktadır(toplam hükümlerin %15.2'si).
- Defter numaralarına göre ihtilaf konuları değerlendirildiğinde, 19. yüzyıl boyunca tarım ile ilgili en çok karşılaşılan konu olan "tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" ile ilgili en çok hükmün 20 numaralı defterde(konu ile ilgili kararların %16.3'ü) yer aldığı tespit edilmiştir.
- 13 numaralı defterde vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili ve 21, 22 ve 24 numaralı defterlerde ise mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konuları en çok geçen ihtilaf konuları iken, diğer defterlerin tümünde de tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale konuları ağırlıklıdır. 23-26 numaralı defterlerde ise kayıtlar oldukça azalmıştır. Mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale konuları 19-23 numaralı defterlerde oldukça yoğunlaşmıştır. Vergi konularıyla ilgili kayıtların ise 21 numaralı defterden sonra hemen hemen tamamen bittiği görülmektedir. Mirasen intikal ile ilgili sorunlarda büyük oranda değişimler gözlenmemekle birlikte, bu konu ile ilgili kayıtlar daha çok 20, 23 ve 19 numaralı defterlerde yer almaktadır. Konu çeşitliliği bakımından en çok farklı konu içeren defterler sırasıyla 16 ve 20 numaralı defterler olmuştur.
- Defter numaralarına göre başvuru yerleri değerlendirildiğinde, başvuruların Haslar ve Üsküdar kazalarında yoğunlaştığı görülmüştür. En çok hükmün yer aldığı 20(193 hüküm) ve 16(192 hüküm) numaralı defterlerde başvurular en çok Üsküdar'dan yapılmış olmakla birlikte bunu yakın bir oranda Haslar takip etmektedir. Şöyle ki; 20 numaralı defterde başvuruların %58.5'i Üsküdar kazasından, %33.6'sı Haslar kazasından ve %6.2'si Galata, %1.5'i ise İstanbul kazalarından gerçekleşmiştir. 16 numaralı defterde yer alan başvuruların %45,8'i Üsküdar, %43.2'si Haslar, %9.3'ü Galata ve %1.5'i ise İstanbul kazalarından gerçekleşmiştir.

- Defter numaralarına göre müracaat edenlerin dini dağılımında bütün defterlerde müracaatlar ağırlıklı olarak Müslümanlar tarafından yapılmıştır. Buna karşın gayrimüslimlerin en fazla başvurusu 16 numaralı defterde yer almaktadır.
- Defter numaralarına göre şikayet edilerin dini dağılımına bakıldığında yine bütün defterlerde Müslümanların ağırlıklı olarak şikayet edildiği görülmüştür. Ve yine en çok şikayet edilen gayrimüslim sayısı 16 numaralı defterdedir.
- Defter numralarına göre müracaat edenlerin sosyal konumları değerlendirildiğinde bütün defterlerde yer alan başvuruların yönetilen ve köylü ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. En çok yöneten başvurusu ise 20 numaralı defterde yer almaktadır. Yönetilenlerin en çok başvurduğu kayıtlar ise 16 numaralı defterde yer almaktadır ve bunu 21 numaralı defter takip etmektedir.
- Defter numaralarına göre şikayet edilenlerin sosyal konumuna baktığımızda yine aynı sonuca ulaşmaktayız. Bütün defterlerde şikayet edilenler yönetilen ve köylü ağırlıklıdır.

İhtilaf konularına göre yapılan değerlendirme sonuçları aşağıda özetlenmektedir:

- En çok karşılaşılan ihtilaf konusu "tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" konusudur ki tüm başvuruların %25'ini bu konu oluşturmuştur. Bunu "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile (tüm başvuruların %23'ü) ve "miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali"(tüm başvuruların %10.9'u) konuları takip etmektedir.
- İhtilaf konularının başvuru yerine göre dağılımı incelendiğinde, en çok karşılaşılan "tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" sorunları ile ilgili hükümlerin %47.8'i Üsküdar ve 47.2'si ise Haslar kazası ile ilgilidir. Yani

tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale sorunlarının %95'i Haslar ve Üsküdar kazasında gerçekleşmiştir.

- En çok karşılaştığımız "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ihtilafıyla ilgili başvuruların ise %75.6'sının Haslar kazasında geçtiği tespit edilmiştir.
- En çok karşılaştığımız üçüncü ihtilaf konusu olan “miri toprağın, sazlık ve kamışlığın mirasen intikali” ile ilgili başvuruların, %60.8'i Üsküdar, %36.2'si ise Haslar kazasından gerçekleşmiştir. Vergi ödemeyenlerden ve eksik ödeyenlerden verginin tahsili konusuyla ilgili başvuruların ise %60.8'i Üsküdar ve %44'ü Haslar'dan gerçekleşmiştir. En çok karşılaşılan dördüncü konu olan “bağ, bahçe ve bostana müdahale” ile ilgili hükümlerin ise %44.3'ü Üsküdar, %34.6'sı Galata ve %20.9'u ise Haslar kazalarında geçmektedir.

İstanbul merkezli sorunlar ise toplam 10 hükümden oluşmaktadır ve en çok geçen hüküm konusu “çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi” ile ilgilidir(4 hüküm).

- İhtilaf konuları müracaat edenin sosyal/mesleki konumuna göre değerlendirildiğinde, en çok karşılaşılan "tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale" ve "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ile ilgili müracaatların %75.3'ü Müslümanlar tarafından yapılmıştır. Buna karşılık diğer konulardan farklı olarak "bağ, bahçe ve bostana müdahale" ve “mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali” konularıyla ilgili başvurularda gayrimüslim sayısı Müslüman sayısından fazladır. Şöyle ki, “bağ, bahçe ve bostana müdahale” ile ilgili başvuruların %54.8'ini gayrimüslimler, %41.9'unu ise Müslümanlar yapmıştır. Bununla birlikte “mülk bağ, bahçe ve tarlanın mirasen intikali” ile ilgili başvuruların %55.3'ü gayrimüslim ve %41.5'i ise Müslümanlar tarafından yapılmıştır. Gayrimüslimlerin büyük çoğunluğu yine Zimmilerden oluşmaktadır.

- İhtilaf konularının yıllara göre dağılımına bakıldığında, bütün yıllarda aynı konuların; "tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale", "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale" ve "bağ, bahçe ve bostana müdahale" ön plana çıktığı görülmüştür.

19.yüzyıl'da İstanbul il sınırı, İstanbul(Suriçi), Galata, Üsküdar ve Haslar kazaları olmak üzere 4 kazaya ayrılıyordu. Başvuru yerine göre yapılan değerlendirmeler sonucunda yapılan tespitler şunlardır:

- En fazla hükmün, Haslar ile ilgili olduğu görülmüştür(bütün kararların %47.5'i). Bunu yakın arayla Üsküdar kazası takip etmektedir(bütün kararların %43.2'si). En az karar ise İstanbul kazasından alınmıştır(bütün kararların %0.8'i).
- Başvuru yerine göre ihtilaf konularına bakıldığında, en çok karşılaşılan ihtilaf konusu, Haslar kazasında "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale", Üsküdar kazasında "tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale", Galata kazasında "bağ, bahçe ve bostana müdahale" ve İstanbul kazasında "çoban ve hayvan sürülerinin tarım yapılan araziye müdahalesi, zarar vermesi" olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Haslar ile ilgili en çok karar 21 numaralı defterde yer almaktadır(90 hüküm). Bununla birlikte Üsküdar ile ilgili en çok karar 20(113 hüküm) ve Galata ile ilgili en çok karar 21(19 hüküm) numaralı defterlerde yer almaktadır.
- Başvuru yerine göre alınan kararlar dönemlere göre değerlendirildiğinde, bütün kazalarla ilgili(Haslar, Üsküdar, Galata ve İstanbul) kararların en çok 1800-1810 döneminde alındığı tespit edilmiştir. Bütün kazalarda alınan kararlar yüzyılın sonlarına doğru oldukça azalmıştır.

- Başvuru yerine göre müracaat edenler ele alındığında, bütün kazalarda müracaat edenler ve şikayet edilenlerde yönetilen(reaya) sayısı oldukça fazladır. Buradan yola çıkarak, her bölgede yaşanan sorunların genel olarak yönetilenler arasında olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca yönetilenlerin büyük çoğunluğu köylüdür. Bununla birlikte Üsküdar kazasında diğer kazalardan farklı olarak müracaat eden yöneten sayısı daha yüksektir. Haslar kazasından müracaat edenlerin %14.6'sı yöneten ve %77.5'i yönetilen iken, Üsküdar kazasından müracaat edenlerin %23.4'ü yöneten ve buna karşılık %70.3'ü yönetilendir.
- Başvuru yerine göre şikayet edilenler açısından da durum benzerdir, şikayet edilen yönetilen sayısı çok daha fazladır ve yönetilenlerin büyük çoğunluğu köylüdür. Ancak yine Üsküdar kazasında şikayet edilen yöneten sayısı diğer kazalara göre daha yüksektir.
- Başvuru yerine göre müracaat edenlerin dini dağılımları incelendiğinde; Haslar ve Üsküdar kazasında başvuruların büyük çoğunluğunun Müslümanlar tarafından yapıldığı buna karşılık Galata kazasından yapılan başvurularda gayrimüslim sayısı Müslüman sayısından fazladır.
- Başvuru yerine göre şikayet edilenlerin dini dağılımları incelendiğinde; yine Müslüman sayısının çok daha fazla şikayet edilen tarafta olduğu görülmüş bununla birlikte müracaat edenlerde olduğu gibi Galata kazasında şikayet edilen gayrimüslim sayısı daha fazladır. Bununla birlikte hükümlerdeki taraflara bakıldığında sorunların daha çok aynı dine mensup olanlar arasında yani, Müslüman-Müslüman, ve gayrimüslim-gayrimüslim arasında yaşandığı görülmüştür.
- Başvuru yerine göre nahiyelere baktığımızda, Haslar kazasından en çok başvuru Silivri nahiyesinden, Üsküdar kazasından yapılan başvurular en çok Gebze nahiyesinden, Galata kazasından yapılan başvurular ise en çok

Kapıdağ'dan yapılmıştır. İstanbul(Suriçi) kazasından ise çok az başvuru gerçekleşmiş olup nahiye ayrımı yapılmamıştır.

Müracaat eden yani bir sorunla ilgili şikayetini ve/veya talebini bildiren tarafın sosyal konumuna göre yapılan değerlendirme sonucunda elde edilen veriler şunlardır:

- İncelenen 1265 hükmün %17.8'inde müracaat eden, yöneten statüsünde iken, %74.4'ünde ise yönetilen statüsündedir(bu yönetilenlerin %21'i şehirli ve %79'u ise köylüdür. Dolayısıyla müracaat edenlerin çoğunlukla yönetilen ve köylü olduğunu söyleyebiliriz. Müracaat edenlerin sosyal konumlarına göre, 92 hüküm “yok” ve 6 hüküm de “belirtilmemiş” statüsündedir.
- Müracaat eden yönetenlerin ve yönetilenlerin en çok başvurma nedenleri aynı olup "tımara, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale” ile ilgilidir.
- Yönetenlerin başvurularının en çok yer aldığı defter 20 numaralı defterdir(yönetenler tarafından yapılan başvuruların %24.4'ü bu defterde yer almaktadır). Yönetilenlerin başvuruları da en çok 16 numaralı defterde yer almaktadır(yönetilenler tarafından yapılan başvuruların %13.2'si) ve bunu 21 numaralı defter takip etmektedir(yönetilenler tarafından yapılan başvuruların %13.0'ı).
- Başvurular tarihlerine göre 5'er yıllık dönemler halinde değerlendirildiğinde, müracaat eden yönetenlerin ve yönetilenlerin en çok 1800-1805 yılları arasında başvurduğu tespit edilmiştir.
- Müracaat edenler başvuru yerine göre incelenirse; kazaların tümünde müracaat edenlerin çoğunluğunun yönetilenlerden oluştuğu görülmüştür. Bununla birlikte en çok yönetilen Haslar kazasından, en çok yöneten ise Üsküdar kazasından başvurmuştur.

- Müracaat edenin dini bakımından yapılan değerlendirmeler sonucunda; müracaat eden yöneten ve yönetilenlerin büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu görüldü. Şöyle ki, müracaat eden yönetenlerin %99'u Müslüman, müracaat eden yönetilenlerin %72.4'ü yine Müslüman'dır. Müracaat eden toplam gayrimüslim sayısı 219 olup bunların 180'i Zimmi, 32'si Nasrani ve 15'i diğer dinlere mensuptur ve %99.5'i yönetilen statüsündedir.

Başvurularda soruna neden olduğu ifade edilen ve "şikayet edilen" adı altında incelediğimiz tarafla ilgili değerlendirmelerimiz sonucunda elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır:

- Hükümlerin %14.5'inde şikayet edilen yöneten statüsünde iken, %77.5'inde yönetilen statüsündedir ki bu da müracaat edenlerin olduğu gibi şikayet edilenlerin de yönetilen ağırlıklı olduğunu göstermektedir.
- Şikayet edilen yönetenler ve yönetilenler aynı şekilde en çok tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ilgili şikayet edilmişlerdir. Yine şikayet edilen tarafta yer alan yönetilenlerin de köylü ağırlıklı olduğu görülmektedir(şikayet edilen yönetilenlerin %20.6'sı şehirli iken %79.4'ü ise köylüdür).
- Şikayet edilen yönetenlerle ilgili en çok karar 16 numaralı defterde yer alırken, şikayet edilen yönetilenlerle ilgili en çok karar ise 20 numaralı defterde yer almaktadır.
- Şikayet edilen yöneten ve yönetilenlerle ilgili en çok karar 1800-1805 dönemine aittir.
- Şikayet edilenler başvuru yerine göre değerlendirildiğinde; yine her kazadan yapılan başvurularda yönetilenlerin ağırlıklı olarak şikayet edildiği ve bununla birlikte yönetenlerin en çok Üsküdar kazasından, yönetilenlerin ise en çok Haslar kazasından şikayet edildiği görülmektedir.

Müracaat edenler dinlerine göre değerlendirildiğinde ise şu sonuçlar elde edildi:

- İncelenen 1265 hükmün %71.6'sında müracaat edenler Müslüman iken, %17.3'ünde ise müracaat edenler gayrimüslimdir(bu gayrimüslimlerin %82.2'si Zimmi ve %14.6'sı Nasrani olmak üzere). Bu doğrultuda müracaat edenlerin Müslüman ağırlıklı olduğu, müracaat eden gayrimüslimlerin ise Zimmi ağırlıklı olduğu söylenebilir. Bunun yanısıra birlikte farklı dinlere mensup kişilerce yapılan 12 başvuru bulunmaktadır ki bunların 4'ünde Müslüman ve Zimmi'ler birlikte başvuru yapmış, diğer 8'inde ise Nasrani ve Zimmi'ler birlikte başvurmuştur.
- Müslümanların müracaat ettiği hükümler en çok 20 numaralı defterde, gayrimüslimlerin müracaat ettiği hükümler ise en çok 16 numaralı defterde yer almaktadır.
- Müslümanların en çok başvuruda bulunduğu ihtilaf konusu tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale iken gayrimüslimlerin en çok müracaat ettiği konu bağ, bahçe ve bostana müdahaledir.
- Müslümanlar en çok Üsküdar'dan, gayrimüslimler ise en çok Haslar kazasından başvurmuşlardır.
- Müracaat eden 906 Müslüman'ın %24.6'sı yöneten, %75.3'ü ise yönetilen statüsündedir. Müracaat eden gayrimüslimlerin ise %0.5'i yöneten ve %99.5'i ise yönetilen statüsündedir.
- Yönetilen statüsündeki Müslümanların %20.8'i şehirli ve %79.2'si köylüdür. Yönetilen statüsündeki gayrimüslimlerin de %26.1'i şehirli ve %73.9'u ise köylüdür.

Şikayet edilenlerin dinlerine göre yapılan değerlendirme sonuçları ise şöyle özetlenebilir:

- Şikayet edilenlerin büyük kısmı yine Müslüman'dır. Şöyle ki, 1265 hükmün %68.3'ünde şikayet edilenler Müslüman iken, %16.8'inde ise gayrimüslimdir. Farklı dinlere mensup kişilerin birlikte başvurduğu 18 hüküm bulunmaktadır. Şikayet edilen gayrimüslimlerin ise çoğunluğu yine Zimmi'dir.
- Şikayet edilen Müslümanlar ile ilgili hükümler en çok 20 numaralı defterde, şikayet edilen gayrimüslimler ile ilgili hükümler ise en çok 16 numaralı defterde yer almaktadır.
- Şikayet edilen Müslümanlar yine en çok tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ilgili şikayet edilirken, gayrimüslimler ise en çok bağ, bahçe ve bostana müdahale ile ilgili şikayet edilmişlerdir. Müracaat eden gayrimüslimlerin de daha çok bağ, bahçe ve bostana müdahale ile ilgili müracaat ettiğini belirtmiştik ki bu bilgiler ışığında bağ, bahçe ve bostanla ilgili ihtilafların daha çok gayrimüslimler arasında geçtiğini söylemek mümkündür.

İncelediğimiz Ahkam Defterleri'nde yer alan hükümlerin yıllara göre dağılımları değerlendirildiğinde elde edilen sonuçlar şunlardır:

- 19. yüzyıla ilişkin olarak ele aldığımız hükümler 1800-1875 yıllarına ilişkindir. Hükümleri 10'ar yıllık dönemler halinde değerlendirdiğimizde 414 karar ile(bütün kayıtların %32.7'si) en çok kayıt 1800-1809 yılları arasında bulunmaktadır.
- Yıllara göre başvuru oranları azalan bir seyir izlemiştir. En az kayıt ise 1860-1869 döneminde(17 kayıt) ve 1870'ten sonra kayıtların bittiği 1875 yılına kadar olan dönemde(9 karar) alınmıştır.

- En fazla hüküm içeren 20 numaralı defter(193 hüküm) 1816-1835 dönemi ile ilgili olup 20 yılı kapsamaktadır ve en uzun dönemi kapsayan defterdir. Bunu takip eden en çok hüküm içeren diğer defter olan 16 numaralı defter(192 hüküm), 1800-1810 dönemi ile ilgili olup 10 yılı kapsamaktadır. En az kayıt ise 26 numaralı defterde(8 hüküm) bulunmaktadır.
- En çok başvurunun olduğu 1800-1810 döneminde kayıtların %14.8'i Haslar'dan, %15.2'si Üsküdar'dan ve %4.0'ı Galata'dan ve %0.4'ü de İstanbul kazalarından gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ilk dönemlerde en çok kayıt Üsküdar ile ilgilidir diyebiliriz. Ancak toplam hüküm sayılarının yere göre dağılımına bakıldığında, %45.3'ü Haslar, %43.2'si Üsküdar, %10.5'i Galata ve %0.7'si ise İstanbul kazaları ile ilgilidir. Bu doğrultuda en çok başvurunun Haslar kazasından olduğu söylenebilir. Haslar, Üsküdar, Galata ve İstanbul kazalarının her birinden en çok başvuru yine 1800-1810 dönemine aittir.
- Yöneten ve yönetilenlerin en çok başvuru yaptığı dönem yine 1800-1810 dönemidir(1800-1805 döneminde daha yoğun olmak üzere). Bütün dönemlerde başvuran yöneten sayısı yönetilen sayısından oldukça az olmuştur. Ve yine her dönemde başvuruda bulunan yönetilenler köylü ağırlıklıdır. Şikayet edilenler değerlendirildiğinde yine her dönemde şikayet edilenlerin yönetilen ağırlıklı olduğu görülmektedir ve yine her dönemde şikayet edilen yönetilenler köylü ağırlıklıdır.

En çok yaşanan ihtilaf konuları ile ilgili olarak sorunların hangi taraflar arasında gerçekleştiğini dini bakımdan daha ayrıntılı olarak şöyle ifade edebiliriz:

- Tımar, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale ile ilgili sorunlarda(324 hüküm); 228 ihtilaf Müslümanlar arasında ve 41 ihtilaf da gayrimüslimler arasında geçmiştir(bu hükümlerin 2 tanesinde Müslüman ve gayrimüslim birlikte başvurmuş, 4 hükümde de Müslüman ve zimmi birlikte şikayet

edilmiştir). Bununla birlikte 19 hükümde Müslümanlar gayrimüslimleri, 15 hükümde de gayrimüslimler Müslümanları şikayet etmiştir.

- En çok karşılaşılan ikinci konu olan mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale ihtilaflarında(toplam 291); 186 hükümde ihtilaf Müslümanlar arasında gerçekleşirken, 10 hükümde ihtilaf gayrimüslimler arasında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 12 hükümde Müslümanlar gayrimüslimleri şikayet ederken, 5'inde de gayrimüslimler Müslümanları şikayet etmektedir.

Müracaat edenler ve şikayet edilenlerle ilgili olarak sosyal konuma göre elde ettiğimiz diğer sonuçlar şunlardır:

- İncelenen 1265 hükmün 781'inde sorun yönetilenler(reaya) arasında gerçekleşmiştir. Yönetilenler arasındaki sorunlar en çok "tımara, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale"(252 hüküm), "mera, yaylak, kışlak, otlak, çayır vb. müdahale"(205 hüküm) ve "bağ, bahçe ve bostana müdahale"(104 hüküm) konuları ile ilgilidir.
- İncelenen 1265 hükmün 44'ünde sorun yönetenler arasında gerçekleşmiştir. Bu hükümlerin konulara dağılımına bakıldığında konuların çeşitli olduğu görülmektedir. Yine yönetenler arasında en çok geçen ihtilaf "tımara, mülk çiftlik, tarla ve arazilere müdahale"(9 hüküm) ve "sipahinin veya mültezimin tımarına, mahsulüne ve vergisine başka bir sipahinin, mültezimin vb. müdahalesi"(8 hüküm) ile ilgilidir. Yönetenler arasındaki ihtilaflar konu tasnifinde kullandığımız ana başlıklar üzerinden değerlendirildiğinde, "miri, tımara ve mülk toprağın tasarrufu, mirasen intikali, tefvizi, satışı, rehni" konularıyla ilgili 2 kayıt, "miri, tımara ve mülk toprak ihtilafları" konularıyla ilgili 11 kayıt, "vergilere" ile ilgili 18 kayıt ve "tımarlı sipahiler arasındaki tımarlı topraklarla ilgili ihtilaflar" ile ilgili 13 kayıt bulunduğu görülmüştür. Burdan yola çıkarak yönetenler arasındaki sorunların daha çok vergi ile ilgili ihtilaflardan oluştuğunu söyleyebiliriz.

- 173 hükümde yönetenler yönetilenleri şikayet etmiştir: Yönetenlerin yönetilenleri şikayet nedenleri ana başlıklar üzerinden incelendiğinde; "miri, tımar ve mülk toprağın tasarrufu, mirasen intikali, tefvizi, satışı, rehni" konularıyla ilgili 5 kayıt, "miri, tımar ve mülk toprak ihtilafları" ile ilgili 47 kayıt, "vergiler" ile ilgili 85 kayıt, "tımarlı sipahiler arasındaki tımarlı topraklarla ilgili ihtilaflar" ile ilgili 8 kayıt ve "tımarlı sipahi ile reaya arasındaki ihtilaflar" ile ilgili 3 kayıt bulunmuştur. Diğer konularla ilgili de 4 kayıt bulunmaktadır. Burdan yola çıkarak yönetenlerin yönetilenlerle ilgili şikayetlerinin daha çok vergiler ile ilgili olduğu ve bunu miri, tımar ve mülk toprak ihtilaflarının takip ettiğini söyleyebiliriz.
- 147 hükümde ise yönetilenler(reaya) yöneteni şikayet etmiştir. Yönetilenlerin yönetenleri şikayet nedenlerine bakıldığında ise; "miri, tımar ve mülk toprağın tasarrufu, mirasen intikali, tefvizi, satışı, rehni" konularıyla ilgili 35 kayıt, "miri, tımar ve mülk toprak ihtilafları" ile ilgili 49 kayıt, "vergiler" ile ilgili 58 kayıt, "tımarlı sipahiler arasındaki tımarlı topraklarla ilgili ihtilaflar" ile ilgili 4 kayıt, "tımarlı sipahi ile mültezim arasındaki vergi ve iltizamla ilgili ihtilaflar" ile ilgili 2 kayıt ve "tımarlı sipahi ile reaya arasındaki ihtilaflar" ile ilgili 5 kayıt bulunmuştur. Diğer konularla ilgili ise 3 kayıt bulunmuştur. Bu bilgiler doğrultusunda yönetilenlerin(reaya) yönetenleri şikayet ettikleri hükümlerde de vergilerin(58 hüküm) ve miri, tımar ve mülk toprak ihtilaflarının(49 hüküm) yoğun olduğunu ve bunu miri, tımar ve mülk toprağın tasarrufu, mirasen intikali, tefvizi, satışı, rehni konularının(35 hüküm) takip ettiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Acun, Fatma. “Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması”. **Türkler**. Hasan Celal, Kemal Çiçek, Salim Koca(Ed.). Cilt 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss.899-908.

Akalın, Güneri. **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı Vergileme ve Gelişme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:384, 1975.

Akdağ, Mustafa. **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi 2(1453-1559)**. İstanbul: Cem Yayınevi, 1995.

Akdağ, Mustafa. “Tımar Rejiminin Bozuluşu”. **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**. III/4, 1945, ss. 419-431.

Akgündüz, Ahmet ve Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı: 700. Yılında**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999.

Aksoy, Suat. **100 Soruda Türkiye’de Toprak Meselesi**. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.

Akşin, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**. 14. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Aktan, Coşkun Can. "Osmanlı Tımar Sisteminin Mali Yönü". **Türk Dünyası Araştırma Dergisi**. Sayı 52, (Şubat 1988), s.72.

Akyıldız, Ali. **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform(1836-1865)**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Akyılmaz, Güler. "Osmanlı Devleti'nde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.40-54.

Arıcanlı, Tosun. “19.Yüzyılda Anadolu’da Mülkiyet, Toprak ve Emek”. **Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım** içinde. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak(Ed.). Zeynep Altok(çev.). Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, ss.131-142.

Armağan, Mustafa. **Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Avcılar, B.Suna. "Osmanlı Tabakalaşma Sistemine İlişkin Görüşler Üzerine Bir Değerlendirme", Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 55-68.

Aydın, H. Veli. “Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Düzenlemeler”, **OTAM**(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi). Sayı:12, 2001, ss.65-104.

Aydın, M.Akif. **Türk Hukuk Tarihi**. 5.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, İstanbul, 2005.

Aynural, Salih. **İstanbul Değirmenleri ve Fırınları Zahire Ticareti(1740-1840)**. İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları, 2001.

Banoğlu, Niyazi Ahmet. **Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri**. İstanbul: Selis Kitaplar, 2010.

Barkan, Ömer Lütfi. **Türkiye’de Toprak Meselesi**. 1.Baskı, Haz. Abidin Nesimi, Mustafa Şahin, Abdullah Özkan, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1980.

Batmaz, Eftal. “İltizam Sisteminin 18. Yüzyıldaki Boyutları”, Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Barkan, Ömer Lütfi. **Türkiye’de Toprak Meselesi (Toplu Eserler 1)**. Birinci Baskı, İstanbul:Gözlem Yayınları, 1980.

Barkan, Ömer Lütfi. “Tımar”, **İslam Ansiklopedisi**. Cilt 12/1, İstanbul: MEB Yayınları, 1970.

Barkan, Ömer Lütfi. XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda zirai ekonominin hukuki ve mali esasları, 1399/1979. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1943.

Barkan, Ömer Lütflü. **Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler**. Hüseyin Özdeğer(hzl.). Cilt 2, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2000.

Barkan, Ömer Lütflü. "Balkan Memleketlerinde Zirai Reform Tecrübeleri", **İktisat Fakültesi Mecmuası**. Cilt 4, İstanbul, 1994.

Barkan,Ömer Lütflü. "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274(1858) tarihli arazi kanunnamesi", **Tanzimat 1**. Araştırma ve İnceleme Dizisi, İstanbul: MEB Yayınları, 1999.

Barkan, Ömer Lütflü. "Türkiye İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri, I-II", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. II, S. 1, (1940-41), ss. 20-59.

Baskıcı Mehmet Murat, **1800-1914 Yıllarında Anadolu'da İktisadi Değişim**. Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. **Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi**. İkinci Baskı, İstanbul: BDAGM, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 42, 2000.

Bayrakçı, Halil. **Osmanlı Toprak Sistemi**. İstanbul: Marifet Yayınları, 1990.

Behar, Cem. **Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu (1500-1927)**. Ankara: DİE, 1996.

Beldiceanu, Nicoara. **Osmanlı Devleti'nde Tımar**. Mehmet Ali Kılıçbay(çev.). Ankara: Teori Yayınları, 1985.

Belin, M. **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi(Kaynak Yazarlara Göre Türkiye'nin Ekonomik Tarihi Üzerine Denemeler)**. Oğuz Ceylan(çev.), Birinci Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1999.

Beydili, Kemal. "Yakın Dönemler(1774-1922)", **İslam Ansiklopedisi**. Cilt 33. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 2007.

Buluş, Abdulkadir. "Vergi Toplamanın Özerkleştirilmesinin Vergi Toplamanın Etkinliğine Katkısı". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. (19) 2010/ 1, ss. 81-120.

Cogito, **Osmanlılar Özel Sayısı**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Sayı:19, Yaz 1999.

Cin, Halil. **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**. Ankara: Yenigün Matbaası, 1978.

Cin, Halil. **Miri Arazi ve Bu arazinin Mülk Haline Dönüşümü**. 2. Baskı, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1987.

Cin, Halil. **Türk Hukukunda Mer'a, Yaylak ve Kışlaklar**. Son Yargıtay Kararları ile Genişletilmiş 3. Baskı, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 1, 1983, s.27-28.

Cin Halil ve Ahmet Akgündüz. **Türk Hukuk Tarihi**. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.

Cin, Halil ve S.Gül Akyılmaz. **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni**. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1995.

Cin, Halil. "Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK Karşısındaki Durumu", **AHFD**. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/337/3434.pdf>, e.t:01.12.2011.

Çakır, Coşkun. **Osmanlı Medeniyeti**. 2.Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Çakır, Coşkun. **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**. İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

Çakır, Baki. **Osmanlı Mukataa Sistemi**. İstanbul: Kitabevi, 2003.

Çakmak, Diren. **Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi**. İstanbul: Libra Kitap, 1.Baskı, 2011

Çakmakcioğlu, Seda(hzl.). **Koçibey Risaleleri**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2007.

Çaylak, Adem. **Osmanlı'da Yöneten ve Yönetilen**. Ankara: Kadim Yayınları, 2005.

Çelik, Gülfettin, "Osmanlı Devleti'nin Nüfus ve İskan Politikası", **Divan İlmi Araştırmalar**, 1999/1, Yıl:4, Sayı:6, 1999.

Davison, H. Roderic. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**. Osman Akınbay(çev.), İkinci Basım, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.

Demirci, R. ve A. Özçelik. **Tarım Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:1186, 1990.

Dinler, Zeynel. **Tarım Ekonomisi**. IV. Basım, Bursa: Ekin Yayınları, 1996.

Doğan, Mehmet. **Tarih ve Toplum, Toplum Yapımızın Tarihi Oluşumu**. 4. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.

Doğan, Mehmet. **Tarih ve Toplum: Türkiye de Toprak Meselesi**. Dergah Yayınları, İstanbul, 1977.

Düren, Akın. **Toprak Hukuku Dersleri**. Ankara: A.Ü.H.F. Yayınları No:306, 1972.

Ekinci, Ekrem Buğra. **Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk**, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2008.

Ercan, Yavuz. **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler(Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları)**. Ankara: Turhan Kitabevi, 2001

Eldem, Vedat. **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

Emecen, Feridun vd. **Osmanlı Devleti Tarihi Cilt II**. Ekmeleddin İhsanoğlu(Ed.), İstanbul: Feza Gazetecilik, 1999.

Emecen, Feridun M. "Osmanlılar'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", Güler Eren(Ed.), **Osmanlı Cilt IV** içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss.91-97.

Erdoğan, Emine. "Tımar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi", **OTAM**. Sayı:19, ss.175-187.

Fidan, Serdal, Kamil Şahin ve Fikret Çelik. "Osmanlı Modernleşmesinin Temel Olgularından Biri: Bürokrasi", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı:23, Mayıs 2011, ss.113-128.

Findlay, V. Carter. "Tanzimat". **Türkiye Tarihi(Modern Dünyada Türkiye 1839-2010** içinde. Reşat Kasaba(Ed.), Zuhal Bilgin(çev.). Cilt 4, Birinci Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011.

Finkel, Caroline. **Osmanlı(Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923)**. Zülal Kılıç(çev.) İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.

Genç, Mehmet. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi**. 4. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005.

Genç, Mehmet."Osmanlılar", **İslam Ansiklopedisi**. Cilt 33. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Gökbunar, Ali Rıza. "Celali Ayaklanmalarının Maliye Tarihi Açısından Değerlendirilmesi". **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Y.2007, C.14, S.1, ss.1-24.

Göküş, Mehmet. "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Yöneten-Yönetilen İlişkilerinin Gelişimi". **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Y.2010, C.15, S.3, ss.227-249.

Güçer, Lütfi, "18. Yüzyıl ortalarında İstanbul'un İaşesi için Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi". **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.11, s.397-416.

Güran, Tevfik. **19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998.

Güran, Tevfik. "Tarım Politikası(1839-1913)". Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Güran, “Tevfik. Zirai Politika ve Ziraatte Gelişmeler, 1839-1876”, Hakkı Dursun Yıldız (hızl.). **150. Yılında Tanzimat** içinde. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, 1992.

Gürbüz, M. **Tarım, Orman ve Köyleri Bakanlığı’nın Tarihi Gelişimi**. TODAİ Uzmanlık Tezi, Ankara, 1989.

Halaçoğlu, Yusuf. **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

Halaçoğlu, Yusuf. ”Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilatı”, Hasan Celal Güzel(Ed.), **Genel Türk Tarihi C.6** içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss.149-181.

Hütteroth, Wolf-Dieter. “Osmanlı Topraklarının Ekolojisi”. **Türkiye Tarihi(Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839)** içinde. Faroqhi Suraiya(Ed.). Fethi Aytuna(çev.). Birinci Basım, İstanbul:Kitap Yayınevi, 2011, ss.35-64.

Emecen, Feridun, Kemal Beydili, Mehmet İpşirli vd. **Osmanlı Devleti Tarihi Cilt II**, Ekmeleddin İhsanoğlu(Ed.), İstanbul: Feza Gazetecilik, 1999.

Yüce, Nuri, Günay Kut, Orhan Okay vd. **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**. Ekmeleddin İhsanoğlu(Ed.). İstanbul: İslam Tarih Kültür ve Araştırma Merkezi Yayınları, 1998.

İmamoğlu, M.Altuğ. “Perslerden Osmanlı”, http://www.tasinmazzmulkiyeti.org.tr/_upload/altug_imamoglu.pdf, e.t 10.11.2011.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi Üzerine Arşiv Çalışmaları, İncelemeler**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600**. Donald Quataert(Ed.). I. Cilt, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2000.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914**, Donald Quataert(Ed.). Cilt 2, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004.

İnalcık, Halil. “Tanzimat Nedir?”, **Tanzimat (Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu)** içinde. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu(Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, ss.31-56.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, (1300-1600)**. Ruşen Sezer (Çev), 13.Baskı, İstanbul YKY, 2009.

İnalcık, Halil. **Osmanlılar(Fütühat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler)**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

İnalcık, Halil. **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 49. Baskı, 2011.

İnalcık Halil. **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**. İstanbul: İSAM(Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) Yayınları, 2011.

İnalcık, Halil. “İstanbul: Bir İslam Şehri”, İbrahim Kalın(çev.), <http://www.inalcik.com/images/pdfs/759103iSTANBULBiRiSLAMSEHRi.pdf>, e.t:05.01.2012.

İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi I (1743-1757), Ahmet Kal’a (Proje Yöneticisi), Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal’a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal’a, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 5(1792-1805), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal’a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal’a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal’a, İstanbul, 2012.

İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 6(1801-1805), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal’a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal’a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal’a, İstanbul, 2012.

İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 7(1805-1817), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal’a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal’a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal’a, İstanbul, 2012.

İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 8(1817-1852), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, 2012.

İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi, Cilt 9(1852-1875), (Yayınlanmamış kitap), Proje ve Yayın Yönetmeni: Ahmet Kal'a, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul, 2012 s. 407.

Issawi, Charles. **The Economic History of Turkey**. The University of Chicago, Press, 1800-1914, London, 1980.

Issawi, Charles. **The Economic History of the Middle East 1800-1914**, The University of Chicago, Press, London, 1967.

Kadıoğlu, Sevtap. Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar, www.bilimtarihi.org/pdfs/ziraat_okullari.pdf, e.t: 05.02.2012.

Kal'a Ahmet(Proje Yöneticisi), **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi I (1743-1757)**, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

Kal'a Ahmet(Proje Yöneticisi), **İstanbul Ahkam Defterleri: İstanbul Tarım Tarihi (1757-1763)**, Yayın Hazırlama Kurulu: Ahmet Tabakoğlu, Ahmet Kal'a, Salih Aynural, İsmail Kara, Eyüp Sabri Kal'a, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1997.

Karaca, Mevlüt. **Osmanlıca Türkçe Lugat**. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1.Basım, 2010.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi**. C. V, 7. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 2011.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi**. C. VI, 7. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 2011.

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**. C. VII, 7. Baskı, Ankara: TTK Basımevi, 2011.

Karpat, Kemal H. **Osmanlı Nüfusu(1830-1914)**. 2.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Karpat, Kemal. **Osmanlı Modernleşmesi(Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus)**. Akile Zorlu Durukan ve Kaan Durukan(çev.), Birinci Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2002.

Karpat, Kemal, "Türkler (Osmanlı)", **İslam Ansiklopedisi 12/II**, İstanbul: MEB, 1988.

Kasaba, Reşat. **Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi: Ondokuzuncu yüzyıl**, Kudret Emiroğlu(çev.) İstanbul: Belge Yayınları, 1993.

Kasaba, Reşat. **İmparatorluk, Dünya, Toplum: Osmanlı Yazıları**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Kazıcı, Ziya. **Osmanlılar'da Vergi Sistemi**. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1977.

Kazıcı, Ziya. **Osmanlı Toplum Yapısı**. Birinci Baskı, İstanbul: Bilge Yayınları, 2003.

Keleş, Hamza. "Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Kanunnamesi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**. Cilt 14, No:1, Mart 2006, ss.227-240.

Keyder, Çağlar(Ed.). **Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım**. Faruk Tabak, Zeynep Altok(çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Khoury, Rızk Dına. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Merkez ile Taşradaki Güç Sahipleri Arasındaki İlişkiler: Bir Tarih Yazımı Çözümlemesi". **Türkiye Tarihi(Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839)** içinde. Faroqhi Suraiya(Ed.). Fethi Aytuna(çev.). Birinci Basım, İstanbul:Kitap Yayınevi, 2011, ss.171-1991.

Kılıçbay, Mehmet Ali. **Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**. Ankara: Gazi Üniversitesi İİBF Yayın No:8, 1992.

Kıray, Emine. **Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar**. 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

Komisyon, **Tanzimat 1**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:3273, 1999.

Komisyon, **Tanzimat 2**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:3275, 1999.

Köprülü, Fuad. “Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri”. **Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası**. C. I, 1931, ss. 165-313.

Kuran, Timur(Ed.). **Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam**. Cilt 3, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Kurt, Yılmaz. “Osmanlı Toprak Yönetimi”, Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi** içinde. Cilt 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 59-65.

Küçükkalay, Abdullah Mesud. "Osmanlı Toprak Sistemi- Miri Rejim", Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. C.3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Lewis, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**. Boğaç Babür Turna(çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2008, s.126-127.

Mantran, Robert. **İstanbul Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Mardin, Şerif. **Türkiye'de İktisadi Düşüncenin Gelişmesi(1838-1918) Makaleler II**. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.

Moiseyev, Piotr P. “Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Döneminde Tarım ve Köylünün Durumu”. **XI. Türk Tarih Kongresi**. C. IV, Ankara 5- 9 Eylül 1990, Ankara: TTK, 1994, ss. 1635-1644.

Müezzinzade Manisalı Ayn Ali Efendi. **Osmanlı Devleti Arazi Kanunları: kanunname-i Al-i Osman**. Hadiye Tuncer (trc). 1018/1609, Ankara: Tarım Bakanlığı, 1962.

Nişancı, Şükrü. **Osmanlı İktisat Zihniyeti (15-16. Yüzyıllarda)**. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2002.

Ortaylı, İlber. **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**. 7.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.

Ortaylı, İlber. **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**. 33. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Ortaylı, İlber. **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.

Ortaylı İlber, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I**. Ankara:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2000.

Önsoy, Rıfat. "Tanzimat Dönemi İktisat Politikası". **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu** içinde, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, ss.255-262.

Öz, Mehmet. **Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler**, (Halil İnalcık ve Şevket Pamuk(Ed.), Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik, Ankara:DİE Yayınları, 2000.

Öz, Mehmet. "Osmanlıda Klasik Dönemde Tarım". Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi** içinde. Cilt:3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000.

Öz, Mehmet. "Osmanlılar-Sosyal Hayat". **İslam Ansiklopedisi**. Cilt 33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.

Özkaya, Yücel. **18.Yüzyılda Osmanlı Toplumu**. İstanbul: Yapı KrediYayınları, 2.Baskı, 2010.

Özkaya, Yücel, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık**, Doçentlik Tezi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.

Özkaya, Yücel. "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tımar ve Zeametlerin Düzeni Konusunda Alınan Tedbirler ve Sonuçları, **Tarih Dergisi**, Sayı:XXXII, Mart 1979, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979.

Özbilgen, Erol. **99 Soruda Osmanlı**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.

Özbilgen, Erol. **Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye**. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

Özyüksel, Murat. **Feodalite ve Osmanlı Toplumu**. İstanbul: Derin Yayınları, 2007.

Pakalın Zeki Mehmet, **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi**. Ankara: Yurt Yayınevi, 1984.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi**. 1500-1914, 5.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Pamuk, Şevket. **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**. Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.

Pamuk, Şevket. **Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme, Seçme Eserler II**. Gökhan Aksay(çev.). 2.Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.

Quataert, Donald. **Anadolu’da Osmanlı Reformu ve Tarım: 1876-1908** (Ottoman reform and agriculture in Anatolia (1876-1908). Nilay Özok Gündoğan ve Azat Zana Gündoğan(çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008.

Qautered, Donald, **Osmanlı İmparatorluğu(1700-1922)**. Ayşe Berktaş(çev.). 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Qautered, Donald. “Tanzimat Döneminde Ekonominin Temel Problemleri”. **Tanzimat (Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu)** içinde. Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu(Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, ss.729-740.

Sahillioğlu Halil, “Ahkam”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 1, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

Sakin, Orhan. **Osmanlı’da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu**. 2.Baskı, İstanbul: Bizim Kitaplar.

Saydam, Abdullah. "Tanzimat Devri Reformları". **Türkler 12**. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca (Ed.), C.12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 782-801.

Serdaroğlu, Murat. "**3457 Numaralı Maliye Ahkam Defterine Göre Osmanlılarda Sosyal ve Ekonomik Hayat**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, 2009.

Sencer, Muzaffer. **Osmanlı Toplum Yapısı**. 2. Baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.

Sevimay, Hayri R. **Cumhuriyete Girerken Ekonomi(Osmanlı Son Dönem Ekonomisi)**. İstanbul: Kazancı, 1995.

Sevinç, Necdet. **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni**. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1985.

Sevinç, Necdet. **Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü**. Sosyal ve Ekonomik İnceleme, İstanbul: Kamer Yayınları, 1999.

Shaw, Stanford. **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Birinci Cilt**. Mehmet Harmancı(çev.), İstanbul: E Yayınları, 1982.

Shaw, Stanford ve W.K Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**. Mehmet Harmancı(çev.), Birinci Cilt, İstanbul: E Yayınları, 1994.

Şahin, İlhan. "Göçebeler", **Osmanlı Cilt IV**. Güler Eren(Ed.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Şahinöz A. ve Ö.Teoman. "Osmanlı Tarımında Bir Sistem Tartışması". **G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, 3/2002, ss.67-88.

Şener, Abdullatif. **Sona Doğru Osmanlı, Sona Doğru Osmanlı**. 1. Baskı, Ankara: Bireşik Yayınevi, 2007.

Şener, Abdullatif. **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, Ankara: İşaret Yayınları, 1990, s.119-121.

Şeref Abdurrahman. **Osmanlı Devleti Tarihi**. Musa Duman(çev.). 1. Baskı, İstanbul: Gökkubbe Yayınları, 2005.

Tabakoğlu, Ahmet. **İstanbul'un İktisadi ve İçtimai Ders Notları**. Basılmamış Kitap.

Tabakoğlu Ahmet. **Türk İktisat Tarihi**, 7. Baskı, Ankara: Dergah Yayınları, 2005.

Tabakoğlu, Ahmet. **İktisat Tarihi Toplu Makaleler I**. İstanbul: Kitabevi, 2005.

Tabakoğlu, Ahmet. **İslam İktisadı, Toplu Makaleler II**. İstanbul: Kitabevi, 2005.

Tabakoğlu, Ahmet. **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**. İstanbul: Dergah Yayınları, 1985.

Tabakoğlu, Ahmet. “Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları”, Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Tabakoğlu, Ahmet. “Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları”, Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, **Osmanlı'dan Günümüze Tarım ve Tarıma Hizmet Veren Kurumların Teşkilatlanma Süreçleri**. Ankara, 2004.

Tekeli, İlhan. "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu** içinde, Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu(Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, ss.525-539.

Thornton, Thomas. **The Present State of Modern Turkey**, 2.Baskı, Londra, 1809.

Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Birinci Köy ve Ziraat Kongresi Yayını, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.

Tokgöz, E. **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları, Yayın No:16, 1995.

Toprak, Zafer. “Tarihsel Nüfusbilim Açısından İstanbul’un Nüfusu ve Topografyası”. **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**. Sayı:3, Nisan 1992, ss.109-120.

Tuncer, Hadiye. **Avrupa ve Ortadoğu Devletlerinde Toprak Reformu**, Ankara: Tarım Bakanlığı, 1962.

Tuncer, Hadiye. **Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Taksimi ve Aşar**. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, 1948.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt. **Türk Hukuk Tarihi**. Ankara: Savaş Yayınevi, 1996.

Üçok, Coşkun. "Osmanlı Devlet Teşkilatında Tımarlar". **AHFD**, C.1, S.4, 1944, ss.525-551.

Yediyıldız, Bahaeddin. "Osmanlı Toplumu", Ekmeleddin İhsanoğlu(Ed.), **Osmanlı Devleti Tarihi Cilt 2** içinde. İstanbul: IRCICA(İslam Tarih, Sanat, Kültür Araştırma Merkezi), 1999, ss.441-510.

Yüksel, Hasan. **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü Üzerine Bir Araştırma (1585-1683)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 1990.

Yıldırım, Mehmet Ali. "Osmanlı'da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)". **OTAM**. Sayı:24, 2008, ss.223-240.

Yılmaz, Serap. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisi ile Bütünleşme Süreci Hakkında Bir Araştırma", **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sayı 10, Nisan 1996, ss.109-123.

Yılmaz, Yıldız. **Osmanlı Döneminde İstanbul'un Yerleşim Bölgelerine Sosyoekonomik Bir Bakış (1700–1923)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1998.

Zaim, Sabahaddin. "Yükselme Devrinde Osmanlı Devleti'nin İktisadi Durumu", Güler Eren(Ed.). **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt 3, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Zilfi, Madeline. "Osmanlı Uleması". **Türkiye Tarihi(Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839)** içinde. Faroqhi Suraiya(Ed.). Fethi Aytuna(çev.). Birinci Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, ss.255-274.

ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ(BOA), İstanbul Ahkam Defterleri, 13-26 numaralı Defterlerde yer alan 1275 belge.